ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI

AZ

1848-iki és 1849-iki

MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBÓL.

MÁSODIK KIADÁS.

ELSŐ KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV

MDCCCLXII.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnál.

KÁROLYI-ZICHY KAROLINA

ES

BATTHYÁNI-ZICHY ANTONIA

TESTVÉRGRÓFNŐ Ő MÉLTÓSÁGAIKNAK

MÉLY HÓDOLATTAL AJÁNLJA

A SZERZŐ.

ELSŐ RÉSZ.

GÖRGEI.

ELŐSZÓ.

Sokat irtak és beszéltek Görgei árulása felől, de azon tények, melyek azt tanusitják és bizonyitják, sehol sincsenek kellőleg érvényesitve; kötelességemnek tartom tehát ama mozzanatokat, melyek részint a közvetlen hadműködés körén kivül esnek, valamint azon miveleteket is, melyeket, mint Görgei parancsnoksága alatt a 2-dik hadtest vezérének végre kellett hajtanom, s a mennyiben ezek, végeredményeikben nyilvános honárulását bizonyitják, kiemelni, közelebbről felvilágositani, s ezennel a nyilvánosság elé bocsátani.

Mind a két esetben csak szemtanuként szólok, szigoru hüséggel ragaszkodván az igazsághoz, csupán azt bocsátom közre, a mit ma-

gam tapasztaltam és láttam, avagy a mit hiteles kútfőkből, t. i. szolgálati tudósitásokból meritettem.

Sokat elősorolhatnék még, a mit másoktól hallottam, de ettől tartózkodom, mert csak arról kezeskedhetünk, miről biztos tudomásunk van.

Idő folytán a tények legkisebb részletei is tisztán ki fognak tünni, melyek a lefolyt időszak legujabb szabadságharczában ezen árulásra és Magyarhon történelmére vonatkoznak; az idő minden dolgot megérlel, s a jog és igazságnak végre győznie kell.

BEVEZETÉS.

Görgei Arthur, régi magyar nemes család ivadéka, kilépett huszár föhadnagy volt, s mint kapitány lépett a magyar hadseregbe; azután nemzetörségi őrnagy, a Roth és Philippovits osztrák tábornokok alatt 10,000 emberből álló horvát hadtest elfogatása után pedig, miben Görgei lényegesen résztvön, ezredes lett. Ezen most emlitett fegyvertény hadászati szempontból, különösen pedig mivel Zichy grófot elitélte, kit, midőn Jellachich tábornok sürgönyével gróf Lamberg császári biztoshoz ment, emberei elfogtak s Görgei parancsára — ki akkor egyszerü nemzetőrségi őrnagy volt — felakasztottak, ezen akkoriban politikai szempontból irtóztatónak tekintett eljárás birta rá Kossu-

thot, hogy Görgeit a schwächati csata után, midőn a magyar sereg vezére Móga tábornok leköszönt, a vezénylet átvételére pedig Görgei ajánlkozék, a föl-dunai hadsereghez tábornok- és parancsnokul kinevezze.

Midőn ezen hadsereg 1848 végén Pestre visszavonult, Görgeinek Felső-Magyarország bányavárosai felé való szabályellenes hadmüvelete után, mely által a Debreczenbe vonult magyar kormányt egészen védtelenül hagyá, s mely szándékos hadászati hibának csak az osztrák vezér még nagyobb hibája által vált javára — minthogy Görgeit követte s az egészen védtelen magyar kormányt háboritatlanul hagyá; — csak ekkor keresett Kossuth, a honvédelmi bizottmány elnöke, tapasztaltabb vezért, e végből behiván Párisból Dembinszky lengyel tábornokot, reá bizá a minden activ magyar hadsereg fölötti főparancsnokságot.

Miután Dembinszky az 1849-ik évi febr. 28-kán történt kápolnai csatát elveszté: saját gyengesége, határozatlansága, különösen pedig Görgei által, ki elfogatá, s ki akkor mint hadtestparancsnok szolgált seregében, egészen tehetetlen lön. — Kossuth, Vetter és Mészáros tábornokok kiséretében, személyesen sietett

Tisza-Füredre, hol akkor a főhadiszállás volt, s a tény megvizsgálása után megnyugtatá a fölötte felizgatott alparancsnokokat, s a hadsereg szine előtt Vetter tábornokot nevezé ki főparancsnoknak, Dembinszkyt pedig egy hadosztály szervezésére Felső - Magyarországba küldé.

Vetter most már főparancsnok (a becsvágyó Görgei alatta állott) ámbár tehetséges s igen tanult katona, s valamely hadtanilag fegyelmezett sereg vezényletére igen alkalmas, de egyrészről száraz és pedans, másrészről nem eléggé szilárd és elhatározott lévén, szinten nem felelhetett meg feladatának: oly fiatal, ugyszólván most teremtett, forradalmi, hazafias érzelmében tulbuzgó hadsereget vezényelni, mely meleg fölkarolást igényelt volna.

Látván, hogy seregének bizalmát és szeretetét meg nem nyerheti, könnyen engedett Görgei és Damjanich tábornokok cselszövényeinek, kik el akarták távolitani, s 1849. év martius végén félig betegen hagyá el a hadserget, miután a hadjárat megnyitására müködési tervet készitett, a sereget szervezte, s az osztrák főerő szemei előtt a Tiszán három helyen: a középpontot Tisza - Fürednél, a jobbszárnyat

Tokaj-, a balszárnyat pedig Szolnoknál átvezette.

Vetter Debreczenbe távozott a kormányhoz.

Görgei, mint a müködö hadsereg rangban legidösb tábornoka, most tettleg, a nélkül, hogy a kormánytól kineveztetett volna, átvevé a föparancsnokságot, s a müködési tervet egész Komárom fölmentéseig bátran és gyorsan kivitte. Megverte az osztrák föserereget Windischgrätz alatt Hatvannál, Tápió-Bicske- és Issaszegnél, s visszaszoritá 10 nap alatt a Tiszától a Dunáig, Pestre; gyorsan kerülé ki hadseregének zömével az ellenséget, és ennek állását Pestnél, Váczon és Léván, mely elkerülését Aulich és Asbóth hadtesteinek egyenes elönyomulása és fölállitása a czinkotai és kereszturi magaslatokra, leplezé el az osztrák arczvonal elött. Mialatt e két hadtesttel erös támadási cselmozgásokat tétetett, apr. 19-kén gyorsan vetette magát a Wohlgemuth alatt elörenyomuló osztrák tartalékseregre Nagy-Sarlónál, ezt szétverte, s egy másik csatában april 26-kán fölmenté a Duna jobb partján Komáromot.

Görgei hadseregének bálványa lett, az országgyülés pedig fötábornoknak nevezte ki.

Midőn Mészáros a függetlenségi nyilatkozat után a hadügyminiszteri állomásról lemondott; ő maga nevezteté ki magát hadügyminiszterré; e tárczát azonban a kormány székhelyén, Debreczenben, nem vevé át, hanem a hadseregnél maradt ide s tova járva, hogy a hatalom és cselszövény fonalait mindenütt kezében tarthassa.

A két, — háborúban legmagasb — főtábornoki és hadügyminiszteri hatalom most Görgei kezében van; a mit az egyik keresztül nem vihet, megteszi a másik — s mégis ugyanaz. E hatalommal el tudja távolitani köréből az ellenséges elemeket, a részén levőket pedig még inkább megnyerni és magához vonni. Görgei eltávolitja az erélyes kormánybiztost, Csányit, kit a hadseregnél a gyengébbnél gyenge Ludviggal pótol; gátolja a hadügyminiszterium igazgatási tevékenységét, ennek minden előbbi hivatalnokait elbocsátván, ezeknek helyeit saját embereivel tölté be, kik épen a legnagyobb lanyhaságot tanusitják, midőn az ujonczokat a tényleg müködő hadsereghez beküldeni késedelmeskednek; az annyira szükséges hadiszereket a készitményi raktárakban visszatartják; az ellátás elhanyagoltatik; a

táborozó katonák ruházat-, lőszer- és élelemben hiányt szenvednek. Görgei tudja a kormány utasitásait félremagyarázni és kikerülni, a hol pedig ezek határozott és kimértebb alakuak, nyilt engedetlenséggel lép föl ellenök ha érdekeit nem mozditják elő, s igy utat tör rég koholt tervei kiviteléhez. Visszatér Budára, időt veszt, egyes hadtesteket a tulnyomó erőnek odavet, rendszeresen demoralizálja a hadsereget, önhatalmulag alkudozik az oroszokkal, s ekkép árulása mindinkább határozottabb alakban mutatkozik, mig végre a világosi katastropha alkalmával világosan kitünik.

Megbuktatja Kossuthot s vele együtt a magyar kormányt; nemzetét, hazáját az általa szétzuzott szabadság romjai alá temeti; a legjobbakat, legnemesebbeket, kiknek nagy része benne bizott, s hozzá az utolsó perczig hiven ragaszkodott, kik hadidicsőségeért bátran harczoltak, — átadja gyáván a bakónak.

Ő maga szabadon marad, a császártól évidijt huz, s az örökös tartományokba vonul, Klagenfurthot választván tartózkodási helyül. A Windischgrätz herczeg által 1849. évi február hóban Görgeinek tett ajánlat teljesül.

Kossuth, midőn Görgeivel Gödöllőn összejött, nyiltan közlé vele nézetét, a függetlenségi nyilatkozatot, mint szükséges feleletet illetőleg, Magyarhonnak, mint tartománynak, az osztrák miniszterium által márczius 4-kén kimondott bekeblezésére vonatkozólag, s e tény melletti okait is elősorolá.

Görgei „Életem és müködésem Magyarhonban“ czímü munkájában mondja, hogy ő e lépést roszalta, s Gödöllőn Kossuth előtt azonnal nyilatkozott, miszerint a hadsereg ily eljárásba nem egyezik bele. Ha ez valóban ugy történt, ha Görgei és a magyar hadsereg a függetlenségi nyilatkozat ellen volt, s ha — mint mondja — meg vala győződve a hadseregnek is hasonérzelméről: nem lett volna elég ezen nézetét csak Kossuth előtt mondani ki, hanem e nyilatkozatot nyilt levélben a magyar országgyülésnek kellendett benyujtania s a hadsereg nevében ünnepélyesen tiltakoznia, s ekképen a honvédelmi bizottmány elnökének akarata ellen nyiltan föllépnie. Ez volt hazafiui kötelessége, mint képviselő- és tábornoknak, hogy a hadsereg és a nemzet képviselői közt minden surlódást, minden lehető szakadást elháritson. Ennek elmulasztása már is bizonyi-

téka álnok szándékának, — de hogy a függetlenségi nyilatkozat után is megtartá a főparancsnokságot, hogy a köztársasági programm szerint alkotott miniszteriumban elfogadá a hadügyi tárczát, januáriusi kiáltványában kimondott dynasticus gondolkozás módjának ellenére: az határozottan kárhoztatandó.

Miután az országgyülés Debreczenben Magyarország függetlenségét és a Habsburg-Lothringeni házat trónvesztesnek nyilatkoztatá; két ut nyilt meg Görgei előtt, ezen elhamarkodott lépés által veszélyeztetett hazáját megmenteni.

Az egyik ut volt Kossuthtal szorosan egyesülni, — mire eskü által is kötelezé magát, átvévén az apr. 14-ke után kinevezett miniszteriumban a hadügyi tárczát, — a hatalmas mozgalom élére állni, az ország összes erejét fölhivni, kifejleszteni és fölhasználni, s a megkezdett harczot elszántan folytatni. Egy nemzetnek saját szabadsága és létezhetése végett hősies és teljes feláldozása, küzdelem a halálig, a legutolsó emberig, — és ily harcz vivására a magyar nemzet akkor készen állott — oly magasztos, oly nagyszerü, hogy elhihetjük, miszerint Magyarország hü férfiaktól vezéreltetve, egyedül is, hanem összes erejének megfeszité-

sével, s vezettetve oly teremtőereju czivil-igazgatótól, mint Kossuth, ki a nép teljes szeretetét birá, vezényeltetve oly bátor katonáktól, mint Görgei volt, e harcz Ausztria ellen szerencsés leendett! Sőt az oroszszal egyesült Ausztriának is sokáig ellentállt volna, mely utóbbi esetben lehet, hogy Angolország, vagy tán egy harmadik hatalom, közvetitő sulyt vetett volna a mérlegbe Magyarország javára.

A második ut volt, a függetlenségi nyilatkozat kimondása után azonnal nyiltan és hiven a dynastiának trónvesztesége ellen tiltakozni, és egész hadseregével, melynek alvezérei e tény ellen voltak, föllépni, és ezt, mely egyesülve az 1., 2., 3., 7. és 8. hadtesttel, ugyszintén Kosztolányi, Kmetty és Horváth hadosztályaival, 60,000 ember, és 200 csataágyuból álló tekintélyes erőt képeze, egyenesen Bécsbe vezetni, s ott e szép, lelkesült, győztes hadserget, mely bátor és értelmes parancsnokok alatt állott, a fiatal, lovagias császárnak azon feltétel alatt tenni lábaihoz, hogy a magyar alkotmányt ugy, a mint háza eskűjével megerősité, visszaadja és fönntartja.

S nem fogadta volna-e el Ausztria inkább a nyujtott olajágat? nem adott volna-e az

országnak teljes bocsánatot? nem ismerte volna-e el a nemzet jogait? hálásan emlékezve a multnak némely korszakára, midön a magyar nép áldozatkészsége és hüsége tartá fönn a Habsburg-házat, s nem méltányolta volna-e a hüség ezen nagyszerü bizonyitékát a királyhoz? Nem csatolta volna-e inkább uj kötelékkel szorosabban magához a népet, mely hüségét és vitézségét már többször bebizonyitá, mint hogy segitségül hivja a hatalmas és veszedelmes szomszédot, melynek lekötelezte s ugyszólván aláveté magát. Ezt parancsolta volna akkori állása, s a bölcs politika.

Mind a két ut merész volt; föképp az utóbbi, mert sok hazafias elem ellen kellett volna küzdenie, még pedig ügyesen és szilárdon, azon tudjuk, hogy a katonát s a nagy tömeget könynyen lehet vezényleni, — mind a kettö becsületes jellemet, nemes szivet, erös kezet s hatalmas akaratot igényel, mert mind a kettönél nagy akadályokat kellett volna leküzdeni. Ha Görgei bármelyik utat választja is e kettö közöl, mindenesetre kivivja magának a történelem elismerését, és nagy emberré lesz. De ö sokkal kisebb volt, hogysem az egyiket vagy másikat választotta volna, s inkább választott

egy harmadikat, — az alattomos árulást, s elárulá jóltevőjét, ki őt a porból fölemelé; bajtársait, kik dicsőségeért győztesen harczoltak; elárulá végre a kormányt, melyet szolgált, s melynek hűséget esküdött, és hazáját, mely hitét, reményét helyezte volt benne! — — — (Görgei már januárban, midőn seregéhez szóló kiáltványa által elvált a honvédelmi bizottmánytól, gondoskodott magáról s a saját megmentésére szolgáló utról.) Derék bajtársait, hadseregét, benne bizó népét gyáván átengedé a győztes boszujának, ugyanazon győztesnek, ki neki már 1849. év január havában bocsánatot ajánlott.

Mindenki, a kinek ezen végkatastropháról közelebbi ismerete van, köteles erről a leplet lerántani s az igazságot kimondani; ezzel tartozik a történelemnek, hogy azon férfiu, ki oly nagyra látszott hivatva lenni, kiben a nemzet e szomoru esemény utolsó idejéig bizott, s ki ezen bizalommal oly aljasan visszaélt, hogy ezen ember leplezetlenül, álnok, szivtelen jellemének egész mezitelenségében állittassék a világtörténelem itélőszéke elé.

A függelékben 1, 2, 3 és 4 alatt a Kossuth leköszönését tárgyazó eredeti leveleket közlöm.

— Aradon, 1849. aug. 11-kén kelt levelében szólitja föl legelőször Görgei a kormányt, hogy köszönjön le, s a dictatori hatalmat ruházza reá, — ismételve oda nyilatkozván, hogy csak ily módon juthat az oroszokkal megkezdendő alkudozások alkalmával előnyös eredményre. A kormányzó csak ezen biztositás folytán köszönt le, nehogy az ország és nemzet számára nyerhető előnyös feltételeket akadályozza. Itt tünik ki Görgei hamis jelleme és azon ohajtása, hogy Kossuth leköszönése az osztrák kormányt a különben bekövetkezendett nehézségektől megóvhassa.

Mikép beszélhetett Görgei előnyös feltételekről, miután az oroszokkal már megkezdett alkudozás folytán Rüdiger hadtestparancsnok értesitette Paskievitsnek aug. 9-ről kelt határozatáról, miszerint az orosz főhadvezér feltételes alkudozásba nem bocsátkozik?! — A hiuság, magát dictátornak nevezhetni, Kossuthot a kormányzói méltóságtól megfosztani, s ezáltal befolyását Magyarországra jövőre meggyengiteni, ellenben Ausztria diplomaticus állását Európa előtt megkönnyiteni volt Görgei ezen utolsó cselszövényének indoka és czélja.

ELSŐ FEJEZET.

Az elfogott futár és sürgönyei.

Tudva van, hogy midőn Görgei az osztrák hadseregnek herczeg Windischgrätz tábornagy alatt 1849-ik évi január 4-én, miután Pestre bevonult, hadseregével Pestről Felső-Magyarország bányavárosaiba huzódott, és ez által a magyar kormányt, melynek oltalmára egyedül a Moórnál szétvert Perczelféle hadtest romjai szolgáltak, a veszélynek egészen kitette: egy kiáltványt bocsátott közre, melyben kijelenté, hogy a Debreczenbe vonult honvédelmi bizottmány parancsaihoz nem alkalmazkodik, hogy a törvényes királyság mellett harczol, és csupán csak az Ő Felsége, V-ik Ferdinand királytól kinevezett Mészáros hadügyminiszter rendeleteinek fog engedelmeskedni.

E kiáltvány legelőször Kossuthban keltett gyanut Görgei tiszta érzülete ellen, mely gyanu még inkább növekedett, midőn magához a hadügyminiszteriumhoz sem küldött tudósitásokat, s egészen függetlenül saját kezére müködék. Csak febr. hó közepe táján adott helyzetéről tudósitást egy egyenesen hozzá küldött futár által, miután ettől a bánsági hadsereg előnyomulása, Klapkának Tokaj melletti előnyös állása, az osztrák fősereg tétlensége, mig ellenben a magyar kormány megerősbült állása és Bemnek erdélyi győzelme felől értesült; ezután ujra összeköttetésbe tevé magát a honvédelmi bizottmánynyal s ettől parancsokat is fogadott el.

Az 1849-ik évi január és a következő hónapokban én a tartaléksereg fölött parancsnokoltam, mely épen akkor állittatott fel, s Debreczenben és környékén volt elhelyezve. E hadtest már szervezett és felfegyverzett részének feladata volt a Szolnoktól Tokajig terjedő Tisza-vonalra felügyelni s különösen a Tisza-Fürednél levő Tisza-hidat megvédeni, hova is, mint a legfontosabb pontra, főhadiszállásomat helyezém, az ujonnan szervezendő zászlóaljak pedig Ujvárosba gyültek, hogy ott

ruházatot s fegyvert kapjanak és begyakoroltassanak.

Február hó első napjainak egyikén kevéssel éjfél előtt jelentették nekem, hogy egy elfogott futárt kisértek be; — a császári osztrák tiszt szobámba lépett, s én azonnal fölismerém benne Erbach grófot, ki az előbbi években velem együtt a 3-ik vértes-ezredben szolgált, öröm és fájdalom lepé meg egyszerre szivemet, mert Erbach gróf az ezred legkitünőbb s legtiszteletreméltóbb tisztjeinek egyike volt; ő is megismert engem. Részvétemet kifejezvén, átvevém az elfogatásakor töle elvett sürgönyöket.

Erbach kapitány, habár Miskolczon mint futár lovat cserélt, egy, vezényletem alatt álló, portyázásra indult Sándor-huszár-osztálytól körülvétetvén, elfogatott, s nagy örömmel tapasztalám, hogy a legjobb bánásmódban részesült, és töle a sürgönyöket tartalmazó táskán kivül semmi egyebet nem vettek el.

Miután Erbach grófot fölkértem, hogy a mellékszobában nyugodja ki magát, felbontám és áttekintém a sürgönyöket; ezek néhány rendjelen kivül a tábornagy fővezérnek több parancsolatát tartalmazák a Felső-Magyarországban parancsnokló gróf Schlick altábor-

nagyhoz. Ezek áttekintése után, mialatt segédem az állásomra nézve szükségeseket följegyzé, herczeg Windischgrätznek még több hasontartalmu rendeleteire bukkantam, melyek a Magyarország felső tájain parancsnokló tábornokokhoz, mint Schlick, Schulzig, Götz, Jablonszky és Csorich, valának intézve.

Alig hittem szemeimnek, midőn a rendeleteket átolvasám; ezek, mint emlitém, valamennyien egyértelműek valának a következő tartalommal.

„N. N. cs. k. tábornok urhoz.

Miután a fölkelők vezérét, Görgeit, a lázadók elcsábitották és elragadták, jelenleg azonban az ugynevezett honvédelmi bizottmánynyal egészen szakitott, és kész legkegyelmesebb urunk, császárunk és királyunk Ő Felsége jogaiért küzdeni, igy csak eltévelyedettnek látszik, ezért ön tábornok ur e parancshoz alkalmazkodva, akár hol találkozzék is Görgeivel, szólitsa fel, békés utoni meghódolásra, ez esetben kijelentvén neki, miszerint teljes bocsánatot nyervén, Magyarországon kivül bárhol szabad tartózkodási helyet választhat.

Kelt Pesten, febr. 5-kén 1849.

Alájegyzé Windischgrätz.“

E rendeletet, róla környezetemből senkit sem értesitve, tüstént lemásoltam, s elküldém Dembinszky tábornoknak más egyéb, reá nézve szükséges tudnivaló hadászati tudósitásokkal együtt, a sürgönyök többi egész tartalmát pedig, a Görgeit illető rendelménynyel, a hátralevő magánleveleket és rendjeleket azonnal Debreczenbe küldém a honvédelmi bizottmány akkori elnökéhez, Kossuth Lajoshoz.

Itt fekszik Görgei árulásának első bizonyitéka; gondolható-e, kérdem, hogy a büszke, akkor győzelmes tábornagy Windischgrätz herczeg, az egykori hadnagy Görgeit, a ki Zichy gróf embertelen és kegyetlen kivégzésével első kezdé meg a forradalom rémuralmát; a ki Moga császári tábornok leköszönése után a Schwechatnál álló magyar sereg vezére- és vezetőjeül ajánlkozék, gondolható-e kérdem, hogy ő ezen embert eltévelyedettnek nevezze, neki bocsánatot s szabad, biztositott tartózkodási helyet igérjen a nélkül, hogy Görgei már előbb ne szolgáltatott legyen alapos okokat, melyek ily ajánlatot indokoljanak. Nem; teljességgel nem! — ily tényre az osztrák fővezér, Görgei részéről történt fontos és ide irányuló lépés nélkül nem határozhatta volna el magát.

Ellenben gondolható, s mint bizonyosat fogadhatni el, hogy Görgeit a további alkudozásoktól csak a magyar kormány épen roppant mérvben növekvő ereje, a magyar harczerőnek minden oldalról a Tiszához való öszpontositása s a tudósitás Erdély kedvező állásáról, legfőképen azonban az elfogott sürgönyök hire tartá vissza, s csak ez korlátozá a megadásnak e föltételeit már akkor elfogadni, és készté az alkudozásokat félbeszakítani.

Hogy miként veszélyezteté a magyar kormányt 1849-ik évi január első napjaiban Görgei, s miként viselte magát a kápolnai csata előtt és alatt, melynél fogva ekkor hadseregétől két hadosztály elkésett, a mi e csata elvesztésére döntő befolyást gyakorolt, Dembinszkynek Görgei által való, a neki engedelmes és tőle megnyert törzstisztek mesterségesen előidézett lázongása miatti befogatásáról; végre Felső-Magyarország kétértelmü, a kormánynyal semmi tudósitást nem közlő magatartásáról, Schlick elleni hadi mozgalmáról, kit saját akaratából elillanni engedett, Guyonnal a legbecsületesb és legvitézebb magyar vezérek egyikével való ellenségeskedéséről, kit ő minden alkalomkor kisebbíteni törekvék, — azon egyének ta-

nuskodjanak, kiknek e tények felöl mint szemtanuknak teljes ismeretök van. Én most egy eseményt fogok leirni, mely azt tárgyalja: miként tagadott meg Görgei minden parancsot, habár ez Mészáros-, Kossuth-, vagy más nálánál fölebbvalótól bocsáttatott is ki, ha tervével nem volt megegyező. Ezen, azonkori engedetlensége, midőn ő még alárendelt tábornok volt, eléggé egyensulyozná későbbi, a kényszeritett engedelmességre vonatkozó mentegetőzését, mely győztes hadseregének ápril végével visszavezetését Budára illette, — ámbár ezen időben már teljhatalmu hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka volt.

MÁSODIK FEJEZET.

Görgei Tokajban.

A közép-tiszai hadsereg Répásy tábornok vezénylete alatt Tisza-Füredre vonult, én pedig a hádügyminiszter Mészáros tábornoktól, kinek egyedüli rendelkezése alatt állott a tartaléksereg, február 26-án parancsot kaptam, hogy a vezényletem alatt levő csapatokkal Tokajba induljak a közép-tiszai munkálatokat végrehajtani, a Tokaj melletti tiszai átjárást a Gallicziából erre indult Ramberg császári altábornagy ellen födözni, s a tokaji állást megerősiteni. Az akkor fővezérré kinevezett Vetter tábornok, kivel ott találkozám, személyesen megszemlélte e fontos pontot, melynek mikénti megerősitésére nézve némi utasitást is adott. A kápolnai csata után, márczius közepén a 7-ik hadtest

(Görgei) Tokajba vonult; a mint jöveteléről értesültem, egész Ujfaluig lovagolék eléje, hol öt Bónisné asszonyság házában találám. Először láttuk az életben egymást; magatartásom, a mint jelentém neki, hogy csapataimmal Tokajt szállottam meg, katonásan kimért volt, az övé igen előzékeny és megnyerő, azonnal a bizalmas „te"vel üdvözölt, bár akkor mint azután is, mindig tábornoknak czimzém; dicséretekkel halmozott el érdemeim-, s a sok szépért, melyeket rólam hallott, s csodalkozását fejezé ki a fölött, hogy én, mint oly érdemes tiszt, még magasabb fokra nem jutottam, — akkor alezredes valék. — Miután még Tokaj helyzetéről s Ramberg Miskolcz felöli érkezéséről beszéltünk, megszakitá a hivatalos beszédet s a háziasszonyhoz, egy nagyon szeretetreméltó hölgyhez vezetett. Mintegy félórai ittmulatás után távozám s a bucsuvételkor épen oly katonásan és komolyan viseltem magamat mint bemutatásomkor.

Görgei másnap Tokajba érkezett, ugy szintén hadserege is, mely a környéken szállásoltatott el. Görgei esetleg azon házban vőn szállást, melyben én laktam, — Radványi urnál.

Alig jött meg Görgei Tokajba, midőn a had-

ügyminisztertől és a főparancsnok Vettertől futár érkezett. E futártól kaptam a rendeletet, hogy Görgei seregében Guyon hadosztályát vegyem át, — egyszersmind eddigi érdemeimet és munkásságomat is különös elismeréssel jutalmazták meg benne. Egyuttal parancsot kaptam, hogy Berzsek alezredest a Tokajnál fekvő csapatokkal gyorsmenetben Török-Szt.-Miklósra küldjem, magam pedig uj hadosztályom átvétele végett Görgeihez csatlakozzam. Ez okból a mellékszobában levő tábornokhoz mentem, s jelentém a vett rendeletet. Görgei hidegebben fogadott, mint először és mondá, hogy bár ő ugyanezen parancsot vette, mindazáltal fájlalja, miszerint ennek meg nem felelhet, mivel ő Guyon hadosztályát már Kmettynek adta át, (Guyon tábornokká neveztetvén ki, Komáromba volt hadvezérül szánva, s már a 7-ik hadtesttől el is távozott,) s nem is találja helyesnek, hogy engem az én osztályomtól elvonjanak (a tartaléksereg ezalatt e 12-ik hadosztálynak neveztetett el), mely előttem már ismeretes, s melylyel annyi dicsőséget arattam, ezért ő a miniszteriumot és a fővezért tudósitani akarja, miszerint eddigi osztályomat tartsam meg.

Megütközéssel hallám e szavakat annyival

is inkább, miután az elöbbi napon s még e pillanatban is oly sok dicsérettel tetézett; mindazáltal azt felelém, hogy távol legyen tőlem magamat reá erőszakolni, s azt is természetesnek találom, miszerint bizalmával oly tiszteket ajándékoz meg, kik hadseregében szereztek érdemeket.

Ezen ügy be volt fejezve; csapataimat Berzsek alezredes parancsnoksága alatt azonnal Török-Szt.-Miklósra inditám, magam pedig Debreczenbe mentem, — távozásom előtt azonban szemtanuja valék egy jelenetnek, mely e fejezetem megirására alkalmul szolgált.

Görgei tábornok a hadsereg fővezérségétől ugyanazon futár által rendeletet kapott, hogy hadtestének egyik hadosztályát (hadteste három hadosztályból állott) azonnal Tisza-Füredre inditsa, az ott megkezdendő védelmi munkálatoknak e pontoni megerősitése végett.

Törzstisztjei közöl többeket ebédre hivott meg; ebéd után, midőn már kissé jó kedvök volt, a tiszteket, kik közöl még többen is megjelentek, a szomszéd terembe vivé, én is beléptem, ki mind ezen meghivása által: „jöjjetek, menjünk a terembe“, mind állásomnál fogva erre jogosítottnak érzém magamat; már ebéd

alatt panaszkodott előttem Görgeiné, ki mellett ülhetni szerencsém volt, a hadosztály elhivása fölött, igy nyilatkozván: „Meglátják, hogy férjemet meg akarják buktatni, most elhivnak tőle egy hadosztályt, azután elvonják a második s végre a harmadikat, és igy férjem csapatok nélkül egyedül fog maradni."

A terembe gyülvén, Görgei egy iratot vett ki tárczájából, Vetternek a hadosztály elhivását illető rendeletét. — Görgei hangosan felolvasá, a parancs világos nyelven van szerkesztve, s végül Görgei hazaszereteténél fogva kéretik e rendeletnek haladéktalanul engedelmeskedni.

Midőn felolvasá, tisztjein, sajátságos és utánozhatlan éles tekintetével végigfutott, s a parancsot magától messze a földre dobva e szavakban tört ki: „Vajjon mit szóltok ehhez? magatok látjátok, hogy meggyengitésünk végett el akarnak bennünket egymástól választani, el akarják tőlem a legvitézebbeket vonni, helyes az előttetek? el akartok-e ti engem hagyni?" és zajongva kiáltott fel az összegyült tisztikar: „Nem, nem, mi nem megyünk, mi maradunk, minket nem választhatnak el, és a hadosztály nem fog elmenni."

Ujjongva ölelkezének a bajtársak, a fővezér rendelete elleni katonai zendülést keresztülvitték; tokaji aszut hozatván ujra ittak, a kedélyek még inkább fölhevültek, a kormány, miniszterium s fővezérség ellen különféle nyilatkozatok lőnek hallhatók, s végre Görgei tábornokot Tokaj utczáin zeneszó mellett ujjongva meghordozták!

Én ily magaviselet, ily érzület fölött komolyan gondolkodva visszavonultam, Boronkay Albert kormánybiztos, ki e jelenetet a nyitott mellékszobából nézte és hallgatta, sajnálkozó szavakat váltott velem. Ő és én ez esetről jelentést tettünk a kormánynál, magam személyesen. Mészáros miniszternél Debreczenben, később pedig a fővezér-, Vetternél Török-Szt.-Miklóson. — Mészáros fölöttébb felindult és ezt mondá: „majd megtanitják Görgeit engedelmeskedni,“ ez azonban, fájdalom, csak nyilatkozat maradt, gyengék és félénkek valának a baj gyökerére tapintani, egy eképen cselekvő férfit életétől megfosztani; s mégis forradalomban éltünk!

Egyébiránt Görgei maga mutatott gróf Zichyben példát, hogy miként kell büntetni, s ismét Udvarnoki kapitányban, kit a kápolnai

csatában, örnagya iránti engedetlensége miatt, a huszárok által azonnal felkonczoltatott, habár egykor testör-társa volt is; — azonban e példa nem talált követöre.

Bémnek kellett volna fövezérnek lenni.

Mikép sikerült Görgei cselszövényeinek később Vetter fövezért (a forradalom első hadászati és katonai tehetségét) beteggé és tehetetlenné tenni, eltávolitani, s mikép küldék ezt egy fényes igazoló kibocsátványnyal a déli hadsereghez, tudva van; nem tartozik ugyan már e jelenethez, csak megérintem, hogy az áprilisi hadjárat terve, valamint a föseregnek a szolnoki állás által elönyomulása Tisza-Füredre, az ilymódoni átkelés a Tiszán s a három oldalról tervezett megtámadás, melyet Vetter (mialatt engem megbizott, hogy a sereg zömének kitárúlása alatt Tisza-Fürednél a szolnoki állást akként tartsam meg, hogy Jellachich Abonyban és Szolnokon kénytelen legyen hinni, miszerint az egész sereg még Czibak- és Török-Sz.-Miklóson áll, s én csak akkor nyomuljak a vasutvonalon elöre, midőn a fösereg már Jászberénybe lesz érkezendö) egész terjedelmében közlött velem Török-Sz.-Miklóson, márczius 17-kén, szerencsésen keresztülvitetett.

HARMADIK FEJEZET.

Budavár megszállása.

E résznek nem czélja a magyar hadsereg 1849-ik évi april havában Pest ellen három pontról intézett előrenyomulásának közelebbi leirását — mely alkalommal a 7-ik hadtest (Görgei) Miskolczról a jobbszárnyat, az 1-ső, 2-ik és 3-ik hadtest (Klapka, Aulich, Damjanich) Tisza-Füredről a középpontot, s a hadosztály (Asbóth) Szolnokról a vasutvonal hosszában a balszárnyat képezték —, a tápió-bicskei, issaszeghi, gödöllői, hatvani, váczi, nagysarlói győzelmeket, továbbá Komárom- és Pestnek felszabaditásakor april 11-, 16- és 19-én végbement harczokat részletezni. Görgei, kit Vetter fővezér betegsége miatt, az ideiglenes fővezérségre meghíttak, ezen, csak kevéshez hasonlítható győzelemgazdag aprilisi hadjáratban a magyar honvédség hősi vitézsége által

ellenállhatlanul elragadtatott, másrészről őt Kossuthnak a hadseregnél többszöri személyes jelenléte, s a bátor és határozott Damjanich tábornoknak folytonos ottléte, ki semmi habozást nem türt, sakkban tarták, ezért ezen időben őrizkedék is gondolatait valódi leplezetlenségökben nyilvánitani, s mielőtt komolyan hozzáfogna az árulás művéhez, mind a két hatalmat, a hadügyminiszteriumot és fővezérséget, kezei közt akará látni, ugyszintén néhány győzelem által a nép és az egész hadsereg bizalmát megnyerni, — melynek legnagyobb része őt nem ismeré, — hogy igy szilárd, könynyen meg nem támadható állásra tegyen szert; s hogy későbbi, hamar gyanut keltő cselekedetei és hadimozdulatai alkalmával e tényező, a hadügyminiszternek a tanácsban, a fővezérnek a harczmezőn levő kettős teljhatalma, — legyőzve minden akadályt, terve kivitelére szolgáljon.

Annyi azonban bizonyos, hogy politikai magatartasában már akkor Kossuth iránt hizelgő és kétértelmü, a kormány irányában engedetlen volt, hadi müveleteiben pedig feltünő hibák jelentkeztek gyakran, de ezeket, daczára hogy a császári hadsereg minden ponton meg-

verte, azon időben csekély hadászati képzettségének, s koránsem gonosz kétértelmü érzületének tulajdonitották.

Csupán Bem tábornok és Perczel állitották mindig és szilárdan, hogy Görgei már akkor áruló volt, s e véleményhez az aprilisi győzelmek után is határozottan hivek maradtak. Megjegyzésre méltó azon körülmény, hogy Bem Erdélybe érkezvén 1848-ik év december 20-kán, az első bemutatás alkalmával tisztjeihez e kérdést intézé: „Ismerik önök Görgeit?“ s midőn ezek nem-mel feleltek, mondá: „Vigyázzanak uraim, Görgei hazáját el fogja árulni.“ — Bem és Perczel e nézeteket ismételve közlék Kossuthtal, s elfogatását sürgeték, de hasztalan; Kossuthot minden egyes, személyes összejövetele alkalmával Görgeivel ennek hatályos magatartása, lakonikus, de találó beszédmodora megzavarta, részint félelemben tartotta, részint bizalomra ébresztette.

A mi az aprilisi hadjárat müveleteit illeti, feltünő, hogy Görgei személyesen egy csatában sem vőn részt, kivéve Issaszeghnél, jóllehet ez utolsóban is későn jelent meg, mig tulajdon hadteste, Gáspár tábornok vezénylete alatt, a csatamezőtől egy órányira veszteglett, s igy a

megvert osztrák sereg előtt a Pestre vonulhatás nyitva maradt. Ellenben, ha akkor e 16,000 főnyi hadtest Gödöllőtől előnyomul s a császári hadsereg balszárnyát megkerüli; egyrészét elvágja, más részét a Dunába szoritja. Ezen 7-ik hadtest a kápolnai csata óta (itt is csak egy része) a junius 26-ki győri ütközetig (a hatvani csata kivételével) a föntebb emlitett ütközetek közől egyben sem harczolt. A nagy-sarlói döntő ütközetben egészen tétlenül állott a magyar sereg balszárnyán, s midőn Görgei (tökéletesen bevégzett győzelem után) megérkezett és több oldalról felszólitották, hogy a teljesen levert ellenséget kipihent 7-ik hadtestével üzőbe vegye: az üldözésre csak egy osztály lovasságot küldött bizonyos meghatározott rövid távolságig.

Ezen hadtest hasonlólag semmit sem segitett a Komárom felszabadításánál előfordult csata alkalmával.

S még ezenfelül hogy (Görgei) hibáját, vagyis inkább azt, hogy az ellenséget szándékosan elillanni engedte, eltitkolhassa, vagy másra foghassa, Gáspár tábornokot, ki ha nem is langeszü, de a legvitézebb vezérek egyike volt, a 7-ik hadtest parancsnokságától fölmen-

tette, s helyette igen gyenge, de a fővezér vakengedelmességü tisztjét, az akkor ezredes, később tábornok Pöltenberget nevezték ki.

Kossuthhoz Görgei levelet irt, hogy átlátja, miszerint ő nem valami nagy katonai tehetség, s inkább az igazgatásra lenne alkalmas, miért is szeretné a hadügyminiszteriumot átvenni, s a dunai főparancsnokságot Damjanichnak engedni, s midőn igy ezen csellel azonnal hadügyminiszterré nevezték ki, nem ment Debreczenbe, hanem a tárczát elfogadván, előbb Damjanichot, s midőn pedig ezen tábornok, hadtestéhez a táborba bucsuzni indulván, lábát kitörte, Klapkát küldé el különös utasitásokkal, mint ideiglenes hadügyminisztert, maga pedig a seregnél maradt, s igy a kormány akarata ellenére önkényileg egyesité személyében a hadügyminiszteri és főhadvezéri állást.

Most Görgei elérte azt, a mi után már régóta törekedett, s a hon és kormány iránt ellenséges tetteiről és fondorkodásairól az álczát lassankint le kezdé venni.

Komáromnak april 26-án bekövetkezett fölszabaditása után, a császári sereg feloszlatás szélén állott. A győztes magyar sereg előtt egészen tárva volt az Ausztriába vezető ut.

A bécsi kormány gyámoltalan és zavart állapotban sinlett, e váratlan hadfordulat mély benyomást gyakorolt, miután az osztrák hadijelentések egész a sarlói ütközetig még mindig győzelemről és szinlett hadi mozdulatokról szóltak; ekkor futárt futár után küldtek Varsóba, orosz segélyt kérni, könyörögni, siettetni. A kormány, a császári család s az előkelők készen voltak Bécset odahagyni, először Olmütz-, azután Prágába menekülendők. Minden órán várták a magyarok megérkezését, s Ausztriának ezer meg ezer szabad férfia állott készen az érkezőkhez azonnal csatlakozni.

A jelenet azonban rögtön megváltozik. A győztes magyar sereg nem jő, Komáromnál megfoghatatlanul pihenést tart, s a hadsereg egész zömével együtt visszatér Buda alá, s csak egy kis rész, a 7-ik hadtest 12,000 gyalogból álló 2 hadosztálya s 2 ezred huszár maradt Győrött tétlenül.

A császári kormány e csuda után ujra szabadabban kezd lélekzeni, a már Laxenburgba visszavont főhadiszállás ismét Sopronyba mozdíttatik előre, Bécs föleszmél rémüléséből, az osztrák hadsereg időt nyer, magát ujonnan szervezni 2 egész hónapja marad s Olaszországból

uj csapatok vonatnak elő. Ezalatt végre Oroszország kimondja a segélyadást, hadai megindulnak, s Panjutin junius 12-én a vasuton Pozsonyba érkezik.

Görgei, miután május 1-jéig tétlenül állott Komáromnál, ezen a napon az 1-ső és 3-ik hadtesttel s Kmetty 6000 válogatott emberből álló hadosztályával Budára indult, hova még 8 ezred huszár kiséretében — miket haszon nélkül a környéken helyeztek el — május 4-kén meg is érkezik, a várat elzárolja és ostrom alá veszi.

Budavár megrohanása

majus 21-kén 1849.

Az aradi várban május 21-kén 1850.

A tegnap esti és éjjeli vihar megszünte után ma reggel gyönyörüen kelt föl a nap a világosi és radnai hegyek fölött; a szokottnál korábban fölkelvén, azonnal a toronyba siettem a szép hegységet megnézni. — Midőn távcsövemmel Világos és Sólymos romjait s a leggyönyörübb fénytengerben uszó tájat szemlélgetém, eszembe jutott, hogy ma van évfordulati napja a Budavár ellen intézett fényes rohamnak, mikor is az ősrégi magyar vár, mely-

ben Árpád-házi őseink trónoltak, ujra hazai kezekbe került.

Akkor is, mint most, forró nap volt, kétszeresen forró a bátor harczosokra nézve, kik a magas falakat a legsürübb golyózáporban mászták meg.

Megelőző estén, május 20-kán, 9 1/2 órakor a különböző hadtestek csapatai táborukból a városon keresztül vonultak; ragyogó szép este volt, s az ég egész éjen át derült maradt; s ezt csak a föld gyermekei szomoriták meg az iszonyu lövöldözéseikkel, melyeket ugy a magyarok különböző pontjain, mint a sz. Gellért-, a kis- és nagy-svábhegyen fölállitott réstörő tüztelepeiből a várra, valamint innen az ostromlókra irányoztak. Minden oldalon láthatók valának a tüztelepek villámai, a mint füstoszlopuk fölemelkedék; tüzes, izzó golyók gyujták meg a házakat, fejeink fölött mint fénysugarak repültek a röppentyük s a légben és a földön, elül, hátul, jobbra, balra bombák és gránatok pattantak szét. Ezen vadszépségü és rettenetes rombolás folyama alatt csendesen és komolyan vonultak a magyar hadsereg fekete csapatjai kijelölt helyeikre, ugyanazokra, melyeken már 17-kén állottak. A vezényletem alatt állott 2-ik

hadtestnek jutott a várkapu és a bástyák jobbra, balra; az 1-ső hadtestnek (Nagy Sándor) a sz.-fehérvári kapu j. és b., hol a rés is volt; a 3. hadtestnek (Knesich) a bécsi kapu; végre a hadosztálynak (Kmetty) a vízi-kapu. A csapatok 6—8 ölnyi hosszu rohamlétrájokat a vezérek és törzstisztek által kitüzött helyeken rendezték el, s miután teendőjéről minden üteg értesült, a csapatok lenyugodtak, melyek a lehetőleg födött helyeken, utczákon és udvarokban táboroztak, hogy a függőleges lövésektől védve legyenek, melyek mindenütt hullottak; parancs volt kiadva csendben maradni, csak a nehéz tüztelepek lövöldözék szakadatlanul a várat. Bizonyára a várőrség el volt csüggedve, ily roppant, rohamra kész sereget látva sánczai előtt, némelyik végső éjét gyanitá elérkezettnek, s kötelességének áldozatául esett el, azonban ki még a reggelt megélte s az erősség elestét látta, hasonlólag szerencsétlen volt; egyébiránt ezen éjjel a magyarság is szenvedett némi veszteséget, minthogy a csaknem függőlegesen fellőtt gránátok és bombák a tanyázó csapatok lábai elé hullottak.

Az átalános roham jeléül valamennyi magyar üteg egyetemleges tüzelését határozták,

mire legelőször a réstörő tüztelep adott jelt, melyet a többi üteg átvett, és igy gondolható, mily megrenditő pillanat volt az, midőn május 21-kén reggeli 3 órakor először a restörő, azután pedig a magyar hadsereg majd kétszáz ágyuból álló tüztelepei villámaikkal és dörgésökkel egyszerre rázkodtaták meg a levegőt.

A zászlóaljak most rohamra indultak, minden magas ház ablakait vadászokkal és honvédlövészekkel rakták meg, kik a bástyát védőkre lövöldözének, s az ostromlók az ő védelmök alatt nyomultak elő; az előépületekből a hegyoldali házak közé vonultak, hogy annálinkább védve legyenek a vár sánczai ellen; egy része már fölraká a létrákat, mig a más rész ezeket még csak most vivé a hegyre, s a legalsó rendek a védőket, valamint ezek az ablakokban levőket vevék czélba. Az ágyútüz egészen megszünt, csak a várból kartácsoltak a résre, s kézi gránátok röpültek sürüen az ostromlók fejei fölött, csupán az apró fegyver müködött, több vitéz honvédnek korai, de szép halált szerezve; de azok mindnyájan örömmel haltak meg a drága háza szabadságáért, s mialatt száz és száz holt és nehéz megsebesült embert az utánuk rohanók hátravitetik, — ezek

annál nagyobb dühvel rohantak előre, s elszántan mentek a bizonyos győzelem vagy halál elé.

Valamennyi zászlóalj egyenlő vitézséggel küzdött, s csak a sors és helyzet részesité egyiket vagy másikat a szerencsében, először nyomulhatni be a várba, s ha egyik vagy másik szakasz a sürü golyózáporban pillanatra megingott, a vezér-, vagy más bátor tisztnek egyetlen szavára annál vitézebbül sietett a már biztos győzelmet elérni; — föltarthatlanul nyomultak előre a honvédek, s már lehete látni egyes sötét alakokat a falon állani, fegyver- és ökölharczba keveredve a lengyelek-, horvátok- és olaszokkal.

Az 1-ső hadtest 44-ik számu honvédzászlóaljának zászlója, Inkey őrnagy vezénylete alatt, tüzetett föl először a magyar vár szürke bástyáira, ezt követték a résnél a többiek; az én 2-ik hadtestemtől a 44-ikkel csaknem egyidőben ért a sánczokra föl a 26-ik, balra a várkaputól, s mellette a 48-ik, Rezenyi százados és Rakovszky őrnagy vitéz vezetése alatt, bevivén a nemzetiszinü zászlót az erősségbe. A Don Miguelek 1-ső zászlóalja a rést, a 2-ik zászlóalj pedig a nádorkertet ostromlá. Miután e két

hadtest bevette a várat, a vár és fehérvári-kapunál legyőzték még a lengyel és olasz őrség csekély ellenállását, s a vizi- és bécsi-kapu horvátokból álló őrsége hátulról támadtatván meg, a 3-ik hadtest és Kmeti osztálya elött a bemenetelt megkönnyitették. Az olaszok, kik tüstént megadák magukat, kegyelmet nyertek, a lengyelek közöl is csak kevesen estek el, a kik ellentállltak, ellenben a laktanyában makacsul küzdő horvátok lemészárlását nem lehetett megakadályozni, s csak a parancsnokok közbejöttének sikerült az osztrák tisztek életét megmenteni, kik, a 48-dik zászlóalj által a főőrhely elötti téren képezett négyszögbe vétetvén föl, megmentettek.

Én magam, miután a 48-dik zászlóaljjal a várkaputól balra följutottam az erősségbe, ezen, és a 25-ik zászlóaljból több szakaszt azonnal elküldtem, hogy a várőrség tisztjei és legénysége közöl a magukat megadókat összegyüjtve a főőrhely elötti térre hozzák. E szakaszok egyikével érkezett meg a nehéz sebet nyert (lágyékán meglőtt) várparancsnok, Hentzi tábornok, ki még lélekzett; őt az orvos kiséretében tüstént a parancsnoki épületbe szállitám, hol délután 3 órakor elhunyt.

Görgei tábornok főhadiszállásától balról, Vodjánernek a svábhegyen fekvő nyárilakából, melynek erkélyéről nézé az ostromot, reggeli 10 óra tájban érkezett a várba; vonásai sötétek és hidegek valának, és szótlanul ment végig az utczákon a vártérig, hol Nagy Sándor csatlakozék hozzája, — ajkairól egyetlen, elismerést vagy megelégedést tolmácsoló szó sem jött, s csak itt-ott fejezé ki a zsákmányoló honvédek, s a szétvált zászlóaljak fölött roszalását. A parancsnokok lassankint összegyüjték zászlóaljaikat, s táborba vonultak; a napi szolgálat a 48-ik és 44-ik zászlóaljaknak jutott.

Görgei a napiparancsot a főhadi-kormányszéknél felolvasá a hadparancsnokoknak, s 1 óra körül elhagyám a várat, hogy hadtestem sebesültjei után nézzek. Sokan, igen sokan estek a halál áldozatául. Perczel százados, Bürdina őrnagy és sok más halva, nagy szám pedig sulyosan megsebesülve volt; — törzskari századosom, Doer Emil oldalomnál roskadt össze nehéz sebében, őt Károlyi grófnéhoz vitettem, (ki már előbb felkért, hogy a serült tiszteket házához küldjem) s 5 órakor kimerülve érkeztem a táborba.

A 2. hadtest halottjainak száma 167, a

sebesültteké 221, — elég bizonyság arra, hogy a védők jól czéloztak. A magyar hadsereg öszszes vesztesége hallottakban 427, sebesültekben 691 ember volt. Az ellenség elvesztett 1906 embert, több mint 2600 pedig fogságba került.

Midőn a várat már bevettük, Alnoch ezredes a lánczhidat kisérlé meg légberöpiteni, a mi azonban nem sikerült, minthogy a Buda felőli oszlopban az akna nem volt elég mélyre ásva, s csak egyes lánczszemeket sértett meg a nélkül, hogy a hidban lényeges kárt tett volna. Gonosz tettének ő maga is áldozatául esett.

Másnap Görgei több érdemrendet osztott ki a tisztikar között, mely alkalommal Máriássy, Kmeti és én a 2-ik osztályu rendjelet nyertük.

Hadtestemből Rakovszky őrnagy, Rezenyi százados, Roth, Beisigl, Kovács, Weber főhadnagy és még néhány tiszt, kiknek neveire már nem emlékszem, a 3-ik osztályu rendjelre érdemesítettek.

Második nap, 23-án, több zászlóalj lobogójára, a 2-ik hadtestből a 25- és 48-ikéra, a fővezér személyesen tüzé fel az érdemrendeket. Mindezen alkalomkor, midőn Görgei a dicsőségteljes sereget, megdicséré, sötét és zárko-

zottnak mutatkozék, hazájának gonosz szelleme gyanánt, a mint e magaviselete már akkor is átalános figyelmet keltett, ezt különben későbbi árulása megmagyarázza.

Ugyanazon napon az 1-sö és 3-ik hadtest Budára, a 2-ik Pestre vonult, Kmetty osztálya pedig május 27-kén Székes-Fehérvárra indult. Én Károlyi gróf házába szállltam, hol a nemes háziasszony és a gróf már első bevonulásomkor Pestre a legbarátságosabban fogadtak.

FÜGGELÉK A III. FEJEZETHEZ.

1. Az issaszeghi csatában a Gáspár tábornok vezénylete alatt levő 14,000 emberből álló 7-ik hadtest nem vön részt, hanem Hatvanban egészen tétlenül állott. Kmetty ezredes Gáspár tábornokot sürgetve szólitá fel az előnyomulásra, de ez erre nem hajolt, okul adván, miszerint ily parancsot nem kapott. Eltekintve attól, hogy Görgei elmulasztá e hadtestet a csatába vinni, önálló parancsnoknak fontos esetekben nem kell rendelet után várnia, hanem a körülményekhez alkalmazkodni, különösen

pedig oly esetben, midőn az átellenében fekvő ellenség, mint a hogy Hatvannál történt, elvonul, ezt követni, — heves csata napján pedig az ágyudörgés hivja a mellék-vezéreket valódi helyeikre, hivatásukat betölteni.

Ha Görgei a hadtestet az ellenség balszárnyára viszi, akkor a megvert ellennek nem marad szabad visszavonulása Vácz és Pest felé, hanem a Dunának szoritja, tönkre teszi, vagy fegyverletevésre kényszeriti. Windischgrätznek csupán csak egy átmeneteli helye volt a Dunán, mig ellenben háta mögött egy nagy, irányában ellenséges érzületü lakossággal biró város. Asbóth ezredes már január 5-kén készen állott 6000 főnyi rendes csapattal és 15 ágyuval, továbbá 10,000 főnyi fölkelési nemzetőrséggel, tisztán magyar kerületekből, a Kunságból és Szolnok, Czegléd, Nagy-Kőrös, Kecskemét városokból, mely csapatok harczban ugyan a 2-ik rendben, üldözéskor azonban különösen nagy haszonnal müködtek volna. Ehhez számitván még a győztes magyar seregnek a főváros megpillantásakor kitörő lelkesedését, az osztrák sereg bizonyára csak romjaiban is bajosan menekülhetendett, mindenesetre pedig, mint ez később megtörtént, Jellachich bánnak

16 gözös- és 33 hajóval való háborítatlan elvonulása, valamint Budavár felszabaditása nem következett volna be.

2. A nagy-sarlói ütközet és Komárom felszabaditása után Görgei árulása még világosabban tünt elő; a helyett, hogy Soprony- és Ujvároson át Bécsnek menne, (mit semmi akadály sem gátolt, miután az osztrák hadsereg szét volt verve, bátorságától megfosztva, és közel állott teljes felbomlásához). Komáromnál megállapodást parancsol, s egyedül az 12,000 gyalog és 2 ezred huszárból álló 7-dik hadtestet küldi Pöltenberg ezredes alatt Győrbe, azon parancscsal, hogy ott csupan figyelő állást vegyen, maga pedig a hadsereg zömével, 30,000 gyalog és 8 ezred huszárral Buda alá tér vissza, e várat ostromolni, azonban, — a mi megjegyzendő, — magával egy ostromágyut sem hoz.

Az nem igaz, mintha Görgeinek a magyar kormány parancsolta volna Budavár bevételét, valamint még kevésbbé, hògy seregével visszavonuljon.

Azt csak Kossuth egyik magánlevelében foglalt óhaja fejezé ki azon határozott rendelet mellett, hogy a főerő Bécs ellen induljon.

De bármily tartalmu lett légyen is e levél, mindazáltal Buda ostromára 30,000 gyalog- és 8 ezred huszárral visszatérni — valóságos árulás volt.

Buda nem erösség, csupán magas falakkal körített város, várüregezés nélkül, s komoly, nehéz telepek lövöldözését nem képes kiállani. 3500 főnyi gyenge őrséggel az ellenség Budán semmit sem merészelhetett, s ennek elzárolására legfölebb 6000 ember elégséges leendett; ha azonban mégis be akarák venni, elég lett volna az ott fekvő Aulich tábornoknak Komáromból 30 ostromágyut küldeni, melyekkel ő Budát, a várost környező s fölötte uralkodó magaslatokról, kevés nap alatt romba dönteni képes leendett, — mert háboruban, különösen forradalomban a kiméletnek nincs helye, hanem a czél elérésére minden eszközt fel kell használni.

Görgei azonban, mint mondám, Aulich és Asbóth csapataival együtt 45,000 emberrel Buda alá vonul, nem hozat ostromágyukat, hanem a sereg csataágyuival 14 napon át eredménytelenül löveti a várat, Hentzivel fölösleges alkudozásokba bocsátkozik, s végre 14 nap mulva hozat Komáromból 6, mondd hat darab

18 fontos löveget, melyek 6 nap alatt rést törvén, odaérkezésének 21-ik napjára rohamot parancsol, föláldozván 600 legderekabb katonáját.

E rohamot Budára érkezésekor sokkal csekélyebb áldozattal végrehajthatta volna, — miután Hentzi az ostrom ideje alatt erősité meg magát, a kapukat elzárogatván, a falakat pedig megtöltött homok- és lisztzsákok által védelmi állapotba helyezvén.

Buda megvétele által Görgei sem nyert, hanem hosszu, visszahozhatlan időt veszitett; a magyar seregnek Esztergam- és Komáromnál biztos átkelési helye volt, a budai őrség, mint emlitém, 3500 emberből állván oly jelentéktelen volt, hogy a sereg mozdulataira semmi befolyást sem gyakorolhatott, — s Bécs, elfoglalása után, jószántából is lerakta volna a fegyvert. Ezért Budának ilymódoni bevétele nyilt árulás vagy a legnagyobb hadászati hiba volt, — minthogy a helyett, hogy áprilban mindjárt Bécs ellen indult volna, Görgei az ellenségnek 2 hónapot engedett, egész junius 16-káig, mely idő alatt ez magát ujra szervezé, Olaszországból uj megerősitést vont elő, s végre az orosz segély is megérkezett.

Görgei az osztrák hadsereget azonban még mindig zavarba hozhatta volna, ha május 22-kén Budáról az egész hadsereggel elindul, s a Duna jobb partján öszpontosulva az ellenség ellen vonul.

Ő azonban junius 1-ig Budán maradt, azután megosztott hadsereggel — maga részint Pesten, részint Debreczenben időzvén — a Vág mellé vonul, ott a sereget egész 14-kéig heverteti, s a 2-ik hadtestet Asbóth alatt csak akkor küldi át a Vágon, midőn attól az oroszok megérkezése felől értesül.

Görgei soha sem szokta a kormány parancsait teljesiteni vagy végrehajtatni, különösen hajlandó volt pedig annak, a mit Kossuth kivánt, épen ellenkezőjét cselekedni; igy Budára való visszajöttekor is semmi kényszert sem érzett és követett, hanem kétségkivül saját szabad akaratából vezérlé vissza a sereget.

Az azonban a hadtudománynyal merőben ellenkezik, hogy a győztes sereg a helyett, hogy főmunkálati tárgyát folytatná, s az ellenség legérzékenyebb része-, annak fővárosa ellen fordulna, melynek közelében találtatik az ellen minden segédforrása valamint hogy: oly nagy áldozatok, oly nagy előnyök s négy győzelmes

csata után, melyekben az ellenség megsemmisült és védtelenné lőn, a győzelem közepén rögtön megállapodjék, a győzelmet fölhasználni elmulaszsza és visszatérjen egy egészen jelentéktelen tárgyra, mely semmi, hadászati fontosságu pontot nem képez, — igy semmi okkal nem biró késedelmezés által időt engedve az ellenségnek magát szervezni és föntartani.

Ausztria uj tartalék-sereggel lép elő; olaszországi, ott már nélkülözhető hadait Magyarországba vonja; végre junius közepén segitségül érkezik az orosz hadsereg.

Kétséget nem szenved, hogy az áprilisi hadjárat után az osztrák állam tulajdon erejéből nem lett volna képes Magyarországot legyőzni, sőt ez Oroszország segélye mellett is kétséges marad, ha Görgei áprilban Bécs ellen vonul. Bécsben, valamint Ausztria minden tartományában, tekintélyes elem volt, mely a magyarok odaindulását örömmel várta, hol igy a magyar sereg a legénységben szaporodott, különösen pedig a tüzérség főanyagszereiben, miben leggyengébb volt, megerősödött volna. Bécs elfoglalása után Olaszországban az ujra kezdődő ellenségeskedésnek uj jelei mutatkoztak volna, — az olaszországi magyar csapatok

ez esetben bizonyára nem harczolnak a szabadság ellen, hanem a győztes hon hazahivó szavának engedelmeskednek. — Kossuthnak terve volt, a Bécs elleni nyomulással egyidejüleg, Erdélyből Bem által s Felső-Magyarországból Dembinszky által Galicziát fellázitani, minélfogva Oroszország ereje megoszlott volna, miután az örökös tartományok valamennyi nagy városa ostromállapotban levén, e tartományokból a lakosság fölkelésének félelme nélkül nem lehetett volna a katonaságot kivonni, s igy mint bizonyosat állithatni, hogy akkor Magyarország Bécsben saját jogait elismerő békét szerez.

Valamely kormány ereje nem a szuronyok sokaságán nyugszik, hanem a nép szeretetében, ennek a felülről szentül megtartott törvények iránti bizalmában gyökerezik. Eléggé bizonyitja ezt I. Napoleon, X. Károly és Fülöp Lajos bukása, ezt tanusitja a szabadságharcz Magyarországban, hol Windischgrätz minden főhelyen, melyet elfoglalt, őrséget volt kénytelen hátrahagyni, hogy hűségét biztosithassa, mi által azonban serege végtelenül meggyengült; mig ellenben a magyar kormány által elfoglalt minden uj rész a seregnek azonnal ujonczokkal szolgált.

Oly sok fényes győzelem után, a magyar csapatokat a legnagyobb lelkesedés fogta el, mig ellenben az osztrák sereg egészen el volt csüggedve, s csak az oroszok megérkezése öntött beléje némi bizalmat. Az eredmény fölött saját tábornokaik is kétkedtek. Daczára annak, mint Ramming ezredes az ö 1849-ki magyarországi hadjáratában mondja, hogy a magyar kormány tetemes hibákat követett el, s a fölkelök vezetése hiányos volt, — az ujonnan teremtett magyar sereg a begyakorlott osztrák haddal győzelmesen küzdött volna, ha azt rendszeres, finoman szött árulás nem vezérli.

Merem állitani, hogy ha a kormányzó a kormány gyeplőit erős kézzel ragadja meg, s csupán az ország védése, nem pedig egy halmaz igazgatási szabály szerkesztésével foglalkozik, ha elhatározott erélyességgel a fősereghez megy s ott marad : Magyarország nem csak Ausztriának tökéletesen, hanem Oroszországnak is hosszabb időre ellenállhatott volna.

Ausztria, gyengeségének érzetében, a nagysarlói ütközet után kérte Oroszországtól az első sürgető segélyt; az orosz tábornokok nem titkolták, hogy a bécsi udvar futárjai eleinte

minden 14-, azután minden 8-ik, végre mindennap érkeztek a varsói orosz főhadiszállásra, a segélyt siettetvén.

Miután Ausztria bizalma saját erejében egészen megtörött, hadseregének szelleme és vitézsége nem vala akkor oly kitünö, mint a minőnek Ramming ezredes irja a „Magyarország elleni nyári hadjárat"-ában.

Természetesen, midőn az oroszok már magyar földre léptek, minden ellentállás hasztalan leendett — győzelmi eredményt nyerhetni; de nem lett volna hasztalan, egyesitett erő és becsületes vezetés mellett, még mindig jobb feltételekre szert tenni, mint — Görgei módjára — föltétlenül lerakni a fegyvert.

FÜGGELÉK.

Midőn müvem már sajtó alá volt adva, kezembe jött Görgeinek: „Mein Leben und Wirken in Ungarn“ czimü munkája. A hang, melyben Görgei e müvében beszél; tetteinek vázlata; az érvek, melyekkel ezeket indokolja, végre mindannak kicsinylése, söt lealacsonyitása és elferditése, a mit nem ő tett; és ezzel szemközt saját tetteinek kiemelése, — ha mindezt gondolva átvizsgáljuk és pártatlanul itéletet hozunk, tiszta világitásban áll kétes, ravasz, kárörömmel telt s tökéletesen érzéketlen jelleme. Midőn önmagát pelengérre állitja, mindenütt elárulja azon utógondolatot, hogy maga számára minden körülmény között kibuvó ajtót tartson fel, melyen át megmenekülhet; s midőn minden áron azon törekszik, hogy a forradalmi korszak alatt önmaga számára hirt, nevet és erőhatalmat teremtsen, az események lehető rosz kimenetelekor személye számára mindig mentő-horgonyt tart készen.

Igylátjuk, hogy Görgei minden hadi válla-

latánál az ellenségnek azon lehetőséget nyujtja, hogy megmenekülhessen, s hogy kivivott előnyeinek fel nem használása által, az ellenségnek lehetővé teszi, hogy hátrányos helyzetét — a melybe jutott — megjobbithassa.

Látjuk, hogy Görgei kezdet óta magában a magyar kormányban, s a magyar kormány s a sereg közé viszályt és bizalmatlanságot hint, e szakadást mindig növeszti, s a kormány tekintélyét, erejét aláásván és megrongálván, rendeletei foganatositását nyilt és alattomos ellenszegüléssel gátolja, végre Kossuthot a kormányzói méltóságtól a nép s országnak tett igéretek, valamint ámitások segélyével megfosztja s ez által az osztrák kormányt jövőre nézve lényeges zavaroktól megmenti, melyet a diplomatiában a kormányzói méltóság megtartása okozott volna.

Görgeit végre Világosnál találjuk, midőn seregének, a jövő nyomorának átadott honvédeknek, utolsó havi fizetésük csak egy harmadrészét adja ki készpénz-, a két harmadot pedig magyar bankjegyekben, melyeket Haynau már értéktelenitett; az osztrák kormánynak pedig átadja a néhány millióra rugó összenyomott és nyers aranyt s ezüstöt.

Kossuth tiszta jellemét hün elötünteti az, hogy ez összeget nem vitte el magával a számkivetésbe; pedig az elvitel csak akaratától függött, Bem, vagy a Temesvárról visszavonuló magyar sereg más tábornokának Lugosra, hol az ércztömeget őrizték, azon parancsot küldheti, hogy a pénzt ne szállitsák vissza, hanem a török határ felé.

Kossuth tehát nemcsak elvihette volna a pénzt, hanem ez kötelessége lett volna, mert mindenek elött kötelezve volt a bizonytalan sors elé menö emigratióról gondoskodni, melynek száma 10,000 emberre tehetö.

Görgei mindenesetre kevésbbé tiszteletre méltón tünik fel, midön Nagyváradon Paskewichtöl 1200 imperiális aranyt fogadd el! Mily ok birta rá, hogy ellenségétöl ily nyomorult alamizsnát vegyen el! Talán attól félt, hogy az úti költségeket Austriáig fedeznie kell? Vagy talán attól tartott, hogy ott majd éhezik? — Austria ellátja azon foglyokat, kik erre tehetlenek, s elszállittatásukról is gondoskodik, s azon ellátás, melyben az általa elhagyott, az elitéltetésnek átadott bajtársai részesültek, ezen ellátás Görgeinek is biztositva volt! S ö, a szilárd, a nélkülözésekhez szokott katona, ki baj-

társaiért föl akarta magát áldozni s akárhányszor mondta, hogy érettök életét is odaadni kész, ugyanazon perczben pénzt fogadott el, hogy kényelmesebben utazhasson és élhessen! Nem szégyenli magát, hogy legyözöje, hazája elnyomójától aranyt fogadjon el!

A pénzösszeg mindenesetre kevés, hogy készsége jutalmául tekintsük, melylyel Ausztria és Oroszországnak a győzelmet megkönynyité, a sereget demoralizálta, Kossuthot megbuktatá s hazáját az ellen kezeibe adta, vagy hogy ez elfogadásért megvesztegettetésről vádoljuk; elég azonban arra, sőt egy filler elfogadása is elegendő, hogy Görgei önjellemére a nyomorultság bélyegét süsse. A mi müve második kötetében a 160—167-dik lapokon foglalt, a jun. 20-iki peredi csata vezetése alkalmával rám szórt vádait illeti, mig egész müvét kellő világitásba helyzem, szükségesnek tartom megemliteni:

Gyönge hadtestemmel a kétszerte oly nagy ellenerő irányában reggeli 6 óra óta küzdöttem, a királyrévi és zsigárdi terjedelmes hadvonalt gyönge haderömmel, melyből a balszárny s a kerülö zárt hadcsapat már elörevonult, nem foglalhatám el biztos támpontul, s még kevésbbé

lehetett az előrenyomult Rakovszky-csapatot cserben hagynom. Ennek következtében, miután Királyrév és Zsigárd elfoglaltatott, azt határoztam el, hogy az ellenség zömét szétszakitom. Ez tökéletesen sikerült. Természetes tehát, hogy Görgei délutáni 2 órakor a harczsíkra érve, a csatarendben hiányt talált, mert az ellenség zömének áthatolása után, jobb szárnyát Alsó-Széllybe rendelvén, ezt belszárnyam üldözé és háttérbe szoritá, mig én az ellenségre rohantam, ki zömét és jobbszárnyát Perednél központositá.

Pered erőszakolt megtámadását — mint emlitők — a csata előtt történt rendelkezés követelte, mely szerint Rakovszky őrnagynak Negyedből 2 zászlóalj, 1 lovas század- s 1 üteggel Zsigárdot, a peredi erdőt meg kellett kerülnie és Peredet hátulról bevennie, továbbá szükséges volt, hogy biztos hadállást lehessen nyerni s az ellent visszaszoritani, hogy e szerint a jövő napra, melyen a Vág mögött a három hadtestnek egyesülnie kellett — mert mi másra szolgált hadtestemnek támadó benyomulása? — időt nyerjünk.

Hogy Görgei, az első csatanap után ide érkezett, érintetlen 3-ik hadtestet nem küldte

a visszaszoritott ellen üldözésére, hanem ennek helyzete megjobbitásához időt engedett; hogy Nagy Sándornak nem parancsolta meg másnap az egyesülést, azt mint jó hazafi, s becsületes katona természetesen nem is gondolhatná!

Hogy a Peredre rendelt támadó csapataim balszárnyán levő 63-ik zászlóaljat — midőn ennek összegyüjtésére oda siettem — fedezett állásba visszavezettem, azt minden katona csak helyeselheti — mert födözetlen, az ellenség tüzének kitett kövecses magaslaton, zürzavaros rendetlenségbe jött csapatot nem lehet ismét csatarendbe állitani. Ugyanazért födözött helyre visszavezetém, minőnek a hátam mögötti 50—100 lépésnyi távolra eső mélyedés kinálkozott, ott azonnal rendeztem a zászlóaljat s megragadva zászlaját, ujult erővel rohantuk meg az ellent. E rohamot tökéletes siker koronázta, a mit nem érek el, ha közéjök kartácsokat lövetek, vagy pedig megkardozom, a mint ezt a fővezér szokta. Hogy zászlóaljamat Görgei állitásaként azzal vigasztaltam, miszerint segélyünkre nyomul már a 3-ik hadtest; ez hazugság. Ekkor először is e hadtest előőrseit sem lehetett látni, s rögtöni segélyökre számolni több lett volna, mint optimismus, midőn

6 óra óta a leghevesb ágyudörgést hallva, a csatatértől csak 2 óra távolnyira fekvő hadállásából semmi életjelt sem adott; de másodszor segélyére a győzelmet illetőleg nem is szorultam, mert a jobb szárnyon levő támadó csapataim, melyek éléről száguldva jövék, már a faluba nyomultak és számitásom szerint Rakovszkinak is meg kellett már hátulról támadni az ellent; a győzelemről igy biztositva voltam.

A 63-ik zászlóaljat, mint ezt parancsnoka Gröse őrnagy, valamint egész tisztikara bizonyithatja, csak bátoritám, nehány hazafiui szót intéztem hozzá, és figyelmeztetém előrenyomuló zászlóaljaim példájára. Hiába utaltam volna őket a 3-ik hadtest segélyére, melyet nem láttak; ez tehát csak Görgei találmánya.

Hogy hadtestem rendben volt, erről elég tanuság a zsigárdi és peredi 2 nap, melyeknek első harczában — a legczélszerütlenebb rendelkezés daczára — a 3-dik hadtestteli egyesülést, Negyed megszállása, s az ellenségnek ugy szólván szemeláttára a Vágon átvezető hid fölszerelése által elértem, a második harczban pedig csak a 2-ik hadtest segélyével — nélkülözvén a segélyre igért 3-ik hadtestet — a sokkal erő-

sebb ellent Szélly és Deákiig visszanyomtam. E két harcz elég tanuság mellettem.

Hogy tisztjeim tiszteltek és szerettek, ennek bizonysága, hogy azon perczben, midőn hadtestem megtudá, hogy elhagyom, azonnal nemcsak a tábornoki kar két osztály-elnöke, hanem Mihali és Collig dandárparancsnokok s még 4 zászlóaljparancsnok, leköszöntek, kiket Görgei tettmodora bírt e lépésre; hogy az összes magasb tisztikar, az összes zászlóalj és lovas századok parancsnokainak aláirásával, szeretetök és tiszteletök tanuságaként, fölszólitlanul és saját sugallatukból Guttáról 1849-ki jun. 22-ről kelt köszönő iratot küldtek utánam, melyben eltávozásom felett legmélyebb sajnálatukat, vezényletem iránt teljes bizalmat, emberséges bánásmódomért köszönetüket és személyem iránt hálás hódolatukat kijelentik, s melyben végre — mint ők kifejezik — republikanus hősiségemet, melylyel a legterhesb pillanatokban a csatát hidegvérrel és tántorithatlanul vezettem, a zászlóaljakat bátoritám, nem tudják eléggé csodálni.

Bocsánatot kérek, hogy hadtestem e bizonyitványát itt felemlitém; soha sem hoztam volna ezt nyilvánosság elé, ha Görgei hazug

rágalmai erre nem köteleznek. A parancsnokságom alatt levők azon időbeli bizonyitványa, midőn már nem voltam parancsnokuk, becsesb előttem, mint parancsnokaim bármely okmányai és kinevezései; és tökéletesen védelmez Görgei állitásai ellen.

Még meg kell emlitenem, hogy a peredi csata után a 3-ik hadtest 2 osztályfőnöke Cillich és Leiningen ezredesek, valamint a táborkari főnök, Hügel alezredes és Görgei első hadsegéde, Kempelen azonnal hozzám jöttek s a fényes győzelmi napra üdvkivánatokkal tiszteltek meg. A mint pedig Kászonyi ezredes megtudta, hogy ő veszi át a 2-ik hadtest parancsnokságát, lakásomon a peredi plébános házában azonnal fölkeresett s arra kért, hogy maradjak a hadtestnél, mert csak vezetésem- és tanácsaimra támaszkodva remélheti, hogy a hadi müveletek kedvező eredményt arassanak. Görgei eltávolitott hadseregéből; de nem a könyvében foglalt, költött s alaptalan okokért, hanem eltávolitott azért, mert buzgó, jó hazafit látott bennem, mert gyanitá, hogy terveit keresztüllátom, s attól félt, hogy Nagy Sándorral egyesülve, nagyon erős ellenzéket képezhetek irányában.

Befejezésül még valamit.

A junius 21-én történt peredi csata után, melyhez Görgei a legroszabb állásban fogott*),

*) Azonkivül hogy Görgei junius 20-ika estéjén, tehát a győztes csata-napon, és a tervezett 2-ik ütközet elsőestéjén Perednél a 2-ik és a 3-ik hadtest parancsnokait megváltoztatta, s a nem csak bátor és előrelátó, de a junius 20-iki győzelemkor egy önálló hadtest vezetésére képességét már bebizonyitott Asbóth ezredes helyett, a még összesitett csapatokat soha nem vezényelt és a 2-ik hadtest előtt egészen ismeretlen Kászonyi lovas-ezredest tette parancsnokká — persze, Asbóthot, ki világosan a kormány emberének látszott, minden áron el kellett távolítni — még azon strategikus hibába is esett, hogy az előtte levő állomásokat minden fedezet nélkül hagyta, és Királyrévet a magyarok állásának kulcsát, ez egyetlen visszavonulási vonalt Puszta-Aszódra, hol a 8-ik hadtesttel Klapka állott, csak csekély fedezettel látta el. E szerint balszárnya minden támasz nélkül ugyszólván előre az ellenség kezébe volt adva. Panyutin csakhamar fel is ismeré a hibát, s első támadása Királyrév visszavétele volt.

Ehhez járult még ama hátrányos körülmény, hogy egyenesen a magyar sereg homlokzata előtt 1000 lépésnyi széles és ½ mrtfnyi hosszu mezőség terült el, mely rögös, köves lévén, az ellen ágyuinak erős utóhatással szolgált, egy tekintet az abroszra és látható volt a zsák, melybe a Vág, Duna karja és a Vágduna közti állás szoritott, közepette nagy mocsároknak, melyből csak két utvezetett ki, az egyik Aszód-, a másik Farkasdnak. A Farkasdnáli hid olyan rosz volt, hogy csak gyönge osztályzatok és egyes ütegekkel lehetett rajta átmenni, az Aszódnáli hid Csorits táborszernagy ellenséges támadásának volt kitéve, — és egyrészről csak a lovasságnak Farkasdnáli bátor magatartása, másrészt Klapkának Aszódnáli hősies

és mely nemcsak az osztrák harczi sorba épen megérkezett 20,000-nyi orosz gyalog-segéd-csapat, Panyutin alatt 40 ágyu, legalább 23,000 embernyi számtöbbség, — hanem a magyar bal-szárnynak fedetlen volta miatt, már előre is veszve volt, és a magyar seregnek a Vág és Dunán át történő visszavonulásával végződött — Görgei a vereség által szétszalasztott 2-ik és 3-ik hadtestet, mely Nagy Sándor vezetése alatt, első állott az ellen előtt, — a Vág balpartján egyesité, és Tótmegyerben ütötte fel főhadi szállását.

ellentállása tették lehetővé 21-én este, vesztett csata után — a visszavonulást. Görgeinek ilyetén állása, és a 21-ikén kettőzött erő ellen kezdett csata által, a magyar sereg, egész nap tökéletes elfogatásnak volt kitéve. 21-én reggel, midőn már Panyutin megérkezésének és Wohlgemuthtali egyesülésének hire eljutott, a magyar seregre nézve már semmi előnyről, legfeljebb gyors visszavonulásról lehetett szó, de itt is Görgei árulása vagy dölyfe volt a főtényező. — 2 gyönge 15,000 ezernyi harczosból álló hadtesttel ama tócsás helynek ment, hol 20-án a 2-ik hadtesttel Asbóth oly győztesen hagyta oda a csatatért, meg akarta mutatni, hogy a 2-ik és 3-ik hadtesttel neki is győzni kell, — de hiába! nem sikerült. Meg kell még azon nevezetes körülményt emlitenem, hogy a 2-ik hadtest intendaturája, melynek Asbóth 20-án parancsot adott Aszódról eljönni, Görgei által visszahivatott, s igy a hadtest, mely 20-án egész nap a csata tüzében állt, minden élelem nélkül, fáradtan a 18 órai csatározástól, 21-én éhesen és meg nem erősitve ismét tüzbe ment.

Miután Görgei az első hadtestnek kiadá parancsát, hogy hozzá csatlakozzék, nyugodtan, gondtalanul marad meg ez állásában, engedi, hogy Wohlgemuth és Panyutin Győrnél Haynauval egyesülvén, az egyesitett orosz-osztrák erő egész dühével, a Győrött állomásozó Pöltenberg magyar tábornokra rontson, a nélkül hogy ennek még idején segélyt küldene, vagy Komáromvárba visszavonván, őt ez erősség oltalma alá helyezze.

Ennek az lett következménye, hogy Pöltenberg tábornok csak nagy veszteséggel is alig kerülheté ki a végelpusztulást, és hogy a Kmetty osztálya a magyar főhadtesttől elválasztaték.

A julius 2-án és 11-én történt komáromi csatározás csak hasztalan áttörési kisérlet, és az ugyis megfogyott számu honvédők felelősségnélküli vérontása volt.

Ha Görgei a kormány parancsának rögtön engedelmeskedik, és Komáromban fedezetet hagyván, csapatjait a Dembinszky alatt előnyomuló északi-sereg és a Vetter alatti déli sereggel egyesíti; e sereg-egyesülés által Haynau fölött még teljes győzelem is vívható, vagy ha nem is — de a catastropha befejezése még

elnyulván, a táborozás ez elhalasztása által az eredmény mindenesetre kedvezőbb leendett.

De a mint már feljebb is emlitők, Görgeinek kiszámitott terve volt a sereget gyöngiteni, és egyes részeit kitenni a biztos megsemmisülésnek, ezért nem engedelmeskedett ő a kormány parancsainak, hanem gyönyörködött ennek zavarán és tudósítás nélkül elhagyá, mint azt 1849 telén Felső-Magyarhonban is tette.

Az ácsi véres napok, és a Komárombani hasztalan időzés után, mert az a közben Paskievich alatt előrejövő orosz sereg, az egyenes egyesülést már lehetlenné tette, seregét Váczra viszi, onnan pedig további kerülésekben, Nógrád, Gömör, Borsod, Szabolcs és Biharvármegyéken át erőtetett utak- és összecsapásokkal demoralizálva mint általa felajánlott — de az időtájban már késő segélyt — Aradra viszi.

Itt is mint mindenütt felveszi, a hol kell, kiszámitott ravaszságát, s ha ez nem használ, daczos engedetlenségét, csakhogy a kormány rendszabályainak ellene tehessen.

Aradra érve Görgei a miniszterium által *)

---

*) Lásd az idemellékelt eredeti okmányokat.

kieszközli a kormányzó lemondását és a dictátorságnak saját személyére való átruházását, azon ürügyöt hozván fel, hogy csak mint ilyen, eszközölheti ki az országra nézve kedvező föltételeket, az oroszokkali alkudozásnál.

A kormányzónak felette nagy jósága — nevezzük gyöngeségnek — saját leköszönése, és a legfőbb polgári hatalomnak Görgeire történő átruházása által, az ember nagyravágyásának koronáját tevé föl.

Görgei most hát elégedett, megbuktatta Kossuthot, — de ezzel együtt hazáját is!

Tizenharmadikán az oroszokkal szerződik s élethalálra minden kikötés nélkül Világosnál leteszi a fegyvert.

De mit mondok, föltétel vagy kegyelem nélkül?

Társai a hóhér kezébe jutnak, hazája, népe az elnyomatás áldozata lesz!

Görgei, ő él! biztositva van, Paskievichtől Nagyváradon szép pénzbeli jutalmat kap, Ausztriától pedig évdijat.

Eredeti oklevelek.

(*Külczím.*) *Görgei Arthur* tábornoktól.

Kossuth Lajos
Kormányzó elnök urnak
Aradvárban.

Görgei Arthur tábornok,

Az ország Kormányzójának Kossuth Lajos urnak.

Kormányzó urnak, a miniszterelnök ur ellenjegyzése mellett, engem az ellenséges hadseregggeli egyezkedésre felhatalmazó levelét kézül vettem, minthogy ezen felhatalmazás azonban a kivánt s közös hazánk jövőjét biztosító czél elérésére nem elégséges, és én arra, hogy azt, a mi a nemzet számára megmenthető, megmenthessem, elkerülhetetlen szükségesnek tartom, hogy a jelen kormány lépjen le, s én ruháztassam fel a polgári s katonai legfőbb hatalommal, — tehát ezennel felkérem Kormányzó urat méltóztassék ekkép mielébb határozni, ezen határozatát velem, s a község-

gel is tudatni, hogy annak következtében minden késedelem nélkül azon lépéseket megtehessem, melyek egyedül képesek a nemzet jövőjét biztositani, s azt a végromlástól, míg nem késő, megmenteni.

Ó-Arad, augustus 11. 1849.

Görgei Arthur, tábornok.

(Külczím.) A miniszteriumtól.

Az ország kormányzója

Kossuth Lajos urnak

az aradi várban.

Az országkormányzónak.

Görgei tábornok ur, a ma reá ruházott megbizásnak siker reményével megfelelhetni nem vél, ha a mostani kormány teljesen le nem lép, az általa birt polgári és hadi hatalmat ő neki nem adja át, s mindez nyilvánosságra nem hozatik.

Hazánk szerencsétlenségében hosszasabb értekezésnek lehetöségét nem látván, — ezennel Görgei tábornok kivánatához hozzájárulásunkat jelentjük ki, s viselt miniszteri hivatalainkat leteszszük.

Hogy ez intézkedésnek hasznát venni lehessen, a szorító események miatt drága időperczek tekintetéből, kérjük országkormányzó urat, hogy Ön s a miniszterium lemondását, s a hatalomnak Görgei altábornagyra ruházását mind vele, mind a közönséggel a legközelebbi órákban közölni sziveskedjék.

Arad, august. 11-kén 1849.

Aulich, hadügym. *Csányi László*, *Vukovich Sebő.*

(*Külczím.*)

Az Ország Kormányzójának

Kossuth Lajos urnak.

Magyarország Kormányzójának

Kossuth Lajos Urnak!

Az ország függetlenségi igazságos harczát Bem vezénylete alatti seregeink szétveretése után bevégzettnek kell tekinteni — mert öncsalódás nélkül képzelni sem lehet, hogy az Aradon létező három hadtest, az ellenségnek tulnyomó erejével győzelmi resultatummal

vivhassa a csatát — csekély távolságában a közeledő orosz seregeknek. — Azért a kormányt továbbra szükségtelennek, söt károsnak tartom — kétséget nem szenvedvén, hogy a szerencsétlen nemzetnek részére, polgári hatalom jót eszközölni nem képes. Ha létez valami, mi által boldogtalan nemzetünket némi kedvezésekben lehet részesiteni, egy katonai kézbe központosított hatalom az, — mihezképest lemondván a kormány haszontalanná, czélhoz nem vezethetővé vált hatalmáról, ruházza fel Görgei altábornagyot, ki nemcsak vezérlete alatt lévő sergeink, de a nemzetnek szent ügyét is szem előtt tartandja intézkedéseiben.

Kormányzó Ur e nézetet osztá mai találkozásom alkalmával, és megigérni méltóztatott a hatalommali felruházó iratot Görgei altábornagynak elküldeni, minthogy az eldöntö végperczek közelednek, és az emlitett irat késik, én sietek magam részéről miniszteri tárczámról, mely által semmi, de semmi jót és hasznost nemzetem részére nem mivelhetek, lemondani, szives köszönetem mellett kormányzó urnak bennem helyzett bizodalmáért. Vajha szerencsés lehettem volna annyi jót felmutathatni soha semmi mellékes érdekhez nem csatolt

igyekezetemből — mennyire azt lelkemből óhajtám.

Görgei altábornagy megkapta a vezéri kinevezést — az most feleslegessé vált, mert seregeinek ő ugyis fővezére — más seregek pedig jelenleg, melyek felett fővezérkedhetnék, nem léteznek. Kormányzó ur nézete más volt mai értekezésünk alkalmával, sajnálnám, ha a miniszteri tanács a multak emlékét nem méltányolván, még most is, midőn már a reménysugár is letünőben van, késnék a nemzet érdekében határozni, — miszerint Görgei altábornagynak átadandó a főhatalom.

Kelt Aradon, 11. aug. 1849.

Csányi László.

Görgei Arthur tábornok urnak.

Augustus 12-kén 1849.

Ön tegnapi napon kelt levelében oda nyilatkozván, miszerint arra, hogy azt, a mi a nemzet számára megmenthető, megmenthesse, elkerülhetlenül szükségesnek tartja, hogy a kormány lépjen le, s ön ruháztassék fel a polgári s katonai legfőbb hatalommal:

Én önnek ezen kivánatát — bár igen különös dolog, hogy valaki maga magát candidálja kormánynak, mégis teljesitettem, teljesitettem t. i. annyiban, a mennyiben azt teljesiteni rajtam állhatott — a nélkül természetesen, hogy a nemzet felsőségi jogainak ez által legkevésbbé is derogálni akarhatnék.

Önmagam iránt tartozom a kötelességgel, röviden elmondani az okokat, melyek ezen rendkivüli lépésre inditottak; egyszersmind a nemzet jogainak tiszteletben tartása iránt tartozom önt azon határokra figyelmeztetni, miket, hacsak zsarnok lenni nem akar (mit a nemzet semmi esetre nem türne), respectálni tartozik.

Indittatva találtam magamat ön kivánatát teljesiteni, mert :

1-ör A körülmények oly rendkivülileg súlyosak, miszerint ha kormányzói fáradozásimnak sikere nem volt volna, a historia előtt azon vádnak lettem volna kitéve, hogy elbizakodottságomnak, vagy hatalomvágyamnak a haza javát alárendeltem, s hogy a dolog másképen üthetett volna ki, ha önnek — midőn kivánta, a hatalmat átadom vala. — S talán (mert ellenkezőjét bizonyitani lehetetlen volt volna) saját lelkemismeretét is nyomta volna a vád,

hogy a megmentésnek valamely lehetségét elmulasztottam.

2-or. Tettem azért — mert a mint tudja ön — boldogabb körülmények közt már hónapok előtt tettem önnek azon ajánlatot, hogy helyemet átadni akár mikor kész vagyok; sőt ha el érkezettnek véli az időt erre, kész vagyok ön számára magam pártot csinálni — pedig akkor, midőn ezt mondám, a párt, melyet csinálhaték nagy vala, t. i. az összes nemzet. — Én pedig adott szavamat megszoktam tartani szintugy, mint a hatalom iránt soha vágyat nem éreztem; — nem akkor sem, midőn markomban koronák sorsa feküdött.

3-or. Tettem azért: mert én csak addig lehetek a kormány élén hasznos hazámnak, mig a nemzetben egységet eszközölni, vagy legalább szinét feltartani képes valék. — Ez vala mindig igyekezetem és ennek köszönhetém azon nagyszerü eredményeket, mik kormányzatom alatt történtek, egy idő óta azonban különösen az ön vezérlete alatti seregben, egy neme a politicai corteskedésnek, sőt restaurationalis jeleneteknek, s bizonyos gúnyolása a polgári hatalomnak kezdett kifejleni — a nemzet ügyének roppant kárára — melyhez midőn

legközelebb a pártcsinálási viszketeg magába a képviselő házba is beharapódzott; — egységet többé nem eszközölheték, s a szakadást — melyet Ausztria magának, nyiltan bevallva oly ügyesen, s annyi sikerrel czélul kitüzött, többé meg nem előzhetém. Nekem szakadást nem legyőzni, hanem eltávolitani volt feladatom; s kitértem önnek utjából, hogy ezen feladathoz hü, és emlékezetem minden ambitiótól, tisztán maradjon. Kitértem pedig annyival inkább, mert

4-er. Ön maga lépett fel azt követelni, az egyetlen hadsereg élén, mely a dolgok gyupontján akkor jelen volt. Önt pedig férfiúnak ismerem, ki ha valaminek szükségéről meggyőződve, magában feltesz valamit, azt nem hiában tette fel. Én pedig a 18-ik brumaireket nem igen kedvező eseményeknek tartom a szabadság érdekében.

5-ör. Tettem azért, mert három minister ön inditványát támogatván, s egyszersmind resignálván, vagy ministereket kellett volna neveznem — mi a jelen körülményck közt lehetetlen volt — vagy ministerium nélkül kormányoznom, azaz dictaturát gyakorolnom — mitől magamat mindig idegennek éreztem,

most pedig midőn minden teendő ugyszólván, a hadseregben concentrálódik, a hatalmat katonailag képzett kezekben czélszerübbnek véltem.

Ezen okoknál fogva — s mert magam sikerrel nem kormányozhatva, az országot kormány nélkül nem hagyhatám, átadtam önnek a kormányzati hatalmat.

Tudom, hogy a kormány-formát változtatni nem volt jogom — de az országgyülés nem volt együtt: s azért hiszem, hogy lépésem a a kénytelenség által mentve van.

De átadtam önnek a kormányzati hatalmat a nemzet javára s nem kárára, s kötelességem önt emlékeztetni : hogy a felelősségről a nemzet irányában feloldva magát nem képzelheti; — a különbség csak az, az én s az ön felelősségem között, hogy én formák megtartásaért is felelős valék, ön csak azért, hogy roszat ne, jót pedig, a mennyit csak lehet, tegyen a nemzetnek.

Kérem és emlékeztetem önt a nemzet nevében, tartsa tiszteletben a nemzet felségi jogát. Emlékezzék meg, hogy ön nem ura, hanem — első szolgája a nemzetnek; s emlékezzék, hogy a hadsereg is nem öné, hanem a nemzeté.

Egyet tehát meg kell emlitenem. — Én árulásnak tartanám, ha minden okszerü lehetség meg nem kisértetnék a nemzet megmentésére. — Árulásnak tartanám, ha ön nem a nemzet, hanem csak a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba. Lehet eset, hogy hadseregek becsülettel letehetik a fegyvert a tulnyomó erőszak előtt; de nem lehet eset, hogy becsülettel letehessék a fegyvert, ha ugy teszik le, hogy a nemzetnek szolgaságot vásárlanak, sok, néhány, vagy kevés egyes egyének személyes javának árán.

Ezen nyilatkozattal tartoztam magamnak, s a hazának, kivánom azt a hivatalos „Közlöny"-be beigtattatni.

Forditás románból.

Az egyesült aranybányai legionak praefectusa,

Tekintetes magyarországi kormányzónak.

Látván azon békeajánlatokat, melyeket Baleszescu ur román emigratio ügynöke a tisztelt magyarországi kormány részéről nekünk ho-

zott, sajnálatunkat kell kifejeznünk a felett, hogy a jelen körülmények között nem alkudozhatunk a béke visszaállitása tárgyában a magyar testvérekkel, a körülmények, melyekben vagyunk, igen válságosak lévén. A magyar haderő távozik és az orosz haderő közeledik; azután igen nehéz és sok időt igénybe vesz, mig a népet a veletekkeli testvériségre birhatjuk, mindamellett, hogy megmutassuk testvéri érzelmeinket, melyekkel viseltetünk a magyar nemzet iránt, elhatároztuk magunkat, mindezen harczok alatt a magyar sereget illetőleg, semlegeseknek maradni, őket meg nem támadván, és csak azon nem várt esetben, ha mi általuk támadtatnánk, magunkat megvédeni. Reméljük, hogy ezen semlegesség mind a tisztelt magyar kormány részéről, mind haderejének főnökei részéről tiszteltetni fog.

Campeni, aug. 3. 1849.

Jancu, s. k. praefect.

A kormányzó elnök urhoz!

Rékás, **aug. 10. 1849. 4 óra d. u.**

Kormányzó úr!

Tegnap épen azon perczben értem a sereghez, midőn az visszavonulásban volt. Ugy hiszem, hogy ezt a helységet csatázva s folytonosan visszavonulásban kiismerni nem lehet, azonnal parancsot adtam nyolcz ütegnek, hogy állást vegyen, 3 zászlóalj gyalogságot és néhány lovas csapatot is odarendeltem. Mielőtt rendeletem még minden parancsnokhoz elérkezett volna, az ellenség előrenyomulva, szorítni kezdé kis csapatomat. A közben a második csapat megérkezett, ütegeink erősödtek és én a védelemhez fogható.

Az ellenség kezdett visszavonulni, mig gyalogságunk éljen kiáltások közt nyomult előre. Ágyuink tüzelése a készletek hiánya miatt félbeszakadván, — ilyenekért küldénk, de a másik csapat visszavonulásban levén, már egy napi távolságra ment a harcztértől. Az ellenség ez alatt, lóra kelvén tüzérsége, gyalogságunknak fordult. Ifju csapataink először rend-

ben, később rendetlenül kezdtek visszavonulni.

A temesvári zászlóalj nem levén képes ez időben feltartani csapatjainkat, elvesztők e napot, de főleg a visszavonulás előtt felvett állás miatt.

Mi hát kénytelenek valánk eltávozni Temesvárról és Rékásnál venni positiot, az ellenség itt nem zaklatott bennünket és valószinü volt, hogy ma el sem jön. E hely nagyobb sereg számára nem lévén alkalmas, csak néhány csapatot hagytam itt, s Lugosra mentem, ezt erősen védendő, itt két vagy három szabad napom lévén, a kissé rendetlen sereg szervezésére használtam föl. Veszteségünk kicsiny volt, kivéve az aradi utjában elkésett ütegek elfogatását. Egy mellettem elsült gránát lovammal kellemetlen helyzetbe hozott, én gyönge sebet kaptam, de neki iramodván, leestem és csontom ketté törött.

Egyelőre azt hiszem, nem leendek képes az ügyek vezetésére, különben ma nem érzem magamat annyira roszul, hogy mozogni ne tudnék.

Ha ütközet napján lóra nem ülhetnék is, valami közellévő kocsiból tehetném rendele-

teimet mindaddig, mig ön felváltásomra eljövend. Perczel tábornok segitségemre jött. — Guyon tábornokot választám ügyeim intézésére. Mindazt, mi a védelemre szükséges, elintézém, holnap reggel Aradra utazom, átvenni parancsait és Görgei tábornokkal értekezni támadási eljárásunk felől.

Bizzunk igazságszeretetünkben, — és ha a bátorság és lélekjelenlét el nem hágy bennünket, e válságos helyzetből győztesen szabadulunk meg.

Fogadja a kormányzó ur legmélyebb tiszteletem kifejezését.

Bem.

Az 1849-iki áprilisi hadjárat.

BEVEZETÉS.

A kápolnai csatát, melyet a nagyon kiterjesztett hadállás, s Dembinszkynek határozatlansága, valamint az alparancsnokok tudta nélkül tett változtatási rendelkezéseiért febr. 26-ik és 27-ikén a magyarok elvesztették, a honvédek több megtámadtatás alkalmával mégis rettenthetlen hősiséget tanusítottak, s az osztrák szabályozott, fegyelmezett sereg több kisérletének ellenálltak.

A Kápolnánál foglalkozó csapatok a Tiszán át visszamentek s az alparancsnokok közóhaja folytán Dembinszkyt letették a főparancsnokságról, melylyel Vetter tábornokot bizták meg.

Mig Kossuth és Mészáros márcz. 5-dikén Tiszafürednél kiegyenlítették a meghasonlásokat, Damjanich fényes győzelmet aratott Szolnoknál az osztrákok felett.

Szolnoknál azon időben a Karger gyalogdandár állomásozott 5000 emberrel s 15 ágyuval, Abonynál ennek gyámolitására Ottinger lovassági dandára, mely 12. század- és 9 ágyuból állt.

Ennek megtámadását határozta el a Czibakházánál állomásozó Damjanich és részvevésre meghivta Vécsey tábornokot, ki Török-Sz.- Miklóson állomásozott. Márcz. 4-ike és 5-ike közti éjjel Damjanich a Tisza jobb partján átmegy s minthogy az éj valamint a hajnali köd nagyon kedvezett neki, 7 órakor Szolnok alá ér. Az osztrák hadsereg, előörsei által figyelmeztetve, csak nagy ügygyel-bajjal szedi magát össze. Damjanich a szolnok-abonyi vasutvonalon küldi huszárjait, hogy Karger jobb szárnyát elfoglalja, és a Visoczki-üteggel, a 3-ik és 9-ik zászlóaljjal gyalog megtámadást rendez; — — feltüzött szuronynyal s egy lövést sem téve bámulatos hősiességgel Borbéch derék őrnagyától vezetve megy a 3-ik zászlóalj a helység szélen felállított osztrák ágyuk

elé, — a 9-ik zászlóalj nyomban követi; meg sem moczczanva fogadja azok első tüzelését s egy perczig sem késedelmezve rohamléptekkel veti magát az ütegekre, a melyeket valamint az utakat is, elfoglalja. Itt rövid harcz fejlődik ki, mert sziklákként állnak a 3-ik és 9-ik zászlóaljak, az osztrák serget minden ponton megverik s vagy a Zagyvába, vagy a Zagyván át kergetik.

E közben Vécsey elfoglalja a hidfőt, megakadályozza a hid szétrombolását és lovasságával homlokegyenest Szolnokba nyomul. Az első huszármerénylet nem sikerül, mert csak egy huszár-szárny támadja meg az egész osztály nehéz lovasságot és Puchly alezredest a Ferdinánd huszároknál már megsebesítik és visszavonulásra kényszerítik, — Fach, a bátor főhadnagy ujra megtámadja az osztrák lovasság homlokzatát s ezt rögtön a gyalogságra szoritja.

Határtalan zürzavar szállja meg az osztrák serget és 11 ágyut, valamint 17 tábori szekeret a magyarok kezeiben hagyva, Karger nagy nehezen megmenti dandára romjait a Zagyván át megszaladva.

Ottinger nagyon késön jön Abonyból segit-

ségre — a csata már-már be van fejezve. Damjanich saját, valamint Vécseynek Hannover és Ferdinand-huszárjait küldi ellene, és Ottinger néhány ember veszteséggel ismét Abonyba visszatér.

Karger veszteségét 200 halottra s erősen megsebesültre lehet tenni, azonkivül a magyarok majd 400 embert elfogtak, s az összes pénztárak,valamint a dandár minden podgyásza a győztesek zsákmánya lőn.

Miután Vetter a főparancsnokságot átvette, az osztrák seregre átalános megtámadást akart intézni Szolnokból a Tisza jobb partján, melynél a magyar sereg egy részének az eger-pesti országuton kellett volna tüntetnie. Az 1-ső és 2-ik hadtest Klapka és Aulich vezérlete alatt e szerint a tiszafüredi hidat megszállva tartván Török-Sz.-Miklósra vonultak. Damjanich, kinek csapatai a Vécseyével egyesülten a 3-ik hadtestet képezék, szintén visszament a Tiszán s evvel elhiteti Windischgrätzet, hogy Szolnoknál nem kel tartani a magyarok ujabb megtámadásától.

Mind három hadtest 18-ik és 19-ikén Czibaknál átmennek a Tiszán és Nagy-Körös felé haladnak, mig Görgei a 7-ik hadtesttel Polgár,

Lök, Rakamazon át Tokajnál átmegy a Tiszán és menetét Miskolcz felé irányozza.

Windischgrätz hitelesen értesül a magyar sereg mozgalmairól és sietösen Kecskemét, Körös és Czeglédnél központositja seregét, Ramberg csapatai kivételével, melyek a felsö Tiszánál maradnak. Windischgrätz összpontositott serge 40,000 emberböl áll.

Vetter ennek megtámadására nem tartja magát elég erösnek. Megváltoztatja tehát tervét, Czibaknál átmegy a Tiszán 20-ik és 21-ikén, és Czibakot a tartalék-osztály egy részével megszállván, az 1-sö, 2-ik és 3-ik hadtesttel Tisza-Füredre vonul, Asbóth ezredesnek a tartalékosztálylyal azon parancsot adván, hogy Szolnok mögött foglaljon állást, Czibakot megszállva tartván, terjedelmes tábor-helyet üssön, és ez által a Tisza jobb partjára tüntetöleg lépjen fel, hogy a seregnek Füredre való vonulását fedezze. Görgei azon parancsot kapja, hogy az eger-pesti uton vonuljon elöre. E hadmüveletekkel kezdödik meg az aprilisi hadjárat.

A magyar sereg zömének előrenyomulása Tisza-Ürednél.

A magyar sereg zöme (1-ső, 2-dik és 3-dik hadtest) márcz. 23-án Török-Sz.-Miklósról és Mező-Turról elindul, Tisza-Füred felé vonulva; 25-ik és 26-ikán oda megérkezik, 27-ik és 28-án átmegy a Tiszán és oly sebesen, hogy az utóbbi napon már az összes sereg a jobb parton áll.

A 7-ik hadtest Görgei vezérlete alatt — mint már jelentők 8-kán a kápolnai csata s a Tiszáni átmenet fedezete után Tisza-Füredről Tokajba, s innen Gesztelyen át Miskolczra vonul, hova 16-án megérkezett. 18-án Kövesdre megy Görgei, hol megtudja, hogy Ramberg 8000 emberrel Hevesnél áll. Ramberg megtudván Görgei előrenyomulását, arról rögtön értesité Windischgrätzet, ki a Csorich-osztályt Nagy-Körösről azonnal Jászberénybe indittatá s abba hagyta tervét, hogy Szolnoknál menjen át a Tiszán, s ennek balpartján támadja meg a magyar sereget. Az osztrákok minden mozdulataiból kitünik parancsnokuk ingadozása, ki semmi központi hadmüveletet sem vitt ki, s ha

ez tervében volt is, a magyarok mozgalmai által rögtön arra biratott, hogy avval felhagyjon. Midőn tehát Görgei délfelé előrenyomult, Ramberg Jász-Apáthiba visszaindult. Windischgrätz Schlick csapatainak is megparancsolá, hogy Czeglédről elvonuljanak, Csorichot és Ramberget Hatvanba rendelé, Schlick csapatainak azon parancsot adván, hogy Jász-Berényben foglaljanak állást.

Windischgrätz nem tudván Vetter és Görgei tervét, e hadállás által Schlick sergének lehetővé akarta tenni, hogy szükség esetében a bánnak segédkezet nyujtson, mert Asbóthnak ügyes tüntetése Szolnok mögött, még mindig azon hitben ringatta, hogy a magyar sereg ott áll, és határozó megtámadást akar intézni a bán ellen.

Görgei most Hatvan felé demonstrált, de midőn tudomására jutottak Vetter katonai működései, Kápolnánál megállt.

Görgei, Beniczky, a bátor alezredes és kitünő csapatvezér vezénylete alatt kutató csapatot küldött ki Tokajból, mely a szláv csapatokat és emissariusokat szétoszlassa.

Beniczky csakhamar dicséretesen megoldá feladatát s Görgeitől, ki ujra azt akarta elhitetni

Windischgrätztzel, hogy Pest éjszaki megkerülésével Komárom felé akar vonulni, azon parancsot nyerte, hogy Kassáról Losonczra vonuljon s ott folytassa hadi kutatásait.

Rimaszombatban azt tudja meg Beniczky, hogy egy osztrák osztály Losoncz felé nyomul — — azonnal utána rohan, 24-én vakmerően megtámadja, egészen széjjelveri, s ennek parancsnoka, Almássy ezredes, 300 embert s a pénztárt elvesztvén, Váczra vonul vissza, azt jelentvén, hogy 6000 emberből álló sereg támadta meg és kényszerité visszavonulásra. Windischgrätzet ez egészen megzavarja s azt hiszi, hogy a sereg a Komáromba vonuló csapatok előrészét képezi. Ramberg e szerint azon parancsot kapja, hogy Balassa-Gyarmathra vonuljon, Csorichnak Váczott kell hadállást foglalnia. Schlick Gödöllőre vonul, a bán Czegléden marad. Az osztrák sereg tehát épen nem tudta Vetter terveit s tökéletes bizonytalanságban osztá fel mindenfelé erőit.

Márcz. 20-án arról értesiték Windischgrätzet, hogy a magyarok a Gyarmath és Losoncz között levő ipolyi hidat szétrombolák, miért is nem valószinű, hogy e részről történjék az előrenyomulás.

Erre támaszkodva, elhatározza az osztrák fővezér, hogy erős szemlét tart, miszerint némi tudomást nyerhessen a magyar sereg mozgalmairól. Schlick azon parancsot kapja, hogy Gödöllőről Gyöngyös felé nyomuljon, Csorich szintén oda utasittatott, hogy nagyobb számu osztályt küldjön Gyöngyös felé, serege többi részével pedig maradjon Váczott, hogy a netán mégis az Ipolyon át előrenyomuló magyarok ellen a Gyarmathon levő Rambergnek segélyt nyujthasson. A bán pedig azon parancsot nyeri, hogy a vasut-vonalon Pesthez közeledjék, de mégis több figyelmet forditson éjszak felé, hogy szükség esetében Schlickkel egyesülhessen.

Schlick szintén 12 zászlóalj, 18 lovas század s 30 ágyuval april 1-én Bagh felé nyomul. Jelasich 2-án Czeglédről Albertibe megy.

A magyarok további előrenyomulása Tisza-Füredről.

Láttuk, hogy az egész magyar fősereg márcz. 28-án a Tisza jobb partján áll.

Asbóth, ki oly sikerrel fedezte a zöm Füred melletti átkelését, hogy Jelasich 2-án is még

mindig azon véleményben volt, hogy a magyar sereg Czibak- és Szolnoknál áll, miután a bán 3-án Abonyt és Szolnokot elhagyá, ugyanaz éjjel Szolnoknál a folyamon átment és Abonyba vonult.

Görgei márcz. 30-án Kápolnánál állt, elöcsapatai Halmajnál. A 2-ik hadtest Aulich vezérlete alatt Erdő-Teleknél, a 3-ik Damjanich parancsnoksága alatt Kerecsendnél, az 1-ső pedig Klapka alatt Füzes-Abonynál. Nagy Sándor volt e hadtestek lovasságának föparancsnoka. 31-kén a 7-dik hadtest Gyöngyösre, a 2 dik Kálra, a 3-dik Halmajra, az 1-ső Bodra — vonultak.

Vetter e közben oly sulyosan megbetegedett Tisza-Fürednél, hogy nem vihette továbbra a sereg föparancsnokságot. — Kossuth ennek folytán mart. 28-án Tisza-Füredre jött, ideiglenesen Klapkára bizta a táborkari ügyek vezetését, innen Egerbe ment, s ámbár vonakodva, mert döntő események elöestéjén álltunk, Görgeit nevezé ki az összes müködő csapatok ideiglenes főparancsnokává. Gáspár ezredes vette át a 7-ik hadtest parancsnokságát.

Aprilis 1-én a 3-ik hadtest Gyöngyösre ment és itt a 7-ikkel egyesült, az 1-ső és 2-ik

hadtest pedig Karácsond és Sárig nyomultak elöre.

A 7-ik hadtest elöcsapatai ugyanez napon Hatvanig hatottak, hol lovassági ütközetre került a dolog, melynél az osztrák Parrot-üteg a magyar huszárokat visszanyomta, kik Aszódig nyomultak elöre, s e helységet megszállá. Parrot ugyanez napon Hatvanra is intézett rohamot, s Gáspárnak gyalog elöcsapatait is visszanyomta. Schlick föhadiereje Aszód- és Baghnál központosult.

Windischgrätz most meg volt győződve, hogy a magyarok föserege az eger-pesti uton akar elöre nyomulni, miértis a bánhoz futár által azon parancsot küldte, hogy a Schlick-hadtesttel csalatkozzék.

Egerben Klapka azt inditványozá, hogy a három elsö hadtesttel kerültessék meg az ellenség jobb szárnya, hatoljanak be Schlick és Jelachich közé, nyomják meg elébb ez utolsót, s azután egyesülve rohanják meg az ellenség balszárnyát.

E tervet helyeselték, s a három hadtest sietve Nagy-Kátára vonult.

A 7-ik hadtest Gáspár vezénylete alatt apr. 2-kán Hortra vonult, a helység elött elöcsapa-

tai Schlick elöcsapataira bukkantak, melyeket Parrot vezénylett Parrotot rögtön visszanyomták és Horton át üldözék, — itt Schlick föserege vette oltalmába. Gáspár ezredes mindkét osztályát kibontá, tüzérségét elöre vezeté s élénk tüzelést kezdett. Hatvan magaslatain ugyan ujra megállt és csatarendbe akarta állitani seregét, nehányszori roham után azonban, segélyeztetve Wysocki megjelenésétöl, ki a 3-dik hadtesttöl Csányba megérkezvén, ágyudörgések között vonult Schlick jobb szárnyába, visszaveretett s Aszód- és Baghra visszavonult.

A hatvani gyözelem Gáspár számára megszerzé Görgei bizalmát s tábornokká történt kineveztetését.

April 2-kán a 7-dik hadtest elfoglalá a Zagyva-vonalt, s itt megállt, mig a három hadtest az oldalmozdulatokat tette meg.

Mint már emlitve volt, 3-kán a 3-ik hadtesttöl a Wysocki-osztály Csányba érkezett, ugyane hadtest többi osztályai s az 1-sö hadtestéi Árokszállásra, a második hadtest pedig Aulich vezérsége alatt Vámos-Györkre. A 7-dik hadtest Kmetty osztálya, tartalék-csapatnak Gyöngyösön maradt. Az osztrákok april 3-kán következöképen álltak :

Schlick és Csorich, kit Windischgrätz a legsietösben Váczról elparancsolt, Gödöllőnél;
Ramberg Balassa-Gyarmaton;
Jellachich Tápió-Szelén.

A mi a magyarokat illeti, a három elsö hadtest ápril 3-án Jászberényig ment, Kmetty Csányba vonult, Gáspár Hatvanban maradt

Mint már említve volt, Asbóth Abonyba nyomult, és czibakházi valamint szolnoki sergét egyesítvén, Jellachichot jobb oldalról akarta fenyegetni.

Klapkának az 1-sö és 3-ik hadtesttel április 4-kén Nagy-Kátára kellett volna érkeznie, a 2-ik hadtestnek pedig Farmosig vonulnia.

Jellachichnak zöme ugyanaz nap Kóka- és Szecsőre vonult — Sternberg és Rastich, kik, miután a Jellachich csapatokhoz tartoznak, követik öt. Sternberg délfelé ért 14 lovasszázad- és egy dandárral Tápió-Bicskére, Rastich szintén délben érkezett meg ugyanott és tábort ütöttek.

Klapka, reggel 10 órakor Nagy-Kátára megérkezvén, megtudta Jellachich előrenyomulását s elhatárzá, hogy Tápió-Bicskére vonul és megtámadja az osztrákokat.

Délben érkezett meg Klapka a nagy Tápió-

folyamon át vezető hidra. A Desewffy-osztálynak megparancsolja az előrenyomulást, a Dipold-dandár ugyanez osztályból, a hidon átmegy s a nagy Tápió s a helység között levő homokdombokon terjeszkedik ki, a Bobich-dandár segélyül követi. Dipold tüzérségével előrenyomul és Rastich dandárjára megkezdi a tüzelést. Rastich, ki nem is gyanítá, hogy oly közel vannak a magyarok, csak akkor veszi észre Dipoldot, midőn ez már a homokdombokon megjelenik. Sergeit rögtön előre parancsolja, s a császár-huszárokat küldi az előrenyomuló Dipold-üteg ellen, 2 zászlóaljat és 1 lovas századot balra küld a magyarok jobbszárnya ellen, a huszárok visszanyomatnak, Dipold-dandára az uton keresztül fölmegy, de Dipold még mindig késedelmezik a gyalogsági megtámadással, s midőn ez végre megtörténik, Rastich 3 zászlóaljjal gyorsan nyomul előre és szegzett szuronynyal intézi a rohamot, a magyar zászlóaljak ingadoznak s meg sem várva az ellent, hátrálni kezdenek. Klapka 3 osztály császárhuszárral akarja gyalogságát felbátorítni s a huszároknak megparancsolja, hogy támadást intézzenek; de a huszárok nem állják ki az osztrák csapatok sortüzét s a gyalogság-

gal megfutamodnak. A Babich-dandárt magukkal ragadják a futók, hiába fáradozik derék parancsnoka, hogy a futamodókat megállásra birja, s megfoghatlan módon a Máriássy-osztályt, mely tartaléknak a hid mögött felállíttatott, sem lehet előrenyomulásra birni; páni félelem szállja meg a magyarok 1-ső hadtestét s ez Nagy-Kátáig szalad meg. — Klapka csak nagy bajjal menekül meg Tápió-Szelén át, a folyón egy gázlóban átmegy és sergét csak este éri utól Nagy-Kátán. 10 ágyu marad az ellenség birtokában.

Damjanich, ki nem tudta Klapka azon szándokát, hogy megtámadja az osztrákokat, délben érkezik meg Nagy-Kátára s a táborba akar szállni. Ekkor hallja az ágyudörgést s a Wysocki-osztálynak rögtön megparancsolja, hogy menjen az ágyuzás után. Wysocki összetalálkozott Klapka futó sergével, s elszánt bátorsággal, a halált nem félve s a harczot hőn szeretve, a 3-ik és 9-ik zászlóalj, a Földváry-üteg az ellenségre rohan, és rohammal foglalja el a hidat. Rastich és Sternberg kiürítik sietősen a Tapióvonalt, a 2-ik hadtest Knezich osztálya sebesen utánok nyomul, Tápió-Bicskéből kiüzi az osztrák dandárokat s visszafoglalja a 6 elfog-

lalt ágyut. Az est vet véget a csatának, az osztrákok fősergöket Szecsőre követik. Ha Nagy Sándor lovasságával erélyesebben üzi ekkor az osztrákokat, az ellennek lényeges kárt okozhattak volna.

Damjanichnak a győzelemben elfáradt csapatai az elfoglalt téreken táboroznak s Klapka este vezeti a tápió-bicskei menedékhelyre csapatait és a 3-ik hadtesthez csatlakozik.

Az osztrák főparancsnok aprilis 5-kére előrenyomulást tervezett, hogy erőszakos szemlézés által biztosan megtudhassa az eger-pesti országuton levő magyar sereg számát.

Késő este azonban megkapván Jellachichtól a tápió-bicskei csatáról szóló tudósitást, felhagy ebbeli tervével s minthogy arról is értesült, hogy jobb szárnyát körülvették a magyarok, Pestteli összeköttetésének fentartására, mert csak ebben hitte sergének élelmezhetését biztositva, a következő rendelkezéseket teszi :

Jellachichnak megparancsoltatott, hogy oly állást vegyen, mely Pestet a Nagy-Kátáróli megtámadtatás ellen biztositja. A Schlick-hadtest közeledik Jellachichhoz, szemmel tartván a magyaroknak hatvani állását. Megfoghatlan midőn Csorich és Rambergnek még mindig az

parancsoltatik, hogy a losonczi utat fedezzék, mert Windischgrätz nem mondhatott le azon rögeszméről, hogy a magyarok mindenekelőtt Komáromot akarják a megszállástól fölmenteni; ámbár a dolog természetéből is kitudhatta, hogy a magyarok ily vállalkozást nem tehetnek meg előbb, mig az osztrák fősereg ellen átalános, döntő rohamot nem intéznek.

Jellachich e szerint 5-kén Dányra vonul, s azt jelenti a főparancsnoknak, hogy 6-kán Isaszegh felé nyomul.

Schlick Gödöllő felé indul, néhány lovasszázadot Aszódon hátrahagyván.

Csorich visszafelé Váczra indul s összeköttetésbe teszi magát a Gyarmaton állomásozó Ramberggel.

A magyar főparancsnok pedig 5-kére e rendelkezéseket teszi.

A 7-dik hadtest zömével Hatvanban marad, a Kmetty-osztály ugyanakkor csatlakozott.

A 2-ik hadtest Tót-Almásra vonul.

A 3-ik hadtest Szecsőre és

az 1-ső hadtest Sülyre.

E rendelkezésből kitetszik, hogy az egész magyar fősereg három mérföldnyi hosszu

vonalon egyesülve áll, melyből összeütközések alkalmával hamar lehet összepontositani.

April 6-kára azt határozza Görgei, hogy a 7-dik hadtest támadja meg Baghot, mégis azon esetre, ha az ellenség már elvonult, a körülményekhez mérten végezze hadi müködését.

A 3-ik hadtest a Király-erdőn át Isaszeghre vonul;

az 1-ső hadtest Sápon át szintén Isaszeghre.

A 2-ik hadtest tartaléknak Dányban marad.

A főhadiszállás Tót-Almáson van. Látjuk tehát, hogy Windischgrätz védelmi csatára készül, mert — a helyett hogy Csorichot saját vonalába huzza, azt parancsolja neki, hogy Váczra menjen vissza. Görgei el van határozva, hogy az előrenyomult balszárnynyal támadást intézzen, mely által az osztrákokat Pestről elriaszsza és északfelé szoritsa. Ekkor a magyar fővezér a később Komárom felé intézett oldalmozdulatnak sejtelmével sem birt s ezt csak april 8-kán határozta el, midőn látta, hogy Windischgrätz Pestre vonta vissza főseregét.

Az isaszegi csata.

Isaszegnél 3 ut egyesül. Az északi Turáról Valko mellett megy el; a középsö Zsámbokról Dányon át, a déli Sülyről Sápon át. E három ut metszi át a Király-erdöt. A Király-erdő a Rákospatak balpartján terjed el, Isaszeghnél a Rákoshoz szorosan közeledik s északi és déli végén szélesebb, mint a közepen; a közepen körülbelül 1500 lépest tesz szélessége, északi végén 3000, délen pedig még többet, —az erdőben több tisztás van, északfelé a Rákos-patakban levő malommal szemközt e tisztás legkiterjedettebb.

A fönemlitett három ut Isaszeghnél egyesül, s a föut Czinkotán át a pest-egri posta-utra vezető gyeputról Isaszeghtől nyugotra másik ut ágaz el, mely a Rákospatakot Péczelen át Keresztúrra kiséri, itt elhagyja és a Rákosmezőn át Pestre vezet.

A Rákos balpartján levő magaslatok dél s nyugat felé kisebbszerü lejtőségeket képeznek.

6-kán, déli 10 órakor érkezett Schlick a gödöllői hadiállomásra.

Az osztrákok a folyam jobb partján, Jellachich 6-án reggel indult el Dányról, s reggeli 10 órakor ért sergének zöme Isaszeghre s a Rákos jobb partjának magaslatain vett hadi állást

Jellachich jelentést tett a fővezérnél, s azon választ nyerte, hogy a Schlick-hadtest délután 2 óráig segélyadásra készen áll, miért is támadja meg az előtte délfelé nyomuló magyarokat.

Alig kapta meg a bán e választ, a csata megkezdetett, mind az egri uton, mind Isaszeghnél.

Gáspár, hát-fedezésül a Weiszszel zárkozott csapatot, 2 zászlóaljat Hatvanban hagy, sergének zömével pedig Baghra vonul, a homlokzaton a Kmetty-osztály áll.

Kmetty Hévizre nyomul, a Pöltenberg-osztály az országuton, a Kossuth-osztály Turánál áll.

Ennek elöcsapata 12 órakor érte el Baghnál Schlick utócsapatát. Windischgrätz Gödöllö elött állítá fel a Lobkowitz-osztályt, a Lichtenstein-osztály utána nyomul, hogy segédkezet nyujthasson.

Gáspár erre az utfelé központosítá hadtestét, de haszon nélküli ágyuzással elégedett meg, a

nélkül, hogy támadást intézne, mely tevékenytelenség oly karba helyezé Windischgrätzet, hogy a Lichtenstein-osztályt Jellachich segélyére elküldheté.

Klapka délben ért Sápra s arra készült, hogy a Király-erdő déli vége hatása ellen támadást intézzen. A homlokzatban előrenyomuló Zákó-dandár követve a Bobich-dandártól 1 órakor ért az erdő elé, midőn az uton, mely Dánytól az erdő felé vezet, csatározást vett észre. Jellachich Rastich vezérlete alatti előcsapatait támadta meg itt Damjanich. Rastich visszavonult s biztosításul felgyujtatá a erdőt.

Zákó azonnal megtámadá a bán vele szemközt levő csapatait, ezeket visszanyomta, s az erdő nyugati határáig Isaszegh felé előrenyomult; Rastich visszavonulásban épen az erdő északi részéből tört elő. Jellachich most Kleinberger és Dietrich-dandárokkal Klapka ellen támadó harczot kezd.

Rövid csatározás után visszanyomják a Zákó-dandárt, ez zavarba jön s futásában magával ragadja a Bobich-dandárt, Jellachich azonban nem kezdheti meg az üldözést, mert Damjanich megérkezik a Király-erdő északi

határára és 4 üteget erélyesen a Rákos-patak ellen fölállitva, a Nagy Sándor parancsnoksága alatti lovasságát a patak és az erdő közötti szabad téren harczrendbe állitja. Damjanich észrevevén Klapka visszanyomulását, Kis Pál ezredesnek azonnal megparancsolja, hogy 2 zászlóaljjal Jellachich csapatai ellen előre nyomuljon. Midőn a bánnak balszárnya igy megtámadva lőn, s a jobb szárny is Klapkának Péczelről előrenyomuló 2 zászlóalja által fenyegettetett, ez abba hagyja a csatározást s egész hadtestével a Rákos-patak jobb partja mögé vonul.

Midőn az előrenyomuló Schulz és Dipold-dandárok Zákó és Bobich visszavonulását észrevevék, a helyett, hogy előre nyomulnának aggodalmasan megálltak s ez által a csatában szünet állt be, mert Damjanich nem érezte magát elég erősnek, hogy a bánnak a Rákos jobb partja mögötti állását egymaga megtámadhassa.

Damjanich megelégelte, hogy az erdőszélt megszállva tartá, jobb szárnya a malom mellett állt, a bal pedig Kis Pál vezérlete alatt a déli határt foglalá el, a lovasság pedig Nagy Sándor parancsnoksága alatt szintén ingadozott

már, s alig állhatá meg Jelachich borzasztó tüzelését, midőn Görgei a küzdtéren jelent meg.

Görgeinek eredeti terve az volt, hogy az osztrákok jobb szárnyát megtámadva, őket észak felé nyomja, azok és Pest között hadállást foglalván el.

Görgei 2 óráig Kókánál nyugodtan maradt, ez időtájban kapta azon tudositást, hogy a Király-erdőben javában foly a csata; e tudósitással egyidőben érkezett meg Gáspár kiküldött tisztje is azon jelentéssel, hogy Windischgrätz elhagyta a Golga vonalt, miért is ő előrenyomulásban van.

Görgei ennek folytán megváltoztatá tervét s azt határozta, hogy központositólag intézi a támadást, azon biztos sejtelemben, hogy Gáspár határozottan megtámadja és visszanyomja a Schlick-hadtestet.

Egy tisztet azon rendelettel küld Dányra Aulichhoz, hogy roham-leptekkel nyomuljon előre s önmaga is a harcztérre megy; oda mentében Aulichchal találkozik, s azt parancsolja neki, hogy 1 dandárt észak felé küldjön, a 3-ik hadtestnek segélyül, a többi 3 dandárral pedig induljon a Király-erdő déli széle felé.

Tovább lovagolva, összetalálkozik a visszavonuló Dessewffy, Zákó, Bobich-dandárokkal, melyeket maga Klapka kisér; e visszavonulás által megrettentve, keserü szemrehányásokat tesz Klapkának, megparancsolja, hogy csapatait rögtön ismét vezesse a harczba, hozzá tevén: ma győznünk kell, vagy ismét a Tiszán át visszamegyünk!

Klapka ujra összegyüjti dandárait és egészen a Kis Pál dandáraihoz vezeti előre, ki bátor hősieséggel védi az erdő déli szélét, a támadólag előre nyomuló Jelachich-csapatok ellen.

Görgei Damjanichhoz siet. A Nagy Sándor vezérlete alatti huszárok zürzavart visszavonulásban vannak, Görgei megjelenik közöttük, uj harczra bátoritja őket; a fővezér szavának hatása nagy, a lovasság bátran rohan előre.

Damjanich is alig tudta már összetartani a csatában elfáradt vitézeit.

Görgei tudósitja, hogy Aulich közeledik már segélyére, Damjanich örömtelve ujitja meg a malomhid elleni támadást.

E perczben jelenik meg Damjanich jobb szárnyában a Lichtenstein-osztály, mert Gáspár

alparancsnokainak kérései daczára, nem támadja meg a Schlick-hadtest Lobkovicz-osztályát, miért is Windischgrätz a szorongatott bán segélyére küldhette a Lichtenstein osztályt.

Ez Gáspár részéről nagy hiba volt.

A Fidler és Montenuovo-dandárok a Schlick hadtestből való Lichtenstein-osztályból előre nyomulnak, a Grammont-dandár egyidőben rohan előre a malomhidról a Rákospatakon át — Damjanich azonban hősileg megáll, nem ejtik zavarba a seregében itt-ott felmerülő rendetlenségek, ujra csatáz, rendbeállitja a felbomlott csapatokat s az erdőszélnek rendületlen birtokában marad.

E közben Görgei Nagy Sándor huszárjaival is sikerteljes támadásokat intéz s az Ottinger-dandárt mindaddig visszatartja, mig végre Aulich is a 2-dik hadtesttel a csatatéren megjelenik. A csata jelenete most egészen megváltozik, Klapka előre vezeti a csatába már-már hátravonuló csapatjait s a Schulcz dandár a legdélibb szélről döntő oldaltámadást intéz Jelachich ellen. Aulich zászlóaljai az ellent a Rákoson átszoritják, rohammal beveszi az égő Isaszeget, innen kiüzik a bán csapatjait, egyszersmind megrohanják a tulparton levő

magaslatokat és Jelachichot Gödöllőre szoritják. Lichtenstein a bán visszavonulása által arra kényszeritve, este abban hagyja a csatározást és szintén a Király-erdő mögé vonul.

Minthogy a magyarok előtt már nem volt ellenség, nyugodtan ütötték fel hadi sátraikat Isaszegh magaslatain.

Magyar részről minden csapat részt vett az ütközetben, kivéve a Dipold-üteget, mely a puszta szemtanuskodás szomoru szerepét nem hagyta abban.

Az ütközet eredményei.

Az isaszeghi ütközet a magyar fegyvereknek dus eredményeket termett. Megrenditi az az osztrák sergek bátorságát és fokozza a magyar sergét, s az utóbbinak egyszersmind utat nyitott, hogy Komárom várát a megszállástól fölmentse.

A két harczoló fél hadiereje egyenlő volt, mert minthogy a 7-ik hadtest a csatában semmi részt sem vett, a magyar gyalogság és lovasság létszámát 30,000 emberre lehet tenni; a csatá-

ban vezetett osztrák sereg 28,000 föböl állt csak ugyan; de sokkal több ágyuval birt, mint a magyar.

Windischgrätz 7-kén reggel elhatárzá, hogy visszavonul Pestre, mert csak ott volt élelmezése biztositva s mert meg volt győződve, hogy a magyarok legnagyobb becset tulajdonitnak fővárosuk visszafoglalásának. Önmaga sem válhatott meg azon gondolattól, hogy a fővárost mindenáron birtokában tartsa. Minthogy azonban attól tartott, hogy a magyarok mégis netalán Komárom ellen is intézendnek támadást, e rendelkezéseket teszi.

Schlick 7-dikén reggel az egri uton vissza felé indul, szintén igy Jelachich is ugyanez uton délfelé; Csorich reggel indul el Váczról és menetét Dunakeszin át Kerepesre irányozza; Ramberg Balassa-Gyarmathról Váczra húzódik.

Schlick és Jelachich a parancs szerint 7-kén Pestre indulnak, Csorich is haladéktalanul teljesiti a vett parancsot.

April 7-én este tehát az összes megnevezett hadtestek közvetlenül Pest előtt álltak, a bán a jobb szárnynyal a vasutnál, Schlick a középen az egri uton át Kereszturban, Csorich Czinko-

tánál, Misich-dandár a horvát osztályzattal Üllőnél.

Ha Windischgrätznek a csata előtti állását tekintjük, látjuk, hogy az osztrák főhadvezér legalább is 15,000 emberrel többet állithatott volna a magyarokkal szemközt; pedig a hadvezér fő feladata, hogy minden haderőt központositson, ha határozott támadást akar intézni az ellenre.

A 9000 emberből álló Csorich-osztály Gödöllőnél állt, mindenesetre tehát a fősereggel lehetett volna összepontositani s igy megfoghatlan, miért parancsolták azt vissza Váczra. Windischgrätz april 6-kán támadólag akart föllépni, miért gyöngiti tehát magát Csorichnak visszaküldése által? A Misich- és Horváthdandár, mely 6000 emberből állt, egyidőben előre nyomulhatott volna délben, mert az Asbóth-osztály 5-én még Albertinél állt, tehát a csatatértől elég távol volt, semhogy attól kellett volna félni, hogy a csatában részt vesz! E helyen tehát Windischgrätznek a hadmenet folytán többször tanusitott modorát, hogy sergét t. i. szétosztá, nem lehet nem helyesülnünk.

Görgei azon hiszemben, hogy 7-kén egy

második csata is előadhatja magát, ily rendelkezéseket tőn :

A 7-ik hadtest, a jobb szárny Baghból Gödöllőre indul;

az 1-ső hadtest Kerepesre;

a 3-ik Isaszeghből a Rákos balpartja mentén fölfelé, hogy a 7-diknek segédkezet nyujthasson;

a 2-ik tartaléknak a 3-ik után; az összes lovasság Nagy Sándor vezérlete alatt a 3-ik hadtest után ez és a tartalék között.

A főhadiszállás Dányon van.

Görgei 7-dikén észrevette, hogy Windischgrätz Pestre nyomul vissza. A fővárosnak birtoka előtte szintén nem nagy értékü levén, s tekintetbe véve azt is, hogy a főváros kapui előtti csata, ezt az utczai harczok borzadályaival tölthetné el; továbbá, hogy Buda megszállása mindenesetre mind Pest, mind a magyar seregre nézve sulyos következményü lehetne, elhatárzá, hogy Komáromot menti föl a megszállás alól.

Görgeinek e tervénél Kossuthtal is kellett küzdenie, ki 7-dikén Gödöllőre érkezett s minden áron a főváros birtokába akart jutni, Kossuth azonban nem sokára engedett a jobb tervnek, mert Komáromnak a megszállás alóli

fölmentése önként a magyarok kezébe adja Magyarhon fővárosát.

Görgei tehát a Komárom ellen intézendő hadmüveletre nézve e rendelkezéseket teszi :

Aulich a 2-dik hadtesttel Kerepes és Czinkotára vonul s magával egyesíti az Asbóth-osztályt, mely előre bejelenté, hogy 7-ikén Maglódra érkezik.

A 7-ik hadtest Dunakeszin áll csatarendben, s igy megakadályozza, hogy az osztrákok Pest és Vácz között összeköttetést tartsanak fen. Mindkét hadtest Pest felé tüntet, hogy elhitessék Windischgrätztzel, miszerint az egész egyesült magyar sereg Pest ellen akar intézni támadást.

Az 1-ső és 3-dik hadtest egyenesen Váczra nyomulnak, innen kiüzik Ramberget s hosszasb tartózkodás nélkül Rétság- és Lévára indulnak.

A mint Vácz elfoglaltatik, a 7-ik hadtest, Pöltenberg és Kossuth osztályai az 1-ső és 3-dik hadtestet követik, s csak Kmetty marad meg egy időre Dunakeszinél.

Ha végre a 7-dik hadtest elhagyta már Váczot, Kmetty utána nyomul és főfigyelmet fordit a felső Tiszáról Komárom felé vezető utra.

Ütközet Váczmál april 10-ikén.

Az april 8-kára történt rendelkezések ezek:

A 7-ik hadtest Fóthra indul;

a 3-dik Mogyoród, az 1-ső Kerepesnél áll fel, csatarendben, a 2-dik Isaszeghnél. A lőkészlet-tartalék Dányra megy, a főhadiszállás Gödöllőn van.

April 9-dikére:

A 7-dik hadtest Fóthon és Dunakeszin marad, a 3-dik Veresegyházára, az 1-ső Csomádra megy; e három hadtest egymással egyesülésben marad.

A 2-dik hadtest Czinkotára megy, s előörsöket állit ki. Asbóth ezredes a 12-ik seregosztálylyal Maglód előtt marad táborban, és Keresztur, valamint Csaba magaslataira előcsapatokat küld ki.

A 7-dik hadtest 10-dikén Palota ellen tüntet. Esti 5 órakor e hadtest Duna-Keszi előtt sátort üt, hátra hagyván 1 dandárt.

A 2-dik hadtest és az Asbóth-osztály harczkészen áll, oldalvást erős őrcsapatokat küldnek ki és Vecséstől Mogyoródig előőrségi lánczot vonnak.

A 3-dik hadtest 6 órakor Szödön át Váczra indul, ezt elfoglalja, s az ellenséget Gyarmath felé törekszik nyomni.

Az 1-ső hadtest tartaléknak követi a 2-dikat.

Váczot a Ramberg-osztály állt a Götz és Jablonovszky dandárokkal, a sereg létszáma körül-belől 10,000 ember és 28 ágyuból állt.

Ramberg beteg levén, Götz volt az osztály parancsnoka.

Az elöcsapatok Gomba pataknál álltak, hol 9 órakor meg is kezdődött az ütközet. Götz, ki látta, hogy 2 magyar hadtest nyomul elöre, sokkal okosabban cselekszik, ha a várost azonnal kiüriti s az éjszaknyugati magaslatokat tartja megszállva; e helyett azonban sokkal bátrabban, mint józanul okosabban elfogadja az ütközetet.

Klapka ugy egyezett meg Damjanichchal, hogy megkeriti keletről e várost s igy egészen bekeriti az osztrákokat, Damjanichnak addig a megtámadással várnia kellett volna; hanem Damjanichot elragadá hevessége s a lengyel legiót azonnal elöre küldé, hogy rohanja meg a Gomba-hidat.

De ezek megtagadják az engedelmességet.

Földváry ekkor rohamra vezeti dandárát, a 3-ik és 9-ik honvédzászlóaljat. A hidat elfoglalják s az osztrákokat a város déli vége felé szoritják.

Götz észreveszi Klapka kerülő utját, s visszavonult, s Jablonovszky tábornoknak megparancsolja, hogy összes sergével elvonulván Veröczében foglaljon állást; maga Götz védelmezi 2 zászlóaljjal a visszavonulást. A 2 zászlóalj szilárdon kiállja a sarat, mig Jablonovszky a visszavonulást elrendezi. Götz azonban egyszerre halálosan megsebesül, zászlóaljai zavarba jönnek, rövid, de gyilkos utczai harcz vet véget az ütközetnek.

Az osztrákok 160 embert vesztettek; 300 pedig elfogatott.

Klapka késön érkezik meg a nyugati határra, s az ellenség zavartalanul elvonulhat, mert Nagy Sándor sem üldözi erélyesen a bozótos térség miatt, különben nem is üldözhette a lovasság.

11-ikén az Aulich-hadtest s az Asbóth-osztály erőszakolt látszólagos támadást intéz a Pest elötti osztrákokra. (L. „A rákosi csatározások“ czimü külön fejezetet.)

A 3-ik hadtest 11-ikén, a 2-ik pedig 12-ikén

indul Léva felé. A 7-ik hadtest Pöltenberg és Kossuth osztályai, melyek 12-ikén Váczra vonulnak, 13-ikán utánok mennek; — a Kmetty osztály pedig 13-ikán Váczra indul.

Miután Windischgrätz 8-dik és 9-ikén sergeit a pesti táborban kipihenteté, 10-dikére átalános szemlegezést tervezett, de ezt nem valósítván, Görgei kerülőjéről mit sem tudott. Aulich és Asbóthnak 11-dikén történt látszólagos támadásaik is azon hitben erősiték meg, hogy az egész magyar sereg vele van.

Egyszersmind azon hirek is elterjedtek, hogy Bem seregével felfelé nyomul, és Duna-Földvárnál a Dunán átkel. Ez arra birta Windischgrätzet, hogy egyelőre állásában megmaradjon; ámbár e határzat annál is inkább megfoghatlan, — mert Jablonovszkynak a váczi ütközetről szóló jelentése Windischgrätzet még is csak némileg fölvilágosíthatta Görgei terveiről.

Windischgrätz szorgalmazására ez időben az osztrák-magyar határon tartaléksereg állíttatott fel, mig Hammerstein 10,000 emberrel Gallicziából Magyarhonba nyomult.

A tartaléksereg Wohlgemuth altáborszernagy parancsnoksága alá helyeztetett. E sereg

a Herczinger, Teuchert és Theissing-dandárok, 10,000 ember- és 24 ágyuból állt. April 10-ikén Érsekujvárra érkezett.

Komáromnál Simunich parancsnokolt s a Lederer, Sossay, Veigl osztrák dandárokkal e várat már febr. elején körülfogta; de a mint Windischgrätz, midőn jánuarban Pestre nyomult, azt hitte, hogy Magyarhon el van foglalva s önként meghódol; ugy e várban is igen hanyagon folytak az ostromzárlati munkálatok, s megelégelték, hogy roppant mennyiségü lökészlet elfogyasztásával tölték az időt.

A kis magyar megszálló sereg Török mérnökkari főhadnagy parancsnoksága alatt igy erősen tartható magát. Majthényi mart. 5-ikén az osztrák előőrséghez csatlakozott. A várban már aprilis hó folytán hiányt szenvedtek az élelmezésben, de a magyarok közeledésének hire uj bátorságot s erélyt öntött a seregbe.

Windischgrätz ez alatt különféle terveket koholt, részint az Aulich s Asbóth ellen intézendő erélyes megtámadást, részint a Komárom felé vonulást illetőleg; (mert a Görgei sergének szemlegezése végett fölfelé Váczra küldött Horváth ezredes jelentéséből megtudta, hogy Vácznál a magyarok jelentékeny serge volt látható,)

az is tervben volt, hogy sergeit a tartalék-sereggel a Garam jobb partján egyesiti. Mindezekből azonban semmi sem létesíttetett és Windischgrätz nyugodtan megmaradt Pesten, legfölebb Aulich tüntetése zavarta meg olykor olykor.

Ekkor, aprilis 14-ikén Pestre érkezett a császár Ő Felségének parancsa, hogy Windischgrätz, Weldennek adja át a főparancsnokságot. Windischgrätz tehát a pesti táborban állomásozó sergek fölötti parancsnokságot azonnal átadta Jelachichnak s Olmützbe ment, az udvari táborba.

Jelachich szintén nyugodtan megmaradt Pesten, mig végre megérkezett a sarlói csata hire. Ennek folytán okvetlenül szükséges lőn, hogy a sereg egyik része Schlick alatt Komáromon át az osztrák határra; a másik része pedig Jelachich alatt délfelé a Bácskába menjen.

Ezek után visszatérünk az osztrák tartalék-sereghez, mely mint említők Wohlgemuth parancsnoksága alatt állt.

A Váczról visszaveretett Jablonovszky 12-ikén Keméndnél átmegy a Garam jobb partján, és 14-kén Kálnára vonul, hova a tartalék-hadtest Teuchert-dandár már megérkezett; 15-ikén

a Herczinger és Theissing-dandárok is oda jönnek, a Veigl-dandár pedig 14-ikén Perkámosra érkezik.

Kéméndnél összes sergét egyesiti Wohlgemuth, mely már most 6 dandár, körülbelül 27,000 emberből áll. Önmaga 17-dikén érkezik ugyanoda, mert előbb Pozsonyban értekezett az uj osztrák főhadvezérrel a hadi müveletek jövő terve felett.

Wohlgemuth azon utasitást kapta, hogy a Garam folyó felé nyomuló magyar sereg létszámát tudja ki és csapatait e folyó felső területére inditsa, mert valószinü, hogy az ellenség ott kisérti meg az átkelést.

17-ikén tehát Kéméndre érkezvén, azon rendelkezéseket teszi: hogy a hadtest mind a két utat, melyek egy részről Sz. Györgyről, Nagy-Sarlón, Csekén és Sz. Miklóson; más részről pedig Uj-Barson, Besén, Sztrányon és Érsek-Ujváron át Komáromba vezetnek, foglalja el, s ily módon mindkét részről födözze Komárom megszállását.

Ez mindenesetre hibás rendelkezés volt, mert Wohlgemuth ismét ugyanazon rosz intézkedést tette, mint Windischgrätz, sergeit t. i. szétdarabolá.

E rosz intézkedésnek eredménye lön a sarlói csata-vesztés. Sokkal jobb lett volna, ha öszpontosítva, vagy legalább szoros összeköttetésben a Garam jobb partján fölfelé haladnak, mig Wohlgemuth igy csak egyes őrszemek által őrizteté a Garam felső területét, kiknek lehető hanyagsága nem eléggé hamar értesít, hogy mely pontokon kell át a magyar hadsereg.

A 18-ikáról 19-ikére hajló éjjel a Jablonovszky-osztály Strasdil és Dreihaus-dandárok Nagy- és Kis-Málasnál állomásoztak, hátuk mögött állt a Herczinger-dandár a Nagy-Sarlóból vezető uton; Jászfalunál pedig a Veigl-dandár. Jablanovszkytól balra a surányi uton a Teuchert és Theissing dandárok álltak Pill- és Besénél; igy összesen 6 dandár állomásozott e környéken.

Welden 17-ikén Esztergomba érkezvén, innen azon parancsot meneszté Jelachichhoz, hogy a Csorich-osztály, Wip és Colloredo dandárok sietve vonuljanak Esztergomba. Csorich 18-ikán meg is érkezett Esztergomba és a Wip-dandár 19-ikén Keméndre parancsoltatott.

A magyarok aprilis 15-ikén már a Garamnál álltak és pedig a jobb szárnyon Damjanich

Ó-Barsnál, a középen Klapka Szecsénél, a balszárnyon a Pöltenberg és Kossuth 2 osztály, valamint a 7-ik hadtest Zsemlérnél. Mindezen csapatoknak a nevezett pontokon kellett volna a Garamon átmenniök, minthogy azonban a hidépítésre szükségelt anyagokat csak most kellett előteremteni s a magyar hidászok sem voltak valami kitünő ügyességüek, Damjanich nem készülhetett el hidjával; az 1-ső és 3-dik hadtest igy csak april 18-dikán ment át Szécse-Kálnánál a Garamon és előre nyomulva foglalt állást; — Gáspár pedig csak 19-ikén reggel ment át Zsemlérnél a Garam jobb partjára.

Wohlgemuthot hibásan értesíték őrszemei, mert ezek azt mondták, hogy 18-ikán még nem mentek át a magyarok a folyón, hanem csak egyesek jelentek meg Nagy-Sarlón, hogy lótartásról gondoskodjanak. 12-ikén akart Nagy-Sarló felé nyomulni, de előcsapatai e helységet a magyar előcsapatoktól már megszállva találták.

A Dreihaus-dandár most azon parancsot kapja, hogy foglalja el e helységet. E parancsot teljesíti is a dandár, kiüzvén azon csekély számu csapatokat, melyeket Klapka előre küldött.

Az 1-ső és 3-dik magyar hadtest már kora

reggel, napkelte előtt megindult s mindkettő Nagy-Sarló felé nyomult. A hadtestek előtt Klapka lovagolt, ki nem sokára találkozik a Nagy-Sarlóból kiüzött elöcsapataival. Azonnal elöre siet és Hölvényből szemlegezi az épen rendezkedö két osztrák dandárt.

Klapka azonnal elhatározza, hogy Nagy-Sarlót megtámadja s erről értesiti Damjanichot is. A 7-ik hadtest dandárai is, melyek Zsemlérnél álltak, értesítést nyernek a csata felől.

Klapka a Dipold-dandárnak megparancsolja, hogy a nagy-sarlói erdőben éjszak-nyugotra nyomuljon, a Máriássy-osztály homlok egyenest Nagy-Sarlót támadja meg, ettöl balra van a 3-ik hadtest Wysocki osztálya. Ugyanezen hadtest Knezich osztálya tartalék-csapatnak Hölvényben marad, valamint az 1-ső hadtest Bobich dandára is.

Reggeli 10 órakor a magyar tüzérség erösen kezd müködni, az osztrákok szintén erélyesen visszonozzák a tüzelést, s a magyarok két ágyuját haszonvehetlenné teszik. Ekkor Földváry alezredes nem várja a parancsot, mert a többi csapatok még távol vannak, személyesen vezeti csatába a 3-ik zászlóaljat és visszanyomja a legelöl álló Dreihaus-zászló-

aljat. Ekkor hirtelen 2 osztrák zászlóalj jön segélyre, Földváry zászlóaljával a falu előtti árokba menekül, s innen tüzel az osztrákokra.

Feltünnek a távolban a többi magyar zászlóaljak; Földváry azonban nem várja meg őket; „Előre fiuk!“ kiáltja, és hirtelen a falura veti magát, hova az ellenséggel egy időben érkezik; a 9-dik zászlóalj s a Wysocki-osztály többi zászlóaljai utána. A faluban Földváry egy osztály ellenséges gyalogsággal találkozik; „Lábhoz!“ „A fegyvert le!“ kiáltja rájok, az egész osztályt elfogja, s igy küldi vissza. — A Strasdil-dandár a Dreihaus-dandárnak segélyére nyomul elő s elfoglalja Sarló első házait, a legyőzhetlen Földváry-dandár s a tulnyomó számban előre nyomuló magyarok azonban viszsza verik s visszavonulásuk rendetlen futássá fajul. Wohlgemuth a Sarlót éjszaknyugotról kerítő magaslatokon a Jablonovszky-osztályt, a futó csapatok fedezetéül csatarendbe állitja.

Damjanich és Klapka épen meg akarják támadni a Jablonovszky-osztályt, midőn Hölvény felől, ellenkező irányból, ujabb csata zaját lehetett hallani.

A Herczinger dandár t. i., a mint a sarlói ágyuzást hallá, Csekéről Erdőd felé nyomult,

hogy a Jablonovszky osztály s a Teuchert, Theissing-dandárok közötti összeköttetést, melyek egészen külön válva álltak a surányi uton, biztositsa. — A hölvényi erdőben Herczinger Dipoldra bukkan, megtámadja, de Dipold Bobichhoz vonul Hölvényre. Ekkor a sereg élére lovagol Guyon tábornok, ki mint kinevezett komáromi várparancsnok önkéntesen ment Klapkával és Hölvényből nézte a csatát. Guyon tehát a Bobich-dandárt Herczinger ellen vezeti, az a közben megérkezett Klapka összeszedi a Dipold-osztály elszélyedt zászlóaljait és Herczingert Csekére visszaszoritja.

Damjanich ezalatt Jablanovszky ellen előre nyomul, hogy ezt a Nagy-Sarlótól délnyugotra fekvő magaslatokról leszoritsa, megparancsolja egyszersmind Nagy-Sándornak, hogy a lovassággal is támadást intézzen; ez azonban a térségi akadályok következtében csak lassan haladhat előre.

Wohlgemuth belátja, hogy egy maga gyönge az ellenállásra, 4 órakor Érsekujvárra visszavonul, és visszavonulásában a magyar sereg csak gyöngén üldözi.

A Teuchert-dandár egy oldalcsapatját, mely a hölvényi erdőben eltéved, elfogják.

Görgei az egész csata alatt nyugodtan maradt Lévánál. A csata folyamáról nem értesitteté magát s azzal sem törödött, valljon átment-e Gáspár a folyón. Gáspár különben épen az ütközet végére ért a csatahelyre, de üldözésbe szintén nem fog.

Görgei 19-ikén, késön este kapja meg Damjanich tudósítását; ha azonban a fövezér csakugyan akarja a támadást s a csatában megjelenik, kétséget sem szenved, hogy a Jablonovszky-osztályt is szétüzik.

Az osztrákok veszteségét legkevesebbé 2000 halott, megsebesült- és fogolyra tehetni, a Wohlgemuth-sereg végkép elveszté bátorságát, a zászlóaljak széjjel-oszlottak, s csak a Nyitra és Vág folyók mögött rendezkedtek össze.

Wohlgemuth a Herczinger és Veigl dandárokat a Nyitra mögött hagyá, hadteste romjaival pedig Deáki, Sellye és Királyfalva mellett foglalt állást.

Aprilis 20-ikán az 1-sö és 3-dik magyar hadtest Jászfalura vonult, a 7-dik hadtest Pöltenberg és Kossuth osztályai pedig a Garamparton lefelé mentek, — ezek Kéméndnél a Wiss-dandárra bukkantak, mely visszavonu-

lásra kényszeríttetett. Visszavonulásában a Horváth parancsnoksága alatti szemlegező zárkózott csapatra akadt, melyet Görgei balszárnyának fedezéséül Váczról a Duna mentében fölfelé küldött. Horváthnak lényegtelen károkat okozott a visszavonuló dandár néhány ágyulövéssel, melyek a zárkózott csapatot érték. Horváth egy ideig kisérte a visszavonuló osztrák dandárt s aztán Zsemlérnél átmenvén a Garam-folyón a magyar sereg zöméhez csatlakozott.

A nagy-sarlói ütközet Komárom várát a balparti megszállástól fölmenté.

A szemlegezési hadtest Sossay osztálya a Duna bal partján Csallóközön át vonult vissza s igy nem volt akadály, mely a Komáromba léphetést gátolta volna.

April 21 ikén a magyarok 1-ső és 3-dik hadteste Sz.-Péterre nyomult, és előcsapataikat a Zsitva mellé küldék, a 7-dik hadtest jobbra kanyarodott, hogy az 1-ső és 2-dikkal tartsa fel a közlekedést.

A 22-ikére hajló éjjel a Zsitváni átkelésre szolgáló hidak elkészittettek és Klapka sergének első osztályzatai 22-dikén Komáromba vonultak, az 1-ső és 3-dik hadtest hátramaradt csapatai a Vág

folyamon levő hidfőnél szálltak táborba, a 7-dik hadtest osztályai pedig Bátorkeszire vonultak. A Horváth szemlegezési csapat azon parancsot kapta, hogy a Nyitrához nyomulva, az ellenséget tartsa szemmel, a zöm 4 lovas százada Verebélyre küldetett. A Kmetty-osztály, mely eddig Váczott táborozott, parancsot kapott, hogy Párkányra vonuljon.

Midőn Kmetty 23-kán Párkányra ért, azt tervezték, hogy a 7-dik hadtest többi osztályai is Komáromba vonuljanak, mi mindenesetre czélszerü lett volna, hogy a jobb parton levő megszálló sereget is visszanyomják s a Pestről visszavonuló ellenséget megtámadhassák.

De Görgei azon egészen valószinütlen sejtelemhez ragaszkodva, hogy a visszaüzött Wohlgemuth a Nyitránál támadólag lép fel, az egész 7-ik hadtestet Érsekujvár felé meneszté — miáltal önmagát fosztá meg azon lehetőségtől, hogy összes erejével nyomulhasson a visszavonuló ellenségre. Meglátjuk, hogy e hiba mily befolyással volt az april 26-diki csatára, mely különben sokkal károsabb a magyar seregre nézve, ha az osztrák hadvezér el nem határozza, hogy egész sergével Pozsonyba visszavonul s igy nem igen használta e csata

eredményeit. Komáromnak a megszállás alóli fölmentése a Duna bal partján be volt fejezve, még csak a jobb partról kellett a serget elüzni, e sereg pedig Simunich parancsnoksága alatti Lederer-dandárból állt.

Ha a hajóhid megvan, mely a bal partot a jobbal összeköti, az egész magyar hadsereg már april 23-án igen könnyen átmehetett volna a Dunán, megtámadhatja a Lederer-dandárt, szétűzheti vagy elfoghatja a Budáról Pozsonyba visszavonuló osztrákokat. A hajóhidat azonban megsemmisiték Simunich csapatainak ágyui s a várparancsnok elhanyagolá a tutajhid felállitását, mely kevésbbé van kitéve a tüzérség pusztitásainak.

Görgei tehát azonnal a tutajhid épittetéséhez fogott, s az ellenségnek sürü tüzelése daczára, a legmostohább körülmények között el is készült az 25-én este.

Mily különbség, ha Török e hidat már régebben elkészitheti és Görgei 23-án mindhárom hadtesttel a Dunán átkelhet! . .

Forduljunk most a Pesten állomásozó osztrák sereghez.

April 26-án Welden Esztergomból Budára ment és csak hamar belátta, hogy a Magyar-

honbani megmaradás nem sok üdvöt hoz. Igaz, hogy 60,000 emberből álló sereg felett parancsnokolhatott, ezen sereg azonban annyira szét volt darabolva s elbátortalanitva, hogy alig lehetett oly eredményekben bizni, melyeket majd kiviv, ha különösen tekintetbe veszszük an agyszámu betegeket, a sok bajjal járó élelmezést, az egyenetlenkedést és az alvezérek között dühöngő ellenmondási szellemet. Welden tehát elhatározta, hogy egész sergével a határhoz visszavonul, Pozsonyban állást foglal, és csapatait ujra szevezvén, azok számát az Olaszországból kivont csapatokkal növeli s igy ujolagos támadásra képessé teszi. Ausztria ugyan ekkor Oroszország segitségét is sürgőleg kikérte.

Welden tehát elrendelé a visszavonulást; april 21-én Aulich ellen intézett tüntetést, hogy a 22-iki éjjel pesti táborban levő összes csapatait zavartalanul elindíthassa.

Hogy Welden e visszavonulást szerencsésen létesité; ezért a legnagyobb dicséret illeti.

Welden különben e rendelkezéseket tette, hogy a serget ismét erős, szabályzott rendbe állithassa :

A bánnak megparancsoltatott, hogy 15 zászlóalj és 26 lovas századból álló sergével a

Duna jobb partján lefelé vonuljon, Tótország, Bácska és Dél-Magyarhon szerb részeibe, itt szedje össze a szétszórt csapatokat s aztán ismét támadólag lépjen fel.

Buda vára megszállva marad és Hentzi tábornok bizatott meg, hogy 4000 emberrel a meddig csak lehet, az erősséget elfoglalva tartsa.

Hentzi hősileg felelt meg a bizalomnak, s Welden e rendelkezése a magyar szabadságharcz sirja lőn. A magyar kormány — fájdalom! — nem nyomhatta el azon hő vágyát, hogy Budát hatalmába keritse; s a magyar hadvezér örömmel ragadta meg ez alkalmat, hogy ez óhaj teljesitésére az 1-ső, 3-ik hadtestet, s a Kmetty-osztályt, valamint az összes lovasságot vissza vezetheti s igy kimenti magát, hogy miért nem nyomult előre Bécsbe. Mindenütt sok időt tékozolt el, hogy Ausztria Olaszországból segélyre vonhassa sergét, hogy Oroszország 200,000 emberrel Magyarhon és Erdély földére léphessen s hogy végre önmagát ez intézkedések által a kegyelemre méltóvá tehesse.

Welden továbbá harmadszor azt is rendelé, hogy a visszavonult fősereg oly állást vegyen, melyből egy részt Bécset fedezhesse (mert

senki sem gondolt arra, hogy Görgei, oly sok fényes győzelem után, meg nem kisérti az előre-nyomulást Bécsbe) más részről pedig Komáromot szemmel tartván Wohlgemuth 4-dik hadtestével épen ugy, mint a Gallicziából előre-nyomuló csapatokkal összeköttetésbe léphessen.

Aprilis 21-én ki kezdték üriteni a budapesti kórházakat, raktárakat, s élelmezési házakat.

22-én a pénztárakat, a tüzérségi előkészleteket s a főhadi szállás irodáját kezdték tovább szállitani, valamint a compromittált nagyszámu magyar polgáriakról sem felejtkeztek el, kiket szintén magukkal vittek.

23-án elvonult a Schlick-hadtest, a Lichtenstein-osztály az összes sereg élén Biára indult, utána a Lobkowitz osztály, az egész hadtest pedig Nagy-Igmándon egyesült. A 2-ik hadtest Mocsánál központosult, a Lederer-dandár Ácsnál szedte magát össze. A Pest s Buda közötti hajóhid szétromboltatott, a lánczhid lefödöztetett.

A bán is 22-dike és 23-dika közötti éjjel Adonyra vonult, s aztán a Duna jobb partján Pentele és Dunaföldváron át Eszékre nyomult, hova a hozzá csatlakozott dunai hajós sereg 25-én érkezett.

Weldennek főhadi szállása 24-én Babolcsán volt, itt hallotta meg, hogy a zárt csapatok szerencsésen Veszprémre érkeztek. Colloredo is azon tudósitást küldé, hogy a Garam folyón átvezető hid szét van rombolva és Ó-Szőny felé indul.

Welden 25-én Györbe tette át a főhadi szállását. Simunich azon utasitást kapta, hogy az ostromló ütegeket mozdonyozza le, ez utasitása 26-ki reggelig teljesítve lön, csak négy 24, és három 18 fontos ágyu maradt Uj-Szönynyel szemközt. A megmentett ágyukat Gönyőre vitték s itt hajóra rakták, hogy Pozsonyba szállittassanak.

A Wiss-dandár Ó-Szönyről Csallóközbe ment. — Colloredo az ó-szönyi állást foglalá el. 25-én majd minden csapat elfoglalta már a Komárom elött kijelölt helyét, csak a Schlick alatti 3-ik hadtest utóörsége s a Montenuovo-dandár maradt hátra Kocson.

A dolgok ez állásánál fogva a magyaroknak 26-án, oly csekély erövel történt kirohanása természetesen eredménytelen maradt.

Görgei 25-én este végezte be a komáromi tutajhidat, és a 26-ki kirohanásra e rendelkezéseket tette :

Knezich ezredes éjfélben rohan át a tutaj-hidra a 3-ik hadtest Kiss és a 2-ik hadtest Kökényessy dandárával, a Kiss-dandár elfoglalja a Monostor melletti üteget. Kökényessy pedig Uj-Szőny mezővárost. E vállalkozás támogatásául a megszálló sereg 2 zászlóalja a nádor vonalon felül hajókkal átmegy a Dunán.

A Monostor és Uj-Szőny ellen intézett támadások alatt a Dipold-dandár a támadó sereg után nyomul, hogy Kiss és Kökényesytől balra Ó-Szőny felé álljon fel.

Az 1-ső és 3-ik hadtest többi része, ha Knezich támadása sikerül, a tutaj-hidon utána indul.

Klapka tábornokra bizatott a balszárny, Damjanichra a közép- és Görgeire a jobb szárny parancsnoksága.

A csatában a győri utat akarák elfoglalni, hogy Weldent délfelé szorítsák.

Hajnali 3 órakor kezdte meg Knezich a támadást, a Knezich-dandár elfoglalta a homokdombot, valamint az ott levő négy 24, és három 18 fontos ágyuból álló üteget, a fedezetére rendelt katonaság letette a fegyvert.

A Kökényessy-dandár Uj-Szőnyt foglalta el.

A mint e sikert Komáromban megtudták, az 1-ső és 3-ik hadtest a tutajhidon átment; az 1-ső

hadtest Schulz és Zákó dandárai Uj-Szőny felé nyomulnak, mig a Dipold-dandár Ó-Szőny felé foglalt hadi állást.

Damjanich Csém és Herkály ellen nyomul, Kiss és Kökényesy dandárait fősergével egyesiti s Schlick parancsnoksága alatt előnyomuló 3-ik hadtesttel kezdi meg a csatározást.

Damjanich eleinte veszteségben van, de az épen a jobb szárnyra érkező Görgei fél üteget előre parancsol és meghagyja neki, hogy egy osztály lovassággal a Monostorból Ács felé vezető posta-utra nyomuljon. A Damjanich parancsnoksága alatti közép ezáltal több tért nyer és Damjanich ismét előre nyomult habár csak lassanként is.

Görgei a tutajhidon épen átkelő Klapka-hadtestből 2 zászlóaljat maga mellé rendel és ezekkel Monostorra nyomul; a nádor-vonalon felül áthajózott 2 zászlóalj is végre megérkezik és Görgei támadólag lép fel az ellenségnek az erdőben levő bal szárnya ellen. — — Görgei már az erdő felé nyomul, midőn Damjanich arról tudósitja, hogy Klapka visszavonul s Nagy Sándort is visszanyomta a nagyszámu ellenséges lovasság.

Görgei tehát abba hagyja támadását és 1 zászlóaljat tartaléknak küld vissza Monostorra.

A Dipold-dandár a jobb szárnyon csak világos reggel támadhatja meg Ó-Szőnyt. Az itt levő osztrák őrség Mocsára vonul vissza, s a magyarok, kiket lovasságuk segít, 2 osztály osztrák nehéz lovasságot fognak el.

Klapka a rendelkezése alatt álló csekély számu csapatokat Mocsa felé öszpontositja s eleinte oly ügyesen támadja meg az osztrákok tulnyomó száma jobb szárnyát, hogy ezek előtt csekély száma elrejtve marad, csakhamar észreveszik azonban, hogy jelentéktelen sereg áll velök szemközt és Klapkát visszanyomják. Klapka visszavonulásában elrejti a hidfőnél álló ütegeket, s ezeknek pusztitó tüzelésével ismét visszaveri az osztrákokat s Mocsáig nyomul előre.

A mint Nagy Sándor az osztrák jobb szárny visszavonulását észreveszi, rögtön elhatározza, hogy Schlicket jobb oldalról támadja meg. 16 lovas századot és a lengyel lándzsásokat e czélra maga mellé gyüjti, a 47-ik honvédzászlóalj s egy fél 12 fontos ütegnek megparancsolja, hogy kövesse s lovasságával előre tör.

Hanem e perczben a csatatérre érkezik a Kocsból jövő Montenuovo, a Kisslinger parancsnoksága alatti vértesekkel egyesül, a huszárok homlokban s oldalról megtámadtatva, zavarba

jönnek, s az osztrák lovasság rendetlen futásra kényszeriti őket, az osztályzati tömeget képező 47-ik zászlóaljat szétüzik s a $^1/_2$ 12 fontos üteg már majd el van vesztve, midőn a derék 26-ik zászlóalj parancs nélkül és csak vezetője felszólitását követve a 47-ik zászlóalj s a $^1/_2$ 12 fontos üteg megmentésére elöre nyomul, jól irányzott tüzelése visszaveri az ellenséges lovasságot. — A mint Klapka ezt észreveszi, a bal szárny egyik ütegét rögtön segélyül küldi — Nagy Sándor huszárjai ismét rendbe állnak s az ellenséges lovasságot bátran megtámadva, visszaüzik.

Schlick észrevévén lovassága visszavonulását, megállitja elörenyomulásában a gyalogságot és lassanként visszaindul. Görgei magát gyöngének érezvén, megelégszik az eddigi sikerrel, minthogy látja, hogy az osztrákoknak nincs szándékuk a körülsánczolt tábor visszafoglalására, ha igy Komáromot ujra megszállják. A 7-ik hadtest, melynek különben Görgei Perbetére parancsot küldött, szintén nem mutatkozik, az összes csapatok lökészlet-hiányról panaszkodnak s igy Görgei eldöntöttnek tekinti az ütközetet s nem is üldözi a visszavonuló osztrákokat.

Az osztrákok pedig csak zavartalanul akartak Pozsonyba visszavonulni, a mi sikerült is nekik.

Igy mindkét fél meg volt elégedve, mindkét fél magának tulajdonitá a nap győzelmét.

De ha azon lehetőséget veszszük tekintetbe, hogy Görgei rendelkezésére áll a 7-ik hadtest s a hidnáli vereség után az összes csapatokkal átkél, sokkal nagyobb sikert lehetett volna aratni. Ha nem annyira kiterjeszkedve hanem összpontositva Herkály és Csém felé előrenyomul Schlick utját elzárhatja. Igy egészen más eredmény lett volna az ütközet gyümölcse s az elfáradt osztrák sereg nagy részét elfogják.

Görgei sok időt vesztegelt el avval, hogy Knezich megtámadását bevárta.

April végén a harcz uj korszakba köszönt be. A magyarok nagy győzelemmel uj ellenségeket ébresztenek fel. A magyarok nem használják fel győzelmeiket, a helyett, hogy Görgei Bécsbe előrenyomuljon, szünetet tart s Budára visszaindul. Ausztriának ideje marad serge összegyüjtésére, — Oroszország a küzdtéren megjelenik és e pillanattól kezdve Magyarhon csillaga hanyatlani kezd.

A.

A magyar hadseregnek beosztása és létszáma 1849-diki martius végén.

Gyalogság:

I. hadtest. Tábornokok: Klapka és Nagy Sándor.

I. osztály. Ezredes: Dessewffy.

Bobich-dandár: 28. 46. 47. honvédzászlóalj, a 14-ik számu Lehel-huszárok lovas százada, 8 hat fontos ágyu.

Dipold-dandár: 6. 26. és 52-ik honvédzászlóalj. A Lehel-huszárok 1 lovas százada, 8 hat fontos ágyu.

II. osztály. Alezredes: Máriássy.

Zákó őrnagy dandára: 19. és 34-dik honvéd-zászlóalj, a 13-ik számu Hunyady-huszárok százada, 4 nyolcz fontos ágyu.

Schulz őrnagy dandára: a 17-dik honvédzászlóalj, a 39-ik számu Don Miguel gyalog ezred 3-ik zászlóalja, a Hunyady-huszárok 1 százada, 4 tizenkét fontos.

Lovasság: Mesterházy ezredes dandára: az I. számu császár-huszárok 8 százada és

8-ik számu Koburg-huszárok 4 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék : 8 hat fontos ágyu.

Összesen 10 zászlóalj, 16 lovas század és 40 ágyu. A sereg létszáma : 11800 ember.

II. hadtest. Tábornokok : Aulich, később Asbóth.

I. osztály. Alezredes : Szekulich.

Mihály őrnagy dandára : 25, 54 és 56-ik honvéd-zászlóalj, a Lehel-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

Gr. Buttler őrnagy dandára, 48. 60 és 61-ik honvéd-zászlóalj, a Lehel-huszárok 1 százada, 8 tizenkét fontos.

II. osztály. Ezredes : Hertelendy, később Patay.

Collig őrnagy dandára : a 39-ik számu Don-Miguel gyalog ezred 1-ső zászlóalja, az 52-ik honvéd zászlóalj, a beregi önkéntesek 2 osztályzata, a 7-ik legio bécsi önkénteseinek 1 osztályzata, 6 nyolcz fontos.

Lovasság : Mándy alezredes dandára : a 6-ik számu Würtemberg-huszárok 6 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék : 6 három fontos.

Összesen : 8 zászlóalj, 8 lovasszázad, 36

ágyu, 8000 gyalog, 1000 lovas, 800 tüzér. Létszám : 9800 ember.

III. hadtest. Tabornokok : Damjanich, később Knezich.

I. osztály. Ezredes : Wysocki.

Leiningen őrnagy dandára : a 3-ik és 9-ik honvéd-zászlóalj, az 54-ik számu Hessen gyalog ezred 3-ik zászlóalja, a 3-dik számu Ferdinand-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

Kiss Pál alezredes dandárai a 46-dik honvéd-zászlóalj, a Wasa és lengyel legio 3-dik zászlóalja, a Ferdinánd-huszárok 1 százada, 8 hat fontos.

II. osztály. Ezredes : Nagy Sándor.

Knezich ezredes dandára : a 47-dik honvéd-zászlóalj, a 34-ik Prinz Preussen gyalog ezred 2 zászlóalja, 8 hat fontos.

Kászonyi ezredes dandára : a Hannover 8, és a Ferdinánd-huszárok 6 százada, a lengyel legió 1 százada, 8 hat fontos.

Tüzérségi tartalék 8 hat fontos.

Összesen : 9200 gyalog, 2000 lovas, 40 ágyu 800 tüzérrel. A sereg létszáma : 12000 ember.

VII. hadtest. Tábornokok : Görgei Arthur, majd : Gáspár.

I. osztály. Ezredes : Gáspár.

Horváth dandára : a 39-ik honvédzászlóalj, a Miklós-huszárok 6 százada, 1 lovassági üteg.

Waldberg őrnagy dandára : a Wasa gyalog ezred 2 zászlóalja, 8 hat fontos.

Pethő őrnagy dandára : 1 nógrádi zászlóalj, 2 osztályzat hidász, 2 osztályzat Ujházy-vadász, 5 hat fontos.

II. osztály. Alezredes : Kmetty.

Gergely őrnagy dandára : 20-ik és honvédzászlóalj, 1 osztályzat hidász, 7 hat fontos.

Ujváry őrnagy dandára : 45-dik honvédzászlóalj, 2 osztályzat vadász, a 10-ik számu Porosz Vilmos-huszárok 4 százada, 8 hat fontos.

III. osztály. Ezredes : Pöltenberg.

Weiszl dandára : granátos zászlóalj; az Ernst gyalogezred 3-ik zászlóalja, a német legió 1 osztályzata, 6 taraczk.

Liptay dandára : a tiroli vadászok 4 osztályzata, 1 hidász-osztályzat, 2 önkéntes csapat, 5 taraczk, — 2 röppentyü-telep.

Beniczky-csapat: a 1-sö honvédzászlóalj 3 osztályzata. 2 osztály Beniczky, $^1/_4$ század nádor-huszár, 2 ágyu.

Kossuth őrnagy dandára : 1-sö honvédzászlóalj, 1 zászlóalj. A Sándor-huszárok 2 százada, 7 hat fontos.

Zombelli alezredes dandára : 14-dik honvédzászlóalj 1 pesti zászlóalj, a Sándor-huszárok 4 százada, 7 hat fontos.

A Tiszafüreden levő csapat : a 13-dik honvédzászlóalj, császár gyalog ezred 1 zászlóalja, 2 osztályzat hidász, a Miklós, Porosz Vilmos, Sándor és Hunyady-huszárok 2—2 százada. E csapat későbben az illető dandárokhoz csatlakozott.

Összesen : 18 zászlóalj, 26$^1/_4$ lovas század, 68 ágyu, 14,400 gyalog, 3150 lovas, 1360 tüzér. Létszám : 18,910 ember.

Önálló tartalék-sereg vagy a XII-ik hadtest.

Asbóth-osztály :

a 49-dik és 63-dik honvédzászlóalj, 2 osztályzat vadász, a nagy-körösi és kecskeméti önkéntesek 4; a hidászok 2, a szabolcsi önkéntesek 2 osztályzata. A Bocskay-huszárok, a kun lovasok s a lengyel lándzsások 2—2 százada és 15 ágyu.

Összesen :	4000 gyalog,	
	1000 lovas,	
	200 tüzér.	
	5200 ember.	

Az összes sereg létszáma :

1-ső hadtest :	11600	ember
2-ik „	9800	„
3-ik „	12600	„
7-ik „	18910	„
Ásbóth 12-ik oszt.	5300	„
	57870	ember.

B.

Az osztrák sereg beosztása márczius végén.

I. Hadtest. Tábornok : Jelachich.

Hartlieb osztály :

A Grammont-dandár 3 zászlóalj, és a Rastich-dandár 5 zászlóaljjal.

Schulzig osztály :

Kleinberger-dandár : 4 zászlóalj.

Dietrich-dandár : 4 zászlóalj.

Ottinger osztály :

Fedelmayer-dandár : 12 lovas század.

Sternberg-dandár : 14 lovas század.

Összesen : 16 zászlóalj, 69 ágyu és 4 hidkészlet. Létszám : 18,000 ember.

II. hadtest. Tábornok : Weber.

Csorich-osztály :

Wiss-dandár 5 zászlóalj.

Colloredo-dandár 5 zászlóalj.

Schwarzenberg Edmund osztály :

Schutte-dandár 3 granátos zászlóalj.

Leibler-dandár 3 granátos és 2 gyalog zászlóalj.

Bellegarde-dandár 15 lovas század.

Összesen : 18 zászlóalj, 15 lovas század és 63 ágyu. Létszám : 16,000 ember.

III. hadtest. Tábornok : Schlick.

Lobkovitz osztály :

Krieger-dandár 5 zászlóalj.

Perger-dandár 4 zászlóalj.

Lichtenstein osztály :

Fidler-dandár $4^1/_3$ zászlóalj.

Parrot-dandár 15 lovas század.

Összesen : $13^1/_3$ zászlóalj, 15 lovas század és 51 ágyu. Létszám : 14,000 ember.

Tüzérségi tartalék : 1 hat fontos és 4 hat fontos lovassági, 3 tizenkét fontos gyalogsági és 3 röppentyü üteg.

Összesen 11 üteg 3000 emberrel. Ezenkivül 6 osztályzat hidász 10 hidkészlettel = 1000 ember.

A lovas, gyalog és tüzér sereg összes létszáma 52,000 ember.

Ehhez számitandók még az áprilisi hadjárat alatt Gyarmathon és Váczott állomásozó Ramberg osztály :

a Götz- és Jablonovszky-dandárokból 8 zászlóalj = 6000 ember.

Az áprilisi hadjáratban alkalmazva volt osztrák sereg a Wohlgemuth parancsnoksága alatti tartalékserget, valamint a Simunich vezérsége alatti a Komáromot megszálló csapatokat ide nem számítva, 58,000 emberből állt.

A Wohlgemuth tartalék-sereg :

a Herzinger 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Teuchert : 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Theissing dandárokból állt 3 zászlóalj, 2 lovas század.

Összesen 9 zászlóalj, 6 lovas század és 18 ágyuból. Létszáma : 10,000 ember.

Simunich megszálló csapatai.

Lederer

Sossay és

Veigl dandárokból álltak, azaz 14 zászlóalj, és 8 lovas századból = összesen 15,000 emberből.

Rákosmezei csatázások.

A magyar hadsereg 1849. márczius-végén és april elején 3 csapatban lépte át bal partjáról a Tiszát. A sereg zöme Tiszafürednél, Vetter tábornagy személyes vezérlete alatt, a 7-dik hadtest Tokajnál Görgei tábornok és a 12-ik hadosztály Szolnoknál Asbóth ezredes alatt, hogy támadóharczot kezdjenek, s a jobb parton álló Windischgrätztől vezérlett osztrák hadsereg ellen.

Asbóth ezredes a hadsereg zömének (1, 2, 3-dik hadtest) eltávozása után márczius 11-dikén a Tisza mögött Czibakháza és Török-Szt.-Miklóstól Tisza-Füredig nagy kiterjedésü tábort ütött, ugy hogy hadosztályának közepe Szolnoknál, jobb szárnya Fegyvernek, a bal Czibaknál állott. Ennek feladata volt a magyar

hadsereg Tisza-Füredre vonultát elleplezni, az éj messze kiható örtüzeit ápolni és erős szemléket tartani a Tisza jobb oldalának minden irányában, hogy a Jellachich alatt Abonyban és Czegléden állomásozó része az osztrák seregnek azt vélje, hogy a magyar hadsereg zöme és a főhadi szállás Török-Szt.-Miklóson van.

A tisza-füredi átmenet sikerült, ezáltal az ellenség kijátszatván, a magyar hadsereg zöméből az 1-sö s 2-dik hadtest minden ellentállás nélkül Jászberénybe ért, e közben a 7-dik hadtest a miskolcz-gyöngyösi vonalon haladt elöre. April 2-ika volt, midön Asbóth ezredes a főhadi parancsnokságtól Klapka tábornok által aláirt rendeletben parancsot kapott az alatta álló hadosztálylyal a Tiszát rögtön átlépni, Szolnokon keresztül a vasutvonal mellett Pest felé haladni s összeköttetést keresni a szintén Pest felé törekvö hadsereggel. Az ezredes a Czibakházán letelepedett osztálylyal mindjárt tudatta a rendeletet, hogy annak még azon este el kell indulni, és 3-dikán Abonyba vonulni, ugyanazon 2-dikáról 3-dikára menö éjjel egyesitette a többi letelepedett osztályokat is, a Szolnok- és Fegyvernekröl megrendelt hajókon 3-dikán reggel átkelt a Tiszán s az nap

Abonyba vonult, hol az egész elkülönitett had a czibakiakkal együtt 3-dikán este megérkezett.

Az igy egyesült hadosztály állott a 49, 60, és 63-ik honvéd zászlóaljból . . . 3500

A szabolcsi önkéntesekből . . 300

A körösi önkéntesekből . . . 400

Egy vadász-osztályból . . . 300

2 század tüzérségből 250

1 osztály Bocskay-huszárból . 300

1 osztály kun lovasságból . . 260

2 üteg 3 fontos, fél üteg 6 fontosból: összesen 4750 gyalog, 560 lovas és 15 ágyuból. Ehez jött még később egy század Würtemberg-huszár, 2 század lengyel-lándzsás..... 450 lovas Torsnitzki alezredes vezetése alatt.

Egészben : 5760 ember és 15 ágyu.

Aprilis 4-kén folytattuk az utat Czegléd felé.

5-dikén Albertire vonultunk, a hol már az ellenhez közeledvén, tábort ütöttünk. Itt kiküldött kémek hirül hozták a tápio-bicskei csata eredményét, és a magyar hadsereg előrehaladtát. Asbóth ezredes 6-kán fürkésző őrjáratot küldvén előre, Pilisre vonult s ott tábort üttetett. Éjszaka meghallotta az isaszeghi győze

lem hirét, rögtön megszüntette a táborozást s azon szándékkal, hogy a szétvert ellent felkeresi és üldözni fogja, tovább vonult. A Monorfelé vezető uton megtudta az előre küldött őrjáratoktól, hogy Monor ellenséggel van megrakva, azonnal elhatározta az ezredes őket megtámadni, parancsot ád a 49-ik zászlóaljnak és a kun lovasoknak, hogy a falut Pilistől egyenes irányban támadják meg és pedig oly formán, hogy midőn a kunoknak egy ágyulövés által jel adatnék, ezek a falu felé vágtassanak szakaszokban, rohamlépésekkel követvén őket a zászlóalj, a csapat zömével pedig az ezredes megkerüli a falut s az üllői oldalról támad, a huszárok mennek elől (à la tete) a 3 fontos üteg kartácscsal töltve követi őket, a kőrösi önkéntesek és a 63-dik zászlóalj képezik a támadó csapatokat, a vadászok elfoglalják a fő- és oldalutczák bemenetelét, a többi csapatok és tüzérek tartalékban maradnak. A csapat eleje eléri a falut, riadót vernek, de már ekkor sietnek a kunok azon hirrel, hogy az ellen már egy órával ezelőtt Üllő felé vonult.

Ez Horváth dandára volt, mely Tápió-Bicskéröli hátráltában Monoron csak nehány órát pihent.

A csapat fáradt volt, Asbóth ezredes tehát az utczán tábort ütött s betérvén a kath. lelkészhez, még teritve találta az asztalt, melyet a lakomázó osztrák tábornokok elhagytak. 7-én reggel Péteri s Gyömrö felé folytattuk az utat, hogy a magyar fő hadsereghez közeledjünk, s azzal összeköttetést szerezzünk, még azon este elérte az osztály Maglódot és ott tábort ütött, 7-én kiküldött fürkésző őrjáratok hirül hozták, hogy Aulich ezredes a 2-ik hadtesttel Kerepesen áll, Kmetty osztálya pedig Palotát fedezi, egyszersmind parancsot kaptam, hogy Aulich tábornokhoz csatlakozzam.

Ekkor a főhadsereg azon részével voltam összeköttetésben, mely az isaszeghi csata után Pestnek tartott s azon megbizást nyeré, hogy erőszakolt szemlegezések, látszólagos támadások által, a Pest előtt táborozó ellent kikémlelje és az osztrák serget a magyar hadtest zöme felé, Görgeihez csalja egész Komáromig, Váczon és Léván át.

A magyar csapatok vitézségét oly fényesen bizonyitó isaszeghi csata után, melynél 3 hadcsapat mindegyikében tizezer, összesen tehát harminczezernyi emberrel, a legalább 46,000 főből álló ellenséget tökéletesen megverte;

Windischgrätz visszavonult Pestre. A magyar sereg két részre oszlott. Az első, harmadik és hetedik hadtest, mely utóbbi az isaszeghi csatában nem vett részt, hanem tétlenül Gödöllőn állomásozott, Váczon keresztül vonult és egy, Götz tábornok alatt ott állomásozó osztrák dandárt szétvert, átment Lévára Komárom felszabaditása végett, a határszélről jövő Welden és Wohlgemuth alatti osztrák tartalék-sereg elé.

A második hadtest és az elkülönitett 18,000-nyi Kmetty és Asbóth hadosztály a megvert osztrák hadsereg után nyomultak és Pest előtt nagy félkörben állapodtak meg; Kmetty Palotát, Aulich Czinkotát, Asbóth pedig Maglódot szállotta meg, e három helyen egymást segélyezve tábort ütöttek.

E hadi fogásnak háromszoros czélja volt, először a magyar sereg zömével Windischgrätz osztrák fősergének háta mögé juthatni, elfoglalni Komáromot és itt a 8-dik hadtesttel egyesülni, másodszor a határszélről a Welden és Wohlgemuth alatt érkező tartalék-serget a fősereggeli egyesülésben megakadályozni és szétverni. Végre megbizatott az Aulich, Kmetty és Asbóth alatti magyar csapat, hogy több-

szörös álrohammal az osztrákot Görgeitől magokra vonják, azt hitetvén el vele, hogy az egyesült magyar sereggel van dolga. Igy hát Pest előtt nem terveztek komoly megrohanást, meg akarták a fővárost kimélni, mert ez nagy ütközet által könnyen tetemes károkat szenvedett volna. Aulichnak Windischgrätzet mindaddig meg kellett tartani jelen állásában, mig Görgei Welden osztrák tábornokot meg nem verte Komáromot fel nem szabaditá. E feladat megoldva lőn, s Auliché volt itt a legnagyobb érdem.

10-kén éjjel a magaslatokon tanyázó magyar csapatok parancsot kaptak, hogy egy kiszámitott támadást intézzenek az ellenre, a védett helyeket támadják meg gyorsan és határozottan, egész a kihivásig hozzák az ütközetet, de az ellenség, erejének tökéletes kifejtése után álljanak meg, visszamenvén előbbi állomásaikra; üldöztetés esetében is minden áron helyt kell állni. Az ilyen, a kétszernél is erősebb ellenre tett látszólagos támadások csak nagy elővigyázattal, tetemesb veszteség nélkül intézendők, mert a csata félbeszakitása után a rend fentartása s a következő visszavonulás fölötte nehéz, mert nem csak az előnyomulni

kezdő csapatokat, kivált ha a lelkesültség vezeti őket előre, nehéz hátrálásra birni, hanem a nyomban követő ellen mindinkább fejlődő ereje is veszélyessé válhatik, s csak a legnagyobb erély s határozott hideg magatartás eszközölhet kevés veszteséget az ily visszavonulásnál.

Főleg az Asbóth ezredes által vezérelt balszárny volt nagyon kitéve, mert azt a vasut felőli részen könnyen körülkerithették.

Hajnalkor az egész csapat odahagyá táborát. Asbóth hadteste a keresztúri magaslatok által födözve észrevétlenül mehetett előre. Megérkezvén, oly gyorsan tört az ellenre, hogy annak a felállitott ágyúk védelmére sem volt ideje elrendezni csapatjait, s igy Asbóth észrevévén a rá tüzelő ellenséges csapat védtelen hadi készletét, egy három fontos könnyü kartácsüteget parancsolt előrerohanni s a kitett ellenséges ütegeket, 6 fontos ágyukat és rakéta-telepet egy század Bocskay-huszár és egy század kun-lovas által ostromoltatá, az első elfoglalt 2 ágyut, a második 3 rakéta-telepet. E győzelmet derék lovasaival Pálinkás őrnagy kun-parancsnok, és László, Bocskay-huszár-kapitány vivta ki. E lelkes támadás an-

nál is inkább kiemelendő, mert mind két csapat most volt először tüzben; de az első sikerrel oly bátor és erős magatartást nyert, hogy a későbbi csatákban is kitünő vitézséggel vivott. Az emlitett két parancsnok és 4 huszár (2 Bocskay, 2 kun) nyertek érdemjelet, Pálinkás őrnagy egy kartács-lövésre jobb karján könnyü sebet kapott.

Miután Kmetty ezredes Uj-Pestig előnyomult, Aulich tábornok a rákosi erdőcskét rohanta meg. (A Collig őrnagy alatt lévő Don Miguelek 1-ső zászlóaljával). Asbóth pedig a téglakemenczéket és a kőbányai szőlőhegyeket foglalta el, az ellenség mindinkább kifejté erejét és csatába ereszkedett, ekkor parancs jött, hogy a csatát félben kell hagyni, az összes csapatok vissza kezdének vonulni.

De Asbóth ezredest már körülfogták, Hardegg Henrik vasas ezrede, s egy 6 fontos lovas üteg a vasutvonal háta mögé került, s csak azon elővigyázat menté meg, hogy e veszedelmes ponton fél hatfontos üteget, egy század Würtemberg- s ugyanannyi Bocskay-huszárt állitott fel. Ezek a derék Würtemberg-huszárok Jelich kapitány vezérlete alatt gyorsan a vasasok elé veték magukat. Asbóth ezredes

tömegbe szólitá gyalog osztályát s személyesen előre vezette a másik század Bocskay-huszárokat, kezébe vevén zászlójukat. A szétszort Würtemberg-huszár század a közben ismét egybegyült, s ujolagos támadást intézett a vasasokra, mire ezek hátrálván, több támadást nem intéztek. A két emlitett század erős magatartása, s a 6 fontos fél üteg kitünő és gyors tüzelése által sikerült (mert az először szétvert, Kovács kapitány alatti század már nem volt összegyüjthető) a hátráló gyalogságnak, mely váltakozva szembe állt az ellennel és a középen menő ágyuknak, a visszavonulás jelentéktelen veszteség mellett, ezt is két, a tömegbe eső gránát okozá. Az ellenséges lovasság és lövegek e hadosztályt a keresztúri magaslatokig üldözék, de itt Asbóth egész hadosztályát szembe állitá és csatarendben inditá meg, továbbá a 3-fontos ütegek hathatósan tüzeltek a magaslatoknál s a határozott magatartás gátot vetett a további üldözésnek. Miután az ellenséges ágyuk és lovasság eltüntek szem elől, 3 órakor délután a táborba vonulnunk sikerült.

Asbóth osztályában a superintendens fián, a hazája szabadságáért lángoló, 49-ik zászlóaljbeli jeles főhadnagyon Stromskin kivül, kit

a tömegben egy kartácsgolyó ölt meg, gyászolnunk kellett még Harsányi, a derék Bocskay-huszár alkapitány halálát, ki ütközés közben leesett lováról és a vasasok által összevagdaltatott. Az osztályban közemberekből 13 halott, 28 kisebb nagyobb sebesült vitetett át Ráday grófnő Gyömrőn felállitott kórházába. Nem állhatom meg, hogy egy, a 63-ik zászlóaljban szolgált 14 éves fiut meg ne emlitsek, a ki felsőczombjában lövést kapott, midőn a kórházba mentem, az emberszerető Ráday grófnőt a kötözésnél találtam. Kérdésemre : fáj-e fiam? igy felelt egész vidámsággal: „Semmi baj ezredes uram! csak azt kivánom, hogy megint hamar kigyógyuljak és megboszulhassam sebemet.“

16-án és 19-én e látszólagos kémlelődéseket folytattuk, a nélkül, hogy a kihivás oly heves lett volna, mint 11-kén. A 60-ik zászlóalj 16-kán a köbányai szölőhegyek közt egy vadász zászlóaljjal erős tusába keveredett. Ez osztály miután nem hagyá el elég gyorsan a szőlőkerteket s tüstént nem rendezhette magát, az ellenséges lovasságtól nagyon meg lön szoritva, de a derék parancsnok-, Okolicsányinak csakhamar sikerült a

tömeget rendezni és egy, a 7-ik hadtestből Asbóth osztályához rendelt hatfontos üteg védelme alatt kevés veszteséggel viszszavonulhatott s nyugodt, határozott magatartásával a lovasság üldözésétől megmenekült.

April 21-kén reggel a császári táborban élénk mozgás volt észrevehető, és csakhamar jelentékeny csapatokat láttunk előnyomulni, általános rohamra készülődve. Állomásaink azonban már jobban biztositva voltak, Asbóth ezredes nyilt szárnypontján a maglódi magaslatok két kiálló szögleténél, Csaba és Ecsér felé két sánczot hányatott s a szőlőkertekben vadász-árkokat huzatott, — az ellenség délelőtti 11 órakor két ágyulövés távolságra előttünk állott. — Mi készek valánk elfogadására.

Nagyszerü látvány volt, a mint a ragyogó napfényben, a gyalog csapatok, ágyutelepek és lovasság mindinkább előbbre jöttek, és többen közülünk aggódva várták a kétes sikerü heves csatát. Aulich tábornok parancsot adott, hogy ha az állások meg nem tarthatók, Isaszeghre vonuljunk vissza. Ekkor az osztrák hadsereg tüstént megállott s két egész óráig nyugodtan maradt helyén.

E műtét alkalmasint leendő visszavonulásuk palástolására volt kiszámitva. Délutáni 1. órakor az ellenség visszament táborába, s másnap reggel táborunkba jövő pesti lakosok jelenték, hogy Windischgrätz az éjjel Pestet elhagyta, Budán azonban még hagyott némi őrséget. — Jellachich hadtestével délnek tartott, Windischgrätz pedig Komáromnál april 26-kán még csatába bocsátkozván, az osztrák határszélekre ment.

Az Aulich vezérlete alatti magyar csapatok Pestnél — Asbóth hadosztálya pedig Soroksárnál ütöttek tábort.

Asbóth hadosztálya 28-káig időzött Soroksáron, mialatt ugyancsak két zászlóalja, a 49-ik és 63-ik, zászlószentelési ünnepet ült, és ama nagy szerencsében részesült, hogy Magyarhon két legnemesebb lelkü asszonya, Zichy Antónia és Karolina nővéreket, kik a hazáért a legnagyobb áldozatokat hozták s még most is hozzák, mint zászlóanyákat tiszteltheté köréből. Adja az ég, hogy ez áldozatkészségökért meglássák Magyarhon fölött a szabadság fényes napját, s hogy nagyreményü gyermekeik, nemes anyjuk és kegyeletes emlékü atyjuk példája szerint, derék

népeik élén, jólét- és dicsöségre vezérelték azt.

28-kán elvonult Asbóth hadosztályával Csepel szigetére s Ercsinél hidat huzatott a Dunán, a 2-dik Aulich hadtest május 2-án követte, s 4-kén reggel minden csapat átkelt a hatalmas vizen, Budavár ostromára menvén s az elsö a nádor kertnél ütötte föl táborát.

A
2-ik hadtest hadmüveletei
a
Vágnál, különösen a zsigárdi ütközet.

Budavár 1849-ik évi máj. 21-kén történt bevétele után elmulasztá Görgei azonnal támadó müveleteket kezdeni meg az ezalatt a Vág- és Dunánál öszpontosuló császári osztrák csapatok ereje ellen. Ellenben a 19-kén végbement nagysarlói győzelmes döntő ütközet s Komáromnak ápril 26-iki fölszabaditása után a Buda bevételére oda visszavezetett csapatokat még az erősség elfoglalása után is Budán és Pesten, mint teljes békében, nyolcz napra beszállásolá. Ezen nyugvás egészen szükségtelen és semmi alapra sem volt fektetve, mert a lovasság, melyet Görgei az ostromra leho-

zott, teljes 3 hétig vesztegelt Buda környékén, a gyalogságból pedig, ennek nagy száma miatt, naponkint csak 4 zászlóalj állott szolgálatban, s igy épen nem volt kimerülve. Ha be is bizonyulna, a mi még kérdés, hogy Kossuth csakugyan kivánta Görgeitöl Buda bevételét, ugy először — mint már ismételve kimutattuk és a mint történt is — Görgei nem vala az az ember, a ki hajlandó lenne parancsokat elfogadni, ha ezek nem saját nézeteihez mérttek; másodszor: szükséges volt-e egy harmadrangu erősség ellen, mely várüregezéssel nem levén ellátva, s kitartó bombázást kiállani képtelen, 30,000 gyalogot és 8000 lovast vezetni? — Komáromból pedig, hol a sánczokon 300 ostrom-ágyu állott, e nehéz telepek közül egyetlen egyet sem vinni magával? (holott a hadsereg akkor gőzhajókkal is rendelkezheték;) kérdem: miért hagyá Görgei az ostrom-telepeket Komáromban? kérdem: mi teendője volt a 8000 huszárnak Buda alatt? (mely eröd őrsége csupán 3500 gyalog és 1 szárny vértesből állott.)

Azalatt, mig Görgei — az osztrák sereg Komárom felszabaditása után csaknem egészen feloszolván — győztes hadaival Bécs ellen vo-

nulhatott volna, — ott van Komárom vára egész biztonságban, csupán a közönséges szolgálattételre hagyván hátra bizonyos csekély őrséget. — És ha a Pest előtt álló Aulich tábornok- és Asbóth ezredesnek csak ötven nehéz ostromágyut küld Komáromból, melyekkel ezek Budát (négy pontról, a kis és nagy svábhegyről, a sashegyről és a sz.-Gellérthegyről uralkodván fölötte — megadásrai sikertelen felszólitás után) 24 óra lefolyta alatt romba lőhették volna; — e bombázás után Aulich 12000 embere tökéletesen elégséges leendett a 3500 főnyi csekély őrség megfékezésére, ha ez magát meg nem akarta volna adni. Ekkor Aulich hadteste délre küldetvén, a Görgei-féle nagy hadsereg — miután semmi ellenség sem létezék hátul — akadálytalanul működhetik Bécs ellen, és igy nem lett volna szükséges a Bánságba Erdélyből vonni ki csapatokat, Bem pedig Galicziába törhetett volna be. Ennélfogva a nagy hadsereg visszavonulása Budára s ennek olymódoni ostromlása, a mint ezt Görgei tevé, — egyedül ez utóbbinak már akkori árulása felől tesz biztos tanuságot. Ez pótolhatlan mulasztás volt, miután Panyutin orosz hadteste csak junius 12-dikén érkezék Pozsonyba az

éjszaki vaspályán; igy Görgei azon hibáját, hogy a magyar hadsereget Budára visszavezette, még némileg jóvá tehette volna, ha máj. 22-én gyorsmenéssel a Duna jobb partján előrenyomul, az akkor még egyedül álló osztrák hadseregen áttör, s a háborunak előnyös fordulatot adva, békét eszközöl. Azonban Görgei ezt nem tevé, még drága 8 napig Budán maradt, s mintha csak kiszámitotta volna, addig késedelmezett, mig az oroszok az osztrák haderővel egyesültek; s három hadtestet, az 1-söt, 2-ikat és 3-kat, máj. 28-, 29- és 30-kán csak ekkor indit el Budáról rövid napi menetekben a Vághoz, s küldi Kmetty hadosztályát Székes-Fehérváron át Pápa felé; —igy erejét minden irányában megosztá a nélkül, hogy valahol erős lenne, és csak némi eredményü támadó müvelethez is foghatna.

A Duna jobb partján állott még a 6000 emberrel biró Kmettyn kivül a 7-ik hadtest (Pöltenberg) 12,000 embere Győrött, s a 8-ik hadtest Klapka parancsnoksága alatt 10,000 emberrel Komáromban és Kosztolányinak 4000 főnyi hadosztálya Csallóközben; e csapatosztályok összesen 30,000 főnyi egészet képeztek.

A Vág-vonalat már elöbb, Buda ostroma alatt megszállá Horváth ezredes 3000 emberrel. — Görgei Armin őrnagy ezzel egyesülve, megszállta a bányavárosokat a 3. hadtestből kiválogatott 2000 főnyi javasereggel.

Igy az egész magyar dunai hadsereg Görgei tábornok parancsnoksága alatt Trencséntől Csornáig terjedő hosszu vonalon volt felállitva, — mi bizonyára nem oly elhelyezés, hogy támadó hadimüveletre lehetne gondolni.

A fönebb emlitett három hadtest, az 1-ső (Nagy Sándor), a 2-ik (Asbóth), a 3-ik (Knezich), jun. 2-ik, 3-ik és 4-én megérkezett a Vághoz; az első megszállá Mocsonokot, a két utóbbi Érsekujvárt, és ezen helyzetben, csupán a Vág mentén figyelőleg portyázva, maradtak 12-kéig, tehát ujolag 10 napon át egészen tétlenül.

Ekkor értesült Görgei, hogy az oroszok Pozsonyba megérkeztek, s csak most határozá el magát, midőn az ellenség 20,000 gyalog és 40 ágyuval erősbödött, hogy a magyar sereget, mely oly hősileg harczolt, mészárszékre vigye; ezt következetesen megosztott hadimüveletek által mindig elszigetelvén, néhányszor veresé-

get szenvedni engedje; az ellentállás lehetősége felől főhadiszállásáról és saját szavai által terjesztett kétkedés által demoralizálja, s ekként az ő későbbi árulását előkészitve, — a további védelem lehetetlenségét, mint a körülmények kényszerűsége által parancsolttat állitva elő, — végre a kormánytól elszakadva, ennek az engedelmességet nyilvánosan felmondva, az ő dictátorrá való kinevezését kierőszakolva, Világosnál a fegyvert letegye; önmagának azonban, mint ezt Windischgrätz már január hóban megigérte neki, dijul teljes bocsánatot, minden további kereset ellen biztositást — mint ezt a Zichy-család által indított pör tanusitja, — Klagenfurtban évpénzzel ellátott tartózkodást, de egyszersmind megvetést, a világtóli elitéltetést arat. A „Leichtthum“ czimü lipcsei hetilap Görgeit a semmirevalóság világtörténelmi szörnyének nevezi.

Jun. 12-kén a 2-ik hadtest Guttán keresztül, hol hidat vertek, Csallóközbe küldetett, hogy ott egy kiválasztott ponton, az érsekujvári Dunán egy második hidat készitsen, s hogy igy a Vágon tul előnyomulva az ellenség jobbszárnyát megtámadja, ezután pedig szétterjeszkedve s Farkasd- vagy Negyednél egyesülve a

3-ik hadtesttel, ennek részére lehetővé tegye az átkelést.

Ezen, t. i. a 3-ik hadtest, mig a 2-ik a járhatlan mocsáros vidéken a legnehezebb müveleteket végzé, egészen tétlenül állott Érsekujvárott, söt még a hidkészítéshez szükségelt anyagot sem gyüjté össze s vivé a kitüzött helyre, hogy a 2-ik hadtest megjelenésekor a tulsó oldalon ennek azonnal segédkezet nyujtott volna.

A 2-ik hadtest 13-án Puszta-Aszódra vonult, — mely Guttától 1 mérföldnyire, szorosan az érsekujvári Duna-ág partján fekvö tanya, — hogy itt, hol a Duna kanyarodik, s a Dudvág folyóval egyesül, mint erre legalkalmasabb helyen, hidat épitsen. A hadtestparancsnok Asbóth ezredes még aznap elküldé Szekulits ezredest Vásárut felé egy ott levő osztrák dandár (Derschatta) foglalkodtatására, nehogy ez a hidépítést háborgassa. Kisfaludy dandárja — ki a hadtest legvitézebb parancsnokainak egyike — Guttánál nagyobb csolnakokon átszállíttatott, s a Duna bal partján egész Sereg-Akolig (szállás), Puszta-Aszóddal átellenben, küldetett, hogy a hidépítést minden ellen födözze. E dandár visszavetett egy, a tulsó par-

ton álló vadász-zászlóaljat, ugyanezt tevé a Szekulits-osztály az ellenséges Derschatta-dandárral, s igy a négy század utász 14. és 15-dik közti éjjelen, Komáromból hozott talpakból, elkészité a hidat P.-Aszód és Sereg-Akol közt.

Junius 15-kén a hadtest 3 dandára Aszódnál a Duna jobb-, Kisfaludy dandára Sereg-Akolnál a Duna balpartján táborozott.

A táj, ugy az érsekujvári Duna-ág jobb és balpartján, mint szintén a Vág és Dudvág folyócska közt, egészen el volt öntve s terjedelmes posványnyá vált, — az itt fekvő helységek közt csak keskeny töltések tartják fönn a közlekedést, — s a Dudvág bal partján végig, valamint a Vág jobb partján fölfelé keskeny utak — mint szorulatok — vezettek az ellenségtől megszállott területre.

A 2-ik hadtestnek a szerint azon fölöttébb nehéz föladat jutott, hogy e posványos földön a sokkal erősebb ellenséges haderő ellen támadólag nyomuljon előre, s ezt jobb szárnyán elsöpörje.

Ha a főtábornok a 2-ik hadtest e müveletét a másik két hadtest és a Szerednek átellenében Semptén álló Horváth-osztály öszhangzó s erélyes közremüködése által támogatta volna s a

helyett, hogy 10 mérföldnyi távolságra parancsokat küldött serege után, — táborkarával maga is megjelent volna a harcz szinhelyén, miszerint ennek megszemlélése által fölvilágositva, egységet öntsön a három hadtest mozgalmaiba; akkor sikerülhetendett a megtámadás, mert bár az ellenség tetemesebb haderővel rendelkezhetett, a morális tulsúly mégis a magyarok részén volt azon áldozatkész vitézség- és győztes bátorságnál fogva, melylyel hazája léteért harczolt.

Az osztrák dandárok, számra 4, (itt meg kell jegyeznünk, hogy a császári dandárok még egyszer oly erősek voltak mint a magyarokéi, mert ezek csak 2—3 zászlóaljból, amazok 5—6-ból állottak,) a Vágon tul lépcsőzetesen valának felállitva, ugy hogy a hol szükség volt, egymást kölcsönösen támogathatták. Ezek a következő dandárok voltak. Pott Farkasdon és Zsigárdon, Hertzinger Pereden és Sellyén, Theissing Deákiban és Galanthán. A negyedik dandár, hol a hadparancsnok Wohlgemuth altábornagy személyesen jelen volt, Szereden Benedek alatt volt felállitva. Az osztrák lovasság parancsnoka Burits tábornok vala. Mindössze 24,000 gyalog, 4000 lovas, 1 üteg ágyu-

és 2 üteg röppentyüvel. Panyutin hadosztálya, mely 16-kán Nagy-Szombatba érkezett, az osztrákok tartalékját képezé. Összesen 40,000 ember 120 ágyuval.

Ezek ellenében állt Horváth 3—4000 emberrel Sempténél, Nagy Sándor tábornok 10,000 emberrel Mocsonokon, Knezich tábornok 9000 emberrel Érsekujvárott, Asbóth ezredes 9000 emberrel P.-Aszódon; mindössze 32,000 ember 110 ágyuval, ezek a mint látszott, arra voltak rendelve, hogy a támadás mütételét megkezdjék.

Mint mondám, egyesült erő s erélyes vezénylet mellett ez sikerülhetett volna. Lássuk, minő intézkedést tett a magyar főtábornok?

A 2-ik hadtest azon parancsot kapá, hogy Szekulits osztályát hátrahagyva az aszódi hidnál, 16-kán hajnalban csak 5 zászlóaljjal, 3 üteggel és ehhez mért lovassággal induljon el, támadja meg az ellenség állását, Farkasdot foglalja el, itt jobb szárnyával szilárd állást vegyen, és a 3-ik hadtestteli közlekedés végett a Vágon azonnal hidat épitsen.

A 3-ik hadtestnek parancsolva volt, hogy ugyanez napon Sellye felé Szelőczénél, — az

1-ső hadtestnek pedig, hogy Sopornya felé cselmozgást tegyen.

Ha a fötábornok a 2-ik hadtestet arra szánta, hogy ez a Vágon tul lépcsözetesen felállitott császáriak ellen a támadó müködést komolyan megkezdje, — a mint a rendelet következő pontja jelenté: „A hadtest jobb szárnyát Farkasdon szilárdul felállitani“ — (e szerint Farkasdot el kellett foglalnia), ugy ezt a többi magyar hadtesteknek is komolyan kellett volna támogatniok, nem pedig, a mint történt, csak cselmozdulatok által, melyek csak abból álltak, hogy a tulsó parton megmutatták magukat. A 3-dik hadtestnek az lett volna rendeltetése, hogy Szelöczénél, az ott alig 100 lábnyi széles Vágon hidat épitsen, mi, már kész anyag levén, legfölebb 6 óra alatt megtörtént volna; az 1-ső hadtestnek és Horváth ezredesnek Sempténél kellendett az átmenetelt erötetni, vagy legalább komolyan megkisérteni. Azonban mindez nem történt meg. A mint épen emlitök, a Vág és Dudvág közti térség terjedelmes mocsár volt; Farkasdra csak egy keskeny szorulaton, mint száraz uton, szorosan a Dudvág balpartján, juthatni. Ezen ut Királyréven és Zsigárdon visz keresztül; e szerint,

hogy a rendelet értelmének megfelelhessen, Királyrévet és Zsigárdot be kellett vennie, mert Farkasdot csak igy lehetett elfoglalni. Hogy a rábizott feladatot annál biztosabban megfejtse és a Vág tulsó partján állva maradt hadtesttel a közlekedést minél előbb helyreállithassa: Rakovszky őrnagy parancsnoksága alatt a 48-ik zászlóaljat, valamennyi utász-századdal — egynek kivételével, mely az aszódi hidnál maradt — 15- és 16-dika közti éjjel Guttánál átszállitván, elküldé azon parancscsal, hogy a guttai révtől a Vág jobb partján Negyedre vezető keskeny töltésen nyomuljon előre s az ellenséget Farkasdról vesse ki, és igy az 5 zászlóalj Aszódról történő homloktámadását, az ellenséges Pott-dandár ellen, támogassa, az utászok pedig azonnal a hidépitéshez kezdjenek. Negyednél, mely helység szilárd állásánál fogva erre legalkalmasabbnak találtatott, Rakovszky őrnagy kapott még egy és fél üteget és egy szárny Würtemberg-huszárt. Az utászok Negyedre érkezvén, a Vág egyik partján sem találtak hidanyagot, s előbb a legnagyobb megerőtetéssel kellett nekik az ottani hajómalmokat és a Negyed helységében szüken található faanyagot kizsarolni.

Rakovszky őrnagy, mint később látni fogjuk, az ütközetre késön érkezett. A 3-ik hadtest csak egy dandárt küldött Szelöczére, s egész nap az ágyuzást hallgatva, megelégedett csapatjainak ottani fölállitásával. Az 1-ső hadtest egyszerü cselmozgást tön Sopornya felé; Horváth ezredes tétlenül maradt.

Ily körülmények közt, csupán magára szoritkoza, Rakovszky oldalcsapatjának Farkasdra való elküldése által némileg megnyugtatva, — — bár a rendelet tudositásának daczára, miszerint „Zsigárdon és Farkasdon csak kétzászlóalj van", bizonyosan tudva volt, hogy ott sokkal nagyobb számu császári csapatok állanak, — Asbóth ezredes 5 zászlóalja, 2 osztály huszár- és 3 üteggel hajnalban elindult Aszódról.

Hogy a Dudvág erdövel födött jobbpartjáról, melynek balpartján, mint fönebb emlitök, keskeny száraz ut visz Királyrévbe, ne háborgattassék, az önkéntes Bocskaycsapatot és egy század pozsonyi vadászt Guttáról e czélra hozott csolnakokon átszállitott, hogy ezek a föcsapatok menetét oldalról födjék és biztositsak. Nem sokára kitünt ezen ovatosság szükségessége, mert e zászlóalj nem csak az erdöt találta vadászokkal megrakva, kiket azonnal kiszori-

tott, hanem királyrévi utjában a Dudvág tulsó partján e zászlóaljból álló osztrák hadoszloppal is találkozott, mely Vásárutról Nádszegen keresztül vagy véletlenül, vagy vett hirek nyomán küldetett e napon Pott dandárjának segitségére. A pozsonyi vadászokkal egyesült hitünö derék Bocskay-csapat és ezen ellenséges hadoszlop közt reggeli 7 órakor kezdödött a viadal; de minthogy ez az elönyös erdöszéli állást birta s jóval elöbbre is volt, hamarabb ért Királyrévbe, hol a fönebb emlitett zászlóaljat a hidnál egész nap sakkban tartotta.

Az 5 zászlóalj, az ellenség által nem gátoltatva, hanem a részben posványos földön nagy nehézséggel küzdve, — a gyalogság néhol térdig gázolt a vizben — Asbóth ezredes személyes vezénylete alatt haladt elöre, s fél 8 órakor ért ki a szorulatból, hol a posványos föld szilárdabbá válván, a csapatok fölállitása lehetővé lön. Minthogy épen a facsoportozatok és kukoriczaföldek elfödték az állást, pihenés tartatott; a parancsnok összegyüjté a dandárnokokat s kiosztá elöleges parancsait. A 25-ik zászlóalj (Rezsni kapitány, egy fiatal, tehetség- s bátorságteljes tiszt alatt) azon feladatott kapá, hogy Királyrévet, mely ellenséggel meg

volt rakva, minden áron elfoglalja, s a tulsó parton odavonuló Bocskaycsapat- és vadászokkal egyesüljön; e zászlóalj mellé félüteg adatott. A Don Miguelek és az 56-ik zászlóalj Collig örnagy parancsnoksága alatt azon rendeletet nyerték, hogy Zsigárdot támadják megy; a 60-ik és 54-ik zászlóalj Kisfaludi dandárőrnagy alatt, mint tartalék, a központban maradt. A lovasságból három század Würtemberg-huszár a jobbszárnyon, egy század Bocskay-huszár pedig a balszárnyon állittatott fel hátul. Ezek voltak az elöleges intézkedések. A csapatok 8 órakor csatarendbe állittattak; ekkor jött át a mocsáron két paraszt Farkasdról azon jelentéssel, hogy az ellenséges zászlóalj onnan éjjeli 2 órakor Zsigárdra indult, mi valószinüleg azért történt, mert a guttai révészek a 48-ik zászlóalj előbbi este megkezdett átszállitásáról jelentést tehettek. A mint az 5 zászlóalj az erdöcskéből kiért, azonnal meglátszott Zsigárdtól jobbra Pottnak három zászlóaljból álló, soronkint felállitott dandárja, a második csatarendben 2 hadoszlap állt; 2 ütegből fél üteg Zsigárd előtt körül volt sánczolva, fél üteg a jobb szárnyon, a másik egész üteg pedig a középponton vala elhelyezve; ágyui a gyalog-

ság sora előtt állottak. A jobb szárnyon, egészen hátul, két osztály lovasság állt. — Erős ágyulövésnyi távolságra az ellenség megkezdé az ágyuzást, mi valószinüleg azért is történt, hogy a Deákiban és Sellyén álló Hertzinger-dandárt megtámadtatásáról tudósitsa.

A 25-ik zászlóalj már ezelőtt elvált a tömegtől s elszántan Királyrévnek indult, kiszoritá a benn levő ellenséges zászlóaljat, mely Alsó-Sellyére indult.

Asbóth ezredes a Don Miguelek és az 56-ik zászlóaljból az első csatarendben, fél távolköznyi osztály-oszlopokat alakitott, melyeket mozgalmi lépésben inditott előre; a 60-ik és 54-ik zászlóaljak szintén osztályoszlopokban nyomultak előre a térkör mögött lötávolságnyira; a középponton 12 ágyu volt öszpontositva, s a második csatarend mögött kettős oszlopban álczázva. Részünkről még egy lövés sem történt; a másik fél üteg a balszárnyon a lovassághoz volt adva. A zászlóaljak bátran nyomultak előre; az ellenség golyói már a parancsnok kisérete közé ütöttek, egy altiszt halálosan megsebesült, Salamon főhadnagy lova lesujtatott, s ő maga is sebet kapott a lábán. A balszárnyoni lovasság most azon

parancsot vevé, hogy ügetve induljon elöre, szárnyalja túl az ellenség jobb szárnyát, s támadja meg annak oldalékját; ezzel egyszerre vágtatva ment a középpont 12 ágyuja túl az elsö csatarend elé, s oly heves tüzet szórt az ellenség egész sorára, miszerint ez tüstént megfordult, s balra kanyarodva, Zsigárdra vetette magát. Mert a körülsánczolt fél üteget jobbszárnyunkról egyszázad Bocskay- s félszázad Würtemberg-huszár támadta meg s el is vevé Kompert föhadnagy alatt. A Don Miguelek és a 56-ik zászlóalj most megrohanta Zsigárdot, mi Collig örnagy és Mándy osztályparancsnok s alezredes vezénylete alatt sikerült is. Az ellenség Peredre vonult vissza; a 25-ik zászlóalj elvett több podgyászszekeret, elfogott két tisztet és 60 közembert, kik Aszódra küldettek.

Délelötti 2 óra volt. Rakovszky örnagy, ki a 48-ik zászlóalj sok bajjal járó átszállitása miatt, azután pedig a fölöttébb rosz töltésen csak nehezen haladhatott elöre, még nem mutatkozott; a 3-ik hadteströl semmi hir. — A csapatok a menet- s az ütközetben kifáradtak, igy kénytelen volt Asbóth ezredes az ellenség üldözésével felhagyni, s az 5. zászlóalj állást vön Pered elött. A 25-ik és 54-ik zászlóalj a

bal-, a 60-ik és 36-ik a jobb szárnyat, a Don Miguelek Zsigárdot, a Bocskay-csapat és a vadászok Királyrévet tartották elfoglalva, valamennyi ágyu a középponton volt egyesitve.

A csapatok pihentek, várva Rakovszky megérkezését, miközben a negyedi hid állapotának mibenlétéről hir jött. Asbóth ezredes nem is távozhatott nagyon messzire támpontjától, Aszódtól, nehogy a mocsáros földön, — hol a visszavonulás csak a szorulaton keresztül lehetséges, s hol az osztrák Hertzinger-dandár melynek Deákiban és Sellyén való állását a zsigárdiak mint bizonyosat jelentették, minden perczben megjelenhetett, — az elnyomatás veszélyébe jöjjön.

Ekkor jelentették a már Alsó-Selyéig előrelovagolt huszárok, hogy tetemes ellenséges hadoszlopok közelednek. Az egész Herczinger-dandár, 2 gránátos-, 3 gyalog-, egy vadászzászlóaljjal és 3 osztály vértessel közeledett Pott dandárjának támogatására. E dandár elé a 25-ik és 54-ik zászlóalj a lovasüteggel és 3 század Würtemberg-huszár állittatott, a vitéz Kisfaludy őrnagy parancsnoksága alatt; a 60-ik és 54-ik zászlóalj a hadtestparancsnok személyes vezénylete alatt Pott dandárát fogadá,

mely három zászlóaljból állott s ujra kijött Peredről. A két 6-fontos üteg oly hatásos tüzet kezdett az ellenség ütegére és 3 zászlóaljára, hogy megállni kénytelenittettek. A 60-ik és 56-ik zászlóalj két sortüze és rohamlépésbeni elönyomulása még egyszer hátrálásra birta az ellenség zászlóaljait. Ekkor jelenté Collig őrnagy, hogy Zsigárdon tulerő által támadtatott meg, a jobb szárnyon a 3 század Würtemberg-huszárt Privoda őrnagy, Herczeg és Toperczer kapitányok alatt 4 osztály vértes visszaveti, s az egész balszárny rendetlenségbe jő. Asbóth ezredes délutáni 3 órakor átalános visszavonulást parancsol; a 60-ik és 56-ik zászlóalj feltartja az ellenség 3 zászlóalját, mig a Don Miguelek Zsigárdról eltávoznak; a jobb szárny a hadtestparancsnok személyes vezénylete alatt a legszebb rendben en echiquier vonul vissza, mit legkisebb veszteség nélkül végrehajt.

Nem ily szerencsés a balszárny; a lovasüteg kifogyott lőszereiből, a Würtemberg-huszárokat nem lehetett többé összegyüjteni, bár mennyire igyekezett is bátor őrnagyuk, Privoda és kapitányuk, Herczeg, — szétszóródva futottak vissza, ott hagyván a segitségökre küldött 6-fontos üteget s két zászlóaljat. A tüzér-

parancsnok, Philippovszky őrnagy, ismételt állásfoglalás által megkisérti a háromszoros tulerőt visszatartani s igy a két zászlóaljat megmenteni. Az ellenséges vértesek utolérik a huszároktól elhagyatott egyik fél üteget, összevagdalják a kiszolgáló legénység egyrészét, s e nagy ágyu már az ellenség kezében van; — a hős Rezsni kapitány ekkor zászlóaljával tömegesen veti magát a támadó lovasság elé, Kisfaludy őrnagy összegyüjti a már szétvert 45-ik zászlóaljat, melyet parancsnoka, Mikovinyi kapitány gyáván elhagyott volt, s ujra előrenyomul; e kettős tüzbe vett ellenséges lovasság megfutamodik, tisztek- és közemberekben számos halottat hagyván hátra, — két ágyu meg van mentve, de két egészen összeromboltat ott kelle hagyni. Az ellenség golyói még mindig ritkitják a derék zászlóaljak sorait, mig Királyréven az önkéntes Bocskay-csapat és egy század Bocskay-huszár által fölvétetnek, kiket Asbóth ezredes küldött segitségökre, s igy elérik a szorulatot. Az 5 zászlóalj egyesülve a Bocskay-csapattal, most folytatja visszavonulását Aszód felé, s az ellenségtől többé nem üldöztetve, alkonyatkor elérte a hidat.

Rakovszky őrnagy csak 4 órakor érkezett

meg a Zsigárd elötti térségre, s látva a magyar csapatok visszavonulását és saját elkésését, ismét visszaindult Negyedre fél ütegével és 3 utász-századdal, melyek a hid készitése végett voltak vele, az elönyösen fekvö töltésen körülsánczolá magát, fölállott s várta az ellenséget.

Az ellenség megelégedve kis kémlö csapatok kiküldetésével, elmulasztá Negyednek komoly megtámadását, s igy sikerült Rakovszky örnagynak megfeszitett munkával a hidat elkésziteni, s a 3-ik hadtesttel 13-kán délután helyreállitani.

Ugyanazon uton, melyet a 48-ik zászlóalj Negyed felé tett, még 17-kén éjjel küldetett Rakovszky támogatására az 52-ik zászlóalj.

Igy hiusult meg a Vágon túli erös állásvételnek az elsö kisérlete; de nem azért, mintha a sereg nem tanusitott volna annyi bátorságot mint más elöbbi ütközetekben vagy Budavár rohamánál, sem rosz vezénylet miatt, mint Görgei a kormányzónak jelenté, — hanem ennek oka egyedül a hadmunkálati iroda balintézkedésében rejlik, melynek Tatán 1849-ik évi jun. 15-én kelt rendelete határozottan mondja : „Farkasdon áll egy zászlóalj, hasonló erejü osztály van Zsigárdon és Pereden, — a

Sellyén álló ellenséget a harmadik hadtest sakkban fogja tartani, s nem jöhet a Zsigárdon megtámadott osztályainak segitségére. — E szerint önnek (Asbóth ezredes) könnyü lehet 5 zászlóaljjal és 3 üteggel az ellenséget visszaverni, a jobb szárnyával Farkasdon szilárd állást venni.“ *)

Asbóth ezredes két zászlóalj helyett két teljes dandárt talált, s ellenében, kinek legfölebb 4000 embere volt, 9000 állott, s e szerint Rakovszky örnagy ovatos kiküldése a föfeladatnak, t. i. a 3-ik hadtesttel a közlekedést helyreállitani, tökéletesen megfelelt, s igy a fötábornoktól nem megfeddést, hanem a legbajosabb helyzetben tanusitott ovatosságért elismerést érdemelt volna.

---

*) E rendelet, mely a helyszinét nem ismerve fölteszi, hogy P.-Aszódról közvetlenül Farkasdra lehet menni, s azt mondja, miszerint a 2-ik hadtest jobb szárnya Farkasdra, balszárnya pedig P.-Aszódra támaszkodjék, minek — ha történik — az leendett következménye, hogy az ellenség a hadtest egymástól egészen elvált két szárnya között lett volna, minthogy Aszódról Farkasdra Királyréven és Zsigárdon kellett volna mennie, — hadászati szarvashiba volt, melynek következménye könnyen a második hadtest egy részének megsemmisülése lehetett volna.

A peredi ütközet.

Ámbár a hadi főparancsnokság a 2-ik hadtestnek a junius 16-án végbement zsigárdi ütközetről szóló jelentéséből világosan láthatá, hogy osztrák részről sokkal jelentékenyebb haderö van már Perednél a Vág mögött összepontositva, mintsem oly csekély erövel, mint a 2-ik hadtesté (mindössze 7400) ember, sikeres támadást lehetne intézni, — és hogy Panyutin orosz hadserege ekkor már Nagyszombatba érkezett; s ha a fővezérnek mégis szándoka volt áttörni az ellenséges vonalon, ezt csak az egyesült harmadik hadtest, s Horváth és Kosztolányi osztályaival eszközölhetné sikeresen — s ámbár Klapka tábornok junius 19-én komolyan figyelmezteté Görgeit e körülményre : — mindazáltal még most is az eddigi hibás modorban, t. i. elkülönitett erőkkel folytaták a harczot, s miután a 2-ik hadtest a hadműveleti irodának jun. 18-kán jelentést tett az iránt, hogy a közlekedési hid Negyednél már elkészült, jun. 20-dik napjára Görgei a következő rendelkezést adta ki :

Az egész 2-ik hadtest (Asbóth) junius 20-án

napfölkeltekor megtámadja az ellent peredi állásában.

Klapka tábornok Kosztolányi osztályával s a komáromi védsereg 4 zászlóalja s 2 osztály Károlyi-huszár a hid födözése végett Aszódra vonul, s ha a 2-ik hadtest támadása nem sikerül, ezt magához veszi, — ugyanekkor Klapka tábornok Derschatta dandárával száll szembe.

A 3-ik hadtest (Knezics) a 2-ik hadtest támadását gyámolitja, de csak akkor megy át és elöre a Vágon, ha már a 2-ik hadtestnek sikerült Zsigárdot bevennie.

Az első hadtest (Nagy Sándor) és a Horváth-osztály csak tüntetőleg müködik mint 16-án.

Az osztrák hadi erö Wohlgemuth altábornagy parancsa alatt 20-án már 3 teljes dandárban (Pott, Hertzinger, Theissing és a lovassági parancsnok Burits) voltak Perednél összpontositva, összesen legalább is 14,000 ember s 8 ágyuüteg, a mint ezt az e napon elfogott tisztek is bizonyiták.

Nagy Sándor tábornok és a Horváth-osztály ellenében csak egy dandár állott,melyet ö könynyen visszanyomhatott s hátban támadhatott volna meg.

A 3-ik hadtestnek egészen szabad tere nyilt, Negyednél a hid már készen állt és Szelöczénél is ott voltak már a hidkészletek, a Vágfolyam pedig e helytt fölötte keskeny, ugy hogy ezen hadtest akadály nélkül vonulhatott volna át az egyik vagy a másik, söt mind a két helyen s oldalban támadhatá meg az ellent.

Valjon tehát a fövezér miért nem rendelkezett ugy, hogy azalatt, mig a 2-ik hadtest az ellent ama vonalban támadja meg, a 3-ik szintén a hajnali szürkületben Negyednél átkeljen a Vágon, s a zsigárdi erdöt balra hagyva el, a farkasdi uton Sellye felé nyomuljon elöre, s az ellen állásának túlszárnyalása után balra kanyarodjék, mi által az egész hadsereget körülkerithette volna, — ezt csak Görgeinek később makacsul követett és folytatott elszigetelt hadi müködéséből s végre is világosan kitüntetett árulásából lehet kimagyarázni.

Mint már emlitök, a fönebbi rendeletben az állt, hogy Görgei tábornok a 2-ik hadtestnél meg fog jelenni, de azt is világosan meghagyá, miként Asbóth eredes napfölkeltekor támadja meg az ellent.

A 2-ik hadtest tehát, hogy pontban virradatkor kezdhesse meg a támadást, mivel aszódi

táborából Zsigárdra csak 5 óra alatt érhetett el, éjfél előtt pontban 11 órakor indult el. A hadtestparancsnok csapatjait, az ezt megelőző napon lelkesité, jó hangulatba hozá, kettőzött dijat s adagokat kaptak, a 16-ki csatában magukat kitüntetett tisztek és zászlóaljak közt ünnepélyesen osztá ki az érdemjeleket, Rezsni századost őrnagygyá nevezte ki. A véletlen ugy hozta magával, hogy épen jun. 20-kára volt Asbóth ezredes születésnapja, mi reá és őt szerető csapataira nézve buzditásul s kedvező előjelül szolgált, — átalán véve a legjobb szellemtől valának áthatva.

A kora regg is igen kedvező volt a támadó félre nézve, sürü köd szállván le a földre, mi közeledését elfödé, s az ellen állásáról pontos tudósitások érkeztek.

Ez ugyanis Királyrévet csak gyöngén, Zsigárdot két zászlóaljjal tartá megszállva, az egész osztrák lovasság jobb szárnyukon tanyázott, középpontjuk a jobb szárny elébe helyezve Zsigárd és Királyrév közt állott, a tartaléksereg mint támpont Pered előtt. Az ellen uj csapatokkal kiegészitett hadereje 10 gyalog zászlóaljból, 2 gránátos és 2 vadász-zászlóaljból, s 3 ezred lovasságból, 8 ütegből, köztük

két tizenkét fontos, s 2 röppentyütelepből állt.

Görgei tábornok nem jelent meg. — Asbóth ezredes a szorosut kimeneteléhez érkezve, öszszehivta osztályparancsnokait s a tüzérség főparancsnokát, Phillippovszkit, s tudatva velök a kedvező állást, rögtöni támadásra szólitá föl, de Szekulits ezredes azt véleményezvén, hogy a főtábornokot be kell várni, Asbóth egy óráig várakozott. Tovább azonban annyival inkább nem lehetett itt vesztegelni, mert Rakovszky Negyed felől kiküldött csapatjának parancsa volt szintén hajnalban előnyomulni, s az osztrák állást oldalvást megtámadni, s igy a késedelem által e csapat veszélyezve lett volna.

A 9 zászlóalj tehát olyképen ment csatarendbe, miszerint Szekulits hadosztálya, 5 zászlóaljjal s 3 üteggel, köztük egy 12 fontossal, a középpontot képezve, az összes lovasság, a Würtemberg-huszárok Privoda őrnagy első osztályát kivéve, Mandy alezredes parancsnoksága alatt osztályfokozatban jobbra, de fél távolnyira a legszélsőbb balszárnyon felállitva, a 25-ik és 54-ik honvéd-zászlóalj Kisfaludy dandár-őrnagy alatt a jobbszárnyon áll két

üteggel, mig Rakovszky őrnagy, kinek parancsa van, hogy a hadtesttel egyszerre támadjon, a jobb szárnyat képezendi. 2 zászlóalj és Privoda huszár-osztálya, s a lovassági üteg a tartalékhadat képezik csatarendnyi távolban a közép mögött.

Pontban 7 órakor, épen a mint a köd oszlani kezdett, a csatarendben felállitott csapatok előrenyomulnak.

Királyrévet a pozsonyi két vadászzászlóalj csekély ellentállás után beveszi, a 49-ik és 60-ik zászlóalj Zsigárdra rohan, s e helység Rakovszky őrnagy által támogatva, kezünkben marad, az ellen balszárnya Pered felé vonul.

A magyar balszárny két ütege az osztrákok erősen álló jobb szárnyára jól irányzott tüzelést kezd, a központ ütegei megoszolva, a 12 fontos üteg egy fél kanyarulatot tesz, s az ellen jobb szárnyának zászlóaljait kereszttüzbe veszi, s megingatja. Ekkor Mándy alezredes a főparancsnok rendeletére előáll 4 osztály lovasságával s rohamra vezeti őket. A legelöl lovagló Würtemberg-huszárok meg akarván boszulni a 16-ki kudarczot, mindenikök egy-egy hős, az osztályos arczvonalban előre nyomuló 2 osztrák lovas ezredet visszanyomják ingadozó

gyalogságukra, s az egész ellenséges vonal ingadozni kezd, jobb szárnyukat keresztültörik a mieink, s ez a központtól elszakadva Alsó-Sellybe vonul vissza, üldöztetve Mándy és Kisfaludy által. Asbóth ezredes parancsot ad e dandárnak, hogy hagyjon fel az üldözéssel, és inkább oly állást vegyen, hogy az ellen szétvert jobb szárnya központját többé ne támogathassa. Az osztrák lovasság még egyszer rendbe szedi magát s a mai napon önmagukat felülmuló huszárok ismét visszanyomják s egészen szétverik őket, s nem is mutatkoznak többé a csatatéren.

Az alatt, mig ez a magyar hadsereg balszárnyán történik, Asbóth ezredes Zsigárd felől Peredet arczvonalban 3 zászlóaljjal s oldalban két zászlóaljjal megtámadja, s Rakovszky őrnagy parancsot kap, a zsigárd-peredi erdőt megkerülni s az ellent hátulról megtámadni.

Wohlgemuth altábornagy jobb szárnyának elvesztése után öszpontositó állást foglal Perednél — a nap sorsát ezen helység birásához köti. 5 üteg védi állását, melyek közül 3 a központban, egy a jobb, másik a balszárnyon gyilkos tüzelést intéznek zárt csapatok-

ban féltávolnyira előre nyomuló zászlóalja-inkra.

A 63-ik, 61-ik és 60-ik zászlóalj az első csatarendben ingazodni kezd, a 63-ik, mely közé két gránát csap, egészen megzavarodik. Privoda őrnagy egy század Würtemberg-huszárral megrohanja a balszárnyon levő üteget, s nem annyira ezek kartácslövései, mint inkább a sövények mögött lévő vadászzászlóalj rejtek-lövései megtizedelik s visszanyomják derék huszárainkat, valamint Szekulics ezredest is Zsigárd felől ostromló két zászlóaljával visszaverik.

Erre Asbóth ezredes a tartalékhad 56-ik zászlóalját s a Don Migueleket vezényli rohamra. Ő maga kezébe ragadja a 63-ik zászlóalj lobogóját, rendbeszedi azt, és legelől menve, szemben vezeti őket az öldöklő tüz ellen. Ez a többi zászlóaljra is villanyosan hat, feltartózhatlanul nyomulnak előre s elérik a falut. Az ellen zászlóaljai a legnagyobb elszántsággal védve e helyet, az utczákról, házakból és a keritések mögül öldöklően tüzelnek. A derék fiuk ismét ingadoznak s már félig birtokukba keritvén a falut, ezt még egyszer elhagyják. Asbóth ezredes végig száguld a vonalon, s

egyik zászlóaljat a másik után bátoritja, lelkesiti s még egyszer rohamra inditja őket. A főutcza már be van véve egész a templomig, iszonyitó gyilkos harcz fejlődik ki. Ekkor nyomul be végre Rakovszky az érdemjellel koszorúzott 48-dik zászlóalj- és a Bocskay-gyalogsággal hátulról a faluba s az ellenség a legvérengzőbb utczaharcz után Deáki és Galantha felé vonul vissza.

És igy e napon fényes győzelem, a felső Dunánál a legutolsó, koronázta a 2-dik hadtest hősies küzdelmeit. Több főtiszt s 300 közember lettek foglyainkká. Mindkét részről nagyszámu halott és sebesült boritá el a csatatért.

A hadtest zöme egészen kimerülve a harcz fáradalmaitól, Pered, Deáki és Alsó-Sellye előtt foglal állomást, s mindenik helységet egy zászlóalj és egy század lovasság szállja meg.

Görgei tábornok, ki Komáromból éjfélután 2 órakor érkezik P.-Aszódra, daczára igéretének, hogy t. i. a 2-ik hadtestnél megjelenik, s az ütközetet személyesen vezetendi, — az aszódi hid közelében a fák árnyában nyugodott azalatt, — szokása szerint az ütközet kimenetét alparancsnokai- és a sorsra bizva. Görgei soha egy ütközetet, vagy csak kisebb

csatát sem vezérelt elejétől végig, az ütközet folyama alatt alparancsnokainak soha sem adott elöleges rendeleteket vagy tájékozó eszméket, mi magasabb strategiai ismeretre, vagy a kölcsönös állás felfogására mutatott volna, — többnyire csak az ütközet végén jelent meg, mint Tápió-Bicskénél, Isaszeghnél, Győrnél s Perednél az első napon s megelégedett azzal, hogy egy vagy más csapat élén az ellenségre ütött, ugy mint Komáromnál is julius 2-dikán, midőn már a legnagyobb hibákat követték el, Váczon és Nagy-Sarlónál nem is volt jelen.

Csak akkor, mikor már az ágyudörgést mindinkább távolodni hallá, tehát 10 óra tájban ült fel lovára s indult el az 5 órányi távolságon fekvő harcztérre. 1 óra után érkezett Peredre épen akkor, midőn a tartalékhad előre nyomult s a legutószor rohantak Peredre, itt személyes tanuja volt a derék zászlóaljak halált megvető vitézségének.

A fővezér megérkeztével küldtek még csak a 3-ik hadtest után. Ezen, azelőtt a hős Damjanich által vezérlett hadtest, mint legpróbáltabb a magyar hadseregben, a hires 3-ik és 9-ik zászlóaljakkal s a Schwarzenberg-, Prinz Preussen és Gyulai-sorgyalogsággal, a csata-

tértől másfélórai távolságban állott egész napon át tétlenül a negyedi hidnál, — Leiningen, Czillich s Földváry osztály-parancsnokok hasztalan szóliták fel ezen hadtest főparancsnokát, Knezics tábornokot az előnyomulásra, ő azzal mentegetőzék, miként parancsa van a fővezér személyes rendeletét bevárni.

Ha ezen hadtest 9000 javaemberével napfölkeltekor vagy legalább az első ágyulövéskor átkel a Vágon, s a Farkasd felől jövő uton Sellyre tartva, az osztrák sereget baloldalán megkerüli, ennek tökéletes elfogatása vagy legalább szétveretése elkerülhetlen lett volna. Az utóbbi még akkor is bekövetkezik, ha Görgei ezen pihent s Peredre 5 órakor érkezett hadtestet azonnal az ellen erélyes üldözésére rendelte volna. Neki azonban elég volt azt Peredre a 2-dik hadtest vonalába vezetni.

Mily egészen más kimenetele lett volna ezen napnak, mi más a következőnek, midőn Görgeit egészen visszaverték s az utóbb mégis szétszórt ellen nem oly könnyen szedheté össze magát, s Görgeinek ideje lett volna Nagy Sándort magához vonni s ily tekintélyes erővel az erkölcsileg ismét megrenditett ellen irányában szilárdabbul állandott.

Ez azonban nem állt az ő terve- és érdekében. Söt ellenkezöleg a második napra nézve semmi intézkedést nem tett — a legroszabb állásban maradt meg, az elöretolt zászlóaljakat Deákiból és Alsó-Sellyből visszavonta és az elötte fekvö erdöt, állása kulcsát nem szállotta meg, s balszárnyát az ellen által egészen körül hagyta kerittetni.

Nagy Sándor és Horváth, kik elött ezen napon, t. i. 21-én nem volt már ellenség, nyugottan állottak, s igy lőn, hogy a csata 21-én elveszett. S csak Rakovszky dandárának hösi feláldozása eszközlé azt, hogy Görgei a 2-ik hadtesttel keresztül birta magát vágni Aszódra, és ott a sötét éjben a hidhoz juthatott. A 3-ik hadtest födözte Negyednél a Vág folyóni rendes visszavonulást.

Hanem azért a látszatot meg kellett menteni, Görgei nem látta még elérkezettnek az idöt, a midőn nyiltan felléphessen. — Asbóth ezredes a fövezérrel tartott szóváltás után, melyben amaz a 3-ik hadtestnek megfoghatlan tétlenségét felemlité, ez pedig szemrehányást tett neki, hogy önhatalmilag miért intézett támadást (holott Asbóth az erre vonatkozó határozott rendeletet irásban mutatta elö), a

3-dik hadtest parancsnokságáról leköszönt. — Knezics tábornok helyébe épen azért, mert rendeletet, kivánatait hiven teljesité, a 3-dik hadtest parancsnokává, ugyanakkor egyszersmind tábornokságra emelt Leiningen grófot s a 2-dik hadtest parancsnokává Kászonyi ezredest nevezvén ki, mi különösen az utóbbi miatt, ki a 2-dik hadtestnél egészen ismeretlen volt, a hadsereg akkori kritikus állásában nagy balfogás vala, hanem Görgei titkos terveivel megegyezett.

A dolgok további fejlödését és szomoru kimenetelét, a Görgei müködését eléggé hiven jellemzö elsö czikk bövebben elöadja.

Eredeti okiratok

a vág-dunai hadjárathoz.

A hadügyminiszter- és fő-hadi-parancsnoktól

a második hadtest parancsnoka, Asbóth ezredes urhoz.

Helyben.

Főhadi szállás. Buda, máj. 25-én 1849.

Határozat.

Buda bevétele által a közép-dunai hadmüveletek Magyarországon teljesen bevégezvék. A sereg tehát teljesen és biztossággal a Felsö-Duna és a Vág között állomásozó ellenség elé nyomulhat, ez elönyomulást következö rendszabályok szerint kell intéznie:

Május 27-én 1849.

A III-ik hadtest (Knezics) pontban 7 órakor reggel Budáról Veresvárra.

Az I-ső és II-ik hadtest Budán marad.

Május 28-án 1849.

A III-ik hadtest Veresvárról Doroghra.

A II-ik hadtest Budáról Veresvárra.

Az I-sö hadtest Budán marad.

Május 29-én 1849.

A III-ik hadtest Doroghról Esztergam- és Párkányba.

A II-ik hadtest Veresvárról Doroghra.

Az I-sö hadtest Budáról Veresvárra.

Május 30-án 1849.

A III-ik hadtest Esztergamból Köbölkútra.

A II-ik hadtest Doroghról Esztergam- és Párkányba.

Az I-sö hadtest Veresvárról Doroghra.

Május 31-én 1849.

A III-ik hadtest Köbölkútról Perbetére.

A II-ik hadtest Esztergamból Köbölkútra.

Az I-sö hadtest Doroghról Esztergam- és Párkányba.

Junius 1-én 1849.

A III-ik hadtest Perbetéről Érsekujvárra.

A II-ik hadtest Köbölkútról Perbetére.

Az I-sö hadtest Esztergam- és Párkányban marad.

A sereghez tartozó fö-löszeri-tartalék az I-sö hadtesttel megy.

Miután az ujabb események és a Fel-Duna és Vág közt álló ellenség mozdulatai, a magyar sereg, hadtestek és hadosztályokban a beosztás-, állás- és fordulatra nézve változtatást igényelnek, és a hadi parancsnokság nem lesz mindig egész álláspontnak centrumában, a katonai mütétek sikeresebb és gyorsabb vezetésére tábornokkari központi-iroda állittatott fel, mely a különböző hadtestek- és hadosztályoknak utját kijelölendi, melynek határozataihoz kell magát minden parancsnoknak tartani.

E központi iroda, melynek ideiglenes főnökeül Bayer ezredes neveztetett ki, egy időre Budán marad, később tán Esztergamba téte-

tik át, ott maradván, mig a körülmények engedik.

Hogy e központi iroda a kitüzött czélnak teljesen és hazánk javára megfelelhessen, a hadtest- és osztály-parancsnokok azon utasitást nyerik, hogy minden 48 órában a történtekről és kémjáratokról — fontos eseménynél pedig tüstént — a központi iroda főnökénél jelentést tegyenek, és további rendeleteit a legszigorubban kövessék.

A 3-ik hadtest a menetét illető határozatokat annak idejébe tudomásul veendi.

A hadügyminiszter és főhadiparancsnok,
Görgei Arthur.

A táborkar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Esztergamba.

Buda, május 30-án 1849.

Rendeletek.

1849-ik junius 1-jére.

A kiadott rendeletek módositványa szerint, az I-ső hadtest (Nagy Sándor) e napon Köbölkútra megy.

Junius 2-án 1849.

A III-ik hadtest (Knezics) Érsekujvár előtt foglal el állást, jobb szárnyát a Nyitrának irányozván, a szeredi főutig huzódik el.

A II-ik hadtest (Asbóth) Érsekujvárra megy, és a III-ik hadtesthez balra áll fel, az emlitett uttól balra a Nyitráig huzódván el.

Mind a két hadtest egyesülve előcsapatokat tart a Vágvonal irányában, melyek a tábort egy 2-ik félkörbe zárják. A III-ik hadtest erős vegyes őrjáratot küld Farkasd felé és ott az ellenség állását kikémlelni igyekszik.

Az I-ső hadtest (Nagy Sándor) Jászfaluba megy.

Kmetty hadosztálya Székesfehérvárott marad.

1849-ik junius 3-án.

Mind a három hadtest megtartja elfoglalt állását, a II-ik és III-ik ismét szemléket tart Farkasd és Tardosked felé.

A munitionalis fő tartalék Köbölkútra jön.

A tábornoki kar központi irodája még Budán marad.

Görgei Arthur.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Buda, junius 1-én, 1849.

A kiadott parancs a szerint módosittatik, hogy az I-ső hadtest (Nagy Sándor) e hó 3-án Nullba megy.

A II-ik hadtest egy szakértö tiszt vezetése alatt erös kémörséget küld Szimöre, hogy ott és a Vág-part mentében a folyam alkatáról, a hidépitést illetöleg, tudomást szerezzen. A 3-ik hadtest, valamint az 5-ik és 6-ik hidászcsapat tegnap gyorsmenetben követé.

Nem ajánlhatjuk eléggé, hogy Galgócz (Freistadt) felé biztos kémlelök küldessenek, feladatokul tétetvén, az ott állomásozó osztrák hadtest erejét kiismerni, és azt nem ezredek, hanem zászlóaljak, osztályok és csapatok szerint irni le.

Minden, mi az ellenségröl tudomásul vétetik, vagy hivatalos uton jön, közöltessék a 3-án Esztergamba áttett táborkari központi irodával.

Megbizásból
Albrecht, táborkari örnagy.

A táborkari központi irodából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Buda, junius 2-án 1849.

Parancs

1849-ki év junius 4-ére.

Az összes hadtest és Kmetty hadosztálya fölvett állásában marad.

A II-ik hadtest erős őrjáratot küld Farkasd felé: a III-ik hadtest messze menő kisebb csapatokat Tardoskeden át Sellye felé; ezek nyugtalanitsák az ellent.

Ürmény- és Mocsonoknál is, ha hogy még e pontokat el nem hagyá.

Az I-ső hadtest gondoskodik mindenféle hid-készletről, jól megvizsgálván a helyet, hol a Nyitra fölé hid volna hozható.

A Kmetty-hadosztály, a kapott utasitásokhoz tartja magát.

Bayer, ezredes.

A táborkar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, junius 4-én 1849.

Parancs

1849. év junius 5-ére,

mely napon a II-ik, III-ik és IV-ik hadtest, és Kmetty hadosztálya felvett állásában marad.

Az I-ső (Nagy Sándor) hadtest, a Nyitrán át a komjáthi táborba vonul.

Bayer, ezredes.

A táborkar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, junius 5-én 1849.

Parancs

1849 év junius 6-ára.

További rendeletig, minden hadtest és a Kmetty-hadosztály ma fölvett állásában marad.

A folyam mentébeni álláspontok nagyobb biztositására minden hadtest a Nyitrához 2 zászlóaljat, 2 osztály lovasságot és 1 üteget küld előcsapatokul, és pedig következő helységekbe.

Az I-ső hadtest Ürménybe. Nyitrán egyedül Horváth főhadnagy kémlelő csapatával erős őrjáratot küld Köpösdig.

A II-ik hadtest Tót-Megyerbe, őrjáratokat tesz Negyed felé a Vágig.

A III-ik hadtest Tardoskedbe, őrjáratait Sellye felé a Vágig küldi.

Mind a 3 előcsapat, ugy szintén az előőrs is a Vágnak tart, az őrjáratok által kölcsönösen érintkeznek, és minden 48 órában felváltatnak.

A II-ik és III-ik hadtest hidászait és ácsait még ma elküldi Gutára, hol ezek a legnagyobb igyekezettel, szakadatlan éjjeli és nappali munkálódásban a Vág-Duna fölé hidat fognak épiteni. A hozzá való készleteket Komáromból kapják, hova a III-ik hadtest egy hidász-tisztje rögtön küldessék is el, hogy ott a várparancsnokságtól az illető készleteket átvevén, Gutára szállittassa. Ha az ott nyert készlet hidépitésre

nem elegendő, erről még idejében jelentés tétessék.

E hidépités védelmére a II-ik hadtest 1 zászlóalj gyalogságot, 1 század huszárt, és fél üteg 12 fontost küld, mi is már holnap oda intézendő.

Az esztergami, szt.-györgy-kálnai és ó-barsi hidak fedezetei utasitást kaptak, rögtön illető zászlóaljaikba visszamenni.

Albrecht, táborkari őrnagy.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, junius 6-án 1849.

Gutánál az érsekujvári Dunán egy második hid épitésének szükségessége csak akkor álland be, ha már a vág-dunai épitkezés be lesz fejezve.

Mindenekelőtt tehát, mint már elintéztetett, az utóbbinak felépitésére kell minden eszközt és erőt felhasználni.

De hogy szükség esetében egy második hidat is vonhassunk, a II-ik hadtest bizza meg Dullesko hidász-kapitányt, hogy Gutánál az érsekujvári Dunapartot vizsgálja meg, s fölkeresvén a hidépitésre alkalmas pontot, jelentésével együtt, mindkét folyampartról világos rajzot küldjön be.

II-ik és III-ik hadtest ellenben a legnagyobb igyekezettel annyi készletet gyüjt a parton, mennyi csak szükség esetében ez épitésre felhasználható.

Miután nagyon valószinü, hogy az érsekujvári Duna fölé hid vonatik, igen jó szolgálatott teend a mindenütt található épületfa, melyet fizetés mellett a kormányi ügynök által kell megszerezni.

Naponkint jelentést várunk a munka folyamáról és a szerzett épület-fáról.

Bayer, ezredes.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Érsekujvártt.

Esztergam, junius 9-én 1849.

Holnapután 9-én, a vett parancs szerint, az I-ső hadtest (Nagy Sándor) egy része Ürménység Mocsonokon át a Vágig előnyomul, s az ellent a balpartról visszanyomni igyekszik.

Ha e szándék sikerül, az I-ső hadtest zöme Ürménybe, az előcsapat Mocsonokra megy; de ha az egész csak kisérlet marad, az I-ső hadtest fölvett állását meg nem változtatja.

Megbizásból
Albrecht, a tábornoki kar őrnagya.

A tábornoki kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Aszódon.

Esztergam, junius 17-kén 1849. 2 és fél óra d. u.

A hadi relutio épen megérkezett. Ez alapokon következő rendeletet teszünk:

A komáromi őrseregből egy erős dandár Aszódra küldetik, hol is a Kosztolányi hadosztályából oda küldött csapatokkal egyesülvén, a hidat fedezi.

20-án virradatra ismételve átmennek, mi hihetőleg tökéletesen sikerülni fog, miután már a helyiséget jól ismerik, s egész hadtesttel fognak előnyomulni.

Mindez csak előlegesen : ha más körülmények kivánnak vagy szükségelnek, a III-ik hadtestből is lehet némely osztályt rendelkezésökre adni. Mindenesetre még teszünk utasitásokat a legközelebbi támadásra.

Csaknem megfoghatlan, hogy ön Farkasdot egy zászlóaljjal rakta meg, ha már lehetetlennek tartja az ottmaradást, elég lett volna egy

aviso-örs is, mely a zaklattatás esetében a balpartra átmehet vala.

Ha Farkasdot egy erös dandárral nem fedezheti, vonja vissza ezredes ur zászlóalját, s mint mondók, tartson ott egy aviso-örsöt; az egész természetesen saját belátására bizatik.

Bayer, ezredes.

A fővezéri kar központi irodájából.

A II-ik hadtesthez (Asbóth)

Aszódon.

Tata, junius 19-én 1849.

Rendelet

1849. junius 20-ára.

A Vág háta megett az ellenségnek 16-án történt sikertelen megrohanása, 20-án hajnalban a II-ik hadtest által megujitandó. Az akkor adott rendeletek az esetre is érvényesek, de a III-ik (Knezics) hadtest még azon utasitást kapja, hogy a Vág fölé még az ellen láttára is

hidat vonasson*). Ha ez sikerült a III-ik hadtest keljen át a folyón a II-ik támogatására, de csak akkor, ha e hadtestnek sikerült az ellenséget Zsigárdból kiüzni.

Különben a III-ik hadtest mindenesetre a II-iknak támaszul rendeltetett.

Tarnócz- és Vecsénél a III-ik hadtest egy dandára az ellenséget Sellyén zaklatandja; tévedésbe hozza, a mennyiben ott hidépitési szándékot mutat, e czélra némi épitkezési eszközt és anyagot kell a partra vinni. E brigadeba kell az ágyu-ütegeket is beosztani.

Az I-ső hadtest és Horváth főhadnagy úr őrcsapata egészen a 16-iki rendeletekhez tartja magát.

Görgei főtábornok ur a II-ik hadtest mellett leend, hogy a támadást vezérelje.

A negyedi hid épitésén szakadatlanul kell munkálódni, hogy az holnap reggel okvetlenül kész legyen.

---

*) Jegyzet. E hid a II-ik hadtestbeli 3 hidászosztály által Rakovszky őrnagy alatt 18-án esti 6-kor elkészittetett, az erről a 10 mrtföld távolságra levő Tatára — tett jelentés csak az adott parancs után érkezett be, de ez elfogadott parancs után, elküldetett Komáromba a főtábornokhoz, valamint Érsekujvára Knezics tábornokhoz is.

A hadtest ezután Negyednek tart és Görgei tábornok ur rendeletére, szükség esetében a Vág jobb partjára vonul.

A dandárnak Tarnóczon és Vecsén történő állomásozása esetében is, természetesen mindezek tartandók meg.

Bayer, ezredes.

HARCZ-

1849. év

Főparancsnok	Táborkari főnök	Vezérsegéd	Hadosztály nevezése	Hadosztálynok	Haddandárnok	Század	Lovas-század	Hadtestület
ASBÓTH tábornok.	MESSENA alezredes.	MEDNYÁNSZKY alezredes.	4-ik	Mándy alezredes.	Rakovszky alezredes.	2	—	Pozsonyi vadász
						6	—	Bocskay zászlóalj
						2	—	Beregi csapat
						6	—	48-ik zászlóalj
						2	—	Utászkar
						2	2	Würtemberg huszár
						—	—	1-ső lovas üteg
						—	—	2-ik 3-fontos üteg
					Collig őrnagy.	6	—	25-ik zászlóalj
						6	—	54-ik „
						6	—	Don Miguel
						—	4	Würtemberg huszár
						—	—	5-ik 6-fontos üteg
						—	—	3-ik 12-fontos üteg
			5-ik	Szekulics ezredes.	Mihál őrnagy.	9	—	49-ik zászlóalj
						6	—	61-ik „
						6	—	63-ik „
						—	—	11-ik 6-fontos üteg
						—	—	7-ik 6-fontos üteg
					Kisfaludy őrnagy.	6	—	56-ik zászlóalj
						6	—	60-ik „
						—	2	Kunlovasság
						—	4	Bocskay huszár
						—	—	9-ik 6-fontos üteg
						66	12	Az egész

Érsekujvár, junius 7-én 1849.

R E N D.

junius hó.

II-ik hadtest.

Parancsnok	Ember	Nyerges ló	Hámos ló	Löveg	Ember	Nyerges ló	Hámos ló	Löveg	Elhelyezés
Hákler százados	302	—	—	—	—	—	—	—	Tótmegyer.
Kovács őrnagy	603	—	—	—	—	—	—	—	
Kállay százados	274	—	—	—	—	—	—	—	
Czampell százados	996	—	—	—	—	—	—	—	
Böhm százados	272	—	—	—	—	—	—	—	
Hodászy őrnagy	264	264	—	—	—	—	—	—	
Simon százados	124	18	84	6	—	—	—	—	
Petes főhadnagy	107	22	64	8	2642	333	148	14	
Rezsny őrnagy	683	—	—	—	—	—	—	—	
Neumann százados	742	—	—	—	—	—	—	—	
Collig őrnagy	521	—	—	—	—	—	—	—	
Prihoda őrnagy	650	650	—	—	—	—	—	—	
Martinkovics hadnagy	151	17	98	8	—	—	—	—	
Radnits főhadnagy	184	29	108	6	2931	696	206	14	
Stanko őrnagy	752	—	—	—	—	—	—	—	Érsekujvár.
Okolitsányi őrnagy	1018	—	—	—	—	—	—	—	
Grösz őrnagy	913	—	—	—	—	—	—	—	
Verdősy főhadnagy	161	17	92	8	—	—	—	—	
Mezzey százados	152	12	105	8	2996	29	197	16	
Mikovinyi százados	892	—	—	—	—	—	—	—	
Csury őrnagy	925	—	—	—	—	—	—	—	
Pálinkás őrnagy	205	205	—	—	—	—	—	—	
Kaszap őrnagy	587	587	—	—	—	—	—	—	
Kövesy főhadnagy	151	17	97	8	2660	809	97	8	
hadtest létszáma . . .	—	—	—	—	11220	2038	632	50	

Messena, alezredes.

Bánáti harczok.

Magyarhon legdélkeletibb részében van egy fölséges regényes tájék, mindenben gazdag, a mit csak a természet szépet, jót és becsest nyujthat az embernek. Ez az ugynevezett bánáti bányászkerület, főszékhelye-, Oraviczával, mintegy negyven négyszög mérföldnyi térséget foglalva el. Nagyobbára középhegyek, éjszak-keleti részeinek csucsai törökös hó födi, a legjelesebb faju szölökkel koszoruzott déli oldalait a hatalmas Dunafolyam öntözi. Ezen bányászkerület nyugat felé a bánság rónáiba és az illyr határszélekbe terül el, és ezen hullámalaku térségen a legtermékenyebb gyümölcskertek- és szántóföldekkel bir. Hegyeiben arany és higany, ha nem is épen sok de mindig találhatók, valamint gazdag eziisterek, réz- és

vasbányák s leginkább jeles vasának és kőszenének kimerithetlen telepei, melyeket a legnagyobb mértékben kizsákmányolva Baziásra a Dunához, s délre és éjszakra visznek el gőzhajok- és vasutakon.

A Brzava, Karas és Nera folyamok számos vad hegyi patakkal omolnak le magaslatairól mélységei- és völgyeibe, és tömérdek vizerőt nyujtanak a legnagyobbszerü vashámorok és olvasztóhuták számára, melyek, mint már mondva volt, nemcsak ezüstöt, rezet s vasat szolgáltatnak nyers anyagban, hanem lemezek, rudak- és sineken kivül még a legkülönfélébb eszközöket, s gépeket is készitik, s ezüstjét Erdélyben verik pénzzé. — A 20,000 német, s ugyannyi román által lakott 9 bányaváros: Oravicza, Moldova, Szászka, Csiklova, Steierdorf, Dognatska, Bogsan, Resitza s Eisenstein közt leginkább kitünik Resitza. Ezen bányaváros, ágyu-, golyó és sörétöndéjén kivül még egy tökéletes gőzgépgyárral is bir, mely egyike a legnagyobbaknak az egész osztrák birodalomban, és mintegy 1500 különféle igen ügyes munkást s kézmüvest foglalkodtat. Lakóinak szelleme a magyar forradalom elött határozottan császári volt, miután ezen bányavárosokat 100 év

óta közvetlenül Bécsből igazgatták, Krassó vármegyétől több irányban elkülönitve saját bányagrófjuk alatt állottak, ki minden hatalmat kezében tartott s egyenesen a bécsi miniszterium bányászati osztályával állt közlekedésben. — De miután ezen császári érzelmü németeket a szerbek és románok dühének hagyták áldozatul esni, miután Moldova bányavárost a Duna mellett, amazok egészen feldulták s kirabolták, s lakóit a legnagyobb kinzással leöldösték; minden bányaváros a legnagyobb elkeseredéssel támadt föl, s Fehértemplommal együtt Magyarország szabadságának legbátrabb harczosai lettek.

A Bánátban legelőször is az 1848-ik év május havában mutatkoztak a reactio nyomai az országnak adott engedmények ellen, midőn Kikindán a karloviczi szerb bizottmány buzditására, a lakosok a koronai kerület szabad földeit maguk részére igényelték, mi a hatóság által megtagadtatván tőlük, e miatt nyiltan föllázadtak, az ottani városi tanács védelmére kiállitott Hannover-huszárok egy századát elüzték, és a városi tisztviselők közül többeket, de különösen Kuntsits főügyészt a legnagyobb kinzások közt megölték s igy

aztán a nevezett földek birtokába helyezték magukat.

Ezen lázadást a temesvári katonai főparancsnokság által Kikindára rendelt katonaság nyomta el. A fölkelés inditóit szigoruan, többeket halállal bünteték, mely alkalommal már az egymásiránti ellenséges indulat kirívón észrevehető vala, miután a lázadás elnyomásávali küzdelem közepett a város több részét felgyujtották.

Nem sokára ezután junius havában a ráczok, és a Szerviából áttoborzott szerbek egész csoportjai gyülekeztek össze a fehértemplomi és pancsovai határőr ezredi kerületekben, kik 2—3000-ként szállottak táborba s elsánczolták magukat. Ily táborok alakultak nevezetesen Perlaszon, Alibunáron, Wratsegaiban és Iszbistjén. Ezen elsánczolt táborokból törtek ki a ráczok koronkint a vidék legközelebbi helységeibe, s a nélkül hogy az oláh népséget háborgatták volna, csak az ottani németek és magyarok marháit hajták el. — Ugyanakkor üzték el a határőrök mindazon német katonatisztet, kik a magyar királyi miniszteriumnak adott esküjök kötelező erejénél fogva engedelmeskedni akartak, s annak parancsait kihirdeték.

A részint németek, részint ráczok által lakott határőrváros-, Fehértemplomban tört ki először e lázadás, midőn a ráczok, az alibunári és vratsegai táborban tanyázó szerbekkel egyesülve arra szólíták fel a várost, hogy a magyar miniszteriumnak ne hódoljanak, s velök együtt közösen a magyarok ellen dolgozzanak. S miután a Fehértemplomban már ekkor alakult német nemzetőrség e kivánatot határozottan visszautasitá, a szerbek a városban lévő 3 ágyunak átadását követelték.

A hátramaradt határőrségi zászlóaljnak ottani parancsnoka, Dreihann alezredes, a helyett hogy ezen törvénytelen követelést határozottan visszautasitotta volna, nemcsak hogy közlekedésben állt a szerbekkel, hanem, a német nemzetőrség ellenzése daczára, az ágyukat is átadá a szerbeknek, mire a nemzetőrség a német városi tisztviselőkkel együtt, kiknek élén mint polgármester egy 70 éves cs. kir. őrnagy állott, Dreihann ezredesnek bizalmatlanságukat nyilvániták, s a deliblatti határőrszázadost, Maderspachot választották parancsnokjokul, s minden ügyöket az ő hatalmára, s magát a várost is az ö védelmére bizták. Maderspach elfogadta ezt, s azon

volt, hogy Fehértemplom város védelmét, a netaláni tettleges megtámadás esetére, szabályszerüen rendezze. — Nagy gyorsan torlaszokat, sánczokat, s 2 redoutot állittatott fel s Temesvárról katonai segélyt kért. A bánáti főparancsnokság helyeslé Maderspach százados eljárását, a város panaszára Dreihann alezredest megfosztá a parancsnokságtól és meghagyá neki, hogy felelösség végett azonnal jelenjék meg Temesvárott. Ezen kivül Verseczre, a németek és ráczok által lakott városba 1 osztály Hannover-huszárt és 1 osztály Rukavina-gyalogságot helyeztek el, hogy az valamikép a lázadók kezébe ne jusson. — Fehértemplomba két ágyut küldtek.

Ugyan az idöben junius végén Magyarhon legdélibb határán, Golubácsnál, egy csoport szervián tört be a Dunán át, és Moldva bányavárost váratlanul az állami pénztárral együtt elfoglalá, Ferdinánd császár nevében több rendeletet bocsátott ki, és Hoffmann Mór bányamestert és a többi bányászati tisztviselöt hivatalokbóli letétellel s bezáratással fenyegeték, ha hogy továbbra is a magyar miniszteriumnak engedelmeskednek. Egy, magát császári biztos czimmel felruházott szerb

oraviczai kereskedő, Popovics Euphim volt a vezérök.

A magyar miniszterium által épen ekkor kinevezett parancsnoka a bánsági bányászkerületnek, Asbóth Lajos őrnagy ugyanaz időben jött Oraviczára, mint annak főhelyére. Ő a bányászati katonaságot azonnal nemzetőrséggé szervezte és a szerbek betörésétől a bánáti főparancsnoksághoz tett jelentése után az álam-javak védelmére katonai erőt kért. És ezt meg is nyeré, miután Pirét altábornagy azonnal nemcsak, egy osztály Rukavina-gyalogságot adott parancsa alá, hanem még 2 ágyut s 1000 puskát is küldött a bányászati nemzetőrség fölfegyverzésére.

Ezen mozgalmakat, melyek a Ferdinánd császár és király ő Felsége által szentesített törvények, s az összes határőrvidékhez ismételve kibocsátott azon parancsai irányában, miszerint a magyar miniszteriumnak föltétlenül hódoljanak, — nyilt ellenszegülést tanusítának, Stanimirovich és Koich vezették, kik nem csak az egész ausztriai magyar dunai határvidéket fegyverre szóliták fel, azon nyilvános ürügy alatt, hogy a császár jogait, miktől állitólag a magyarok megfoszták, védelmezzék; azt igérék

a szerb lakosságnak, hogy egy, Magyarhontól elkülönitett független terület fog számukra felállittatni. Egyszersmind Szerviát, mint rokonfaju népet a fölkelésbeni részvétre szóliták fel. De miután maga a szerb kormány Kragujeváczban azt nyilvánitá, miként az ügyben közönbösen viselendi magát, nagy zsoldért, 3 ezüst huszasnyi napidijért önkénteseket toborzottak, szerb szabadcsapatokat s több helyre elhozták őket az osztrák magyar birodalomban, mely pedig Szervia- és Törökországgal békelábon állt.

E közben az alibunári táborban mintegy 800 belföldi felkelő 3000 szerbbel egyesülve gyült össze, s elég erősnek tartván magukat és a rácz lakók segélyére is számitva a tekintetben, hogy Verseczet elfoglalhassák, julius 11-én délben 1 órakor megtámadták a várost. Ez vala az első komoly harcz és bár Blomberg ezredes dzsidásaival eleintén elég tétlenül viselte magát, ámde a huszárok s a négy század Rukavina-gyalogság a verseczi német nemzetőrökkel s az aradi tüzérekkel együtt oly vitézül harczoltak, hogy a szerbek egészen visszaverettek, és még két vezérök, Stanimirovich és Koich 160 emberrel együtt fog-

ságba került. A Dreihann alezredes által a szerbeknek adott 3 fehértemplomi ágyu, a Temesvárról Verseczre és Oraviczára küldött 4 osztrák ágyuval állottak szemközt e harczban, s osztrák határőrök osztrák dzsidásokkal. — Hogy az osztrák hatalom Magyarhon állását törvényesnek tartá, s a reactiót nyilvánroszalá, nagyban tanusitja az, miszerint a Temesvártt felállított cs. kir. hadi törvényszékek a két elfogott vezért, Stanimirovichot és Koichot, kiket pedig az érsek s a belgrádi conzul nevezték ki, — több, Versecznél elfogott fölkelővel együtt, mint felség- és hazaárulókat felakasztatá.

Több ehhez hasonló csata követte egymást. Aug. 7.én Maderspach századosnak a vratsegai rácz-szerb táborra történt támadása sikertelen volt azért, mert Blomberg ezredes az egyetértőleg előre kicsinált s meghatározott terv daczára, — az utolsó pillanatban nem működött közre.

Aug. 18-án 5000 szerb egyesült erővel támadta meg Fehértemplomot, s ezt maga a fehértemplomi polgárság Maderspach és Philopovszky és a temesvári nemzetőrség Skubich főhadnagy vezénylete alatt 13 órai harczolás után hősileg visszaverte.

Aug. 21-én 300 szerb s a körülfekvő rácz helységek támadása Moldova bányavárosra, mely ez alkalommal a lángok martaléka lön.

Az aug. 23-ról 24-re forduló éjjel a magyaroknak az ó-moldovai szerb táborrai támadása, mely alkalommal a szerbeket egészen tönkre tették, 160-nál többet a Dunába nyomtak, és a nagy szerb helységet, Ó-Moldovát lerombolták, a földdel egyenlövé tették.

Aug. 31-én a szerbek 5000-en ujolag megtámadták Fehertemplomot, s ujolag ismét viszszaverettek a 9-ik honvédzászlóalj századosa Villámnak vezénylete alatt, mely zászlóaljból 4 század jött a fehértemplomi örsereg gyámolitására és Maderspach parancsnoksága alatt, kit maga az osztrák hadügyminiszterium nevezett ki örnagygyá, világosan ki lévén fejezve, hogy elöléptetése Fehértemplom városának a lázadók elleni hösies megvédése jutalmazásaul történik.

Mindezen harczot a legnagyobb elkeseredéssel vivták, s valamint eleintén a ráczok és szerbek iszonyuan kegyetlenkedtek, ugy később magyarjaink is hasonló mértékkel fizették vissza a kölcsönt, s nemcsak, hogy kegyelmet (pardont) nem adtak, de söt nök, aggastyánok

15*

is áldozatjai lettek ezen borszasztó polgár- és fajháborúnak, melyet reactionárius párt idézett elő.

Sept. 6-ikán Blomberg az ő dzsidás ezredével hirtelen elhagyá Bánát nyilt térségét s először Temesvárba vonult, s miután kijelenté, hogy titkos parancsa van Bécsbe huzódni, Aradig vitte ezredét, itt azonban több ezer egyesült nemzetőr állta el utját, s ekkor Blomberg ezredes Temesvárra ment vissza, s ezredét részint itt, részint Lugoson s e két város környékén helyezte el, mig october 3-án közétett nyilatkozata szerint, — most már a magyar csapatok ellen síkra nem száll a temesvári őrsereggel együtt.

A Bánátban lévő polgári hatóságok és magyar parancsnokok, mint Kiss Ernő, a Hannover-huszárok ezredese Becskereken, Vetter, a Máriássy-gyalogság alezredese Perlaszon, Damjanich őrnagy Verseczen, Maderspach őrnagy Fehértemplomban, Asbóth őrnagy Oraviczán, Blomberg proclamatióját és a temesvári parancsnokság azon rendeletét, miszerint ők Temesvárra vonuljanak be katonáikkal, — a legnagyobb boszankodással fogadták s hazaárulásnak tekintvén, természetesen nem is teljesiték azt.

Mert ez valóban nem csak a hazának, a király ő Felsége által szentesitett törvényeknek s az alkotmánynak, melyre esküdtünk, nyilt elárulása lett volna, hanem ezáltal a Bánát hőslelkü német lakossága a vérszomjas szerbek és ráczok kirablása- és öldöklésének lett volna okvetlenül kitéve.

Ezen proclamatio után most már a császári kormány s a bécsi hadügyminiszterium egészen nyiltan pártolá a reactiót. Temesvár s a karansebesi oláh határőrezred részéről, mely szintén Magyarország ellen nyilatkozott, s az illir határ egész vonalán most már kemény csatákra került a dolog, — melyek mind a magyarok részére ütöttek ki kedvezően. Ilyenek voltak: a perlaszi ütközet Vetter alatt, Lagerdorf- és Jarkovátznál Damjanich alatt, a bogsáni és resitzai ütközet Asbóth alatt. Ezen csatákban a nagyobbára ujonczokból állt összes magyar csapatok fényes vitézség- s önfeláldozással tünteték ki magukat, s itt képezték magukat azon hős katonákká, kik később az osztrák hadseregekkel a nyilt téren nagyobb ütközetekben is győztesen mérköztek meg. Különösen emlitendők a 3-ik és 9-ik zászlóaljak s az oraviczai bányászati nemzetőrségi mozgó század,

— ez utóbbi csupa német bányászokból — oly derék volt, hogy tisztjeivel s a legénységgel együtt később a mint a magyar csapatok a Bánátot elhagyák, maga Damjanich által a 3-ik zászlóaljba soroztattak.

E szerint a győztes magyar csapatok 1849-ik évi januárig az egész Bánátnak uraivá lettek, — mig nem ez időben kénytelenek voltak a felső-dunai harczok szerencsétlen eseményei folytán fölvonulni. Lehet mondani, hogy az 1849-iki aprili hadjáratban a sereg legjavát képezék, s tisztjei és legénysége a dicsőség legszebb borostyánait vivták ki mindenkor, s fényes hősi tettekkel érdemelték ki a magyar nemzetnek bennök helyzett bizalmát.

Mig Magyarhon dél-keleti részeiben, az említett harczok végbementek, Bácskában is, hol a ráczok nagyobb tömegekben laknak, gyülekeztek csoportok gyámolitva a Szerbhonból a Dunán átjött önkéntesek által.

Május 13-án Rajasich érsek felhivására szerb gyülés jött össze Karloviczban. A szerbek azt nyilvániták itt, hogy Ausztria kormánya alatt függetlenek Magyarországtól és saját tartományt követeltek vajdájuk alatt, kit Suppli-

cátz ezredes személyében azonnal meg is választottak.

A horvátok már jóval elöbb mint a ráczok emelték fel szavukat a magyarok ellen. Február 21-én 1848 a Zágrábban tartott horvát országgyülésen feliratot küldtek Bécsbe, melyben ő Felségét arra kérik, hogy Horvátország számára egy külön helytartó-tanács, országos törvényszék s az udvari kanczelláriánál külön osztály állittassék föl és hogy Jelasich ezredes horvátországi bánná neveztessék ki. Mindamellett, hogy a császár a horvátok első kivánatait nem fogadta el, Jelasich ezredest tábornoki ranggal bánná nevezte ki.

Ez időponttól kezdődik a tettleges mozgalom Horvátországban. Jelasich a bécsi reactionarius párt által megnyerve, ápril 19-én rögtönitélö biróságot hirdet mindazokra, kik a horvát haza és nemzetiség ellen izgatnának, s tovább menve, a Buccari kerületet, mely a magyar tengerparthoz tartozik, Horvátországgal egyesültnek nyilvánitja.

A magyar miniszterium azon van eleintén, hogy ezen reactionárius törekvéseket szép uton egyenlitse ki, Jelasichot Pestre hivja meg május 10-én tartandó értekezletre s egyszers-

mind a királyhoz fordul oly kérelemmel, miként a bánhoz egyenesen parancs menesztessék az iránt, hogy magát a magyar kormánynak alárendelje.

Ő Felsége május 6-ikán csakugyan ki is ad két rendeletet, melyben először megparancsolja a bánnak, hogy magát minden ügyben szigoruan a magyar miniszterium alá rendelje, másodszor felhatalmazza a nádort, hogy királyi biztost küldjön Horvátországba, ki vizsgálatot tartson a bán elszakadási törekvései fölött.

Jelasich nem sokat gondolt sem a miniszterium meghivásával, sem a kir. rendeletekkel, s a nádor erre vonatkozó parancsára sem a rögtönitélő biróságot, sem Buccari bekeblezését nem vonja vissza.

Most már Hrabovszkyt nevezték ki biztosnak azon parancscsal, hogy Zágrábba menjen. — Erre Zágrábban a nádor és Batthányi Lajos minden parancsát elégették, és Jelasich május 16-án az egész horvát és szlavoniai nemzetet fegyverre szólitja az ország szabadságának megvedésére.

A horvátok, szerbek s az erdélyi román és szász népek ily nyiltan kimutatott ellenkezése arra birta a magyar miniszteriumot, hogy az

első 10 honvédzászlóaljat toborzás utján állitsa fel. S bár e végre keletinél nagyobb tömeg tódult össze, egyelőre 10,000 embernél többet nem fogadtak el, nehogy a bécsi miniszteriumban gyanu támadjon aziránt, mintha más messzebbható czélja is volna a magyarnak. E mellett folyton kérték a királyt, hogy a hazán kivül levő magyar ezredeket a hon védelmére hozassa vissza.

Junius első napjaiban egy csoport jelent meg Titelben a végből, hogy az ottani fegyverraktárt kirabolják, — azonban üresen találták azt, miután a fegyvereket a magyar nemzetőröknek adták ki. Erre a szerbek a magyarérzelmü csajkás tiszteket foglyokká tették, roszul bántak velök s Karloviczba vitték, mig a csajkás zászlóalj közemberei a szerbekhez csatlakoztak. Karloviczba szerb tábort ütöttek fel, tehát a szerb ideiglenes kormány székhelyén, mely Rajasich érsek fővezetése alatt alakult. Ezen kormány a Péterváradon lévö parancsnok-, Hrabovszky altábornagynak azt nyilvánitá, hogy a magyarok által megtámadt császár jogainak védelmére ragadtak fegyvert, felszólitván öt, hogy a várat adja át a szerbeknek.

Hrabovszky erre az ideiglenes szerb kormányt felhivta, hogy tegye le a fegyvert és oszoljék fel, különben erőszakot lesz kénytelen használni az uralkodó parancsainak tiszteletben tartása végett.

A szerb kormány erre 10-ik juniusról kelt proclamátiójában az egész szerb népséget fegyverre szólitá fel, Hrabovszky pedig a római sánczokban összegyülekezett szerbek ellen hathatósan föllépett Csurognál, a nélkül, hogy harczra került volna a dolog; ellenben egy magyar csapat megtámadta Karloviczot, bevette a várost s a szerb kormányt és tábort szétrobbantá, de még ugyanaz nap Péterváradra vonult vissza.

A római sánczokban, melyek Titeltől kezdve Ujvidék felé vonulnak, erős állást vettek a szerbek és táborukat körülsánczolák. A Ferenczcsatornánál, különösen Szent-Tamásnál erős sánczokat hánytak s ezeket Kovilnál a római sánczokkal tették kapcsolatba, a déli oldalon a Dunánál levő Szlankant csajkák által összeköttetésbe hozták a Tiszával Perlasznál, miáltal a Szerbhonbóli szállitást Magyarországra biztositák.

A szerbek legnagyobb buzgalommal foly-

taták hadi készületeiket s már junius vége felé Szent-Tamáson s a körülte lévő táborokban 30,000 emberök s 100 ágyujok volt.

Harczias szellemökön kivül kedvező volt rájuk nézve a határőrségi katonai szervezés, s a magyar miniszterium hibásan cselekedett, hogy ezen intézményt azonnal nem oszlatá fel s a határszéleket ugyanazon szervezettel megyékké nem alakitá át.

A nép, mely ezen, most már egészen fölösleges, a török határra nézve többé nem szükséges katonai intézményt gyülölé, örömmel vette volna a nehéz határőrségi szolgálat és a nyomasztó katonai fegyelem megszüntetését.

A szerb kormány is pártolá az itteni mozgalmat, miután az nemcsak a szabad toborzást megengedte, hanem azt is helybenhagyá, hogy Knitschanin tábornok mint a 4000 főnyi szerb csapat vezérére lépjen föl. Knitschanin tehát a szerbek fölötti parancsnokságot Tittelnél át is vette. Mayerhofer, valamint Jelasich is, folyvást Bécsből kapták a parancsokat azon utasitással, miszerint a mozgalmat olyképen korlátozzák, hogy az igen erős nemzeti jellemet ne öltsön magára.

Ily nemzeti jellem nem hiányzott különösen

a szerbeknél s előharczosaik egyike Stratimirovich, egykori osztrák hadnagy volt. Kitünő tehetség- s tudományos képzettséggel birva, fiatal korának egész hevével lángolt eleintén népe nemzeti szabadságaért, már a szerb fölkelés kezdetén nemzete az osztrák-szerb csapatok vezérévé választotta őt, — s a szerbek függetlenségi állásának eszméjét nemcsak Magyarország, de Ausztria ellenében is, agyában hordozá; — később azonban, miután a császár ezredessé nevezte ki, kizárólag osztrák katona lett belőle.

1848. junius hóban a szerb haderő következőleg állt a Duna hosszában.

Bánátban Alibunárnál a jobb szárnyon 5000 ember Stanimirovich (nem Stratimirovich), Koich és Bobalich alatt; — Perlaszon 4000 ember Drakulich alatt, — e mögött mint tartalék 3000 ember Pancsován.

Bácskában volt összesen, Titel-, Kovil-, Turia- és Szent-Tamáson, Stratimirovich és Knitschanin parancsnoksága alatt 12,000 ember.

A Duna jobb partján Karloviczon és Cserevicsen 8000 fönyi tartalék.

Bár ezen haderő, mint látjuk, eléggé jelentékeny volt, de ha a magyar sereg vezérei be-

csületesen viselik magukat, Magyarhon csakhamar ura lett volna az egész szerb mozgalomnak. — Mert először is a szerb katona bátor és vitéz, s igen jó lövö — a sánczok mögött, de nem bir ellentállani a szuronyos rohamnak, a miben a magyar páratlan s annyira vakmerö; — továbbá a rácz földmivelö népnek nem volt hajlama a fölkelésre s inkább szerette volna békével élvezni a magyaroktól nyert jogokat és szabadságokat. Végre pedig, a magyar miniszterelnök, gr. Batthányi Lajos inkább engesztelö politikát, mint erélyes rendszabályokat használt mind az osztrák kormány, mind a szerbek és horvátok ellen, és még mindig azon hitben élt, hogy alkudozás s engedés által békét fog eszközölni, mig ellenben a reactionárius párt már régóta határozottan müködött s föltette magában a Ferdinánd császár által adott engedményeket a magyaroktól minden áron visszaragadni, és ezen czél elérésére minden kigondolható eszközt felhasználni.

A magyarok egész hadereje junius végén Bácskában és a Bánátban 15,000 emberből s 36 ágyuból állt.

Ez összes haderö Bechtold báró altábornagy föparancsnoksága alatt állt, ki a viszo-

nyokat inkább Rajasich és Mayerhofer szempontjából, mint a magyar ministerium rendelete szerint fogta fel, s csak habozott, de soha nem lépett föl határozottan. — Bechtold alatt csupa osztrák főtisztek parancsoltak, mint Verbászon Szent-Tamás előtt Wollehofer tábornok, Becsén Titel előtt Éder tábornok, Becskereken Kiss ezredes, Verseczen Blomberg ezredes, — valamennyien inkább Ausztria mint Magyarország ügyéhez szítók, kivéve Kiss Ernőt, ki hona ügyéhez mind végig hü maradt.

A szabadban müködő csapatokon kivül a péterváradi erősségben 3 zászlóalj állott Hrabovszky altábornagy alatt és Temesvártt 4 zászlóalj Rukavina alatt, ki mint horvát mit sem ohajtott inkább, mint fegyverét a magyarok ellen forditani, a minthogy csakhamar is föllépett várából ellenök.

A magyarok nagy hibát követtek el, hogy ezen várerősségeket mindjárt kezdetben nem foglalták el, — mi könnyen kivihető lett volna, — s hü magyar vezérekre nem bizták azokat.

Az erődök fékezése mellett a szerb lázadás sohasem birt volna tovább harapózni, csak a maga kis körére szoritkozott volna, s a bánáti és bácskai csapatokat magasabb czélokra lehe-

tett volna felhasználni. — Kossuthnál, ki mélyen beható lángeszével a katonai operatiókat is jobban tudta volna vezetni, mint a magyar sereg bármely más fővezére, — nem a magasabb belátás, hanem csak a harczmezőni személyes bátorság hiányzott. Kossuth már a szerb mozgalom kezdetén szerette volna azt békésen kiegyenliteni s a csapatokat inkább Bécs ellen öszpontositani. Oktoberben ismét jelentékeny haderőt akart az alvidékről kivonni, hogy döntő csapást intézhessen Bécs ellen, s a mellékes előnyöket alárendelve egy nagyobb eredménynek, terve volt a háborut a német tartományokba átvinni, s a forradalom körét mindjárt kezdetben kiterjeszteni.

De valamint a hadügyér-, Mészárosnak félelmében nagyobb hadtestek felállitása iránt — mit pedig az országgyülés már julius 11-én elrendelt, — terveire nézve gyámolitást nem talált: ugy más részről a Bácskában lévő parancsnokok is akadályokat görditettek elébe, midőn abbeli aggodalmukat fejezték ki, hogy ha haderejöket gyöngiti, a szerbek még a Maroson tuli földterületet is megtámadják.

Később, mint tudjuk, a bánáti és bácskai csapatokat még is föl kellett vinni, s a szer-

bek, habár Windischgrätz ugyszólván egész Közép-Magyarországot fővárosával együtt elfoglalá, még sem hagyák el saját területöket.

Julius elejétől augustus közepéig Bácskában és a Bánátban egész sora nyilt meg a csatáknak, mik Ó-Moldovától Szent-Tamásig terjedtek ki. Különösen Bácskában a magyar hadvezérek, Bechtold egészen rosz akaratot, utódja Mészáros nem elég erélyt s ügyességet fejtettek ki. Bechtold több támadási tervet dolgozott ki, melyeket soha sem vett foganatba, söt a Tiszánál a földvári erős állomást is feladta s megengedte azt, hogy a szerbek foglalják el.

A mint végre a magyar kormány határozottan megparancsolá neki Szent-Tamás megtámadását, csapatait az ellenséges ágyutüz legerősebb vonalában állitá föl s egészen czéltalan ágyuzást kezdett meg. Bakonyi alatt egy gyönge hadcsapatot rohamra is küldött, ez hősileg be is nyomult a szent-tamási sánczokba, de minthogy Bechtold nem támogatá őket, kénytelenek voltak azokból ismét kivonulni.

Több órai haszontalan ágyuzás után Bechtold a magyar csapatokat elöbbi állomásaikra vonta vissza, továbbra is egészen tétlenül ma-

radt, s ugyanezt parancsolá Kissnek s Blombergnek is.

Kiss ezredes, mint már emlitve is volt, Bánátban ugyan a rohammal bevett Perlasznál és Tomasovacznál, melyet a szerbek elhagyták, s különösen Damjanich Alibunárnál és Jarkováczon, némely győztes csatát vivott, de nem valami nagy eredménynyel, miután épen Kiss magasabb hadászati ismeretekkel s határozottsággal nem birt, miről különösen pancsovai expeditiója tőn tanuságot.

Jelasich báni méltóságát ismét megnyervén, s Magyarországra csakugyan betörvén, Bechtold leköszönt, s Mészáros vette át a parancsnokságot Bácskában.

September 21-én Mészáros ismét támadást intézett Szent-Tamás ellen, mi egészen balul ütött ki, s e miatt azonnal visszahivták őt Pestre. Utána Eszterházy ezredes vette át a parancsnokságot a nélkül, hogy csak kevéssé is többet birt volna kieszközölni mint elődei. December havában az osztrák hadseregnek Pestre történt benyomulása után, Eszterházy az osztrák főtisztek nagy részével elhagyá csapatait és csak a parancsnokságot átvett Vécsey ezredes erélyességének köszönhető, hogy a

fegyelemben annyira meglazult sereget összebirta tartani.

Január elején Vécsey, valamint a bánáti csapatok is parancsot kaptak a felső-tiszai vidékre vonulni. Ezután a magyar csapatok Bácskát is elhagyták, Szabadkán egy kis csapatot hagyván hátra. És Szabadka azalatt, mig a Bánát és a Bácska a magyar csapatoktól megürült, vitézül tartotta magát s a szerbek támadásait több izben szerencsésen visszaverte.

Fegyverlerakás Világosnál.

Miután Görgei a kormány julius 2-diki azon parancsának, miszerint a dunai hadsereget Budára s onnan az összes magyarországi haderő egyesitése végett a déli részekbe vezesse, nem engedett, s ezáltal Kossuth eszméjét: Napoleon 1814-iki hadjáratához hasonlóan a gyorsan egyesitett erőkkel az elszakasztott ellennek jobbra és balra csapásokat osztani, kivitelében megakadályozá s még julius 11-én (miután minden lehető cselszövényt mozgásba hozott seregénél, hogy támadólag működhessék, mit oly kis erővel, mint már akkor az övé volt, többé sikerrel nem lehetett kieszközölni) megkisérté a Haynau és Panyutin alatti osztrák-orosz sereg áttörését. Ez legkevesbbé sem sikerült és csak most határzá el Görgei, a ju-

lius 7-én tartott haditanács végzése által kényszeritve, mely szerint ha az áttörés nem ütne ki jól, a hadsereg azonnal le a Tiszához és Maroshoz vezetendő. És ő el is vezette oda, de nem azért, hogy a déli hadsereg főparancsnoka-, Dembinszkyvel valóban egyesüljön; hanem látszólag engedve a hadi-tanács határozatának, t. i. hogy a hadsereget levezesse, a valódi egyesülést minden módon akadályozá.

Görgei julius 13-án elindul Komáromból. De ahelyett hogy a még lehető áttörést Gödöllőnél megkisértené, miután ott az orosz főhadnak csupán gyönge részei állottak s a gyors és határozott megtámadás a legjobb következésü lehetett volna, Görgei időt vesztegetve a hosszabb utat választja Losoncz és Tokaj felé. Ezzel több napot elveszt. — A Hernádnál továbbá egészen ok nélkül 3 napot tölt el s azalatt időt enged az oroszoknak Tisza-Füerednél a Tiszán átkelni. Most már a tokaj-debreczeni egyenes vonal helyett, mely, ha a Hernádnál meg nem állapodik, még akkor szabad volt — kénytelen vala utját Nyiregyháza felé venni, — s igy végre miután Nagy Sándort Debreczennél az orosz hatalomnak hagyja martalékul, aug. 9-én az 1-sö hadtesttel

Aradra érkezik, 10-én a 3-ik és 7-ik hadtest szintén oda ér. Elég késön, mert 9-én már szétverték Temesvárnál a déli hadsereget. Ha ellenben Görgei Gödöllö felé irányozza menetét — vagy ha már Losoncz felé megy is, de a Hernádnál 3 napig nem vesztegel, — akkor hadserege aug. 5-én már okvetlenül Aradon lehet s akkor Haynau a legveszélyesebb helyzetbe jöhet és több mint valószinü az, hogy Dembinszky hadseregének szétrobbantása helyett e csapás magát az osztrák hadsereget éri.

Nem akarom állitani, hogy ezáltal az utolsó gyözelem a magyaré lett volna, mert az én nézetem szerint is az oroszok óriási hadereje irányában nem volt az lehetséges, söt a siksági harczolás hosszabb fentartása is valószinütlen volt, hol a magyarság tulnyomó számmal lakik, s még inkább Erdélyben, hol a lakosság ellenségesebb indulattal viselteték a magyar ügy iránt. Azonban sokkal jobb végeredményt lehetett várni egy, az osztrákok fölötti gyöztes ütközet, mint a föltétlen világosi fegyverlerakás után, mely augustus 13-án következett be.

Nem akarom eldönteni, ha valjon a hadi

tanács, melyet Görgei Aradon összehivott, helyesen cselekvé-e, midőn Görgei ajánlatára beleegyezett a föltétlen fegyverlerakásba.

Akkor ugyan sikeres további harczolásra nem volt már kilátás. Dembinszky megvert hadserege nagy zürzavarral Lugosra vonul. Görgei hadseregétől egészen elszakitva, mindkettőjük közt Haynau és Panyutin s a temesvári várörség áll 60,000 emberrel. A második oldalról Paskievich jön lefelé 130,000 főnyi roppant orosz hadseregével. És igy Görgei most már midenfelől el van zárva 30,000 főnyi seregével, mely a Komáromtól Aradig tartott folytonos visszavonulás fáradalmai s a rosz élelmezés által demoralizálva volt, valamint a Görgei hüsége iránti bizalom eltünése által is, tudva hogy a fővezér és a kormány közt nincs egyesség, s demoralizálva végre a gyalogság és lovasság sok tisztjének elmaradozása s távozása által. — Leiningen és Pöltenberg befolyásánál fogva, kik a fegyverlerakásra Görgei által már elökészitve s megnyerve voltak (Nagy Sándor nem vala jelen a haditanácsban), senkitől nem bátoritva további ellentállásra vagy Radnán és Lippán át a Dembinszky seregéhözi csatlakozásra, végre az apathiának

bizonyos nemével 11-én tartott haditanács megadta magát Görgei akaratának.

Görgei sokat beszélt a készségről inkább a haza földjén — ha nem is a csatamezőn — meghalni, sem mint a hon határait elhagyni, és ezen áldozatkészség a haditanács fegyverlerakási határozatára befolyással volt. — Ha a haditanács valóban igy érzett és gondolkozott, — miben én általán véve kételkedem, — ugyan abban szerintem inkább a teljes lehangoltság s tespedés érzete uralkodott, mint világos felismerése azon veszélyes helyzetnek, melybe a főbb tisztek azon pillanatban sodorva voltak; — mégis a bekövetkezett eseményekből világosan kitünik, hogy épen Görgei nem volt az, ki a haza földjén — a harcztéren kivül is — meghalni kész volna, söt mint bebizonyult, azon meghivásnak, hogy bajtársait hagyja el, önként engedett, ámbár azt mondá, hogy főleg a jövő sorsban egyesülten leendő részvétnek érzete tartá össze a bajtársakat.

Valjon a választás a közt, hogy a török földre vágják ki magukat, nyujtott-e több kedvező kilátást a jövőre nézve, ki akarná ezt eldöntőleg meghatározni, — a jövő a gondviselés kezében nyugszik, a jövő eseményeket az

előbbi cselekvények előnyössége határozza meg. — Az idegen távolban ugy mint bent a hazában nem szünik meg müködni a nemesebb lelkü hazafi, s én mégis azt tartom, hogy a fegyverlerakásnak minden véres következménye után, a haza, a nemzet épen ezáltal erősödött s nagy nyereményt vivott ki magának.

Miután Görgei, a mint ezt az 1-ső czikkben már fölemlitém, a kormányzóhoz intézett levele által, melyben ő a nemzet és hadsereg számára csak azon esetben igér jó feltételeket kivivhatni, ha Kossuth leköszön, s neki (t. i. Görgeinek) adja át a legfőbb polgári és katonai hatalmat, a dictaturát, — a kormányzót valóban rábirja a lemondásra, és ő a dictatorságot átveszi, — még augusztus 11-én az 1-ső hadtestet, mely 9-én történt megérkezése után azonnal a Maros balpartjára Uj-Aradra küldetett, egy osztály kivételével, mely födözésre ott marad, a jobb parton lévő Ó-Aradra huzatja vissza magához és Simánd felé foglal állást, egyszersmind figyelemmel tartva a pécskai országutat.

Az oroszok Görgei fegyverlerakási szándokát egy magyar hadi követ kiküldetése által

tudják meg. Az erre vonatkozó okirat igy hangzik :

1. Kossuth és a kormány lemondása.

2. A dictatura fölvétele Görgei által.

3. Görgei készakarata hadseregével a fegyvereket az oroszok előtt minden föltétel nélkül letenni, — kivéve a czár nagylelküségére történő hivatkozást.

Végre az orosz hadtest-parancsnokok tájékozásaul és csapataiknak az osztrák hadsereg közé leendő benyomulása végett, következik Görgei menetrendje, mely szerint hadserege 12-én Világosra, 13-án Boros-Jenőre, 14-én Beélre érkezik, hol a fegyverlerakás végbe megy.

Még az nap estve Kossuth kormányzó, első hadsegéde-, Asbóth Sándorral Aradról Radnára utazott el, hol pár óráig pihenvén, még a 12-ikére forduló éjjel a hegyen át Lugosra, hova délben 12 órakor érkezett, 12-én Lugoson tölté az éjt, sógorom-, Jakabffy Křistófnál s 13-án Terregovára ment. Itt volt a kormányzónak utolsó éji állomása a magyar földön és aug. 14-én hagyá el végkép Magyarországot a török határra lépve ki.

Az orosz lovasság tábornoka, Rüdiger gróf

aug. 12-én egy osztály orosz csapatokat küldött Simand felől Aradra a világosi országutat elfoglalva s ezt elégségesnek tartá arra nézve, hogy az osztrákok részéről Görgei hada ellen semmi operatió ne történhessék. Az 1-sö, 3-ik, és 7-ik hadtest és a tartalék-osztály 12-én reggel indult el Ó-Aradról Világosra, a csapatokat a városon kivül vitték táborba. Görgei főhadiszállását Bohus kastélyában üté föl.

12-én délután egy orosz ezredes jelent meg a főhadi szálláson azon tudósitással, miszerint további menetre nincs szüksége a magyar seregnek, és hogy ez más nap a fegyverlerakás végett Szöllösre menne. A dolog közelebbi meghatározása végett a táborkari főnök még estve megérkezik Görgeihez, kit egyszersmind felhivták, hogy a magyar hadsereg s különösen a tisztek kivánataikat tegyék föl pontonkint s Rüdiger elébe terjeszszék.

Ámbár a magyar főbb tisztek hosszasb tanácskozás után erre vonatkozólag több pontot terjesztettek Görgei elébe, de azokat Görgei az orosz parancsnok Rüdiger grófhoz utasitá vissza, ki azon pontok kieszközlésére nézve igen barátságosnak s nagylelkünek mutatta magát, — s Görgei azt mondá tisztjeinek: Ne-

künk mindnyájunknak tudnunk kell önként meghalni, a haza igazságos ügyébeni hitünkért, — s azért kegyelemért nem esdhetünk.

Mily szépen mondá maga Görgei e szavakat.

Csányi több ügytársa-, képviselők- és kormánybiztosokkal együtt, kik a világosi fegyverlerakást pártolák, azt nyilvánitá, hogy ő nem látja szükségesnek szökés által megmenteni életét, ha ő ezt többé hona szolgálatára nem áldozhatja, és hogy hazája földén akar meghalni, s ha mindjárt vérpadra viszik is, nem kiván egyebet, mint sirjára legalább egy göröngyöt a haza földéből.

A mit akkor Csányi ezt mondva sejtett magában, teljesült is rajta, és hideg vérrel, nyugodtan fogadta a halált, — s kivánata szerint hazai föld takarja nemes tetemeit.

Valjon hadseregében Görgei maga terjeszté-e el azon hitet, hogy a magyar tisztek, kik orosz szolgálatba akarnak lépni, ott is megtartják mostani rangjukat, — bizton nem állithatom; hanem hogy föhadi szállásán és segédei által nyilt aláirási iv volt föltéve, melyre sokan, kik magukat orosz szolgálatra jelenték, fel voltak jegyezve, arról tanuskod-

hatom, mert Kis-Jenőn Görgei előszobájában magam is láttam az aláirási ivet.

Meg kell még emlitenem, hogy a magyar ezredes Zambelli Világoson azt nyilvánitá, miként czélszerübb volna a fegyvert Ausztria előtt lerakni, mert ha az oroszok előtt teszszük azt, ez által az osztrák főparancsnokok ingerülve lesznek.

Meghallván ezt Görgei, figyelmeztete Zambellit, hogy ha e nyilatkozatát még egyszer ismételni, közzétenni merné, — azonnal főbelöveti.

A hadikövetnek Világosra érkeztéig a magyar hadsereggel legkevésbbé sem tudatták a fegyverlerakási szándokot. Az oroszok részéről történő hát mögötti megkerülése a magyar hadseregnek, az ő megjelenésök az arad-világosi országuton, s azon parancs kiadása, hogy az oroszokat nem kell megtámadni, ha mindjárt a legközelebbről mutatnák is magukat — a Világos előtt táborozó csapatok közt természetesen nyugtalanságot idézett elő, s estve felé a főhadi szállásra a csapatok fellázadásának hire jött meg.

A személyes bátorság nem hiányzott Görgeinél, e tulajdont nagyban birta ő, s nemcsak

parancsolni, hanem parancsainak sikert eszközölni a legnagyobb mértékben tudott.

Mint fővezérnek nem is volt ennél egyéb tulajdona, ha csak még edzett testét nem veszszük hozzá, ha ugyan ennek is a fővezéri tulajdonok közé kell tartoznia.

Ütközet elötti rendeleteket, a föld területi minöségéhez alkalmazva soha nem adott ki, még kevésbbé vezette az átalános csatát; bizton lehet állitani, hogy Görgei mint fővezér egy megnyert csatában sem volt eleitöl kezdve végig jelen; — hanem a győzelmet mindig alparancsnokai vivták ki az ö számára. — A harcz kimenetelét egészen a véletlenre bizá, vagy az egyes osztályok hösi magaviselete dönté el a csatát. A tüzérség föállását vagy e gy vagy más fegyvernemnek egyesitését a harczban soha nem határozta meg, hanem a mint alparancsnokai rendelkeztek, ugy volt az jó.

Görgei nem volt más mint egyszerü huszárhadnagy, — ö 1848 elött a harczok, ütközeti állások szellemét nagyban soha nem tanulmányozá, mélyebben soha nem pillanta be a magasabb hadászati történetbe, és én bátran merem állitani, hogy Görgei nem képes egy had-

sereget a hadászat mindennemü kivánata szerint mozgatni, vezetni, azt egy, hasonló szelemmel fölfegyverzett hadsereg ellenében sikerrel müködtetni.

Szervező s igazgató (organizáló s administrativ) észszel és tehetséggel sem birt Görgei, mit a hadügyminiszteriumnak általa történt vezetése eléggé tanusit, miután kezdettől fogva annak minden életrevaló müködését elzsibbasztá.

Hogy bátorsága volt, s képes volt parancsainak nyomatékot és sikert adni, azt már főlebb emlitém és ezt most is bebizonyitá.

Értesülvén a felől, hogy a táborban nyugtalanság ütött ki, lóra pattant fel s táborkari kiséretével hadtestéhöz sietett, fegyverbe állita csapatait s igy szólott hozzájuk:

„Vitézek! Mi többé nem győzhetünk, én tehát elhatározám az orosz előtt lerakni fegyvereinket. Engedelmességet kivánok s életemet kötöm ehhez. Az elsőt, ki ellenkezni mer, agyonlövetem. Én ki az ellenség boszuállásának leginkább ki vagyok téve, nem rettegek, s mindazon derék bajtárs, ki engem a harczba követett, most sem fog tőlem elmaradni.“

És a hadsereg az ő vezérének akaratában

megnyugovék. Tábornokai, főtisztjei, katonái nem maradtak el tőle! Ámde Görgei maga maradt el tőlük, a kegyelem intésére elhagyta övéit, a helyett hogy férfihoz illően osztotta volna velök a fogságot, a halált, ha mindjárt saját kezével kellett volna is élete világát eleloltania.

Mint már emlitők, aug. 12-én késő estve érkezett Görgeihez az orosz hadsereg táborkari főnöke s a következő pontokban egyeztek meg.

A fegyverlerakásnak kegyelemre vagy a nélküli föltétlen megadásra kell megtörténnie.

Maga a lefegyverzés aug. 13-án délelőtt a Szöllös melletti sikságon, a kisjenő-zarándi s a világos-borosjenői országutak egyesitő pontjánál fog végbemenni és pedig délnek Szöllösről s éjszaknak a malom-csatornától, mely a világosi országutat átvágja.

Az orosz hadtest aug. 13-án korán reggel Kis-Jenöröl indul ki s a fönt nevezett területet kelet-éjszak- és nyugotról zárja körül a sereg zömével Zaránd és Szöllös között, s arczvonalban kelet felé huzódva fel.

A magyar hadsereg csak később délelőtt indul el Világosról, s a fönt nevezett terü-

letre arczvonalban nyugat felé vonul fel a fegyverlerakásra.

A mint a magyar hadsereg utolsó csapatai a malomárkon átmentek, a Világos s Arad közt lévő orosz lovassági hadoszlop utánuk jöve megszállja a malomárkot, ily módon zárva be a magyar hadsereget.

Aug. 13-án 1849-ben 10 órakor hagyák el a fájdalmukat komor arczvonásaikban viselő magyar hadtestek utolsó mezei táborukat, — nem volt többé reményök imádott hazájukat megmenthetni; — vezérök fokonkint fejlődött, tervszerü árulása megsemmisité azt. Szemben jött legelül a 7-ik hadtest, utána a 3-ik, melyek a malomárkon elhaladva a fegyverlerakási térségre az első sorba vonultak be. A két hadtestet az összes ágyuütegek követék s hátuk mögött állottak meg.

A második rendbe az 1-ső hadtest és a tartalékosztály vonult be, — mögöttük a hadsereg podgyászos szekerei.

A csapatok előtt Görgei lovagolt táborkari kiséretével, némely szolgálatban nem lévő tábornok és törzstiszt által követve. Az utóbbiak közt látható volt Aulich, Kiss, Lanner, Schweidel, Knezich, Bayer, Molnár s magam is, ki a

Szegeden akkor tervezett tartalékhadtest parancsnoka voltam, melynek száma csak 10,000-re ment, kik csak egy részben voltak fölfegyverezve, tehát 8 zászlóalj ujoncz. Görgei egy nappal elöbb haza bocsátá ezen fegyvertelen zászlóaljak legénységét, s azt parancsolá, hogy csak tisztjeik csatlakozzanak a fegyverletevőkhöz.

Uj-Pankotán egy orosz hadi követ jött elibünk az orosz lovassági tábornok, Rüdiger oly megbizásával, hogy Görgei még egyszer nyilatkozzék elötte szóval, miszerint csapatainak fegyverlerakása, ugy a mint elöre megegyeztek, csakugyan aug. 13-án menend végbe. Görgei igennel válaszolt, mire a követ főnökéhez azon megjegyzéssel lovagolt vissza, hogy az orosz hadvezér további parancsait ismét magával hozza el.

Görgei ezalatt táborkari kiséretével közvetlenül az országut mellett fekvő csatorna malmánál állapodott meg s mi a hadi követ visszajöttére várakoztunk.

Innen láttuk az orosz hadcsapatokat a Csigér-folyam jobb partján Moroda és Szöllös közt felvonulva, balról Zarándnál jobbról a malomcsatornánál kifejlödve. — E szerint a mi meg-

határozott álló-helyünknek csupán homlokzatát foglalák el az oroszok, — oldalvást s hátulról nem valánk bekeritve.

Fél óra mulva visszatért az emlitett hadi követ s jelenté Görgeinek, miszerint főnöke, csapatának arczvonala előtt fogja őt bevárni.

Mi erre sebes vágtatva lovagoltunk az oroszok állása felé s egy jó negyed óra után egy lovassági csapatot vettünk észre, mely felénk jött s 2—400 lépésnyire tőlünk megállapodott. Görgei is megállitá táborkarát, s egyedül lovagolt el Rüdiger tábornokhoz, mert ő jött elibünk táborkarával. Az orosz kiséret is megállapodott s csupán főnökük jött egyedül Görgei elébe. A két táborkari kiséret között találkoztak a vezérek s megállapodván Rüdiger kezét nyujtá Görgeinek. Jól lehetett észrevenni, mily barátságosan rázta az orosz tábornok a magyar fővezér kezét.

Rövid együttlét után elvált egymástól a két vezér s Görgei hozzánk tért vissza, mig az orosz táborkar főnökéhez csatlakozott.

Görgei hozzánk érkezve a következő szavakat mondá: „Az orosz harmadik hadtest parancsnoka, lovassági parancsnok, Rüdiger gróf ő kegyelmessége üdvözletét küldi önöknek, s

helybenhagyja azt, hogy tisztjeink kardjaikat megtarthassák s biztositja vagyonukat.“

Erre Görgei némely tisztje éljen-t kiáltott, — mig nem egy szemből a fájdalom könyüje csordult ki. Én Aulichchal ki mindig jó barátom s elöljáróm volt, egyedül állottam pár lépésnyire oldalt a táborkartól s komoly pillanatokat váltva roszaltuk ez éljenzést, mely épen nem illet azon gyászórához, mely hazánk sorsát, és a mienket, oly szerencsétlenül döntötte el. — Az adott szó sem lőn megtartva, mert Gyulán, még mielőtt átadtak volna bennünket az osztrák tábornokok — Raischach- és Montenuovónak, elvették kardjainkat — az aradi várba vittek bennünket, hol a várparancsnok saját lovainkat is elvette tőlünk.

A magyar hadsereg eleje azalatt elérte a malomcsatornát, Görgei is táborkarával visszatért oda, és személyesen őrködött annak a Szöllős és a csatorna közi térségre irányzott részletes menete fölött.

A gyalogság fegyvereit arczvonala előtt rakta le gúlákba, a lovasság leszállt és a huszárok kardjaikat a nyereg-kápába akasztották.

E hadsereg 32,000 emberből s 120 ágyuból állott.

A katonák vonásaiban mély fájdalom vala látható, — lehajtott fővel s megtört szívvel állottak ott.

A honvéd kénytelen volt letenni fegyverét, a huszár kardját, leghivebb barátját, élettársát, győzelmeinek emlékjelét. Sok arczról kétségbeesést lehetett leolvasni, sokan eltördösték fegyvereiket, sok huszár előbb lovát, aztán magát lőtte agyon. A tisztek és a legénység letett zászlóikból egy-egy darabocskát szakították le emlékül, és sokan még most is szent ereklye gyanánt tartogatják azt.

A gyászjelenet a magyar fegyveres dicsőség hanyatlásával annyira egyező naplementével végződött. Rüdiger gróf az esthomályban tartott szemlét a lefegyverzett csoportok felett.

A tisztek utasitást kaptak, miszerint 14-én Kis-Jenőre menjenek, az oly sok csatában győztes honvédeket — mint foglyokat kisérték Zarándra, hogy később egymástól elkülönítve az osztrák katonaság közé sorozzák be őket.

Aug. 14-én az aradi várat Schlick tábornok szólítá fel a megadásra. A magyar várparancsnok, Damjanich tábornok kijelenté, hogy a várat csak az orosz seregnek adja át. Minek kö-

vetkeztében Buturlin orosz tábornok Rüdiger meghagyásából 15-én Aradra ment az átadás iránt alkudozásba ereszkedni.

Az aradi várban összehivott haditanács több ideig meg volt oszolva — az egyik fél minden áron a vár védelmezését kivánta, a másik azon föltétel mellett, hogy szabadon vonulhassanak ki, a feladás mellett volt, mig végre hosszasb vitatkozás után határozattá lön, hogy a vár feladásának föltételeit egészen Damjanichra bizzák. Ezen oly derék s különben oly makacs és erélyes tábornok Görgeinek hozzá intézett levelére elhagyá magát csábittatni a vár feladására nézve oly módon, hogy az orosz hadsereg fővezére kötelezi magát a várbeli őrsereg számára a czárnál kegyelmet kieszközölni s hogy a tisztek megtarthatják kardjaikat s magánvagyonuk biztositva lesz.

A várőrség ennek folytán átadta az erősséget az orosz csapatoknak s mint foglyokat Gyulára vitték őket. Az oroszok később Gyulán ezen tisztektől is elvették kardjaikat, valamint tulajdon lovaikat is eladták Aradon a kincstár részére.

Paskevich tábornagy ügyekezett ugyan kegyelmet kieszközleni — de hasztalanul.

Mint említők, a fegyverlerakás következtében foglyokká lett magyar tisztek aug. 14-én kiséret nélkül mentek Kis-Jenőre. Itt választották Molnár ezredest az orosz felügyelők s a magyar tisztek közt való közbenjárónak.

Molnár ezredes az összes fogoly tiszteket 4 osztályba sorozá és különösen a három hadtest s a tartalékhad felosztása szerint, kiknek élelmezéséről az illető hadtest-parancsnok, Nagy Sándor, Leiningen, Pöltenberg és én tartoztunk gondoskodni. Az utóbbiakhoz számiták az összes tábornokokat és volt térparancsnoksági tiszteket s azokat is, kik más hadcsapatokból érkeztek ide.

Az egésznek vezetése Anrep, orosz altábornokra bizatott, ki a felügyelést oly szelidséggel vitte, a mint azt a magyar tisztek méltán megvárhatták.

15-én az egész transport Kis-Jenőn maradt, 16-án Nagy-Zerindre, 17-én Sarkadra, hol egy napig megállapodás volt, 19-én Gyulára menesztettek bennünket, hol valamennyi fogoly tisztet aug. 23-án korán reggel Raischach és Montenuovo osztrák tábornokoknak adták át.

Ugyanaz nap az összes transportot osztrák lovasság s orosz kozákok által kisérve Simándra

s 24-én Ó-Aradra vitték, hol az utolsó tanyát ütöttük fel.

25-én az egykori osztrák szolgálatban volt tiszteket a várba vezették. Azon honvédtiszteket, kik nem voltak az előtt osztrák szolgálatban, még 24-ikén estve magába Aradvárosba vitték szigoru felügyelet alatt, mig a tábornokokat már szintén 25-ikén menet közben Arad előtt a különösen e czélra rendelt osztrák tisztek vették át s azonnal az aradi várba vezették, és itt külön-külön elzáratták.

Még Kis-Jenőn az orosz lovassági tábornok Rüdiger gróf a magasb rangu magyar főtiszteknek diszebédet adott. Itt láttuk Görgeit legutószor.

Rüdiger tábornok kiválóan barátságos házi gazda szerepét játszá, s többször méltányló elismeréssel szólt a magyar hadsereg vitézségéről.

A lakoma végén Rüdiger a következő áldomást intézte hozzánk: „Igen örvendek, hogy a váczi és debreczeni csaták után, hol mint ellenségek álltunk szemközt, most már oly barátságosan fogadhatom önöket magamnál, poharamat emelem jólétökért s a kölcsönös meleg visszaemlékezésre.“

A mellékszobában elköltött kávézás után, a mialatt Rüdiger majd nem mindnyájunkkal barátságos szavakot váltott, hirtelen azon szavakkal fordult Görgeihez: „Tábornok ur, ön kocsija készen áll, hány órakor akar Nagy-Váradra utazni?“ — Görgei röviden válaszolá: „Egy óra mulva.“ — Rüdiger szólt tovább Görgeihez: „Akar ön bajtársai közül néhányat magával vinni?“ és jobb kezével reánk mutatott, kik a körben állottunk, — Görgei ismét röviden felelé: „Senkit, mint csupán testvéreimet.“

Ezzel ajánlá magát Görgei s mi hasonlóképen. Ezt volt az utolsó szó, mit szájából hallottam.

A kocsi a magyar dictátorral egy óra mulva Nagy-Váradra robogott el, hogy kegyelmet kapjon, melyet hite szerint egyedül ő eljátszott.

Ámde tábornokai és tisztjei sötét, kérlelhetlen sorsuk elébe mennek, mit épen Görgei készitett számukra.

Az orosz, osztrák császári
és
a magyar hadaknak összes létszáma.

melyek

a forradalmi háboru harczaiban, különösen az 1849-ik év jun. havában részt vettek, a fő- és hadtest-parancsokok, valamint a hadosztálynokok s dandárparancsnokok neveivel együtt.

I. Orosz hadsereg.

Főparancsnok: Herczeg Paskievich Erivanski, tábornagy.

2-ik hadtest. A gyalogság tábornoka: Kuprianow, alatta:

A 4-ik gyalogsági hadosztály, Karlovich altábornok, 16 zászlóalj.

Az 5-ik gyalogsági hadosztály, Labincov altábornok, 16 zászlóalj.

A 6-ik gyalogsági hadosztály, Grabbe altábornok, 16 zászlóalj.

A 2-ik könnyü lovassági hadosztály, Glasenapp altábornok, 32 század.

A 2-ik tüzérségi hadosztály, Serpuhovszky altábornok alatt 112 ágyu.

E szerint a 2-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 32 lovas század, 112 ágyu, 48,000-nyi gyalogsággal, s 6000-nyi lovassággal.

3-ik hadtest. Lovassági tábornok, Rüdiger alatt:

A 7-ik gyalogsági hadosztály, Kaufmann altábornok, 16 zászlóalj.

A 8-ik gyalogsági hadosztály, Anrep altábornok, 16 zászlóalj.

A 9-ik gyalogsági hadosztály, Panyutin altábornok, 16 zászlóalj.

A 3-ik könnyü lovassági hadosztály, Offenberg altábornok, 32 század.

A 3-ik tüzérségi hadosztály, Miller altábornok, 176 ágyu.

A 3-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 32 lovas század, 176 ágyu 48,000 gyalogság 6500 főnyi lovasság.

4-ik hadtest. Gyalogsági tábornok Tsheodajew, alatta:

A 10-ik gyalogsági hadosztály, Deban-Skoroteczkoj altábornok, 16 zászlóalj.

A 11-ik gyalogsági hadosztály, Bjeloguzew altábornok, 16 zászlóalj.

A 12-ik gyalogsági hadosztály, Buschen altábornok, 16 zászlóalj.

A 4-ik könnyü lovassági hadosztály, Saas altábornok, 32 század.

A 4-ik tüzérségi hadosztály, Sixtel altábornok, 144 ágyu.

Egy kozák-dandár 16 századdal.

A 4-ik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 144 ágyu, 48,000 főnyi gyalogság, 7800 főnyi lovasság.

5-ik hadtest. Lovassági tábornok Lüders alatt Erdélyben:

A 13-ik gyalogsági hadosztály, Grottenjelm altábornok, 16 zászlóalj.

A 14-ik gyalogsági hadosztály, Hasfort altábornok, 16 zászlóalj.

A 15-ik gyalogsági hadosztály, Kastorszky altábornok, 16 zászlóalj.

Az 5-ik könnyü lovassági hadosztály, Kocsanovich altábornok, 32 század s egy kozák-dandár, 32 század.

Az 5-dik tüzérségi hadosztály, Maidl altábornok, 144 ágyu.

Az 5-dik hadtest összes ereje: 48 zászlóalj, 144 ágyu, 48,000 főnyi gyalogság, 8200 főnyi lovasság.

A tettleg működött császári orosz hadsereg létszámának isméti fölvétele:

A 2-ik hadtest: 48,000 gyalog, 6000 lovas, 112 ágyu.

A 3-ik hadtest: 48,000 gyalog, 6500 lovas, 144 ágyu.

A 4-ik hadtest: 48,000 gyalog, 7800 lovas, 144 ágyu.

Az 5-ik hadtest: 48,000 gyalog, 8200 lovas, 144 ágyu.

Összesen: 192,000 gyalog, 28,500 lovas, 576 ágyu 12000 emberrel. Tehát: 232,000 ember.

Ezen hadakon kivül, melyek Magyar- és Erdélyországba valóban bevonultak s a harczban tettleges részt vőnek, Galicziában mint tartalék és gyámolitó sereg állott az

1-ső hadtest, 48,000 gyalog, 8000 lovas, 144 ágyu, 3000 emberrel, és Varsóban a császári testőrsereg 50,000 gyalog, 10,000 lovas, 120 ágyu, 3000 emberrel.

Ezek szerint Oroszország részéről a magyar harcz elnyomása végett 354,500 fegyveres embert tettek mozgásba.

II. Az osztrák császári hadsereg.

Főparancsnok: Haynau, táborszernagy alatta:

1. A dunai hadsereg.

1-ső hadtest, lovassági tábornok Schlick alatt gyalogsági hadosztály, Lichtenstein, a Bianchi-dandárral, 5 zászlóalj, 6 ágyu, és Wys-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyu. — Wallmoden altábornok hadosztálya, Fiedler-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyu, és Reischach-dandárral, 6 zászlóalj, 6 ágyu.

Lobkovitz altábornok lovassági hadosztálya a Ludvig-dandárral, 16 század, 6 ágyu, Pálfy-dandár 12 század, 6 ágyu. Ezen kivül 24 hadtesti mozgó ágyu.

E szerint az 1-ső hadtest ereje: 23 zászlóalj, 28 század, 60 ágyu, 23,000 gyalogság, 4500 lovas, 1200 tüzér.

2-ik hadtest. Főparancsnok: Csorich, altábornok. — Colloredo herczeg gyalogsági hadosztálya, a Pott-dandárral; 5 zászlóalj, 6 ágyu, Liebler-dandár; 6 zászlóalj, 6 ágyu, Barko-dandár: 6 zászlóalj, 8 lovas század, 6 ágyu, 34 hadtesti mozgó ágyu.

A 2-ik hadtest összes ereje: 17 zászlóalj, 8 század, 42 ágyu, 18,000 gyalog, 1000 lovas, 840 tüzér.

3-dik hadtest. Főparancsnok: Schwarzenberg Ede, alatta:

Schütte 1-ső gyalogsági hadosztálya, a Gerstner-dandárral: 6 zászlóalj, 6 ágyu, Dossen-dandár: 5 zászlóalj, 6 ágyu.

Moltke, altábornagy 2-ik vegyes hadosztálya, Veigl-dandár: 14 lovas század, 6 ágyu Wolf-dandár: 6 zászlóalj, 6 ágyu, — 24 hadtesti mozgó ágyu.

A 3-ik hadtest összes ereje: 17 zászlóalj, 14 század, 48 ágyu, 17,000 gyalog, 1800 lovas, 1000 tüzér.

4-ik hadtest. Főparancsnok: Wohlgemuth, altábornagy alatt:

Benedek dandára (előhad), 5 zászlóalj, 8 lovas század, 12 ágyu.

Hertzinger tábornok 1-ső gyalogsági hadosztálya, Theissing-dandár: 5 gránátos zászlóalj, 6 ágyu, Perin-dandár 5 gránátos zászlóalj, 6 ágyu.

Burich vegyes hadosztály: Jablonovszky-dandár: 4 zászlóalj, 6 ágyu. Lederer-dandár: 16 lovas század, 6 ágyu.

Az 5-ik hadtest összes ereje: 19 zászlóalj, 24 század, 60 ágyu, 19,000 gyalog, 3000 lovas, 1500 tüzér.

Főágyu-tartalék: 78 darab, 9 zászlóaljjal, 9000 gyalog s 2000 tüzér.

A dunai hadsereg összes létszámának isméti fölvétele :

1-ső hadtest : 23,000 gyalog, 4500 lovas, 60 ágyu, 1200 tüzér.

2-ik hadtest : 18,000 gyalog, 1000 lovas, 42 ágyu, 840 tüzér.

3-ik hadtest : 17,000 gyalog, 1800 lovas, 48 ágyu, 1000 tüzér.

4-ik hadtest : 19,000 gyalog, 3000 lovas, 60 ágyu, 1500 tüzér.

Tartalék : 9000 gyalog, 78 ágyu, 2000 tüzér.

A dunai hadsereg összes ereje : 86,000 gyalog, 10,300 lovas, 288 ágyu, 6340 tüzér, összesen 102,640 ember.

---

2. Déli hadsereg.

Főparancsnok : Jellachich, altábornagy, alatta :

Kriegern, altábornagy 1-ső hadosztályában a Puffer-dandár : 5 zászlóalj, 3 lovas század, 6 ágyu, Grammont-dandár : 5 zászlóalj, 3 lovas század, 6 ágyu.

Dietrich, altábornagy 2-ik hadosztályában a Budissavlevich-dandár: 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu, Draskovich-dandár: 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu.

Rastich tábornok 3-ik hadosztályában, (jobb szárny) Ocsverek ezredes dandára: 4 zászlóalj, egy lovas század, 6 ágyu. A balszárnyon Rezsnitsek dandára: 3 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

A szerb segédcsapatok főparancsnoka: Knitschanin tábornok: 3 zászlóalj, 2 lovas század, 3 csajkás zászlóalj, 6 ágyu.

Ottinger, altábornagy lovassági hadosztályában, Fejérváry-dandár: 12 század, 6 ágyu, Lederer-dandár: 12 század, 6 ágyu.

Főágyu-tartalék: 83 ágyu, 1600 tüzér.

A déli hadsereg összes ereje: 45 zászlóalj, 40 század, 137 ágyu, 40,000 gyalog, 5000 lovas, 2800 tüzér.

---

3. Erdélyi hadsereg.

Föparancsnok : Clamm, altábornagy alatt Perger altábornok 1-sö hadosztályában Van der Nüll-dandára : 4 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu, Szutterheim-dandár : 5 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu.

Coppet tábornok 2-ik hadosztályában, Eislen-dandár 4 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu, Schönberger-dandár : 10 lovas század, 6 ágyu.

Föágyutartalék : 15 darab.

Az erdélyi hadsereg összes száma : 13 zászlóalj, 16 század, 39 ágyu, 13,000 gyalog, 2200 lovas, 800 tüzér.

---

4. Ostromló hadsereg Péterváradnál.

Mamula-dandár : 5 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

Hallavanya-dandár : 5 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

Ostromágyuk 40 darab.

Összes száma: 10,000 gyalog, 300 lovas, 52 ágyu, 1000 tüzér.

Jegyzet. Komárom ostromló hada a dunai hadseregbe van már beleszámitva.

---

5. Az erődök védsergei, mint:

Temesvár . .	6000 ember	—	200 ágyu.
Arad.	2000 ember	—	150 ágyu.
Eszék	4000 ember	—	150 ágyu.
Károlyfehérvár	3000 ember	—	150 ágyu.
Összes erő :	15,000 ember	—	650 ágyu.

Az osztrák császári hadsereg összes erejének ismétli fölvétele:

I. Dunai hadsereg, 86,000 gyalog, 10,300 lovas, 288 ágyu, 6340 tüzér.

II. Déli hadsereg 40,000 gyalog, 5000 lovas, 137 ágyu, 2800 tüzér.

III. Erdélyi hadsereg 13,000 gyalog, 300 lovas, 39 ágyu, 800 tüzér.

IV. Ostromlósereg Péterváradnál: 10,000 gyalog, 300 lovas, 52 ágyu, 1000 tüzér.

V. Védsergek az erősségekben, 15,000 ember, 650 ágyu, 3000 tüzér.

Összesen: 164,000 gyalog, 17,800 lovas, 1166 ágyu, 13,940 tüzér.

Az egészben : 195, 749 ember.

A Magyarország ellen tettleg müködött hadak összes ereje:

Oroszok :	232,500	ember	576	ágyu.
Osztrák és szerb :	195,740		1166	
	428,240	ember	1742	ágyu.

Ezeken kivül, mint már fölebb is emlitve volt, orosz részről Gallicziában fel vala állitva az

1-ső hadtest 48,000 gyalogság, 8000 lovas, 144 ágyu, s Varsóban a császári testörsereg 50,000 gyalog, 10,006 lovas, és 120 ágyu.

Magyar hadsereg.

Ezek ellenében állt a magyarok részéről.

I. Dunai hadsereg.

Főparancsnok : Görgei, alatta

a) 1-ső hadtest, Nagy Sándor.

Máriássy 1-ső gyalogsági hadosztályában 5 zászlóalj, 17 ágyu.

Bobich 2-ik gyalogsági hadosztályában $4^2/_3$ zászlóalj, 8 ágyu.

Mesterházy lovassági hadosztálya, 12 század, 6 ágyu, 2 század-utász.

Összesen : 8600 gyalog, 1940 lovas, 31 ágyu.

---

b) 2-dik hadtest, Asbóth alatt

Szekulics 1-ső gyalogsági hadosztálya : $5^1/_2$ zászlóalj, 19 ágyu.

Horváth 2-ik gyalogsági hadosztálya : 5 zászlóalj, 21 ágyu.

Mándy lovassági hadosztálya 10 század, 6 ágyu, 2 század utász.

Összesen 9500 gyalog, 1950 lovas, 46 ágyu.

---

c) 3-ik hadtest. Knezich alatt

Cillich 1-ső gyalogsági hadosztálya: 5 zászlóalj, 16 ágyu.

Leiningen 2-dik gyalogsági hadosztálya: 5 zászlóalj, 10 ágyu.

Pigetti lovassági hadosztálya: 12 század, 14 ágyu, 2 század utász.

Összesen: 9179 gyalog, 1850 lovas, 40 ágyu.

---

d) 6-ik hadest, Klapka alatt

Kosztolányi 1-ső gyalogsági hadosztálya: 4 zászlóalj, 25 ágyu.

Eszterházy 2-ik gyalogsági hadosztálya: 6 zászlóalj, 11 ágyu.

Rohonczy lovassági hadosztálya: 14 század, 2 század utász.

Összesen 8950 gyalog, 1890 lovas, 36 ágyu.

Ezen hadtest képezé egyszersmind Komárom védseregét.

---

e) 7-ik hadtest, Pöltenberg alatt

Posta 1-ső gyalogsági hadosztálya: 5 zászlóalj, 13 ágyu.

Liptay 2-dik gyalogsági hadosztálya : 5 7 ágyu.

Weisl dandára : 2 zászlóalj, 4 ágyu.

Bersenyi lovassági osztálya, 21 század, 20 ágyu.

2 század utász.

Összes erö : 11,050 gyalog, 3256 lovas, 44 ágyu.

---

f) Kmetty önállásu hadosztálya :

5 zászlóalj, 8 lovas század, 17 ágyu, 5000 gyalog, 1000 lovas.

---

g) Görgei Armin portyázó csapatai :

3½ zászlóalj, 2½ lovas század, 10 ágyu, 2700 gyalog, 300 lovas.

---

h) Horváth portyázó csapatai :

2 zászlóalj, 4 lovas század, 4 ágyu, 2250 gyalog, 500 lovas.

Benitzky portyázó csapatai:

5 század gyalog, $^1/_2$ század lovas, 2 ágyu, 850 gyalog, 70 lovas.

A dunai hadsereg létszámának ismétlése:

1-ső hadtest: 8600 gyalog, 1940 lovas, 31 ágyu.

2-ik hadtest: 9500 gyalog, 1950 lovas, 46 ágyu.

3-ik hadtest: 9179 gyalog, 1850 lovas, 40 ágyu.

7-ik hadtest: 11,050 gyalog, 3256 lovas, 44 ágyu.

8-ik hadtest: 8950 gyalog 1000 lovas, 17 ágyu.

Kmetty-hadosztály: 5000 gyalog, 1000 lovas, 17 ágyu.

Portyázó csapatok: 5800 gyalog, 870 lovas, 16 ágyu.

A dunai hadsereg összes ereje: 58,079 gyalog, 12,756 lovas, 230 ágyu.

Összesen 70,835 ember, 230 ágyu.

II. Éjszaki hadsereg.

Főparancsnok : Dembinszky alatt

9-ik hadtest, Wysocki :

2 vadász zászlóalj,

9 honvéd zászlóalj, nem teljes számu,

A lengyel legio 4 százada,

10 század mozgó nemzetőrség,

Benitzky 1 zászlóalja,

1 utász zászlóalj,

6 lovas század,

2 század lengyel lándsás,

1 század lovas nemzetőrség,

34 ágyu.

Összesen : 12,200 gyalog, 1570 lovas, 34 ágyú.

Kazinczy hadosztálya :

6 zászlóalj, 4 lovas század 7020 gyalog, 534 lovas, 23 ágyu.

Az éjszaki hadsereg összes ereje : 17,220 gyalog, 2104 lovas, 57 ágyu.

---

3. Déli hadsereg.

4-ik hadtest : Perczel,

Bánffy vegyes osztálya : 4 zászlóalj, 5 lovas század, 8 ágyu.

Kollmann vegyes osztálya : 7 zászlóalj, $6^1/_2$ lovas század, 18 ágyu.

Gaál Sándor vegyes osztálya : 7 zászlóalj, 4 lovas század, 25 ágyu.

Összesen : 16,283 gyalog, 2530 lovas, 51 ágyu.

Simonyi ezredes védserege Orsován és Pancsován : 3183 gyalog, 450 lovas, 17 ágyu.

5-ik hadtest. Vécsey.

Przsimeski dandára : 2 zászlóalj, 1 lovas század, 6 ágyu.

Rákóczy dandára : 2 zászlóalj, $1^1/_2$ lovas század, 8 ágyu.

Nagy dandára : 2 zászlóalj, $1^1/_2$ lovas század, 13 ágyu.

Bergmann dandára : 2 zászlóalj, 2 lovas század, 7 ágyu.

Boros dandára : 2 zászlóalj, 2 lovas század 8 ágyu.

Ostromágyuk : 24. darab.

Összesen : 10,541 gyalog, 2490 lovas, 66 ágyu.

Ezen hadtest képezé az ostromló hadat Temesvár ellen.

A déli hadsereg összes ereje: 30,007 gyalog, 6180 lovas, 134 ágyu.

---

4. Védsereg Péterváradon.

Parancsnok : Kiss Pál.

Sorgyalogság — 3 zászlóalj.

Honvédgyalogság — 2 zászlóalj.

Lovasság $^1/_2$ század.

Összesen : 6000 gyalog, 73 lovas, s 392 ostromágyu.

---

5. Erdélyországi hadsereg.

Főparancsnok : Bem alatt :

2) 6-ik hadtest, Bem személyes vezérlete alatt.

Honvédgyalogság 22 zászlóalj.

Vadászok 1 zászlóalj.

Német legió 1 század.

Lengyel lándzsások 1 század.

Huszárok 12 század.

Ágyu 45 darab.

Összesen 23,000 gyalog, 2300 lovas, 45 ágyu.

---

b) Portyázó és szétszórt csapatok az utszorosoknál.

Gyalogság 8 zászlóalj.

Lovasság 4 század.

Ágyu 27 darab.

Összesen : 8000 gyalog, 600 lovas, 27 ágyu.

---

c) Ostromlósereg Károlyfehérvárnál.

Főparancsnok : Stein alatt

Gyalogság 6 zászlóalj.

Lovasság 3 század.

Ágyu 19 darab.

Összesen 4447 gyalog, 380 lovas, 19 ágyu.

Az erdélyországi hadsereg összes ereje :

a) 6-ik hadtest : 23,000 gyalog, 2300 lovas, 45 ágyu.

b) Portyázó csapatok 8000 gyalog, 600 lovas, 27 ágyu.

c) Ostromló had 4447, 380 lovas, 19 ágyu.

Egészben : 35,447 gyalog, 3280 lovas, 91 ágyu.

---

6. Tartalékhad.

Főparancsnok : Guyon.

Hadik 1-ső osztálya : 4 zászlóalj 4 lovas század, 6 ágyu.

A 2-ik hadosztályban : 6 zászlóalj, 2 lovas század, 6 ágyu.

Összessen : 8190 gyalog, 1000 lovas, 12 ágyu.

Recapitulatio :

1 Dunai hadsereg : 58,079 gyalog, 12,756 lovas, 230 ágyu.

2. Északi hadsereg : 17,220 gyalog, 2104 lovas, 50 ágyu.

3. Déli hadsereg : 30,007 gyalog, 6180 lovas, 134 ágyu.

4. Pétervárad : 6000 gyalog, 73 lovas.

5. Erdélyországi hadsereg : 35,447 gyalog, 3280 lovas, 12 ágyu.

6. Tartalékhad : 8190 gyalog, 1000 lovas, 12 ágyu.

Összesen : 154,943 gyalog, 25,393 lovas, 524 ágyu.

Egészben : 180,336 ember.

Péterváradon 392, Komáromban 465, — összesen, a temesvári és károlyfehérvári ágyuk kivételével, 857 ostromágyu.

Bem hadseregében nem volt osztályok s dandárok szerinti rendes beosztás, ő a csapatokat s parancsnokait körülmények és szükség szerint változtatá.

Legkitünőbb alvezérei voltak: Czecz, Kiss Sándor, Dobay, Gaál Sándor, Forró, Bethlen, Kemény, Mikes, Ritzko, Zsurmay, Károlyi, Inczédy, Stein, Bánfy, Tóth és Damaskin.

Az I-ső kötet tartalma.

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI.

MÁSODIK KÖTET.

ASBÓTH LAJOS

EMLÉKIRATAI

AZ

1848-iki és 1849-iki

MAGYARORSZÁGI HADJÁRATBÓL.

MÁSODIK KIADÁS.

MÁSODIK KÖTET.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLXII.

Pest, 1862. Nyomatott Landerer és Heckenastnal.

Az

erdélyi hadjárat története.

Miután az 1847/8-ki magyar országgyülésen V. Ferdinánd király által a magyar tartományok önkormányzatára, az urbéri terhek megszüntetésére, egyenlö adózási kötelezettségre, minden rend és vallás egyenjoguságára, sajtószabadságra stb. vonatkozólag adott mártiusi engedmények kihirdettettek, Erdély összes népei ezeket egyenlö örömmel fogadták, ugy hogy az oláhok és szászok versenyeztek a magyarokkal ezen örömnyilvánulatokban és zajosan hirdették ohajukat, egyesülni Magyarországgal.

Mihelyt leérkeztek ezen engedmények, Erdélyben azonnal szervezni kezdték a nemzetörséget és a föhadi parancsnokság fegyverraktáraiból mind a magyar, mind a szász nemzetet

fegyverekkel látta el. Itt megjegyzendő, hogy a fegyverek kiosztása alkalmával a szászok különös figyelemben részesültek, minthogy a szász helységek mind — a magyaroknál pedig csupán a városok kaptak fegyvereket.

Az oláhoknak eleinte nem adatott fegyver, és e körülmény nagy elégedetlenséget szült az oláh nemzetnél s féltékenységet, bizalmatlanságot támasztott benne különösen a magyar kormány iránt, minthogy elhitették az oláhokkal, hogy ez a magyar miniszterium rendelete, holott ez utóbbi, mint ilyen, akkor még semmi rendeletet nem bocsátott ki Erdélybe.

Az erdélyi országgyülés e közben május 28-ra egybehivatott tanácskozni a Magyarországgal való egyesülés felett! Erre nem hivattak ugyan meg valósággal az oláh nemzet képviselői, — de igen annak kebléből a főpapság, mi is hiba volt és a szakadást előmozditotta.

Már az ezen országgyülésre küldendő követek választása alkalmával a szászok grófja Salmen ur felszólitá a szászokat, hogy követeket ne küldjenek az országgyülésre. Szebenszék teljesité e felszólitást és többen mások követték példáját, — a legtöbb szász szék ellenben, mint Medgyes, Brassó, Szászváros,

Besztercze stb. küldött követeket az ország-gyülésre és az Unió velök egyhangulag kimondatott, a király ő Felsége által szentesittetett és ezen szentesités junius 11-kén Kolozsvárott kihirdettetett.

B. Puchner főhadiparancsnok határozott rendelete folytán, a magyar szinek nemcsak a polgári középületeken, hanem még a várakban is kitüzettek és ki lőn mondva, hogy Erdély ezentul csupán a magyar miniszteriumtól fogad el rendeleteket.

Azonnal ki is irattak a választások a pesti közös országgyülésre.

Ugyanezen időben a kormány engedelme nélkül összegyülekeztek az oláhok is Balázsfalván, Schagunanak, az erdélyi görög nemegyesült püspöknek és Urbannak, a 2-ik oláh határőrezred alezredesének felhivása folytán.

A főhadiparancsnokság csapatokat küldött ki szemmeltartására ezen merőben törvénytelen gyülésnek, mely 20,000 emberből állt, de azt tanácskozásában nem zavarta.

A gyülés aggodalmát fejezte ki az Unió iránt és ő Felségéhez intézett kérvényében elősorolta kivánalmait különleges érdekeire

nézve. Igy hintetett el a viszály első magva Erdély nemzetei közt, mely később oly borzasztó lőn következéseiben.

Mindjárt az ő Felsége által szentesitett Unió kihirdetése és köztudomásra jutása után, mindinkább kezdték bujtogatni az oláhokat. Ezek földesuraikkal szemközt az érintett bujtogatások folytán merész kicsapongásokra vetemedtek, itt-ott elfoglalván az urbéri földeket, erdőket, földesuri birtokokat. Azzal ámitották őket, hogy nem fognak megszabadulni az urbéri terhektől, hogy ezentul is, mint azelőtt, el lesznek nyomva; ennek bizonyitékául az izgatók azt a körülményt hozták fel, hogy az oláh nemzet részéről az Uniókérdés megvitatására képviselők nem hivattak meg, ők tehát nem tekintetnek nemzetnek, hogy a Magyarországhoz való csatlakozás nélkül mondatott ki, és igy az nem érvényes, — és ez okból nekik nem is kell elfogadni és teljesiteni a magyar miniszterium rendeleteit.

Ezen kicsapongásokat kezdetben b. Puchner altábornagy és az erdélyi főhadiparancsnok rendeletére a cs. k. katonaság elnyomta.

De julius végén 1848-ban Urban ezredes nyiltan fellépett, felszólitván először a fenye-

getett magyar nemeseket, hogy védőrségül (Sauvegarde) fogadjanak el oláh határszéli katonákat; szinleg ezáltal oltalmazni akarván őket, de tulajdonképen azért, hogy kezeiben legyenek. Az oláh lakosokat pedig összesen és egyenkint felszólitá, hogy nála és tisztjeinél jelenjenek meg s bizonyos császári jegyet — ugynevezett pazsurát — vegyenek át, mi által a császár buzgó hiveinek fogják tanusitani magukat és jövőre nézve igényt nyerendnek császári jutalomra. Egyuttal nyilvánosan tudomásukra adta nekik, hogy a magyarok elárulták a császárt és sept. 14-kén ki fogják kiáltani a köztársaságot.

Urban ezredes továbbá beállitotta belső Szolnokmegyében a hivatalok müködéseit és kihirdeté, hogy rendeleteket ezentul csak ő bocsátand ki és pedig a császár nevében.

Az oláhok, támaszkodva ezen eljárásra, kijelenték, hogy a Maros és Szamos közti földterület egészen az övék s igy e terület felett ők egyedül rendelkezhetnek. El is osztták szépen azt tribunokra és centuriokra, elüzték a megyei hivatalnokokat, saját kebelükből ujakat neveztek ki és rabolni, pusztítni kezdték a nemesek udvarait.

Puchner altábornagy az erdélyi kormányszék felszólalása folytán megparancsolta ugyan Urban ezredesnek, hogy a rendet és csendet azonnal állitsa helyre és saját ezredének kerületén kivül óvakodjék minden önfejü eljárástól, mert különben haditörvényszék elé fog állíttatni.

De midőn Urban felelete határozottan tagadó lett és ezt azon nyilatkozat kiséretében tette, hogy ő összes rendeleteit az összmonarchia fentartásának érdekében bocsátja ki, és ettől elnem állhat, — Puchner összehiván Kolozsvárra az Erdélyben lévő tábornokokat és törzstiszteket, ezekből haditanácsot alkotott, melyben elhatároztatott, egész Erdélyt ostromállapotba helyezni és a polgári hatóságok müködéseit felfüggeszteni.

Miután ekként a katonai kormány nyiltan ellene szegült a magyar miniszteriumnak, meg kezdődött a nyilt lázadás és azonnal kitörtek a háboru iszonyai is.

Urban ezredes rendeletet kapott Jablonovsky tábornoktól, ezredével Kolozsvár ellen nyomulni.

A székely székek magyar lakosai erre gyülést tartottak Agyagfalván, mely alkalom-

mal megtagadták az engedelmességet a főhadi parancsnokságnak, melynek addig közvetlen hatósága alá tartoztak — és esküt tőnek a magyar alkotmányra. Az 1-ső székely ezred Urban ezredes ellen nyomult. Szászrégennél ütközetre került a dolog, de itt a székelyek visszanyomattak.

Urban ezredes az érintett városra hadi sarczot vetett.

A 3. székely ezred egyesült erre az ujonnan felállitott erdélyi 12-dik honvéd zászlóaljjal a Mátyás huszároknak szintén újjonnan szervezet osztályával. Igy egyesült erővel megint megtámadták Urbánt Maros-Vásárhelynél és Szászrégenen keresztül visszakergették. Dorsner ezredes segédsége által, ki ezredével nem támogatta a magyarok mozdulatait, sikerült Urbannak és Gedeon altábornagynak, ki uj segélycsapatokat kapott, ismét előnyomulni és a székelyeket visszaszoritni területökre, hol egyideig nyugodtan viselték magukat.

Gedeon altábornagy és Urban ezredes e győzedelem folytán előnyomultak Szamosujvár felé, és Déés városára 20,000, Szamosujvárra pedig 40,000 forint hadi sarczot rót-

tak, holott e két város még eddig semmi részt nem vett a hadí mozgalmakban.

Ezen eljárás arra birta Kolozsvár városát, hogy az ott összegyülve volt magyar csapatokat és nemzetőröket kiküldje az osztrák tábornok ellen. Baldacci ezredes, ki a magyar miniszterium által, a magyar alkotmányhoz hű maradt, csapatok parancsnokává neveztett ki, előnyomult Szamosujvárig. Vezénylete alatt a 11-dik honvéd zászlóalj, az aranyosszéki székely zászlóalj, 8 század kolozsvári vadász, 1 osztály Mátyás-huszár, 1 szárny székely huszár és 1 század kolozsvári lovas nemzetőr, — összesen 4000 gyalog, 400 lovas és 1 hatfontos üteg volt. Baldacci ezredes rosz vezénylete és lehető legcsekélyebb erélye miatt a magyar csapatok egészen szétverettek és csapatonkint vonultak vissza Kolozsvárra.

Kolozsvárott eleinte ingadozni kezdtek, de épen a szamosujvári ütközet napján megérkezett a városba az első magyarországi segélyerő: 1 zászlóalj gyalog és 1 század lovas bihari magyar nemzetőrben. A város ezáltal felbátoritva, ujból meg akart mérkőzni az előnyomuló osztrák sereggel. — Baldacci azonban kijelenté, hogy lehetlen az egyesült osztrák erővel szem-

ben fenntartani magát. A magyar nemzetőrök letartóztatták Baldaccit és árulónak nyilvániták őt. Riczkó őrnagy erre összevoná és a cs. k. hadsereg elé vezeté az összes magyar csapatokat. Az osztrák vezérek, Wardener és Kaliani tábornokok, egy kedvező hadálláson akarták összevonni haderejöket, de Urban előre sietett, egyedül akarván kivívni magának Kolozsvár bevételének dicsőségét és katonáival s a táborában volt oláh felkelőkkel, Kolozsvárott megtámadta a Riczkó őrnagy vezénylete alatt előnyomuló magyar csapatokat. De Urban tökéletesen megveretett és Wardener s Kaliani tábornokok hadállásáig visszanyomatott.

De minthogy az osztrákok egyesült ereje 8000 emberből állt, egy összehivott haditanácsban elhatároztatott, hogy a magyar sereg vonuljon vissza Bánffy-Hunyadra. A visszavonulás a legtökéletesebb rendben történt. Baldacci némi felvilágositás után megint átvette az egésznek parancsnokságát és Wardener, minden rablás nélkül, bevonult Kolozsvárra.

Ugyanezen időben Katona és gr. Teleki Sándor nemzetőri őrnagyok bevonultak az osztrákok háta mögött 1 osztály Vilmos huszár, a bécsi önkénytes legió, 3 zászlóalj szath

mári és 2 zászlóalj bihari nemzetőr, valamint 17 ágyu kiséretében Déésre. Ezen diversió elválasztá egymástól az osztrák csapatokat.

Urban ezredes Déésre indult Katona ellen. Wardener tábornok Kolozsvárott maradt.

Katonának öntulbecsülése és gondatlansága veszedelembe ejté csapatait. Meg engedé magát lepetni; a nemzetőrök az első viadalra megfutamlottak. Teleki Sándor a vitéz Zsurmay őrnagy parancsnoksága alatti Vilmos huszárokkal, meg a bécsi legióval hősiesen védelmezte Déés városát; de egészen cserben hagyatva a nemzetőrök által, nem maradt egyéb fenn számára, mint felhagyni Déés védelmével és visszavonulni Nagy-Bányára.

Urban nem üldözte Katonát, minthogy Wardener Kolozsvárott meggyengült állásában fenyegetve volt és igy csekély helyőrséget hagyván hátra Déésen, Kolozsvárra ment.

Miközben Baldacci Bánffy-Hunyadon ujból szervezte csapatait, Magyarországból segitségére érkezett az 55-ik honvéd zászlóalj; hozzá csatlakozott egy osztály székely huszár és egy szárny a Kress könnyü lovasokból is Pereczy kapitány parancsnoksága alatt, kinek csak Nagyváradon sikerült az olasz lovas ezred e kis töredé-

két a magyar ügy részére megnyerni. A tordai nemzetőrök is derék őrnagyuk b. Kemény Farkas alatt, szintén Baldaccihoz csatlakoztak.

Az erdélyi müködő hadsereg létszáma ekkor 6000 emberre és 16 ágyura rugott.

Innen elküldé Baldacci Riczkó őrnagyot az 55-dik honvéd zászlóaljjal, a marosszéki zászlóaljjal, 1 osztály székely huszárral és 4 ágyuval Gyaluba; támogatására később elindult a 11-dik zászlóalj és Pereczy kapitány is 60 könnyülovassal. Gyalunál rábukkant Riczkó az osztrák haderőre Wardener alatt és rövid elöörsi csatározás után, engedve a túlnyomó erőnek, ismét visszahuzódott Bánffy-Hunyadra.

Baldacci tartván attól, hogy az osztrákok egy szárnymozdulattal megkerülvén Nagy-Almást, utját állhatnák neki a csucsai szoroson, odahagyá a bánffy-hunyadi állást is és visszahuzódott Csucsára. Itt nem lehetett ugyan többé Baldacci az osztrákok által fenyegetve, de minthogy a magaslatokon csapatainak élelmezése igen nehéz volt, csak egy osztályt hagyott hátra a csucsai szoros őrizetére, haderejejének zömét elhelyezte Bucsában és Feketetón, maga pedig a főhadiszállással Élesdre ment.

Baldaccinak eddigi eljárásában, ha nem is

árulást, de igen csekély erélyt, merőben semmi tetterőt, de annál aggodalmasabb gondosságot tapasztalunk saját személyének biztonsága iránt. Igen természetes volt tehát, hogy ő a magyar kormánynak tökéletes elégedetlenségét vonta magára. A magyar miniszterium kiküldé Hódosy kormánybiztost azon meghatalmazással, hogy Baldacci ezredestől vegye el a parancsnokságot és őt önigazolása végett Pestre küldje. E rendelet Élesden találta őt nov. 23-kán 1848. Baldacci át is adta rögtön a parancsnokságot Riczkó őrnagynak, mint legidősb törzstisztnek, — felment Pestre, hol vizsgálat rendeltetett ellene. Baldaccinak neve e percztől kezdve nem fordul többé elő a forradalmi hadjáratban.

Nov. 24-ikén megérkezett Czecz alezredes a magyar sereghez Feketetóra, mint az erdélyi összes csapatoknak a kormány által kinevezett főparancsnoka.

Czecz kedvezőbb strategiai állásokra helyezé el a csapatokat Somlyóra, Zilahra és Zsibóra, a csucsai szorost is megszállva tartván, és aztán közvetlen összeköttetésbe tevé magát a Zsurmay őrnagy parancsnoksága alatt N.-Bányán állomásozó csapatokkal.

Ezen állásban maradtak a magyar csapatok, többé meg nem támadtatva az osztrákok által, mig a magyar kormány által Erdélybe küldött lengyel tábornok Bem dec. 14-kén oda megérkezett. Egyuttal megérkezett dec. 9-én N.-Bányára Tóth Ágoston vezetése alatt a 31- és 27-ik honvéd zászlóalj, — 1 zászlóalj Sándor gyalogság. Utközben hozzájuk csatlakoztak még egy székely és a 4-dik honvéd zászlóalj, valamint egy osztály Coburg-huszár Szunyog őrnagy vezénylete alatt. Ezen segélycsapatokkal az erdélyi hadsereg mintegy 16,000 emberre rugott.

Bem megérkezvén N.-Bányára, első gondja volt a hadállásokat megvizsgálni és a csapatok harczias szellemét fokozni, egy kiáltványt intézvén hozzájuk, melyben győzelmet igért nekik.

Dec. 17-kén az osztrákok néhány század rendes katonasággal és mintegy 4000-re rugó oláh felkelővel felriasztták Zsibót, de épen az első összecsapáskor megérkezett a csatatérre 1 zászlóalj székely és 1 osztály Mátyás-huszár és szétugrasztották az osztrákokat. Urban 18-kán főerejével megtámadta a csucsai szorost, de Riczkó alezredes által, ki a szorost védelmezte, visszaveretett. 19-kén Wardener tábornok tá-

madta a zilahi oldalról az érintett szorost; Riczkó ezuttal is vitézül visszaverte a támadást. De kimerülve és az ismételt támadások által elkedvetlenitve lévén, 20-kán visszahuzódott Feketetóra.

Az osztrákoknak combinált terve az volt, hogy a csucsai szorost 19-én egyesült erővel két oldalról megtámadják. Urban azonban, mint mindig, ugy ezuttal is dicsvágya által elragadtatva, már 18-kán megtámadta azt Bánffy-Hunyadról, és igy volt képes Riczkó az egyes támadásokat visszaverni. Az osztrákok nem szállták meg a csucsai szorost, mert hirét vették, hogy Bem N.-Bányáról előnyomul és őket hátulról fenyegeti. Bem 18-án érkezett meg Nagyágról, visszaverte Jablonovsky tábornok előcsapatait, rendeletet küldött Szilágy-Somlyóra Czecz alezredesnek, hogy csatlakozzék hozzá, maga pedig Kápolnáig nyomult előre, maga előtt kergetve Jablonovsky tábornok előcsapatait. Kápolnán értesülvén egy futár által Riczkó visszavonulásáról, azonnal parancsot menesztett hozzá ismét megszállni Csucsát. Bem magához vonván a zsibói csapatokat, 21-kén Kápolna mögött megtámadja Jablonovskyt és visszaveri Déésre. Jablonovsky itt egy második

ütközetet kisért meg, de különösen a Sándor-gyalogság 3-ik zászlóaljának, mely a Szamos vizét átgázolta, merész rohama által megint visszaveretett és az osztrák főerő irányát egészen elhagyva, a Szamos balpartján Lekenczén keresztül Beszterczeig visszavonult. Bem nem üldözte Jablonovskyt, hanem azonnal Wardener ellen fordult, előnyomulván Kolozsvárra. Wardener jónak látta ellent nem állni, hanem értesülvén, hogy Jablonovsky Besztercze felé vonult, Urbant cserben hagyta és minden kardcsapás nélkül Tordán keresztül Nagy-Szeben felé vette utját. Bem karácson első napján, dec. 25-én bevonult Kolozsvárra.

Urban mit sem tudott ezen előzményekről és igy oláh felkelőinek Nagy-Almásnál történt szétugrasztása és a csucsai szoros ellen intézett, de meghiusult támadása után Zsombornál vön magának állást. 26-án egy czirkáló csapatot inditott Kolozsvárra, hogy az ott lenni vélt Wardener tábornoktól utasitásokat kérjen. De ezen csapat elfogatott és csak néhány menekült vitte meg Urban ezredesnek a hirt, hogy Kolozsvárott Bem magyar tábornok van. Urban ennek folytán visszavonulásra gondolt és a vad hegyi tájakon jártas kalauzok által

vezettetve a magyar csapatok közt, hátrahagyván természetesen málháit és lövegeit, Bonczhidán keresztül Székre illant és igy ügyesen megmenti az osztrákoktól már elmetszett és minden oldalról körülvett csapatát.

Urbán Székről az ugynevezett Mezőségen keresztül Lelenczére és innen minden további tartózkodás nélkül Beszterczére ment, hol Jablonovskyval egyesült.

Bem dec. 28-ig Kolozsvárott maradt és összevoná itt minden csapatait.

29-kén seregének zömével Szamosujvárra vonul, Czecz ezredest a 11- és 31-dik zászlóaljjal, egy osztály Mátyás-huszárral és egy üteggel Tordára küldvén, Déés városát pedig egy hadosztálylyal megszállva tartván. Ezen rendszabályok Puchnernek K.-Fehérvárról és N.-Szebenből netán történendő előnyomulása ellen voltak téve.

Dec. 30-kán bevonult Bem Bethlenbe, hol az osztrákok néhány előcsapatait elfogta. Bem itt elosztja hadoszlopát. Riczkó ezredes Maródon keresztül Naszód felé nyomul, azon utasitást kapván, hogy a cs. k. hadsereg háta mögé kerüljön és a Galicziába vezető utat megszállja. Bem maga a főerővel egyenesen Besz-

terczének veszi utját. Jablonovsky és Urban be nem várva Bem támadását, sebes menetekben Galiczia felé sietnek, hogy oda érkezhessenek, még mielött Riczkó megszállná az utat. Bem egészen Vatra-Dornaig, Galiczia véghelységeig üldözi az osztrákokat — a további üldözéssel felhagyva, visszatér Beszterczére, rendeletet adván ki a borgói szoros megszállására. Jodban, Radnán és Borgobrundon csapatok hagyatnak hátra. Riczkó ezredes Beszterczén vesz állást, hogy ennek visszafoglalását meggátolja.

Bem január 13-kán elindul Beszterczéről és Tekén keresztül Maros-Vásárhelyre megy azon szándékkal, hogy székelyföldre nyomuljon és ott megerösödve, Puchnert Nagy-Szebenben megtámadja. Balavásárra érkezvén értesül, hogy Puchner az osztrák sereg összes erejével Gálfalvánál áll. Bem azonnal Puchner ellen fordul. Gr. Mikes ezredes Balavásár mögött rábukkanván az ellenséges elövédre, Szökén keresztül visszaveri azt Gálfalváig.

Január 17-kén Gálfalvánál mindkét sereg szemben áll egymással. Puchner altábornagy erös ágyutüzzel megkezdi az ütközetet. A honvéd zászlóaljak ismételt szuronytámadásai után

Puchner állása megzavartatik, szárnyai visszavonulnak. Puchner hasztalan kisérleteket tesz tüzérségének isméti felállitása által előbbi állását elfoglalni és az ütközet rendét helyreállitani; Bem összevont ütegei leszerelnek több osztrák ágyut, a magyar lovasság több szerencsés összecsapást tesz, mire az osztrák sereg megfutamlik. A savoyai dragonyosok hősiesen fedezik az osztrákok visszavonulását és megmentik a gyalogságot és a lövegek nagy részét. 4 ágyu a magyarok kezébe került; egy osztály gránátos pedig hadifogoly lett.

Bem még az ütközet kezdete előtt, mely reggeli 8 órától délutáni 4 óráig makacsul tartott, gr. Bethlen ezredest Kókára (Kokelburg) külde; e szárnymozdulat igen döntő volt az ütközet kimenetelére.

Mikes ezredes igen kitüntette magát e napon ritka bátorsága és elszántsága által; a magyar csapatok is mind, bizva vezérökben, bebizonyiták ezuttal vitézségöket. Rohamuknak semmi sem állhatott ellent.

Ezen ütközetben történt, hogy Heppberger főhadnagy, a bajor Miksa könnyülovas ezredből 8 emberrel hirtelen elválván századától, az elölovagló Bem tábornok környezetére

rohant. A fötábornok környezete azonban nyugodtan fogadja e merész osztrák katonatisztet, kisérői közül négyet lekaszabol, magát a sulyosan megsebesült tisztet pedig elfogja.

Bem, mint mindenütt, ugy itt is ágyuival — melyekkel különösen jól értett magának előnyös hadállásokat vívni ki, igen sikeresen müködött. Midőn ő ágyuit egy csomóban valamely ponton felállítá, honnan egész állását fedezhette, tüzérsége győzhetlen volt. Ő legnagyobb gondját e fegyvernemre forditá, és miután a főintézkedéseket megtette, alvezéreire bizta az ütközet vezetését; és csak midőn hadsegéde Bauer őrnagy, a csata egyik vagy másik mozzanatára figyelmeztette őt, tett gyors és határozó rendeleteket, melyeket aztán megtörhetlen vasakarattal foganatosittatott; és a melyek ellen többé kifogást tenni nem lehetett.

Bemnek az volt a tactitája, hogy ágyuit mindig a csatarend közepén tartá összpontositva, ő maga is ezekkel mindig az ellenséges ágyuk lőtávolán belül vőn állást. A legnehezebb volt, mig ő ütegeivel a szándékolt állást elfoglalá, mert e közben gyakran sok embert vesztett el. De ha egyszer az ohajtott ponton

volt, honnan nemcsak saját, hanem a cs. kir. hadsereg állása felett is uralghatott, akkor már rá volt irva a győzelem az ő zászlóira.

Mindig maga adott jelt ütegeinek a támadásra és védelemre, és gyakran saját kezeivel rendezte az ágyukat. Addig nem tüzeltetett, mig az ellenség hozzá, vagy ő az ellenséghez egészen közel nem nyomult, hogy igy biztositva legyen a tüzelés tökéletes hatásáról. Igy a császáriak például Feketehalomnál 190 lövést tettek, mig Bem ágyui megkezdték a tüzelést.

Még a gálfalvi ütközet napján egészen Balástelkeig üldöztetett az ellenség; itt azonban megszünt az üldözés, és a csapatok elszállásoltattak, miután három hét óta folyvást a legnagyobb hidegben szabad ég alatt táboroztak.

Ekkor Bem megváltoztatta azon tervét, hogy székelyföldre menjen, mert elég erősnek érezte magát a gálfalvi győzelem után megtámadni N.-Szebent.

Meghagyá tehát a Tordán állomásozó Czecz ezredesnek, hogy január 21-kén virradatkor Vizaknáról egész hadoszlopával támadja meg Szebent. Maga Bem is 18-kán Markschel-

tenbe érkezett, hol a másnapot is tölté, időt akarván engedni Czecznek az előnyomulásra. 20-án Nagy-Csürre ment és 21-én virradatkor megtámadá Szebent.

A menet Szebenig folytonos diadalmenet volt; a helységek, melyeken keresztül haladt, meghódoltak neki, több helyütt megadák magukat a császári csapatok is, és Puchner sehol sem kisértett meg komoly ellenállást, habár visszavonulási vonalán több erős állása volt, mint például Balástelkén és Medgyesen.

Bem Szebennél nem számitott komoly ellenállásra; maga személyesen a hadoszlop-sorok közt foglalt helyet környezetével, előtte mint elővéd egy szakasz Mátyás-huszár lovagolt. Az idő a támadókra nézve kedvezőtlen volt, minthogy a csipős szél a sürüen hulló vastag hópelyheket Szeben felől a magyar sereg felé fútta, ugy hogy nem lehetett kivenni az osztrákok mozdulatait a sánczokon.

A szebeni helyőrség addig nem tüzelt, mig Bem meg nem érkezett környezetével azon vonalba, melyre az ágyukat egész sikerrel használni lehetett. Midőn Bem a kivánt pontra ért, az ellenség egyik ütege élénk tüzelést kezdett; mindjárt az első lövésre elesett a vitéz és ne-

meskeblü ezredes gr. Mikes Kelemen és Bemnek hadsegéde Térey kapitány.

Gr. Mikes ezredest ép azon perczben sujtá le lováról egy 12 fontos golyó, midőn Bem megparancsolta neki, hogy vágtasson vissza és a lovasságot vezesse elö. Bem azt vélte, hogy a városból a cs. k. hadsereg kivonult és igy az minden ellenállás nélkül megadandja magát.

A cs. k. hadsereg ütegei az elsö lövés után minden oldalról öldöklö tüzet kezdettek. Bem erre összes lövegeit a támadási vonal balszárnyán elövágtatni és a tüzet azonnal megkezdeni rendelé és egyszersmind Messena őrnagynak is meghagyta, hogy a bécsi legióval és a 4-dik honvéd zászlóaljjal elönyomuljon. Czecz még mindig nem jelentkezett a magyar hadállás jobb szárnyán, már pedig ez a csapatok mármár ingadozni kezdö magatartásánál fogva igen kivánatos leendett. A bécsi legió azonban a legnagyobb golyózápor közt biztos, szilárd léptekkel és elszánt akarattal előnyomult, háta mögött a 4-ik zászlóalj. Ekkor a cs. k. hadsereg hirtelen kirohanást tett; egy osztály savoya-dragonyos homlokvonalban előre; háta mögött egy gránátos- és két gyalog zászlóalj. A dragonyosokat a bécsi legiónak sortüze

szétugrasztja — Papp kapitány és Schlich hadnagy elesnek; az osztály dragonyos rendetlenül visszafut. — De daczára a bécsi legió kitünő magatartásának és folytonos előnyomulásának, a 4-ik honvéd zászlóalj ingadozni kezd. (Ennek őrnagya leszáll lováról és ezáltal jelt ad zászlóaljának, hogy megálljon és aztán visszaforduljon.) Az osztrák granátosok ezáltal tért nyernek. Hiában vágtat Bem a 4-dik honvéd zászlóaljhoz, hogy azt ismét a tüzbe vezesse. Szétkuszált sorait nem lehetett többé helyreállitani. Az eközben megérkezett egy székely zászlóalj és a Sándor-gyalogság 3-ik zászlóalja nem voltak képesek helyreállitani a csatarendet, és igy a vitéz bécsi legió is nagyon megtizedelve, kénytelen volt szintén visszavonulni. Czecznek meg nem jelenése igen lehangolá a magyar gyalogságot és midőn ő végre 11 órakor Vizakna magaslatin megjelent, Bem serge már teljes felbomlásban volt, még a kitartó tüzérség is minden parancs nélkül oda kezdé hagyni állását a támadási vonal balszárnyán. Bem belátván, hogy lehetlen neki többé az ütközetet megnyerni, déli 12 órakor elrendezte az átalános visszavonulást és az osztrákok dühös üldözése közt egészen Feke-

tehalomig (Stolzenburg) hátrált; itt erös állást foglalt el, minek folytán a cs. k. hadsereg is felhagyott a további üldözéssel.

Azon hibán kivül, hogy Bem nem csatarendben intézte támadását és ez által a kirohanó ellenségnek rögtön elég erőt nem állithata szemközt: ez utóbbinak veresége lehangolá a többi csapatok harczias buzgalmát is. Egyébiránt a Szeben ellen intézett támadás meghiusulása legnagyobb részben Czecz késő megjelenésének tulajdonitható, mi által a magyarok jobb szárnya merőben fedezetlen volt. A magyar sereg elől visszanyomatva, oldalról semmi támogatásban sem részesitve, kénytelen volt felhagyni a nap lehető vívmányainak reményével.

Czecz parancsot kapott Markschelten keresztül a fősereghez csatlakozni, a mi január 23-án meg is történt. A székely zászlóaljak, melyekkel Bemnek elég oka volt meg nem elégedve lenni, Kiss Sándor ezredes parancsnoksága alatt haza indittattak, ki mint minden tekintetben kitünő tiszt, megbizatott azoknak ujbóli szervezésével.

25-én az osztrákok megtámadták Bemet uj hadállásán. Az ütközet mindkét részen igen

makacs volt és reggeli 9 órától késő estig tartott. Bem végre is megtartá állását és a cs. k. hadsereg visszavonult. Megjegyzendő azonban, hogy e napon ki kellett Bemnek egész erélyét fejteni és zászlóaljait személyesen lelkesiteni, mert csak a lovasságnak többszöri támadása után (ennél különösen kitüntették magukat a Würtemberg és Coburg-huszárok) sikerült visszaverni a cs. k. hadsereget.

Ez alkalommal hősies halállal mult ki Tóth Ferencz őrmester 2 ágyu védelmében, melyeket a hátráló cs. k. hadsereg a csatatéren hagyott, de a melyeket egy osztály Miksa könnyü lovas visszafoglalni megkisértett. 12 Sándor-gyaloggal azon perczben esett el hazafiui szent kötelességének teljesitésében, midőn épen segitség érkezett részére. A zsákmányolt ágyuk igy természetesen a magyarok birtokában maradtak.

Január 26-kán szándéka volt Bemnek egy Vizaknán keresztül előtörő osztrák hadosztálynak utját kettévágni; ez okból egy hadoszloppal Nagy-Csür, a másikkal pedig Mundra felé előnyomult, ugy hogy a cs. k. hadsereget két tüz közé vegye. Egyuttal Vizaknán erős állást akart venni, hogy ez által biztositsa az utat a részére Magyarországból érkező segélycsapa-

toknak. A cs. k. hadsereg azonban értesülvén e cselről, korán visszavonult és igy megmenekült a bekeritéstől.

Bem erre összes csapataival állást vőn Vizaknán és 30-kán b. Kemény Farkas alezredest Dévára küldte, hogy a Magyarországból Beke és Gaal ezredesek vezénylete alatt érkező segélycsapatok elé menjen. E közben meghagyta Pereczy őrnagynak is, hogy kémjáratot tegyen Nagy-Csür felé.

Febr. 2-án rendeletet kapott Czecz ezredes, hogy 2 zászlóalj gyaloggal és 1 osztály huszárral requisitiókat tegyen Kis-Csür felé, minthogy az élelmi szerek fogyni kezdtek a hadseregnél. Czecz nagy sikerrel járt el e tekintetben és igy a sereg néhány napra ismét el lőn látva.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy Bem tábornok szokása volt, csapatait mindig virradatkor étkeztetni. Reggeli 7 órakor már készen kellett ezeknek állaniok az elindulásra.

Febr. 4-kén a cs. k. hadsereg megtámadta egész erejével a magyarokat. Ezek azonban már készen várták és az osztrákok első támadási vonalát visszanyomták. Bem ezuttal elengedé magát ragadtatni erélye által és átalános előnyomulást rendelt. De váratlanul egy erős cs. k.

hadsereg-oszlop jelenkezett a hátsó csatarend jobb szárnyán; és a cs. k. hadsereg egyuttal leszerelt egy a magaslatok mögött szemben álló üteget, melylyel aztán fogadta az előnyomuló magyar zászlóaljakat. Ezer torok kiáltá egyszerre, hogy „körül vagyunk véve, veszve vagyunk.“

Az ütközet ezen hirtelen fordulata csüggesztőleg hatott az előcsapatokra.

Az egész hadsereg hátrál, az előzászlóaljak és utánok nyomban a hátsók Vizakna felé rohannak. De csak itt lett még valódi zavar; az utakat mind elfoglalták a málhás szekerek; a közekedés lehetlenné lett, mindenki első akart menekülni, a szaladó csapatok egymásra tolongnak és igy egyik gátolja a másiknak a keresztülhatolást.

Tizenegy ágyu, számos fogoly, a málhás szekerek és lőszer legnagyobb része a cs. kir. hadsereg kezeibe került. Az átalános visszavonulás Szerdahelyre történik, innen két órai pihenés után február 5-én Szászsebesbe.

Délutáni 3 órakor ismét megtámadták az osztrákok az egészen kimerült, kiéhezett csapatokat. Bem összeszedi személyesen a legközelebbi csapatokat, a cs. k. hadsereg ellen vezeti és visszaveri velök ezt.

A véres nap fáradalmai után a csapatoknak legalább is egy éji pihenésre szükségök volt. 5-én éjjel azonban kitör K.-Fehérvárról a várőrség és Bem reggel körül volt véve. Puchner parlamentairt küld Bemhez, hogy adja meg magát. Bem visszaizente Puchnernek, hogy majd ágyukkal fog felelni a felszólitásra. A tiszt, ki születésére nézve lengyel volt, erre lengyel nyelven szólitá meg a tábornokot és mutatá neki, hogy minden oldalról körül van véve. Bem a lengyel szavak hallatára rárivalt: „Hogyan? Ön lengyel, és még sem szégyenli magát a szabadság ellen harczolni?“ és ezzel elbocsátá, tőle elfordulva.

Bem visszavonulást parancsolt. A magyar tisztek azonban visszatartották a parlamentairt, mig a sereg egy része a város vonalán túl volt. Puchner csak ekkor vette észre a visszavonulást, és a város felett uralgó baloldali magaslatokról megkezdte az agyútüzet. A magyarok azonban több támadást visszavertek és jelentékeny veszteséggel délutáni 4 órakor megérkeztek Szászvárosba. Itt mintegy 1000 ember a károlyfehérvári várőrségből és több ezerre rugó oláh felkelő fogadja őket. A város rohammal bevétetvén, a cs. kir. hadsereg visz-

szahuzódik Gyaluvárra, Bem keresztül vágja magát.

Beke még mindig nem érkezvén meg a magyarországi segélyerővel, Bem, csapatainak már-már nyilvánulni kezdett csüggetegségénél fogva igen gyengének érezte magát a további ellenállásra. Rendeletet adott ki tehát, hogy a csapatok készen tartsák magukat 1 órakor tovább indulni. Ekkor megérkezik a Beke és Gaál elé küldött gr. Bethlen Gergely ezredes jelentése, hogy a magyarországi segélycsapatok már utban vannak.

Bem elhatározta tehát ezeket bevárni Szászvároson.

Febr. 7-én reggeli 6 órakor az üldöző cs. k. hadsereg is megérkezik a város elé. Bem előreinditva a málhás szekereket, védelemre határozza magát. A honvédek a jelentett segélycsapatok megérkezésének reményében hősiesen tartjak magukat. Bizalmukat a bátorság fokozza. A cs. k. hadsereg azonban nagy erőt fejt ki, és Bemnek nem lévén elég ágyuja, kénytelen 3 órai védelem után tovább vonulni vissza.

Ezen ütközetben történt, hogy egy puskagolyó Bemnek egyik ujját összezúzta, melyet csak Pádon kötöztetett be.

Bem a visszavonulás kezdetekor, a még meglevő 7 ágyuja mellett lovagolván, a közel magaslaton megpillant egy cs. kir. gyalog csapatot. Bem kérdi az üteg parancsnokától, hogy hány lövésre van még tölténye? „Négyre tábornok ur!“ — felele ez utóbbi. „Tegyen hát egy lövést amoda“, parancsolá Bem. A golyó a cs. k. hadsereg csapatai közé esik és ott nagy dulásokat tesz. „Jól van!“ mondá Bem. „Még egyet!“ A golyó ismét talál. „Eleg — szólt Bem — lássa mint fut szét a csász. kir. hadsereg.“

Bem nem háborgattatva többé, egészen Piskiig hátrál, hol öt a hidnál b. Kemény Farkas alezredes várja és jelenti neki, hogy a 7000 emberből álló magyarországi segélyerö Beke vezetése alatt Dévára megérkezett. Bem meghagyja erre Kemény Farkasnak, hogy a piski hidat minden áron megtartsa, és személyesen Dévára megy, hol csakugyan megtalálja a segélyeröt.

Febr. 8-án Bem szemlét tartott csapatai felett, mely alkalommal megigérte nekik, hogy nemsokára Szeben felé vezetendi. A harsány „Éljen“-kiáltás eléggé tanusitja azon reményteljes bizalmat, melylyel a csapatok vitéz tá-

bornokuk beszédét fogadták. A bizalom helyreállt.

B. Kemény Farkast e napon megtámadták a császáriak a hidnál és egyuttal a Sztrigy folyó jobb partján egy hadoszlopot inditottak a magyarok nyugtalanítására. Kemény Farkas azonban visszaverte a csak csekély erővel támadó cs. k. hadsereget, minthogy ennek főereje az egész tüzérséggel még nem érkezett meg. Ez szerencse volt Bemre nézve és eldönté Erdély sorsát, mert ha a piski hid elvész, Erdély is veszve van. Ha Puchner gyors menetek által 8-án egyesült erővel megtámadhatta és elfoglálta volna a hidat, más megtartandó pont nem volt többé Bemnek. A Dévánál és piski hidnál volt összes magyar csapatok az 1-ső székely zászlóalj, 1 zászlóalj Máriássy-gyalogság, a 4., 11., 24., 31., 55- és 57-ik honvéd zászlóaljakból, a bécsi legióból, mely már 60 főre olvadt le, továbbá az aranyosi önkénytes zászlóaljból, 1 oszt. Würtemberg- és 2 oszt. Mátyás-huszárból és a Gencsy őrnagy által vezényelt bihari nemzetőrökből, összesen 8000 emberből álltak. Az osztrák haderő 12,000 emberre rugott különböző fegyvernemből.

9-én reggel megindita Bem a Déván volt

összes csapatokat előre Piski felé. E közben a cs. k. hadsereg ismételve megtámadta Kemény Farkast, de ez mindannyiszor vitézül visszaverte a támadást és Bem megérkezéseig megtartá a hidat.

Az ujonnan érkezett zászlóaljak is azonnal rohammal áttörtek a hidon és egészen Pádig visszanyomták az osztrákokat. Itt Puchner felhasználta a kedvező hadállást, felállitá csapatait és öldöklő ágyutüzet kezdett a előnyomuló magyarokra.

Nehány ágyugolyó a Gencsy őrnagy vezénylete alatti bihari nemzetőrök sorát megzavarván, ezek „minden el van veszve!“ kiáltással megfordulnak, a gyalogság és tüzérségen vad futásban keresztül törnek, élükön őrnagyukkal. Visszavonulásuk magával sodorja a többi csapatokat is és az egész hadsereg rendetlenül hátrál egészen a piskii hidig. A hidnál roppant tolongás keletkezik és csak egy osztály Matyás- és ugyanannyi Würtemberg-huszárnak elszánt rohamai Makray és Károlyi alatt, ki az üldöző csapatokat visszatartóztatják, teszi lehetségessé, hogy Bem tüzérségének vesztesége nélkül vonulhatott vissza a hidon keresztül.

Csak egy mérföldnyi távolban a hidon túl

volt képes Bem rendezni csatasorait — mind ő, mind alvezérei lelkes beszédeket tartanak a zászlóaljakhoz és eközben ismét előre vezetik őket. A hid ismét a magyarok kezeibe került. A 11-ik zászlóalj, daczára a cs. k. hadseregi ütegek öldöklő tüzének, miként Arcole-nál a gárda, első foglalja vissza a piskii hidat és a tulsó partra érve, neki rohan a cs. k. hadsereg ütegeinek. A többi zászlóaljak is nekibátorodva követik. A megfutamlás gyalázata növeli a diadal érzetét, és a cs. k. sereg hadállásai rendre egymásután elfoglaltatnak. A cs. k. had sereg a pádi magaslatokat sem tarthatja meg, ezek szintén elfoglaltattak és az osztrák hadsereg Szászvárosig vonul vissza.

Puchner nem áll meg többé, Szebenig hátrál.

Minthogy a magyar seregnél hiány volt lőszerben, Bem elhatározta, Maros-Vásárhelyre, hol a lőszer-raktárak voltak, Medgyes felé nyomulni. Itt annyira beteg lőn Bem, hogy az orvosok tartottak a betegség fordulatától, de az agg hadvezér vas akarata, erős lelke győzött. Még ágyban fekve vette azon hirt, hogy Urban Riczkó ezredest, ki Beszterczén állomásozott, megtámadta és visszaverte; maga Riczkó

elesett és a vezénylete alatti csapatok megfutamlottak, ágyuik pedig mind a cs. k. hadsereg zsákmányaul estek.

E hir folytán Bem Makray alezredes parancsnoksága alatt azonnal meginditja 20-kán a sereghez érkezett 2. székely zászlóaljt, a 12- és 31-dik honvéd zászlóaljt, és 1 oszt. Mátyás huszárt 11 ágyuval, meghagyván az érintett alezredesnek, hogy még 23-kán Gálfalván, 24-kén M.-Vásárhelyt, 25-kén pedig Tekében legyen és ez utóbbi helyen várja be az ő további parancsait. Maga Bem pedig felkél betegágyából, 24-kén M.-Vásárhelyre, 25-kén Tekébe érkezik. Itt elrendeli csapatait, ugy, hogy egy hadoszlop Makray alatt jobbra hegyi utakon Besztercze mögé vonuljon, hogy a cs. k. hadsereg visszavonulását elvágja. Bem maga a főerővel egyenesen Beszterczének tart.

Urban, ki az elesett Riczkó szétugrasztott csapatait Bethlenig üldözi Kolozsvár felé, hirét vevén Bem előnyomulásának, sietve visszamegy Beszterczére, és Bem, midőn megérkezett, már csatarendben találja Urbant.

A Riczkó-féle csapatokat eközben összegyüjtik Tóth és Sulyok alezredesek, (mindketten jeles, derék tisztek,) és visszavezetik. Épen

a maga idején érkeznek meg 26-kán délben Besztercze elé Bemhez.

1849. febr. 26-kán. d. u. 2 órakor megtámadja Bem az osztrák hadsereget. Urban rövid ütközet után visszavonul és odahagyja Beszterczét — csatázva huzódik vissza Jádra, és innen Bem által folyvást üldöztetve, Dorna-Vatrara, Bukovinában. A Makray vezénylete alatti csapatok a hegyi utakon nem érkezhettek meg elég gyorsan ahhoz, hogy elvágják Urban visszavonulását és igy ez utóbbi már másodszor menti meg gyors lábai által magát és csapatait.

A magyarok ezuttal sem üldözik a cs. k. hadsereget Erdély határszélén túl, csak a borgobrundi, radnói és jádi szorosokat szállják meg.

Bem Tóth alezredest 4 zászlóaljjal és 6 ágyuval hátrahagyja Beszterczén, ezen környék védelmére és a többi csapatokkal 28-kán éjjel ismét visszatér Medgyesre.

Valóban bámulnunk kell Bem villámgyors mozdulatait, a honvédek kitartását és odaadását, kik a legzordonabb téli időben, a legjáratlanabb utakon egyenlő bátorsággal és vitézséggel állták ki a legnagyobb fáradalmakat.

A magyar seregnek ezen gyors visszaérkezése Medgyesre nagysikerü volt, mert az osztrákok Puchner személyes vezetése alatt megint előnyomultak N.-Szebenből.

Alig pihent a magyar sereg néhány rövid órát, mart. 1-jén reggeli 6 $^{1}/_{2}$ órakor Puchner Kaposról már megtámadta. Herkalovich, Bemnek egyik hadsegéde vezeti az elövédet Kapos felé, és miután jelenté, hogy a cs. k. hadsereg jelentékeny erövel elönyomul, csatázva lassankint visszahuzódik.

Bem az elönyomulás előtt feldísziti katonai érdemrenddel a 11-dik zászlóaljat és a Würtemberg-huszárok osztályát, maga aggatván fel saját kezeivel a zászlóra a szalagot. Bánffy János ezredes kiküldetik Herkalovich őrnagy támogatására, miközben Bem felállitja a csatarendet. $^{1}/_{2}$ órányi távolban Medgyestől rátalál Bánffy ezredes az elövédre. Bánffy kiszegezi ágyuit és megkezdi a tüzet. A tér itt hullámdad és barátnak s ellenségnek egyiránt uralgó magas pontokat szolgáltat.

Bem megérkezik 9 órakor a csatatérre. Bánffy intézkedéseit czélszerüknek tartja. A dicskoszorúzott 11-dik honvéd zászlóalj megrohan egy csárdát, mely az országut mellett

emelkedő egyik magaslaton állt, és a melyben a cs. k. hadsereg egy üteget állitott fel és a magyar csatasorokra erősen tüzelt. A zászlóalj rögtön elfoglalja rohammal a csárdát, de eközben jobbról balról a körülfekvő magaslatokon felállitott 1/2 üteg által kereszttüzbe vétetvén, kénytelen visszavonulni — a csárda megint elvész.

E perczben lóra ül Bem és előre vágtat! A 11-dik zászlóalj hősei megpillantván szeretett hadvezéröket, kik csak imént diszité őket fel az egész sereg szemeláttára rendjelekkel, „Éljen Bem! Előre magyar!" kiáltások közt megfordulnak, szuronyszegezve nekirohannak az imént elhagyott csárdának, ismét elfoglalják azt, visszaverik a cs. k. hadsereget és ennek üldözése közben 3 ágyut zsákmányolnak! A többi zászlóaljak nyomukban vannak. Ekkor jelenti Czecz ezredes, hogy a magyar sereg balszárnyát a cs. k. hadsereg bekeriteni készül. Bem azt izeni vissza, hogy az ezredes verje vissza a cs. k. hadsereget, és egyuttal rendeletet ad ki, hogy az egész vonal azonnal előre nyomuljon.

Puchner minden oldalról visszanyomatik és Asszonyfalvára hátrál.

Czecz — ki később tábornokká neveztetett ki — tehetségdús egyén volt és igen alkalmas irodai foglalkozásokra, de nyilt csatatéren csakhamar elveszté a szükséges lélekjelenlétet és önállóságot. Ily esetekben még saját maga iránt is elveszté a bizalmat. Ez okból a csapatok is csak aggodalommal és némi előfélelemmel csatlakoztak hozzá. Példabeszéddé vált: „Czecz a parancsnokunk, veszve vagyunk!" Czecz azonkivül hiú, pazarló és igen kényelmes ember volt. Hadi sarczokat rótt ki és ez által alkalma volt meggazdagodni, különösen sok arany és ezüst pénzt szerzett.

A fővezérnek azonban annyira tudott hizelegni, hogy ez mindig megbocsátá hibáit és N.-Szeben bevétele után tábornokká nevezte őt ki.

Bemnek Urban elleni hadi operatiói és a medgyesi csata a lőszer-készletet egészen fölemésztvén, a fővezér kénytelen volt nemcsak felhagyni Puchner üldözésével, hanem Medgyesre visszavonulni. E helyet is csak addig szándékozott védelmezni, mig az ujonnan szervezett 4. székely zászlóalj — mely segélycsapat már jelentve lőn — Kiss ezredes parancsnoksága alatt megérkezik.

Puchner martius 3-kán egész erejével megint megtámadja Medgyesnél a magyarokat.

Bemnek nem lévén löszere, inkább csak strategiai tekintetből védelmezi magát, Zsurmay alezredest egy erös hadoszloppal kiküldvén az ellenség jobb szárnyát nyugtalanitani. A fősereg rendezett csatasorban visszahuzódik Ebesfalvára.

A cs. k. hadsereg, fenyegettetve Zsurmay mozdulata által, felhagy a további támadással és Bem igy háboritlanul visszavonul Segesvárra, itt akarván bevárni a hadszerszállitmányt M.-Vásárhelyről.

A fenérintett 4. székely zászlóalj a vitéz Kiss ezredes vezetése alatt martius 5-kén megérkezik; Zsurmay is visszaérkezik e napon küldetéséből. Puchner mart. 7-én Dános elé érkezvén, közte és a magyarok közt elöörsi csatározás történik, melyet gr. Bethlen Gergely vezetett. Ez utóbbi 2 órai védelem után visszahuzódik, üldöztetve az osztrákok egész ereje által. Puchner azonban látván Bem erös hadállását, visszavonul, ugy hogy 8-kán reggel még elöörsei sem voltak láthatók.

8-kán délben megérkeznek végre mind a szekerek a löszerszállitmánynyal. Délután

azonnal megindul Bem Segesvár felé. Itt elfog egy osztrák jelző őrséget. Ez, valamint a kiküldött kém jelenti, hogy az összes osztrák sereg Küküllőváron keresztül M.-Vásárhely felé vonult, hogy Bemet hátul megkerülje.

Bem felhasználván Puchner ezen mozdulatat, még 8-kán éjjel Bretaiba — 9 kén Nagy-Selykre vonul és már 10-kén reggeli 6 órakor Nagy-Csür előtt megtámadja az orosz előörsöket. Az orosz segélyerő ugyanis Lüders tábornok főparancsnoksága alatt febr. 4-kén Nagy-Szebenbe megérkezett, hogy lehetségessé tegye Puchner tábornoknak előnyomulását a magyarok ellen. Az összes orosz segélyerő 10,000 emberből állt, kik közül 6000-en Nagy Szebenben, 4000-en pedig Brassóban helyeztettek el.

Bem Nagy-Csür előtt csatarendben felállitva találta az oroszokat, és rögtön elhatározta ezeket megtámadni. A támadás 11 órakor kezdődött. 12 ágyuval tömbitett tüzet kezd az orosz zászlóaljakra, melyeket a 11-dik honvéd zászlóalj és egy zászlóalj Máriássy-gyalogság visszanyom Nagy-Csürön túl.

Itt a magaslatokon megint állást vesznek az oroszok és 2 óra hosszáig makacsul tartják magukat, de végre is kénytelenek a magyar

csapatok vitézsége és túlnyomó ereje elől alkonyatkor csatarendben visszahuzódni Nagy-Szebenbe.

Bem már az ütközet folyamatában Löschkirchenbe küldé 2 zászlóaljjal és 1 osztály huszárral Bethlen Gergely ezredest; egy másik hadosztályt pedig visszainditott Medgyesre Puchner mozdulatainak figyelemmel kisérésére.

Bem nyomban üldözé a városba menekülő orosz csapatokat és az 1-ső székely zászlóaljnak, valamint a Máriássyaknak rohamot parancsol a sánczok ellen. A magyar zászlóaljak víg dana közt, és támogattatva 6 vetágyú erős tüze által, mely rögtön lángba boritá az első házakat, az első rohamra elfoglalják a sánczokat. A többi zászlóaljak nyomban követik és az oroszokat rövid utczai harcz után, melyre az égő város kisérteties fényt vetett, egészen kiverték a városból. Az oroszok a vöröstoronyi szoros felé vonulnak. Bem Károlyi ezredest 3 zászlóalj gyalogság, 1 osztály vadász, 1 oszt. huszár és 12 ágyuval üldözésökre küldi.

Nagy-Szeben martius 10-kén éji 10 órakor vétetett be. A nemeslelkü Bem, daczára annak, hogy több házból lőttek a benyomuló magyarokra, megkimélte a várost a kirabolástól, és

azonnal átalános bünbocsánatot hirdetett. A városi tanács kijelenté hódolatát és átnyujtá a fővezérnek a város kulcsait.

Hadizsákmánynyá lőn: egy 6 fontos lovas-üteg, egy 6 fontos és egy 3 fontos gyalog-üteg, 10 darab nehézágyu, 10,000-nél több fegyver, nagy lőszerkészlet és egyéb hadi szerelvények.

Bem Ziegler polgármester házában szállásoltatá be magát; a városi lakosság küldöttségét a legnyájasabban fogadá, mert az ő elve a nemzetiségek kibékitése volt. Ziegler polgármester már azelött 6000 ftot tüzött ki jutalmul annak, ki Bemet elfogja. Midőn a polgármester megjelent Bemnél tisztelegni, ez utóbbi igy szólt hozzá: „Ön 6000 ftot tüzött ki jutalmul annak, ki engem elfog; lássa, én magam szolgáltatom most át Önnek magamat; fizesse ki tehát nekem a pénzt!"

A fővezér 11-kén megtekinté a várbástyákat és személyesen felállitá a város védelmére a csapatokat azon esetre, ha Puchner uj támadást kisértene meg.

A kiküldött kémjáratok jelenték azonban, hogy Puchner egy mellékuton egész hadseregével Brassó felé vette utját.

Czecz tábornok 3 zászlóalj gyalogsággal, 1 oszt. huszárral és 12 ágyuval utána küldetett azon meghagyással, hogy csak mint figyelö csapat müködjék.

Bem maga Bauer örnagy és segéde kiséretében 13-án Vöröstoronyra ment. Károlyi ezredes már megszállta a szorost. Az oroszok egészen kivonultak Oláhországba.

Bem megtekinti az ott tett intézkedéseket, megtette a szükséges védelmi rendszabályokat, Ihász örnagyot kinevezte a szoros parancsnokává, hátrahagyván számára 6 ágyut, az 55-dik honvéd zászlóaljt, és 1 osztály vadászt. Az ágyutalpak elökerekeit levétette, igy szólván Ihászhoz: „Ezekre nincs szüksége, mert hátrálni nem szabad Önnek.“

Innen 14-kén azt a rendeletet küldte Nagy-Szebenbe, hogy Kiss ezredes, hátrahagyván Szebenben egy zászlóalj gyalogságot és egy szárny huszárt, a többi csapatokkal induljon Czecz tábornok után. Károlyi ezredest is Vöröstoronyról Frekken keresztül egyenesen Brassó felé inditá.

Bem 16-án visszatert N.-Szebenbe, honnan másnap 17-én a sereg után indult, ezt 18-án utólérte Vledényben. A sereg 19-én Fekete-

halom felé veszi utját, hol Bem Puchnert a Brassóból érkezett orosz segélyerővel egyesülten, 14,000 emberrel csatarendben találja. E nap mart. 19-ke volt. Az imádott hadvezér névnapja. A magyarok égtek a vágytól, e napot fényes győzelemmel ünnepelni meg.

A támadás az egyesült sereg csatarendjének minden pontja ellen egyszerre oly hévvel, lelkesedéssel, elszántsággal történt, hogy a megrémült sereg a zárt sorokban előrohanó magyar zászlóaljak és a Würtemberg-huszárok ellenállhatlan rohamai elől csak hamar minden ponton visszahuzódni volt kénytelen. Egy század Parma-gyalogság és 1 szárny könnyülovas hadi fogolylyá lőn. A megfutamlott ellen egészen Weidenbachig üldöztetett. A magyar hadsereg egy része itt tábort ütött, a másik pedig Zeidenben elszállásoltatott.

20-kán Bem az előörsökhöz ment és megtekinté az ottani tért. Miközben intézkedéseit tette, Brassóból az ottani polgárok részéről küldöttség érkezett hozzá 12 kocsin fehér lobogókkal, a város hódolatát kijelenteni. A küldöttség jelenté egyuttal, hogy az osztrák-orosz csapatok Brassóból már kivonultak.

Bem még azon napon, 20-kán, bevonulását

tartá Brassóba, halálbüntetés terhe alatt megtiltván a rablást.

Mindjárt a bevonulás után Pap őrnagyot 2 zászlóalj gyalogsággal, 1 század huszárral és 8 ágyuval a törcsvári-, Szabó őrnagyot pedig ugyanannyi erővel a tömösi szoroshoz küldé, ezen szorosok megszállására. A gyors üldözés által az osztrák-orosz hadsereg összes málhás szekerei elfogatnak.

Itt mint érdekes adatot felhozzuk, hogy Bem a Puchner által N.-Szebenben hátrahagyott számos rendjeleket, melyekkel e jeles osztrák tábornok feldiszitve volt, mind utánküldte neki egy katonatiszt által igen udvarias levél kiséretében.

Az érintett két szoros főparancsnokává Kiss ezredes neveztetett ki. Bem a többi csapatokkal 23-kán visszaindult N.-Szebenbe, hova 25-kén érkezett meg.

A székelyek szép kérésére Sepsi-Szent-Györgyre is elrándult Bem, hol nagy lelkesültséggel fogadtatott. Bem nehány órát töltött itt és lakomát rendezett, mely alkalommal köszönetét fejezte ki a hazafias érzületü és vitéz székely nemzetnek segélyeéért.

Bem visszatérvén N.-Szebenbe, itt az er-

délyi hadjáratot befejezettnek nyilvanitá, miután egy talpalatnyi föld sem volt többé a cs. kir. hadsereg által megszállva. Erröl jelentést tőn a magyar kormánynak is.

E fáradhatlan hadvezér mindenesetre csekélyebb haderövel, körülvévé az oláh és szász lakosság ellenséges elemei által, 4 hónapnál kevesebb idö alatt kiverte az cs. k. hadsereget oly országból, melyben mondhatni, minden egyes pont egy-egy erös hadállás, — és bölcs, szelid, emberies rendszabályai által visszaadta rég nélkülözött nyugalmat a bérczes kis hazának.

Azon csapatok, melyek részt vettek e téli hadjáratban, a legnagyobb dicséretre méltók; azok bátran versenyeznek a hadi történet leghösiesebb bajnokaival.

A legellenségesebb elemek közepette, 14—22 foknyi hidegben a legjáratlanabb utakon megmászták azok gyakran a legmagasabb hegyeket, — gyakran maguk vontatták az ágyukat, söt többször történt, hogy meredek lejteken, honnan emberek, lovak az alattuk tátongó mély örvénybe zuhantak, fatörzsökön hengeriték fel azokat. — Éhen, szomjan táboroztak csikorgó hidegben a legkönnyebb ruházatban;

gyakran a legfárasztóbb utak után rögtön a legvéresebb csatákra keltek. Nem vettek számba semmi fáradalmat, semmi veszélyt, — ha tizszer megverettek, tizenegyedikszer neki bátorodtak és végre is győztek.

És mind ezen nélkülözéseket szivesen, önmegtagadással türték, soha sem duzzogtak, mert hisz mindezt imádott hazájukért, szeretett vezérükért tették, kin egész bizalommal csüngtek.

Nemes harczosok voltak; a magyar szabadsági harcz évkönyveiben a legelső helyet érdemlik meg. A bátor honvéd vitéz tettei által örökre bevéste magát a haza, söt a világtörténet emlékébe.

Bem a minö kérlelhetlen, szigoru a csatában, oly szelid volt a csatán kivül. A kivivott győzelem után azonnal bünbocsánatot hirdetett, megszünteté a kormány által felállitott rögtönitélő biróságokat, féken tartá a kormánybiztosokat és ugy tudta magát viselni, hogy daczára annak, hogy mint ellenség jött az országba, csakhamar bálványa lön az összes népeknek, és csak az országba küldött kormányközlegek isméti balfogásai folytán zavartatott meg itt-ott a béke.

Bem életmódja szerfelett egyszerü és mértékletes volt, mindig egyszerü honvéd ruhában járt, barna atillában vöröszsinórzattal, fején viaszvászonnal boritott fehér tollas csákót viselt. De ezen egyszerü ruházatban is a választékosságig csinos és tiszta volt; szakálla és bajusza bozontos volt; fejbőrén szőke álhajat viselt, melyet még éjjel is ritkán tett le.

Társalgási modora keresetlen, de szerfelett udvarias volt — gyakran igen találó, élczes ötletei voltak — a férfiak irányában közlékeny nőkkel szemközt kissé tartozkodó volt.

A franczia nyelvet szerfelett kedvelte, és a ki e nyelvet érté, az nagy ajánlólevéllel birt előtte.

Bem a maga személyére nézve semmi igénynyel nem birt, sem kitüntetésre, sem jutalomra sem méltóságra nem vágyott. A pénzt sem becsülte. Pénze soha sem volt, illetékét is csak akkor vette ki, ha mulaszthatlan kiadásai voltak. De katonái részére a világ minden pénzét felhasználta volna. Minden egyes győzelem után fényes jutalmakban és pénzsegélyben részesité katonáit.

Egészen pénztelenül ment ki Törökországba; ő csupán a szabadságért harczolt.

Legnagyobb ellenségei az oroszok voltak, kiket ő szintén szive mélyéből gyülölt. Legsovárabb vágya Lengyelország felszabaditása vala.

Midőn a 40,000 orosz Lüders és 10,000 osztrák, Clam parancsnoksága alatt 1849. julius havában benyomult, az erdélyi magyar csapatok nagyrészt a Bánságban voltak; a hátramaradtak az Oláhországba és Bukovinába vezető szorosokat tarták megszállva. Stein ezredes K.-Fehérvárt ostromolta (igen csekély erélylyel). Bem igen gyengének érezvén magát és ereje is különben nagy távolságokban szétszórva levén, kénytelen volt csak védállásba tenni magát a rendszeres terv szerint előnyomuló oroszokkal szemközt; de azért mégis minden talpalatnyi földet drága áron engedett át. Kiss ezredes, Erdélyben hősi hallálal mult ki a tömösi szoros védelmezésénél!

Igy veszté el Bem rendre Erdélyt, mig az oroszok Károly-Fehérvár alá nyomultak, hol az utolsó csatát veszté el, mely után a magyar csapatok Zsíbóra huzódtak és ott megadták magukat.

A kormányzó Bemet augusztus első napjaiban Magyarországra hivta, hogy itt a déli had-

sereg parancsnokságát átvegye. Az ösz hadvezér azonban akkor érkezett meg a temesvári döntö csatára, midön Dembinszky már parancsot adott a visszavonulásra és igy késö volt minden!

E csatáróli jelentést lásd a franczia eredeti szövegben.

Perczel hadi müködése

a Muraközben, 1848-ban; a dunai hadsereggeli egyesülése; ütközete Mórnál; visszavonulása a Tisza mögé; elörenyomulása Czeglédig; hadteste átadása Dembinszkynek.

BEVEZETÉS.

Az 1848-iki junius 10-éről kelt cs. parancsot, mely a horvátországi bánt, Jelasich altábornagyot számüzöttnek nyilvánitá, a nádor rendelete követé a Dráva hosszábani zárvonal felállitására.

Vas vármegye ennek folytán egy ezred mozgó nemzetőrséget állitott fel, s annak ezredes parancsnokává az első alispánt Vidos Józsefet választá, kit a miniszterium is megerősitett hivatalában.

A népfölkelés rendezése oly gyorsan ment, hogy már juniushó második felében a zalamegyeiek a Muravonalt a stájerországi határszéltől Kottoriig, a somogyiak s baranyaiak pedig a Drávavonalt szállották meg Slavonia felé.

Julius elején Vidos is ezen vonalba jött s Iharos-Berénybe tette főhadiszállását. Csányi Kanizsán volt mint kormánybiztos. S bár ezen népfölkelés fegyverzete, kevés kivétellel, kaszák és lándzsákból állt, de czélszerü tömeges felállitása elégséges volt arra nézve, hogy a cs. k. hadsereg előrenyomulását mindaddig gátolja, mig a Magyarország minden részéből ide sietö hadierők e csatatérre megérkeztek.

A mint a horvát hadsereg Jelasich alatt betört, e népfölkelés ugyan szétoszlott, azonban hátuk mögött ismét rögtön összegyülekezett, mi a cs. k. hadseregnek nem kis veszteséget, különösen Roth egész 10,000 emberből állt hadtestének elfogatását okozá.

Vidos september elején Hidvégen át Egervárra vonult vissza, de már september végén mint nemzetőri tábornok ismét Kanizsára vonult, hol Nugent alezredes 1300 emberrel, 6

ágyuval s 2 mozsárral állott a végett, hogy a horvát hadsereg szekereit födözze.

Vidos csapata mintegy 4500 nemzetőrből állt, de ágyui nem voltak, Nugent, Vidos közeledtével elhagyá Kanizsát, s a város déli részének dombjaira vonult, a Kanizsávali összeköttetést az oda kiterjedő erdőség megszállásával állitá helyre.

A magyarok támadásának október 4-kén, három oldalról kellett történnie, — különösen a vasmegyeiek által Pallin felől, a somogyiak által Sárszeg felől, mig a zalaiaknak a Letenyére vivő utat Becsehelynél kellett elzárniok.

Mintegy 600 ember kitünő vitézséggel ütött az emlitett erdőségre, s rohammal vette be azt, a Vidos vezérlete alatt állott pallini csapat zöme Nugent állása ellen nyomult, ki az erdőség elvesztése után nem várta be a támadást, hanem Szentmiklósra vonult, és a hidat maga mögött elégette. A Kis-Kanizsán s az erdőben állott ellencsapat rendetlen futásban hátrált Kottori felé. A horvátok vesztesége 81 halott volt s 113 fogoly 2 tiszttel, s a két mozsárágyu is a magyarok kezébe került, számos egyenruhával s gabnakészlettel. A horvát csapat

további visszavonulását Surdon és Zákányon át folytatá, s igy a népfölkelés gyors és erélyes föllépése által a horvátok ismét a Dráván tulra nyomattak vissza, a fölkelő megyékben a horvát főhadsereg minden szállitmánya elfogatott s az utóhadnak ezerei verettek agyon az elkeseredett népség által.

Nugent visszavonulása után pár nappal Csányi szétbocsátá a somogyi és zalai népfölkelést és Vidos a vasi nemzetőrökkel Szombathelyre vonult vissza, hol ő maga az itteni uj fölkelést Csepregen, Szentgyörgyben és Sárváron összpontositva állitá fel, hogy a lefelé vonuló osztrák tábornok, Theodorovics utját Horvátországba mindaddig elzárja, mig az utána nyomuló magyar dandár eléri őt.

Oktober 10-én szállták meg a nevezett pontokat s Theodorovics kényszerülve volt ezáltal oldalmenetét Köszegen át megtenni Stájerhonba, s a magyar földet elhagyni.

I.

Róth elfogatása Ozoránál. Muraközbei vonulás. Letenye, Kottori és Alsó-Dobrova melletti csaták. Friedaui ütközet. Muraköz elhagyása.

September első napjaiban 1848 állitá föl Pesten Perczel Mór az ugynevezett Zrinyi zászlóaljat 35-ik szám alatt, részint pestiekből részint Bécsből érkezett németekből, részint a Pesten állomásozott rendes katonaságból. Perczelt a honvédelmi bizottmány ezen zászlóalj ezredesévé nevezte ki, s a mintegy 150 főből állott, ugynevezett bécsi legiót (Aula) is alája rendelé.

A pákozdi csata alatt Perczel, Teleky parancsa alatt állott a balszárnyon Gárdonynál, a nélkül, hogy részt vett volna a csatában, s a hadseregnek sept. 30-án éjjel történt visszavonulásánál a Baracska mögötti halmokon az utóhadat képezé.

A mint Roth 10,000 főnyi hadteste Fehérvár felé való közeledésének, s Jelasich onnan történt Bécs feléi ellentétes visszavonulásának hire a magyar főhadiszállásra megérkezett, — Perczel ezredest az első elébe küldék, s ugyan-

akkor Begy csapatát Szt.-Fehérvárra rendelték a végből, hogy a főutat elzárja.

Perczel ennél fogva october 2-án Gárdonyba indult, 3-kán Szentivánba. Itt egyesült az Adonyból jövő hadosztálylyal, mely állott az 50-dik számu Hunyady-zászlóaljból, a 48-dik vagy szabolcsi zászlóaljból, 3 század Miklós-huszárból és két lovassági ágyuból, Görgei Artúr őrnagy parancsnoksága alatt.

E közben Kossuth sept. 19-iki felhivása által minden dunántúli megyében népfölkelés volt rendezve. Tolnamegye, melyen Rothnak átvonulni kellett, tömegesen felállott, s midőn a megyéhez közeledett, Dunaföldvárnál 10,000-nyi fölkelő nép volt összpontositva. Azon hirre, hogy Roth Pinczehely felé tart, a tolnai sereg Simontornyára vonult és 5000 emberrel szaporodott.

A császári tábornok figyelmét nem kerülte el ezen mozgalom; mindazáltal megvetve a csak kaszák- és vasvillákkal fölfegyverzett néptömeget, october 1-én Pinczehelyről Ozorára vonult hadával, és Slavoniával való összeköttetési vonalát, melyen hadkészleti tartaléka jött gyönge födözet alatt, több menetnyi távolságra háta mögött, egészen védtelenül hagyá.

Ez okozá a hadkészleti tartalék s egyéb szállitmányok elvesztését, miket a háta mögött fölkelt baranyai nép foglalt el. Arra nézve, hogy az átalános népfölkelést nem kell megvetni, ujabb bizonyságot nyert a horvát tábornok Pinczehelynél, hol valamennyi elmaradozott emberét agyonverte a nép.

Egészen elszigetelten a fölkelt néptömegek közepett vonult Roth tábornok october 2-kán Kalózra s 3-án Soponyára. Itt már bizonyossá lett a felől, miszerint Jelasich horvát főseregével, mely october elején Bécs felé oldalgott el, nem eszközölheti az egyesülést és hogy utja minden felől el van zárva.

Székesfehérvárnál Begy csapata állott 2500 emberrel, Szentivánnál Perczel 4000-el, Fehérvár és a Balaton közt a veszprémi népfölkelés volt indulóban, a Sióvonalt a somogyi népfölkelés (5000 ember) tartá megszállva, Déghnél 6000 tolnai állott, kik Ozoráról vonultak utána, továbbá Csapó vezérlete alatt 14,000 tolnai nép Ozora, Simontornya és Szentmiklós mellett, s Fehérmegye is egészen talpon állt.

Ily helyzetben minden felől bezárva, a horvát sereg a legnagyobb akadályok közt érkézett october 3-kán Soponyára és egy zászlóal-

ját Haas százados vezénylete alatt Bárándra küldte előre. Perczel értesülve e felől, Szentivánra nyomult közéjök, october 4-kén reggel egy Fehérvár felé irányzott mozdulat által, a midőn Begy csapata is elébe jött, Haas századát egészen elvágta seregétől és fogolylyá tette.

Perczelnek összejövetele Philippovics tábornokkal a magyar főhadiszálláson Tácznál sikertelen volt, miután Perczel föltétlen fegyverlerakást kivánt. Erre a horvát sereg még 4-én estve Ozora felé indult vissza. A Dégen állott tolnaiak Roth közeledtével tartalékjokhoz vonultak Ozorára és a Siónáli átmenetelt megszállva tartották. Perczel utánuk huzódott és 5-én Ozora halmain jelent meg a visszavonuló horvát sereg háta mögött.

Ez, a tartós esőben egészen felázott földön tett fárasztó menetek, éhség, és szomjuság által elcsigázva, s jelen rettentő helyzetében, 30,000 fölingerlett felkelőtől körülvéve, anynyira elveszté harczkedvét és bátorságát, hogy daczára tábornokai s tisztjei parancsainak s támadási jeladásának, nem nyult fegyveréhez, s igy adta meg magát oct. 6-kán a következő föltételek alatt :

1. A katonaság leteszi fegyverét s honába kisértetik vissza.

2. Az ágyukat, lökészleteket minden közkincstári vagyonnal együtt átadják a magyar seregeknek.

3. A főtisztek kardjaik megtartásával hadi foglyokká lesznek.

A horvát sereg, a nép által agyonverttek s a Bárándnál elfogott zászlóalj elvesztése után jelenleg 7800 emberből és 10 ágyuból állt, s mindez Ozoránál a magyarok hatalmába került.

Octob. 7-én és 8-án kisérték el a foglyokat, s a népfölkelést haza bocsátották. Perczel az elfoglalt ágyuk közül 6-ot magához véve, oct. 8-án 3 zászlóalj gyalogsággal, 2 század Miklós-huszárral, s 8 ágyuval Horvátország felé indult, 8-kán Enyingre, 9-kén Kenesére, 10-kén Veszprémbe, hol 11-én s 12-én megpihent, 13-kán Füredre, 13-án s 14-én a gőzhajón Keszthelyre, 15-én Kis-Komáromba, 16-án Kanizsára. Itt a zalai önkéntes 47-dik zászlóalj csatlakozott hozzá.

Azon hirre, hogy a cs. kir. hadsereg Kottorinál s Letenyénél áll, Perczel 17-én két hadoszlopban a Mura felé indult. Az $1\frac{1}{2}$ zászlóaljból, két század huszárból s 4 ágyuból állt első

csapat Szepetnek s Molnári felé vette utját, néhány ágyulövés után a Murafolyamoni átkelést kieszközölte s a császáriaktól egy ágyut elfoglalt. Alsó-Dobrován, hol az ellen meg akart telepedni, utczai harczra került a dolog, mely a horvátok megfutásával végződött. A magyarok Szent-Máriánál ütöttek tábort.

E közben a második csapat, mely Perczel személyes vezetése alatt $2^1/_2$ zászlóaljból s 4 ágyuból állott, Becsehelyen át Letenyére nyomult, a császáriak balszárnyának 460 zalai önkéntesseli megkerülése által a Murafolyamoni átkelést szintén kierőszakolta és a hátrálókat Turtsistyéig üldözé, mely alkalommal 3 ágyut foglaltak el, s egy Hunyadi gyalogszázad a Kottori felől jövő ellen-csapatból 7 főtisztet s 760 közembert fogott el. 18-kán mind a két csapat Csáktornyára vonult be, s az osztrák hadsereg Varasdra huzódott vissza.

Ezen állásban maradt Perczel a Drávavonalt megszállva november 8-áig, miután nem volt elég ereje a Dráváni átkelést eszközölni, annyival is inkább, mert Friedauban Burits tábornok 5000 főnyi dandára állott. Azonban Perczel ezen időt, az 56-ik számu (zalai) zászlóalj, s a 60-ik és 61-ik (két somogyi) honvéd

zászlóalj s egy utász-század szervezésére használta fel.

Ez időbe esik a rendelkezhető erőkkel semmi arányban nem álló, haszontalan friedaui hadjárat, nov. 2-kán Perczelt azon hir vétele inditá erre, hogy Burits Csáktornyát szándékozik megtámadni. Ezt megelőzendő Perczel, Csáktornyán kevés őrséget hagyva, a stájer határokat átlépte. A cs. kir. hadsereg előörsei egészen meglepetve Polstrauból Friedauba vonultak vissza s 50 foglyot vesztettek. Burits Friedau előtt állitá föl seregét, azonban néhány ágyulövés s bal oldalának fenyegetése által, hová egy zászlóalj volt külön elhelyezve, arra birta őt, hogy Grosz-Szontagba hátráljon.

Perczel megszállta Friedaut, azonban Buritsot nem üldözte tovább azon aggodalomból, nehogy Csáktornyávali összeköttetését elvágják, mi azon esetben, ha a Varasdnál álló cs. k. hadsereg határozottan föllép, könnyen megtörténhetik.

A magyar vezér akkor, a Csáktornyán őrizetül hagyott csapatok, (8 század nemzetőrség, 4 ágyu s egy szárny huszárság) levonásával, csak 4 zászlóaljjal, két század lovassággal s 8 ágyuval rendelkezhetett. Ha a császári sereg

november 4-én Friedau, Varasd- és Légrádnak mind három pontjáról határozott támadást intézett volna, ugy a Nedelitz és Alsó-Dobrova közti hosszu vonalnak oly csekély erőveli megtartására még csak gondolni sem lehetett volna és a visszavonulás a Murafolyam mögé komolyabb csata elfogadása nélkül annak idején történik meg.

Azonban ha a Muraközt meg kellett tartani, ugy egy gyors csapással az ellenfélt Friedaunál egészen szét kellett volna verni, s a Csáktornyán hagyott csapatnak Varasd ellen kell vala nyomulnia, s a varasdi hadtest átkelését a Dráván, egész erélylyel meggátolnia.

S miután Perczel a cs. k. hadsereget Grosz-Szontagba nem üldözé, s Csáktornyán még csak a Festeticsféle várat sem erősité meg, igy nedelitzi visszahuzódási vonalát egészen feladta, mi őt nagy veszélybe döntheté, hogy ha az osztrák vezérek gyorsan háta mögé kerülnek.

A horvát vezérnek, ki Varasdon az egész népségnek parancsolt és több ágyuval rendelkezett, Perczel vigyázatlan bevonulása Friedauba nem kerülheté el figyelmét, söt ha neki

magának nem is voltak tudósitói, mi a muraközi rokon népfajnál nem volt nehéz, a november 3-iki ágyuzás Friedaunál eléggé tudatta ő vele. A varasdi hidnak gyors helyreállitása tehát, melyről csak a talpfákat szedték el, oly állásba helyezhette volna őt, hogy a Perczel háta mögött csak 1 $^{1}/_{2}$ óranyira fekvő Nedelitz helységet megszállhatá, mig Burits szemközt intézve támadást, Perczelt két tüz közé szorithatá és biztos megsemmisitését eszközölhette volna. — Egy zászlóalj elég leendett a hátul fekvő Csáktornyát schakban tartani; azonban a császáriak elmulasztták ezt tenni és Perczel 6-án veszély nélkül tért vissza Csáktornyára.

A bekövetkezett esős idő s a Murának erős kiáradása, s a sziget könnyen történhető elözönlése s a Murahid elszakaszthatása miatti aggodalom arra birta Perczelt, hogy hadtestével nov. 8-án a Mura mögé vonuljon vissza s a Lendvától Molnáriig kinyuló védelmi állást, a zömmel Letenyét foglalja el.

II.

Hadműködési állás Lendván és Letenyén. — A főseregbezi elindulás. — Ütközet Mórnál és hátrálás Pestre.

A deczember elején Ausztriában, Stájerhonban és Horvátországban történt hadi készületek arra birták Perczelt, hogy mint már mondva volt, deczember 11-én hadteste zömével Lendva és Letenye mellett foglaljon el állást. A Muráni átmenetek szemügygyel tartása s megőrzése a Szekulics alatti tartalékra bizatott.

Ámde a mint decz. 16-án a császári főhadsereg Windischgrätz alatt Magyarországra bejött és Görgei hadserege hátrálni kezdett, Perczel parancsot kapott, hogy ezzel találkozzék s tegye magát érintkezésbe. Ennélfogva ő decz. 19-én indult el hadtestével a 35-ik, 47-ik zalai, 48-ik szabolcsi, 50-ik Hunyady-honvédzászlóaljakkal, 1 század utászszal, 1 század Miklós-huszárral, 1 század Sándor-huszárral, 2 század császár-huszárral, $^1/_2$ század Radetzky-huszárral, s 16 ágyuval.

A menet a következő állomásokon át ment végbe: 19-én Cseszeg, 20-án Lövő, 21-én Körmend, 22-én pihenés. Körmenden parancsot kapott Perczel, hogy a marczali vonalnak tartson és hadát jobbról a fősereg balszárnyával egyesítve Pápán, miután ez Győrnél veend állást.

E szerint 23-án Rumra (?), 24-én Jánosházára ment, hol parancsot vett gyorsan Pápára vonulni, és a főhadsereg védtelen oldalát födözni. Azonban a helyett, hogy 25-én Pápára sietett volna, Perczel ez napon csak Devecserre ért, s 26-án Pápára. Késő és már lehetlen volt a parancs szerint Téthnél, a Görgei hadsergének baloldalába nyomuló Jelasich bánnak elébe állani, és igy a távolabbi visszavonulást kellet választani. 27-én Tamásiba, 28-án Kis-Bérre mentek, hol a fősereg által kiküldött portyázó csapat, a pesti zászlóalj, 2 század Miklós-huszár s egy lovassági üteg csatlakozott hozzá. Itt egyesült tehát Perczel hadteste a fősereggel s most már annak balszárnyát képezé.

Görgei terve szerint, mely a császári hadsereg menetének lehető hátráltatását tüzte ki czélul, a rendeletnél fogva Perczelnek 30-án reggel a Sárkány melletti halmokat kellett

megszállnia, s ez előnyös állásban a csatát elfogadnia, mig a fősereg a neszmélyi, tatai, bánhidai és kömlődi vonalt tartja fen. További visszavonulás esetében a balszárnynak Lovasberényen s Martonvásáron át a Baracska mögötti halmokon kell állást foglalnia.

Perczel, mint a tábornoki rangban Görgeinél idősb, ezen rendelethez nem tartotta magát, hanem 30-án Mórig ment hadtestével, hol csapatait beszállásolá, s előörseit a várostól csekély távolnyira állitá fel.

És igy az uraló magaslatot az uralt állással cserélte föl és a cs. k. hadsereg jelentékeny tulnyomóságának még a területi előnyt is átengedé.

A Kisbérnél kapott erősitéssel e hadtest 6 zászlóaljból, 6½ lovasszázadból és 24 ágyuból állott. Mór a Csókahegy oldalában fekszik, egy szük völgyben, az emelkedett völgyrész, melyen e mezőváros fekszik, három oldalra hajlik le gyöngéden, és éjszak felé az átellenben fekvő sárkányi hegyhát halmaival egy öblöt képez, melyet a főut egyenes vonalban vág keresztül, a völgyet környező halmok erdővel vannak benőve, melyből az országut a helységtől mintegy 1000 lépésnyire kanyarodik kifelé.

Az erdő-szoros kinyilására e szerint a móri magaslatról hatályosan lehet lődözni. Ámde a császári sereg nem csupán az országuthoz köté magát, s miután az erdő kelet felől még az ágyukra nézve is könnyen járható volt, azon fölül a móri állást az átellenben fekvő magaslatról uralni lehetett, s belátva azt is, hogy állása veszélyezve van, Perczel visszavonulását már épen folytatni akará Lovasberény felé. De épen akkor, midőn a csapatok már elindulásra készültek, a kormánytól sürgöny érkezett, hogy minden áron s a hol csak lehet, fogadjon el csatát.

A nélkül, hogy megfontolta volna, miként ez mostani állásában serge megsemmisitését vonhatja maga után, még is megállapodott s bevárta a közelgő cs. sereget. Hogy azonban közeledése a veszélyes baloldalban megnehezítve legyen, az utász század ki volt küldve az ut bevágása végett, a jobb szárny födözése végett egy csapat huszárság a Sárkányba vezető erdő- és hegyuton küldetett Ordód felé.

9 óra tájban délelött, decz. 31-én jelent meg a cs. hadsereg csapatainak eleje, mely nehéz lovasságból állt, az erdőség nyilásánál, s a magyarok néhány lövésére visszavonult az

uttól balra levő tisztásra. Az utászok felhagyták munkájokkal és Mórra vonultak vissza. A császáriak csak lassan fejték ki erejöket, de az országut kelet felöli erdöségét több és több gyalogság szállta meg, a nélkül, hogy a magyar tábornok bármi módon megkisérlette volna ezen elöre törö mozgalom meggátlását. Csak két óra elteltével parancsolá meg az erdő megtámadását, mely végre az 50-ik zászlóalj s a lovas üteg nyomult elöre. A cs. k. hadsereg még nem fejlödött ki egészen; a támadás sikerült s az erdő széle be volt véve. Azonban a lovassági üteg, melynek a zászlóalj támadását gyámolitania kellett volna, egy, az erdőből oldalt kijövő üteg által csakhamar visszavonulásra lőn kényszeritve, mit oly gyors robajjal eszközölt, hogy nemcsak az ostromló zászlóaljat is szintén hátrálásra ragadta el magával, hanem a középpontban álló 35-ik zászlóaljat is zavarba hozta. A cs. k. hadsereg ütegei erős tüzelése és a 35-ik zászlóalj ingadozását felhasználó császári lovasság, mely rohammal tört elöre, képes volt az 50-ik és 30-ik zászlóaljat megfutamitani. A gyalogság gyorsan a városba vonult, de ezt is elhagyá, a mint az osztrák lovasság egy sikerült roham után elöre nyo-

mult s rendetlen futással szóródott szét, a város védelmére szánt gyalogütegtől 4 ágyut elfoglaltak s a tüzéreket lekaszabolták, a két tartalékágyu is elveszett.

Perczel az ütközet meggondolatlan elfogadása által, — melyben erejéhez képest kellő ellentállást nem fejtett ki — sok halottat, 1000 foglyot s több ágyut vesztett, s a főhadsereg balszárnyától el hagyta magát vágatni. Hadtestének romjait csak Pesten lehetett összeszedni, hová vad futással siettek. Ezen csapás által Görgei azon terve, hogy Buda előtt még egy döntő csatát vívand, meg volt hiusítva. Egyedül a 47-ik zászlóalj és a $^1/_2$ gyalog üteg vonult jó rendben Csákvárra, hol Karger dandárához csatlakozott s ezzel együtt Pestre érkezett.

Perczel hadtestének szétszórt részei Hansabégen is összpontosultak, s attól lehetett tartani, hogy egészen fel fog az oszolni. Azért hát parancsot vett, hogy Pesten ujra szervezze azt. Január 1-ső napján 1849-ben Pestre vonult, hol 2 nap alatt a nyert segélyerő által képes volt hadtestét 4-én Budánál felállitani, s a főhadsereg Váczrai visszavonulását födözni.

III.

A tartalékhad visszavonulása Nagy-Kanizsáról Czeglédre.

Perczel hadtestének tartaléka Szekulics alatt, Perczelnek Lendvára történt elindulása után, letenyei állását elhagyá, s csapatait Kanizsán összpontositá, hogy itt elszállásolja magát. Azonban már decz. 24-én parancsot vett Szekulics őrnagy, hogy a tartalékkal Nagy-Vázsonyba menjen.

Ennélfogva Keszthelyen s Tapolczán át Nagy-Vázsonyba vonult s innen 30-án Palotára, honnan a móri veszteség hirének vételére csak 4 órai pihenés után 31-én 2 órakor Lepsénybe érkezett. A menetet szakadatlanul folytatá Sárosd, Perkáta és Duna-Pentele felé a Dunán át Dömsödre, hová Szekulics január 2-án 1849, az 56-ik s 60-ik zászlóaljjal, 1 század Miklós-huszárral, s egy 6 fontos üteggel megérkezett. A 44-ik és 61-ik zászlóalj Perkátánál elvált tőlük, s Pestre vonulván, Perczelhez csatlakozott. Egyetértőleg Perczel hadtestével, Szeku-

lics 4-én Kun-Szent-Miklósra, 5-én Örkénybe, 6-án Czeglédre ment, hol 7-én az oda érkezett Perczellel egyesült.

Perczel visszavonulása a Tisza mögé; csaták Szolnoknál és Czeglédnél.

A január 2-án 1849-ben Pesten tartott haditanácsban elhatározták, hogy a hadsereg oszoljék meg s Görgei tábornok Felső-Magyarországba, Perczel a Tisza mögé vonuljon. Mint már emlitve volt, e szerint az utóbbi a 4-éről 5-ikre forduló éjjel, miután a császári hadsereg a budai hegyeken mutatkozott, Pestre vonult s Görgei hadtestének két zászlóalját, melyek elöörsön állottak, magához csatolta. Rövid pihenés után Üllö felé folytatá menetét, a nélkül hogy az ellen legkevésbé is háborgatta volna. 6-án Pilisre ment, 7-én Czeglédre, hol Szekulicscsal egyesült; — két napig maradt itt, hogy hadtestét, melynek eddig taktikai beosztása nem volt, kellöen rendezze.

9-én a sereg zöme Abonyba indult, Hertelendy csapata mint utóhad Czegléden maradt, — 10-én a zöm Szolnokba, az utóhad Abonyba.

Szolnokon. Répási tábornok, Perczel és Kollman hadi tanácsot tartottak. Az utóbbi azt tanácsolta, hogy a Tiszánál Czibakházát és Törökszentmiklóst szállják meg és a Tiszavonalt minden áron tartsák fön, mig a felvonulásra parancsot kapott bánáti hadsereg meg nem érkezik.

Perczel azonban nem fogadta el e tanácsot, hanem az egész Tiszavonalt födözetlenül hagyá, s Debreczen felé vette utjat, s hadtestét Debreczenbe s környékén akarta elhelyezni. Ennélfogva 11-én Törökszentmiklósra, 12-én Kis-Ujszállásra, 13-án Karczagra, 14-én Nádudvarra ment — s a főhadiszállás itt maradt. A Donmiguelek 1 zászlóalja Péterváradról jőve itt csatlakozott a hadsereghez, ellenben a Hunyadi és Zrinyi-zászlóaljak maradványai Ujvárosba mentek, hogy ott kiegészitsék magukat.

Karczagon Perczel 19-éig egészen tétlenül maradt. A tartalékhadtest név alatt fenállott csapatokat a miniszteriumhoz hivatott Répási tábornok Asbóth alezredesnek adta át, ki akkor Debreczenben mint katonai parancsnok müködött. — Ezen tartalékhad Ujvárosban gyülekezett s ugyanott egésziték ki s fegyverezték föl.

Perczel hadtestét a tiszainak nevezték el, melyhez Kazinczy ezredes 2 osztály császár huszárral, 1 vadász zászlóaljjal, és egy zászlóalj Preuszen-gyalogsággal csatlakozott. A kormány boszankodva Perczelnek majdnem Debreczen kapujáig való hátrálása fölött, a legszigorubban megparancsolá neki, hogy azonnal forduljon vissza és Szolnokot minden áron foglalja el.

Ennek következtében Hertelendy osztálya Kisujszállásra, Szekulics Karczagra, Kazinczy Kunhegyesre ment 20-án, — 21-én Törökszentmiklósra s Kisujszállásra. A mint az előhad T.-Szentmiklós közelébe jött, egyes vasas őrjáratokat vett észre. A kémlelésből kitünt, hogy Szolnokról csak egy csapat jött át élelmi készletek beszerzése végett. Kémek jelentették, hogy Szolnokot csak egy lovassági dandár, egy lovas- és egy röppentyü-üteggel tartja megszállva, mely csak Török-Szent-Miklós felé küld ki előörsöket, és a Zagyvát födözetlenül hagyá.

Ennélfogva Perczel elhatározá, hogy ezen dandárt megrohanás által fogja helyéből kiszoritani. — Hertelendy hadosztálya parancsot vett tehát az iránt, hogy a szandai csárdáig

nyomuljon elöre, oda érve, a megkerülő csapatot, mely Fegyverneknél a befagyott Tiszán kel át, két lövés által megerkeztéről tudósitsa, s ezen jel viszonzása után vele együtt Szolnokot támadja meg. — Kazinczynak, ki a megkerülő csapatot vezénylé, Tiszabőnél kellett a Tiszán átkelni, 22-én a Zagyván és Szolnokot hátulról megtámadnia, mig Hertelendy szemközt támad. — A tartalék-dandár Perczel Miklós alatt Hertelendy hadosztályát követé, és Szekulics Ujszállásról Törökszentmiklósig vonult.

Ezen rendelet teljesitésével Hertelendy 22-én indult el Törökszentmiklósról, s délután 1 óra tajban ért a szandai csárdához. A császári előörseket elüzték. Az előhad egészen a szolnoki hidig üldözte őket, hol néhány röppentyülövésre visszavonultak. Az osztály az alatt csatarendben nyomult előre, a jellövés megtörtént, de nem viszonoztatott, a tulsó partra küldött legénység jelentvén, hogy a megkerülő csapatot nem birja föltalálni.

Erre Hertelendy alezredes a töltésnek mind a két oldalán előrenyomult, a nélkül, hogy a viszonzandó jeladást bevárná, a Würtemberg-huszár ezred élén egy lovassági üteggel ügetve

lovagolt a hid felé, a tiszáninneni parton állott cs. k. lovas csapatot elüzte állásából, s a hid előtt megállapodott. Ismételve kiküldött czirkálók azon tudósitást hozták, hogy a császáriak elhagyják a várost.

Ugyanakkor ágyuzás kezdődött Szolnok mögött, mi arra birta Hertelendyt, hogy a hidon áttörjön, mit kieszközölvén, a hátráló utóhadat támadta meg rohammal. Kazinczy a sürü ködben eltévedt csapatával, későn érkezett meg s azon hibát követte el, hogy a császáriakat Abonytól elvágni akarván, jobbra még távolabb tért Szolnoktól, a helyett hogy rögtön a hátráló ellenre ütött volna.

A cs. k. hadsereg a legnagyobb rendben ment Abonyba üldözői elől, s még az napon visszavonult Czeglédre. 10 fogoly s néhány ló esett zsákmányul a magyar seregnek.

22-én pihenő nap volt Szolnokon, Szekulics hadosztálya szintén bevonult. Dembinszky tábornok ugyanaz nap Szolnokra érkezett, a kormány oly megbizásával, hogy Perczelt tanácsaival támogassa. Ez készséggel fogadta őt és Dembinszky a Czegléd elleni csata intézésében részt vőn.

A támadás terve elkészült, és még éjjel

23-án Abonyba ment az előhad, — Kazinczy Perczel Miklóssal Törtelre. 24-én Hertelendyhez parancs jött, hogy az ellent Czegléden támadja meg, ki azalatt egy zászlóalj vadászt is vett magához, és további erősitést várt. Kazinczynak Törtel felől kellett a támadást gyámolitania, és Szekulicsnak Abonyba vonulnia.

Hertelendy a császáriakat csatarendben felállitva találta Czegléd előtt. A csata elkezdődött, de az ellenfél látva a tulnyomó hatalmat, az ágyutüzelés rövid viszonzása után rendben visszavonult. Egy gránatos zászlóalj, mely ugyanakkor érkezett meg a vasuton, s a kocsikból már épen ki akart szállani, a vasuton tüstént visszafordult. A huszárok üldözőbe vették a cs. kir. hadsereget, és éjjel azon jelentést hozták, hogy az Albertiig vonult vissza.

Másnap azon tudósitás érkezett, hogy e helységet is elhagyá, s minden csapatjukat Üllőn összpontositják. Perczelnek szándéka volt Szolnokon őrséget hagyva hátra, a sereg nagyobb részével Jászapátin, Hevesen át a felső Tiszához vonulni, ott hadát Klapkáéval egyesiteni, Schlik ellen működni, s a Görgeiveli

összeköttetést megkönnyiteni. Ezen tervhez annyival inkább ragaszkodott, mert Vécsey és Damjanics tábornokok parancsot kaptak, hogy az első Szegedről Czibakházára, az utóbbi a Bánátból Szentesre vonuljon.

Azonban a kormánytól Czeglédre jött parancs meghiusitá ezen terv kivitelét. Ugyanis a Tiszafüreden az ottani hid védelmére álló csapat, 2 század Hunyady, s a pesti egyetemi fiatalság legiója, s egy szárny huszárság, a mint Poroszlóról Tiszafüredre vivő töltésen egy chevauxlegers-őrjárat mutatkozott, ezt a Pestről Gyöngyösön át jövő Szulzig hadtest előhadának tartván, állását elhagyá, a tiszafüredi hidat födetlenül hagyta s Ujvárosra vonult vissza, s a kormányt akként tudósitá, miként az ellen Tiszafürednél átkelt a hidon. A kormány hitelt adva ez álhirnek, miután Debreczen előtt semmi csapat nem állt, szorultságában azt rendelte, hogy Perczel hadteste ismét a Tisza mögé vonuljon vissza Debreczen födözése végett.

Perczel erre január 25-én Szolnokig jött, s itt vették a tudósitást, miszerint a kormány a vett jelentés valótlansága felől meggyőződve, az előbbi panancsnokot letette, és Asbóth alez-

redest a tartalékhad fölfégyverzett részével Tiszafüredre rendelte.

Perczel most ismét Szolnokon akart átszorongani, előbbi müködését ujra folytatandó. Ekkor mutatá be Dembinszky a kormány azon parancsát, mely őt a tiszai összes csapatok fővezérévé nevezte ki és felhatalmazta, hogy Perczel hadtestéből 4000 embert Tokajba inditson el.

Perczel megbántva érezvén magát a kormány ezen tette által, hadtestét nem akará megosztani, s Dembinszkyvel történt viharos szóváltás után, egészen leköszönt állásáról.

Másnap testvére-, Miklóssal együtt elhagyá hadtestét és csak mártiusho közepén vállalt el ismét parancsnokságot a déli hadseregnél.

A hadtest 26-án Szolnokról Törökszentmiklósra ment Dembinszky vezérlete alatt, ki a szolnoki hidat leégetteté, jóllehet a Tisza keményen be volt fagyva, az ellen Alberti mögötti állásából nem mozdult ki, és a déli hadseregből jelentékeny csapattömegek jöttek fölfelé.

27-én egy zászlóalj Preuszen-gyalogság, 1 zászlóalj Zanini, a 44-ik és 47-ik honvéd zász-

lóalj, egy utász zászlóalj, a bécsi legió, 1 század Koburg huszár, 1 század Lehel-huszár, 2 század császár huszár, egy 6 fontos gyalog üteg, Kazinczy alezredes vezérlete alatt Tokajba ment, s a hadtest többi részét az ezalatt Törökszentmiklósra érkezett Répásy tábornoknak adták át.

Felsö-
Magyarországi hadmüveletek.

Pulszky, Mészáros és Klapka vezérlete alatt vagyis a budaméri, kassai és tarczali csaták leirása.

Midőn Ausztria elhatározá Magyarország függetlenségét s az 1848-iki országgyülésnek maga V-ik Ferdinánd által szentesitett törvényeit fegyveres erövel visszavenni, mit először is Jellasich bánnak császári alter egová történt kinevezésével tanusitott, — két osztrák hadtest tört be Felsö-Magyarországba, egyik Simunich altábornagy alatt oktoberben, a másik Schlick altábornagy alatt novemberben, az elsö a közép Vágvölgybe, a második Komarnik- és Grábnál Dukla közelében Sárosmegyébe nyomulván be.

A magyar csapatok első összpontositása s csatázása Budamérnél.

Pulszky, mint nemzetőrségi alezredes, Felső - Magyarország s különösen Sáros- és Abaujmegyék védelmi szervezésével bizatván meg, mind a mellett, hogy a nemzetőrség támogatása s a komarniki, zborrói és grábi szoros utak megszállása végett rendes katonai csapatokért folyamodott, nem teljesiték kivánatát.

A mozgó nemzetőrség felállitása s alkalmazása körül kifejtett müködése nem volt elégséges, söt a sárosmegyei kormánybiztos, Irányi azon jóhiszemü képzelődésben ringatta magát, mintha a császáriak Dukla körül csak figyelő hadtestet állitottak volna fel a végett, hogy a lengyel fiatalságot a fölkeléstől tartóztassák vissza, — és igy midőn Schlick a nevezett utszorosokhoz ért, egészen megszállatlanul találta azokat és minden ellentállás nélkül nyomult Eperjesig. A felső megyék, Szepesség és Gömör kivételével, vagy nem magyar érzelmüek, vagy közönyösök voltak, tehát tétlenül

viselték magukat; — a kormány, valamint Pulszky sem volt eléggé erélyes, s igy ő Schlick 10,000 emberből, Fiedler, Pergen és Deym tábornokok alatti három dandárból állott hadserege ellenében csak 1500 nemzetőrrel s 11 ágyuval rendelkezett, s e csekély erővel Eperjes előtt, hol mint è vidék kulcspontjánál foglalt állást, természetesen legkisebb csatába sem bocsátkozhatott, hanem kénytelen volt visszavonulni Kassára.

Itt már az abauji s részben a borsodi fölkelő néphadat is felállitták, az épen ekkor szervezett, de egészen gyakorlatlan 42-ik honvédzászlóalj, a Thorsinczky vezénylete alatt állott lengyel legio, s a 20-ik honvédzászlóalj is ide csatlakozott, s igy Pulszky körül hamarjában egész hadtest gyült össze, t. i. 9000 gyalog, 50 lovas nemzetőr s 15 ágyu. E gyakorlatlan néppel foglalt ő állást a kassai hegy alatt dec. 18-án, 1848-ban.

A balszárny Haller, nemzetőri őrnagy alatt a Tehány és Budamér közt fekvő erdőt foglalta el, a középpont Gedeon őrnagy a 42-dik zászlóalj parancsnoka alatt és a jobbszárny Bányafy, nemzetőri őrnagy alatt a Budamér fölötti magaslatokat szállották meg

fent az utolsó karanyarulatnál, — 4 század és ágyu a tetényi utszorost foglalta el és Soós, nemzetőri őrnagy a jobb szárny födözéseül 2000 emberrel Vajkócz felé volt külön elhelyezve.

Ezen állás ugyan az uraló magaslatokra s a hegyes völgyes talajra nézve előnyös volt, azonban Pulszky roszul helyezte el rajta csapatait.

A balszárny oly nagy terjedelmü vonalon volt felállitva, hogy rendes katonaság könnyen áttörhette s ugy aztán a sereg zömét is könynyen szétszórhatta. Maga Tehány minden öszszeköttetés nélkül állt, — mert ha az ellen az utszoros bevételére forditja erejét, legrövidebb utja nyilik Kassára s hamarabb ott van, mint Pulszky visszavonulását eszközölheti. De csapatai elhelyezésének főhibája az volt, hogy Pulszky felállitása a Budamérről támadólag előrenyomuló ellent nem szemközt s ágyuinak teljes erejével, hanem baloldalt fogadá, azon balhitben lévén, hogy a császáriak a hegy tövében kezdődő falucskáról fognak nyomulni s a magyar állást hegynek fölfelé menve fogja megtámadni.

Schlick december 10-én indult ki Eperjes-

ről, Fidler dandára 11-kén Letmesnél balfelé vette utját a Hernátvölgybe, a Tehány és Budamér közti erdőt megkerülte s egyenesen Tehányba vonult.

Maga Schlick a többi két, Pergen- és Deym-dandárral délben a magyar had szeme láttára vonult be Budamérbe.

Pulszky akarata ellenére is, táborkari főtisztje, a 3 fontos üteget és a 6 fontos félüteget elvette az oly hibáson felállitott magyar hadsereg középpontjától s egyiket az országutra, másikat balról egy dombra állitá fel, ugy hogy e helyről uraivá lettek a térnek.

Schlick altábornagy táborkarával első lovagolt ki Budamérből a magyar had állásának kiismerése végett s a balfelől lévő magyar ágyuk tüzelésének daczára példás rendben vezette ki csapatait külön szakaszokban a helységbül s Tehány felé keletnek két csatarendben állitá fel azokat, mig a lovasság a völgyben nyugat felé nyomult előre. A középpontból egy hat fontos üteget állitott fel s oly jó sikerrel lődöztető a magyar telepet, hogy ennek egy 6 fontos ágyuját haszonvehetlenné tette, a többit pedig visszavonulásra kényszeríté. Erre a két első zászlóalj azonnal balra

rohammal támadta meg az erdőt s Haller embereit szétverte.

Schlick ezen bátor és sikeres föllépése úgy megdöbbenté az összes nemzetőrséget, hogy az futásnak eredt s nem lehetett többé feltartóztatni. A 42-ik honvédzászlóalj s a 20-ik két százada az ágyukkal együtt rendben vonultak vissza Kassára, s innen haladék nélkül a miskolczi országutra egész Szin況ig, hol a lengyel legióval s a Tehánynál állott 4 századdal egyesültek.

Schlick lovassága nem volt oly szerencsés. A magyar had visszavonulását akarta ez elvágni, s miután Széplak alatt a Hernáton átkelt, Uj-Bárczánál a lengyel legióra bukkant, mely az országuton lévő vendéglő állásában volt elrejtve. Ezek a két osztályból állott császári lovasságot közel engedték jönni magukhoz s 180 ember egyszerre rájuk süté fegyverét, ugy hogy ez összlövésre parancsnokuk, Concorregio alezredes, meg egy más főtiszt s mintegy 30 ember azonnal halva maradt s Skudier táborkari százados megsebesült s elfogatott s az egész lovasság szét volt verve. A lengyel legió Pulszky hátrálásáról értesülve a legnagyobb rendben vonult Szinára.

Pulszky egyedül a két zászlóalj- s a lengyel legióval s az ágyukkal, (mert Soós őrnagy Vajkócznál az első ágyulövésre elhagyá állomását a 2000 nemzetőrrel együtt), — egészen Miskolczig vonult vissza s az utócsapatnak megparancsolá, hogy minden hidat rontsanak el.

II-ik IDŐSZAK.

A hadseregnek Mészáros általi ujjászervezése.

(A szikszói és kassai csaták. Visszavonulás Miskolczra.)

Az osztrák hadtest 11-én Kassára vonult s hibázott abban, miként a helyett, hogy határozottan s gyorsan elörenyomult volna, ugyanott megállapodot s lehetővé tette azt, hogy Mészáros tábornok és hadügyér 18-kán Miskolczra érkezve, a közép Duna és Tisza vidékén akkor felállitott honvédzászlóaljakat összpontositá ott s egy, ha nem is begyakorlott, de mégis meglehetősen fölfegyverzett és szervezett, 10,000 főnyi hadtestet állitott fel decz. 20-án, melynek létszáma a következő volt:

A 17-ik, 20-ik, 42-ik, 43-ik, 52-ik, 26-ik honvéd zászlóaljak.

Az egri, borsodi és mezőtúri önkéntesek.

1 század Ferdinánd, 2 század Lehel, 1 század Coburg, 1 század Würtemberg huszárok, 6 század hevesi lovas nemzetőr.

Azon kivül 3 portyázó csapat, különösen a beregiek Rupaics alatt, a 21-dik honvédzász-

lóaljjal, az ungi és beregi nemzetőrséggel, s félüteg 3 fontossal.

A szepesiek Driska alatt a 19-ik honvéd-zászlóaljjal és 2 század szepesi vadászszal, s egy 6 fontos üteggel.

Thorsinczky a lengyel legióval s az abauji és zempléni önkéntesekkel.

Összesen véve 8600 gyalogság, 1600 lovas s 25 ágyu.

A kormány által sürgetve és Schlicknek Kassáni megállapodása által bátoritva, Mészáros támadólag lépett föl, a Driska- és Rapaics-féle két portyázó csapatot az ellen háta mögé küldötte ki, az elsöt Berkibe, az utolsót Sóvárra azon parancscsal, hogy január 1-én Eperjest támadják meg és onnan a hát mögött Kassa felé müködjenek, ez által az ellen erejét megosztva, — ő maga decz. 21-kén indult ki Miskolczról és elöörsei 24-kén Forróra érkeztek.

Thorsinczky őrnagyot Gálszécsre küldték, Schlicket oldalról fenyegetendö.

Schlik értesülve Mészáros jövetele s egész terve felöl, a Fidler dandárt Kassán hagyá, mig Pergen- és Deym dandárok decz. 26-kán

(1848) Nagy-Enyiczkére, 27-kén Pergen dandára Forróig, Deym dandára Alsó-Novajig nyomult. — A magyar hadsereg elöörsi parancsnoka Rembovszky őrnagy, a nélkül, hogy csatába keveredett volna, visszatért a Szikszó mögötti állomásra, hol Mészáros tábornok csatát vivni el volt határozva.

A 26-ik zászlóalj Alsó-Vadászra küldetett Szikszó megkerülését gátolandó.

Egy, 1000 gyalogból s 200 lovasból állt külön csapat Perczel Sándor őrnagy alatt Sajó-Szentpéterre volt kiküldve, hogy bizonyságot szerezzen a felől, valjon a 3-dik Kassán maradt Fidler dandár nem nyomul-e előre Tornán át baloldalról, — s ez esetben a dandárt tartóztassa fel, ellenkező esetben pedig 28-án Alsó-Vadászra vonuljon, s ha Szikszónál csatára kerül a dolog, az ellent jobb oldalon támadja meg.

Minden más magyar csapat a szikszói hegyen foglalt állást.

Decz. 28-án az osztrák előcsapatok valóban bevonultak Kis-Aszalóba s az elöörsi csatában visszanyomták a magyarokat. Azalatt Schlick Pergen dandárát Alsó-Vadászra küldte, az ott

álló 15-ik zászlóaljat megtámadta, szétverte és 1 századot fogolylyá tett, a többiek a szikszói főállásra vonultak.

Mészáros következőleg volt elhelyezve:

A balszárny Rembovszky alatt az erdővel boritott hegyormon állt, és a szöllővel beültetett dombokon az országut felé megczövekelve magát, és a 19-ik zászlóalj, a lengyel legió, az egri önkéntesek, s egy század Lehel-huszár s félüteg 6 fontos képezék azt.

A 26-ik és 42-ik honvéd zászlóaljak, a borsodi önkénytesek, és egy 3 fontos üteg állott a középpontban. Pulszky főparancsnokuk alatt az országuton jobbról balról. A jobb szárny a völgyben a Hernát és dombsorok mélyedései közt a lovasságra nézve kedvező térségen el, helyezve 1 osztály Lehel, 1 század Koburghuszár és félüteg 6 fontos s fél lovas ütegből állt Bobory őrnagy alatt, a 20-ik és 43-ik honvédzászlóaljak a hevesi gyalog és lovas nemzetőrök, félüteg 6 fontossal a centrum mögött a tartalékhadat képezék.

E helyzetben várták az ellent, ki a 15-ik zászlóaljat szétvert Pergen-dandárral a magyar sereg balszárnya, Deym dandára Szikszón át a

középpont felé irányzá menetét. Mind a két dandár egyesült Szikszó előtt s csatarendben nyomult előre.

A Deym-dandár az országuton jobbról balról, a gyalogság, zárt osztálycsapatokban, a lovasság szemközt arczvonalban a balszárnyon, az ágyuk a középpontban.

A 7000 emberből állt osztrák sereg a nélkül, hogy támadott volna, majdnem egy óráig állt e helyzetben lábhoz téve fegyverét.

Mészáros belátá azt, hogy a részéről i előnyomulás a gyakorlatlan csapatokkal, ezeknek csakhamari szétrobbantását vonná maga után, s csak kedvező állásától remélt szerencsés sikert; — mindazáltal az ellent ki akará tétlenségéből mozditani, s azért a 6 fontos gyalog s 6 fontos lovas fél-félütegeket az országuton előrenyomulni rendelte ágyulövésnyi távolságra, a Lehel huszárok födözete alatt, s megkezdeté a tüzelést. Ezen lovassági osztály szükségtelen kitevésének az volt a következése, hogy a császáriak állásának közeppontjából a 12 fontos üteg azonnal gránátokat vetett közéjök s az egészen gyakorlatlan, s fiatal lovakon ülő huszárokat zavarba hozta, s rendetlen viszszavonulásra kényszerité. A Koburg-huszárok

tüstént oda küldött százada némileg helyreállitá a rendet, és sem az ellen, ki nem kedvező állásából a magyar hadsereg igen előnyös helyzetü középpontját nem akarta erőködve megtámadni, sem Mészáros nem folytatá itt a harczot.

A balszárnyon egy század chevauxlegers vágtatott elő a végből, hogy az előre nyomult fél gyalogüteget elfoglalja, azonban az egy töltés szélén elrejtve állt, három fontos félüteg teljes töltésü kartácscsal oly jó sikerrel müködtek ellenök, miszerint több halott hátrahagyásával kénytelenek voltak előbbi állásukba viszszavonulni. — Ugyanakkor, midőn ezen század előre tört, 1 zászlóalj gyalogság s fél üteg röppentyü a magyar állás legszélső jobb szárnyát osztálycsapatokbani rohammal támadta meg, azonban a velök szemközt álló lengyel legió s a 17-ik honvédzászlóalj vitézül fogadták s viszszaverték őket. Mészáros még a 26-ik zászlóaljat küldé ki a középpontból a balszárny gyámolitására, melyet még két császári zászlóalj támadott meg, de ezeket is visszaverték. — E közben beesteledett, s egyik fél sem akart döntő ütközetbe bocsátkozni.

Egy, a Perczel csapata felé még délelőtt a

harcz kezdetekor kiküldött őrjárat épen estvefelé azon jelentéssel érkezett meg, hogy Perczel csapatát nem találta föl, azonban a magyar had állása balszárnyon egy ellenséges csapat által körül van véve, mely Sajó-Vámos felé irányozza menetét. Ezen tudósitás következtében határozta el Mészáros az éj bevárása után a Sajófolyam mögötti visszavonulást, mi reggeli 6 óra tájban a legnagyobb rendben végbement. Arnótot a 26-ik zászlóalj, s 1 század Hunyady huszár, s 6 fontos fél lovas üteg; Felső-Zsolczát a 20-ik s 17-ik zászlóalj, s egy század Koburg huszár s a 3 fontos üteg tartá megszállva, — minden más csapat Miskolczra vonult.

Perczel azonban csakugyan, még mielőtt beesteledett volna, Alsó-Vadászra érkezett, de itt egy futártól azon utasitást kapta, hogy Szirma-Besenyőre vonuljon vissza; miután a sereg zöme állását elhagyá s Miskolczra megy, — s ő aztán ahhoz tartotta magát.

Ebből látható, miként Mészáros már kezdetben a Lehel-huszárok visszavonulásakor ingadozva nem bizott a sikerben. Ha igaz az, hogy a magyar had ágyuk tekintetében csak oly erős volt, mint a császári, tehát várni lehetett, hogy miután Perczel az ellen oldalán annak

idején megérkezett, az öszpontositott magyar ágyuk egyesült tüze az ellen középpontját megingatta volna, és a magukat vitézül viselt zászlóaljak azonnal előrenyomulása le a dombokról, — valamint a fiatal lovasság gyors rohama (de nem az ellen ágyutüzéneki kitevése), biztos sikert vívott volna ki s a csapatok bátorságát emelendé; — mig ellenkezőleg szükségtelen visszavonulása lehangolá, demoralizálta őket. Hozzájárulván még az is, hogy az őrjárat jelentése hamis volt, s az általuk látott csapat nem más, mint Perczelé volt.

Az osztrák hadsereg nemcsak hogy nem üldözte a magyart, de söt meggyőződvén a felől, miként Mészáros a Sajón át visszavonult s örülve állásán, éjfélkor elindult s Kassáig ment vissza.

Mészáros csak 29-kén estve értesült a császári sereg visszavonulása felől.

Schlik altábornagy a nemzetőrségnek háta mögötti összpontositása s a két portyázó csapat Sóváron és Berkiben történt megjelenése, aztán a magyar sereg derekas ellentállása által indittatva érezheté magát visszamenni. Ő azonban az erőtetett szemlegzés jelenlegi fela-

datát megoldva hitte, s a háta mögött Eperjes körül müködő csapatok s nemzetőrök szétverését tüzte ki czélul.

Mészáros a Sajó mögött védelmi állásba helyezte magát oly csekély bizalommal, miszerint már parancs volt kiadva, hogy ha az ellen támadólag lépne föl, az átalános visszavonulás a harsányi hegyeken át történjék, szerencsétlenségben csüggedve, szerencséjében elbizakodva, Mészáros Schlicknek visszavonulását félelemnek tartá, holott nem volt az más, mint eszélyes taktika; s másod izben is támadólag föllépni elhatározá, s nem eléggé gyakorlott fiatal, mint látandjuk, a császári sereget Kassa elötti erös állásában igen rosz taktikával támadta meg, mig saját elönyös állásában 28-dikán kedvező helyzetét felhasználni elmulasztá.

E szerint Dessewfi dandára 30-án Szikszóra, Perczel fél dandára Edelénybe, fél dandárból álló jobbszárny F.-Zsolczára nyomult elő.

31-kén Dessewffi elöhadi dandára Forróra, Pulszky zöme Szikszóra, a jobbszárnyi fél dandárt Rembovszky alatt a jobboldal biztositása végett Baksára küldték. Perczelnek ellenben

meghagyák, hogy Torna és Szepsi felé nyomuljon s a föcsapattal egyszerre támadja meg Kassát. A 17-dik zászlóalj Schulz őrnagy alatt parancsot kapott Felső-Késmárkra menni s Perczellel összeköttetésben maradni.

Január 1-én 1849 Dessewfi Garadnára, Pulszky dandára Forróra, Rembovsky Vizsolyra érkezett; 2-kán az előhad Hidasnémetire, a zöm Szőledre, Perczel Nagy-Idára, Rembovsky Gönczre, Schulcz Perénybe.

Mészáros azt hitte, hogy Schlick Eperjesnél fogja őt várni. Ennélfogva Hidasnémetinél az előhadat a zömmel és a tartalékkal egyesité, Szinánál az országuton letér s a Kassa előtt elnyuló térségen terjeszkedik ki. Azonban a kiküldött őrjáratok jelentik, hogy Enyiczke üres s hogy sehol nem látni nyomát a cs. hadseregnek. Erre a Dessewfi-dandár Enyiczkére, Pulszky a zömmel és tartalékkal Szakálra, hol Schulcz csapata is megjelen, a jobbszárnyi fél dandár Rembovsky alatt Zsadányra, a balszárny Perczel alatt a maholyi házaknál.

Itt értesül Mészáros a Driska és Rapaicsféle portyázó csapatok balul kiütött müködéséről, kik Fidler dandára által szétverettek. S habár e miatt a következő nap győzelmébeni

bizalom tetemesen csökkent, Mészáros ebbelhitében szilárdul állt és tovább is rendezte a Kassa elleni előrenyomulást. Harczrendi terv január 4-kére reggeli 8 órakor: Dessewfi dandára az országuton megy Bárczán át, a középpont csapatokban indul el a nyilt térségen s Bárcza fölött átkelvén a Mislonka patakon, az akasztófahegyet, mint a hadi állás kulcsát kell elfoglalnia. Perczel a téglavető elfoglalása után a középponttal együtt müködik; a jobbszárnyi fél dandár a Bárczán lévő előhaddal egyesül.

Az előrenyomulás alkalmával hamis kémektől azon tudósitást kapja, hogy az ellen Kassát elhagyta s ez által még inkább neki bátorodott a magaslatok alatti rosz állásba hatolni. A harcztér nem is volt szemlegezve, a sereg mindinkább haladt, mig nem egyszerre balról heves ágyuzás fejlődik ki, jeléül, hogy Perczel már harczba keveredett. Ezen gyönge szárny támogatása végett Dessewfi sietve megy át a Miszlonkafolyón s élénk tüzelést kezd a temető mellett felállitott császári csapatokra.

Az ellen 12 fontos ütegéből oly hevesen viszonzá e tüzelést, hogy a dandárnak meg kellett állania, ezalatt a középpont is átkel a Miszlonka-folyón és csatarendben fejlödik ki, szeren-

csétlenségre két zászlóalj az első, s egy zászlóalj a 2-ik csatarendben — mind zászlóalji tömegekben. Az első csatarendben lévő középpontban állt egy 6 fontos üteg, a 2-ik csatarendben egy 3 fontos üteg; -- egy fél röppentyűüteg a jobb szárnyon, a lovasság egyesülve, a balszárnyon lépcsözetesen felállitva, a középpont ágyuit a lehuzott árkon át csak nagy erőködéssel lehetett átvonszolni, a mikénti visszatérésre nem is gondolt Mészáros és Pulszky, — mind a mellett, hogy jól ismerték csapataikat, ugy mint azt is tudták, mily kevéssé képesek azokat lelkesiteni. Alig állt a centrum zászlóalji tömegekbe, a mint egy jó lövésnyi távolra elrejtve felállitott osztrák röppentyűtelep néhány szerencsés lövést tett a tömegekbe, s ez által az egész középpontot nemcsak megingatá, de sőt miután Bobory őrnagy azon parancs teljesitése helyett, hogy t. i. a 42-ik zászlóaljjal egyesülve, a röppentyűtelepet rohammal támadja, — Lehel huszáraival együtt megfordult, elszaladt s vad futásnak eredt, a nélkül, hogy az ágyukon kivül más ellent láttak volna.

Ellenben Perczel a balszárnyon derekasan viselte magát, a téglavető kemenczéket elfoglalá, és az ellent nagy bátorsággal a város fa-

láig szoritá. Ekkor veszi észre Dessewfi a középpont futását és Perczelt visszahivatva, hátrálást rendel, a nélkül, hogy csatában lett volna. A centrum minden ágyuját a Miszlonka patakban hagyá, a szekerészlegények elvágták a húzó istrángot s lovaikkal elfutottak. Dessewfi állása megtartásával talán megmenthetett volna néhány ágyut. Bobory főbelövetést s huszárjai tizedeltetést érdemeltek volna. Ez a legnagyobb gyávaság volt, a mit csak gondolni lehet. 4 gyalog zászlóalj, 3 osztály huszárság, 17 ágyu és 3 röppentyü vad futásnak erednek, mivel az ellenek néhány röppentyüje a tömeg közé esik.

Schlick megelégedve e könnyü győzelemmel, s megvetve ellenét, nem is üldözte a magyar sereget. Fölösleges is lett volna, mert a nélkül, hogy üldözték volna, magától is rettegve nyakra főre szaladt, s egy kis része csak Miskolczon állapodott meg. 5000 ember egészen elhagyá az öreg és gyönge vezért s eltévedtek gyanánt jelentettek be.

Thorsnitzky, ki jobb oldalt Gálszécsre volt kiküldve, egy zászlóaljat talált itt, s az utczai harcz után, melyben kevés vesztesége volt, elfoglalá a helységet. A kassai futás után ő is

visszavonult a legnagyobb rendben Miskolczra. Itt gyülekeztek össze lassanként a megyei hatóságok által letartóztatott gyász vitézei a szétvert hadseregnek. Mészáros Dessewfire bizta a sereg szervezését, és Pulszkyt elmozditák.

Miskolczon kapta Mészáros azon tudósitást, miként az osztrák főhadsereg Pestre bevonult, s Görgei Vácz, s Perczel a Tisza felé hátrál s a kormány Debreczenbe van áttéve.

Ezen válságos helyzetben Mészáros eleintén habozott az iránt: valjon Tiszafüredre vagy Tokajba vonuljon-e, midőn a hadügyérség dolgait vezető Vetter tábornok január 8-án azon tudósitást küldte hozzá, hogy a 34-ik zászlóalj és 300 Donmiguel, 1 osztály császár huszár, egy 6 fontos üteg, s fél 12 fontos, hadtestének erősbitése végett már elindult Tokaj felé. E hely volt Schlickre nézve a legközelebbi hadműködési alappont, minthogy a szolnoki és tiszafüredi átmeneteleket a Tiszán, valószinüleg a főhadsereg veendi szemügyre. Mészáros meggyőződve e felől, s Tokajnak fölötte kedvező védelmi helyzete, s a nagyobbára rendes segélycsapatok erősitése által biztositva, január 9-én oda tette át főhadiszállását.

Dessewfi még az nap Miskolczon maradt, és

a Tornán át egyesülés végett elörenyomuló Driska- és Torsnitzky csapatait is fölvette, és 10-én és 11-én a tarczali, tokaji és keresztturi állásra vonult. Itt Mészáros az örnagyból ezredessé kinevezett Klapkának adta át a föparancsnokságot és a hadügyérség dolgait átveendö, Debreczenbe utazott.

A tarczali és keresztúri ütközet.

Ha Schlick altábornagy a kassai györzelmet felhasználja, s Mészáros szétvert hadteste után nyomul, ez soha nem birta volna magát összeszedni, s a császári sereg ura lett volna a tiszai átmenetnek Tokajnál. Egy hadi támadás Debreczen ellen tökéletesen sikerül, s Windischgrätz föhadseregének gyors elörenyomulása az egész magyarországi hadjáratnak egyszerre véget vethetett volna.

Schlick hihetöleg magasabb parancs következtében hagyott fel az üldözéssel, s igy Klapkának, ki a föparancsnokságot Mészárostól jan. 14-én vette át, elég ideje volt a megérkezett segélyerövel a hadsereget ujjá szervezni s Tarczal és Keresztur mellett állást foglalnia.

Klapka a csapatok szellemét ügyekezett fölemelni, hadtestének kiterjedtebb térséget adott, előre tolt osztályokkal a tulajdonképi hadállásba, hogy időt nyerjen összeszedni magát a legközelebbi harczra.

Igy helyezte el a Schulz-dandárt Olasz-Liszkára, a Bulharin-dandárt Szántóra, a Gedeon-dandárt Baksára és Megyazóba, Dessewfi dandárát Szikszóra, mi által minden főbb ut szemmel tartatott. A lengyel legio 2 százada a beregi nemzetőrökkel s 6 fontos fél üteg Rembovszky őrnagy alatt, mint önálló parancsnokság, Beregmegyébe volt külön kiküldve.

Schlick altábornagy csak január 17-én hagyá el a Fidler és Pergen-dandárokkal Kassát, Deyn dandárát hagyva itt őrségül, s Tokaj felé vonult. 19-én bukkant az osztrák előhad a Bulharin-dandárra Szántónál. Klapka ezen dandárt, nem lévén szándoka előhadi csatába bocsátkozni, Tállyára rendelé. 20-án parancs jött, hogy Schulcz dandára Keresztúrra, Bulhariné Tarczalra menjen. A Szikszón a Hernát tulpartján kitett Dessewfi-dandár, miután Klapka megtudá, hogy Schulzig hadosztálya (Parrot és Krieger dandára) Pestről Schlicknek segélyére

jön, — Szikszón nem maradhatott tovább, és Tarczalra hivták vissza, hova 21-én megérkezett.

Az alatt Schlick altábornagy Tarczal felé nyomult és délben 1 órakor Bulharin ezredes állására bukkant, ki itt várta az ellent.

A lengyel legió, az abauji nemzetőr-vadászok, 1 század Prinz Preussen, fél üteg 12 fontos, fél üteg 3 fontos a Therézia-kápolna domb oldalán állottak. Ők képezék a jobb szárnyat egy irányban a Tarczalra vezető mellékuttal. Velök egyenlő magasban a 34-ik honvédzászlóalj két osztálya, s az országuton fél üteg 3 fontos, a lovasság balra, a császár huszárok az első csatarendben, Lehel huszárok a 2-ikban, a 34-ik zászlóalj egy osztálya a Tarczal felől keletnek fekvő erdőt tartá megszállva.

Bulharin egy huszár-őrjáratot küldött ki Mád felé, minthogy a sürü köd minden kilátást elfogott.

Ezen őrjárat a zombori csárdánál bukkant az előrenyomuló ellenre, a nélkül, hogy állásukat vagy erejöket felismerhették volna.

Az ellen az országuton előre állitott fél üteg 3 fontos elkezdé a tüzelést, mely viszonoztatott, de a sürü köd miatt hatás nélkül. A

császáriak egyik gyalog (Mazuchelli) zászlóalja a kápolnahegy ellen volt kiküldve, el is érte azt, s a sürü ködben 20 lépésnyi távolságra jött össze a lengyel legióval. Ily közel érintkezve, a lengyel legio mind két osztálya azt hivé, hogy a császári lengyel ezred át akar hozzájuk szökni, mig a császáriak azt hitték, hogy a lengyel legio el van fogva, elannyira, hogy Fidler tábornok, a lengyel legio parancsnokával Thorsnitzkyval valóságos alkudozásba bocsátkozott. Ekkor a jobb szárnyról a Susstenau-vasasok egy osztálya rohammal támadja meg a lengyel legiót, melynek ügyes és határozott parancsnoka a jobb szárnynyal azonnal átkanyarit, s egyszersmind szemközt és oldalt összlövéseket ád a vasasok- és Mazuchelliekre. Erre a vasasok megszaladnak, s a gyalogság megfordul és hátrál.

Az abauji vadászok s a 12 és 3 fontos ütegek támogaták a csatát, s ezen szárny döntőleg győzött, a 34-ik zászlóaljnak az országuton felállitott osztálya egy rövid csatározáson kivül nem vett más részt a harczban.

A huszárok többször összecsaptak a császári könnyü lovassággal, mik azonban nem voltak döntő ütközetek, ezek egyikében esett

el a császáriaktól a derék Behm százados, ki százada élén hősileg küzdött.

A balszárnyon csak ágyulövéseket váltogattak, miután a sürü tartós köd nem engedé meg a komoly támadást.

A magyarok megtarták a csatatért, az osztrák csapatok Mádra vonultak vissza.

23-án tudta meg Klapka, hogy egy 6000 emberből álló császári hadosztály Schulzig altábornagy alatt feléjök vonul. Ezen hadtestnek egyesülését Schlickével nem lévén képes meggátolni, s az ő gyengébb s gyakorlatlan csapataival szembe szállni velök veszélyesnek tartván, Klapka 28-án a Tisza mögé vonult, s Rakamázban foglalt állást, hol a szép és nagyértékü hid fölégettetett.

Schlick egyesült Schulziggal és 15,000 emberrel indultak Tokaj ellen, hol februar 4-én a tiszáni átmenetelt erőszakolták, de több izbeni kisérletök nem sikerült, a most már fegyelmezettebb, és sokkal jobb tapintattal vezérelt fiatal honvédek hősileg védték a legmagyarabb folyamot.

Klapka a Bulharin-dandárt Lökre küldé, nehogy seregét körülkerítsék, — miután a Tokaj melletti állás a nagyobb herczerők ki-

fejtését épen nem engedé meg, s ő azt hitte, hogy Schlick Tokajnál csak tüntetni akart, s a valódi támadást Löknél eszközlendi.

Az által menekült meg a magyar, hogy ezt tenni ellene mulasztá.

Schlick a tiszáni átkeléssel felhagyva, 5-én éjjel Tarczalra s Keresztúrra vonult vissza.

Dembinszky az összes tiszai hadsergek főparancsnokságát átvevén, február 5-én megszemlélte a Klapka alatt álló hadtestet. Kazinczy osztálya a 44-ik és 47-ik honvéd, aztán 1 Preussen, 1 Zanini, 1 utász zászlóalj, 1 vadász század, 2 osztály császár, 1 század Lehel, 1 század Koburg, 1 század Hunyadi huszárok, végre egy üteg 6 fontos, egy 12 fontos Török-Szentmiklósról vonult fel. Klapka tudatta Görgei helyzetét a Szepességen és Schlick visszavonulását Keresztur- és Tarczalra. A tudósitók épen akkor bejött jelentéseiből kitünt, miként Schlick febr. 6-án Tarczalt is elhagyá és Kassára siet vissza. Ennek oka valószinüleg azon hozzá érkezett tudósitásban rejlett, miszerint Görgei Szepesből lefelé, Dembinszky pedig föl-

felé működik és ő mostani állásában a körülkerités s bezárás veszélyének van kitéve.

Ekkor kérte Klapka Dembinszkyt, hogy minden erővel üldözze Schlicket, miután Kazinczy már 6-án átkelt Löknél a Tiszán. Egy értekezés alkalmával jan. 30-án Egyeken magam is azt tanácslám Dembinszkynek, hogy Tiszafürednél a hidon keljen át, azonnal Miskolczra vigye hadát, és Schlicket oldalban támadja meg. Azonban Dembinszky igen merésznek találta e tervet, pedig ez által 8 napot nyert volna.

Kazinczy febr. 7-én indult el hadosztályával Szerencsre, 8-án Geszthelyre, 9-én Miskolczra, hol megállapodott.

Schulcz-és Dessewfi dandára 7-én ment Keresztúrra, Gedeon és Nyeregjártó dandára Tarczalra, 8-án mént Dessewfi dandára Boldogkő-Váraljára, Schulcz Baksára, mig Nyeregjártó Kazinczy osztályával csatlakozott.

9-én Schulcz dandára Garadnára, Dessewfi és Gedeon dandára Göncz és Ruszka felé. — Hidasnémetinél állást foglalt az ellen 1 zászlóalj gyalogsággal, 1 osztály lovassággal s ágyuüteggel a hernátoni átkelést födözendő.

Klapka észrevevén az ellen csekély számát,

Dessewfi dandárát támadásra vezénylé, a lengyel legio s az abaujvári önkénytesek csatárláncz-ban oszolnak fel, a 26-ik zászlóalj utánuk nyomult, s 1 osztály Koburg-huszár a síkon állt, Lapinszky (szepesi) 6 fontos ágyuütegét előre tolták.

A dandár többi csapatai osztályonként állottak a hátulsó térségen.

A lengyel legio, az önkénytesek és a 26-ik zászlóalj bátran nyomultak előre, — az ellen csatárjai egész a hidig visszaszorittattak. E hidat rohammal ostromolták, a tulparton álló császári ágyuk heves kartácsolása daczára. A császári csapatok elhagyák a hidat, melyet ők gyujtottak fel. De a lengyel legio Lapinszky ide sietett ütege által gyámolitva, még is előre tört az égő hidon. Az ellen sietve hátrál Kassára, a nélkül, hogy tovább védte volna magát.

Hidasnémetit még 9-én a 26-ik zászlóalj foglalá el, a többi csapat Gönczön tanyázott.

10-én Schulcz dandára Hidasnémetibe, Dessewfi és Gedeon dandára Szináig nyomult.

Dembinszky főhadiszállása a Kazinczyhad-osztálylyal és Nyeregjártó dandárával együtt Miskolczon maradt.

Dembinszky futár által ismét parancsot

küldött Klapkának, hogy az ellent ne üldözze, mi által Fidler dandára Enyitzkénél bántatlanul maradt, s Schlicknek lehetővé tették oldalfordulati menetét Torna felé eszközölnie.

11-én Görgei rajzónnal irt Klapkához, hogy minden sereg Kassa felé tartson.

Erre Dembinszky ellenparancsa Laczára, Klapka még febr. 11-én Zsadányba indul, s 12-én Kassán Görgeivel egyesült. Schlick azonban ekkor már (11-én) Sepsibe vonult, s Dembinszky határozatlan magaviselete, s Görgeinek Eperjesen történt hasztalan megállapodása miatt a bizonyos kelepczéből kimenekült.

Benyiczky portyázó csapata.

A magyar főhadsereg támadó hadi működése szükségessé tette, egy portyázó csapatnak a putnok-losonczi országutrai kiküldését, hogy a szepesi, nógrádi, honti, zólyomi és sárosi vonalon működő császári portyázó csapat mozgalmai felől tudósitást adjon.

E feladattal Benyiczky Lajos őrnagyot bizták meg, ki 600 főnyi gyaloggal, egy szakasz huszárral, s két 6 fontos ágyuval márczius 21-én 1849-ben indult el Miskolczról s 22-én Rimaszombatba ment. Itt értesült a felől, hogy egy császári zászlóalj, s egy röppentyűüteg van kiküldve Pestről Losonczra, hová 23-kán kell megérkeznie.

Közelebbi tudósitásokat kapva, annak is nyomába jött Benyiczky, hogy Losonczon a zászlóalj számára csak ugyan készitettek szállásokat, de csak 500 embernek; a röppentyűü-

teg Pesten marad, és a gyalogság egy része más hová van rendelve.

23-kán 8 órakor estve indult el Benyiczky Rimaszombatból; Osgyánra érkezve megtudá, hogy Losonczra csakugyan 18 szálláscsináló érkezett, s Beszterczebányáról lovasságot is várnak. A márczius 24-kén reggel sürün esni kezdett hó arra birá Benyiczkyt, hogy Losonczra induljon. Apátfalvára érve, megtudá itt, hogy Losonczon épen most szállásolták el a zászlóaljat, és egy osztály dzsidást.

Benyitzky, a folyton tartó havazás által födözve, elhatárzá az ellent megtámadni, ki a menettől elfáradva, épen nyugalomba helyzendi magát. Kémei jelenték, hogy az még csak elöörsöt sem állita ki, s igy nem is gyanitá azt, hogy egy portyázó csapat oly közel áll hozzá.

A mint Benyiczky Losoncztól két ágyulövésnyi távolságra a támadást rendezi, jól kivehető lovassági zene hallatszik, Benyiczky még egy óranegyedig visszatartóztatja magát, hogy a szintén megérkezett lovasságnak ideje legyen a beszállásolásra, s 1 órakor kezdi a támadást.

Három század mellékutczákon rohamlép-

tekkel nyomul a városba, s a főtéren egyesülnek, — a huszár-szakasz vágtatva robog végig a főutczán, a 2 ágyu a többi 3 századdal utánuk jön. A minden felől benyomuló magyar csapatok zavart csinálnak az ellen rendelkezéseiben. A Tugár-hidnál gyülekezni kezd a császári gyalogság, de az épen megérkezett két ágyu kartácstüzzel lövi őket, a magyar gyalogság szintén ekkor rohan be három oldalról, mire a császári gyalogság megrémülve hagyja el a várost.

A dzsidás osztály öszpontositani ügyekszik magát. Egy szakasz Schuster százados vezénylete alatt vakmerően megrohanja az ágyukat, de kartácslövéseik oly szerencsével hatnak, hogy a százados sebet kap, s 7 ember elesik, mire a többi megfordul és szintén futásnak ered. A császáriak röppentyüütege tanácsosnak tartá már az első riadónál kivonulni a városból, s nem is vett részt a csatában.

A városon kivül félórányi távolságra gyült össze a császári gyalogság és lovasság! de mivel Benyiczky két századot küldött utánuk két ágyuval, ezek láttára egészen elvonult az ellen a nélkül, hogy megkisértette volna a város visszavételét. Hátrahagyta a Civalart-dzsidások

ezredesi osztályának zászlóját, s az egész pénztárat 23,000 forinttal, továbbá foglyokká lettek : Inkey őrnagy, Schuster százados, Zukati gróf, százados, Schuman hadbiró, 176 gyalog, 36 dzsidás, 56 ló.

Benyiczky belátva azt, hogy az ő csekély hadereje csakhamar tudomására jön az ellennek, megelégedett az oly fényesen sikerült hadi csinynyel, — az utánuk küldött két századot s két ágyut visszahuzta, s éjjel foglyai- és zsákmányaival Osgyánba vonult vissza, és 25-kén Rimaszombatba érkezett.

26-kán pihentek. 27-kén Benyiczky a hadi főparancsnokságtól rendeletet kapott, hogy azonnal Szepességre induljon, s ott a Hurban csapatai által megzavart rendet helyreállitsa' s a mennyire lehet, Eperjest és Kassát biztositsa.

A portyázó csapat ennél fogva 28-án Rimaszombatból elindult, s april 1-jén Iglóra ért. A bejött tudósitások szerint, a Löcsén megfordult szláv portyázó csapat Blaudeck vezénylete alatt 5 század császári gyalogságból, 1 század vadász, 1 chevauxlegers szakaszból, 1 zászlóalj szláv népfelkelőkből, összesen 1800 emberből áll, s onnan Eperjesre vonult.

Hogy annál sikeresebben müködhessék, Benyiczky a Gömörmegyében elszórva tartózkodott honvédek 1 zászlóalját, azután 3 század önkénytest vett magához. Továbbá az abaujmegyei kormánybiztos Komáromy a felől tudósitá őt, hogy az Eperjes ellen intézendő támadás gyámolitására készen áll Egressy százados 280 gyaloggal, Mauerer kapitány 300 lovas nemzetőrrel, s Madarasy őrnagy is a zempléni nemzetőrségből 260 emberrel rendelkezésére leszen.

Ennek folytán Benyiczky őrnagy következőleg rendelkezett. Egressy- és Mauerernek meghagyatott, hogy april 3-kán Kassáról Lemesánba nyomuljanak, ott a tarczáni átkelést biztositsák, s april 7-én 6 órakor reggel támadólag induljanak Eperjes ellen.

A gömöri önkénytesek 3 százada Kézsmárkon át azonnal Lublóra mentek Héthárs felé s april 6-kán estve Gergelylakát valának megszállandók.

Maga Benyiczky őrnagy osztálya, 6 század gyalog, 2 szakasz huszár, s 2 ágyu 5-kén Szepesváraljára ment, 6-ikán Sirokára s egész éjen át folytatva menetét, reggel 7 óra felé Eperjes előtt állottak.

A kiadott rendeletek szerint, minden Eperjesről kimenő utnak megszállva kellett lennie, hogy ha a reggeli 9 órára tervezett támadás ugyanakkor, a mint a különféle parancsnoknak meg volt hagyva, valóban megtörténik, Blaudeck csapatát bizonyosan elfogják.

Blaudeck, Vogel 8000 főnyi hadtestének Galicziából rövid időn történendő megérkezéséről értesülve, daczára annak, hogy a tervezett támadásról is volt tudomása, — elhatározá Eperjest minden áron fentartani, és a Tarczán átvezető két hidat Siroka felé eltorlaszolta.

Beniczky őrnagy Eperjeshez közeledve, huszárainak gyors előnyomulásával az ellen gyalog előőrseit elüzte, kik nem vissza a városba, hanem az erdőbe futottak. Pontban 9 órakor az eperjesi hegyeken lévő országuton lejőve, egy ágyulövéssel adtak jelt az átalános támadásra, azonban egy uton sem vala észrevehető a kirendelt csapatok előnyomulása.

Benyiczky 11 óráig várt, s minthogy ez ideig sem lehetett a segédcsapatokat látni, támadást parancsolt.

A két ágyu az országuton állapodott meg egy erős ágyulövésnyi távolságra, 4 század az

országuton jobbra balra nyomult elő a támadásra, 2 század az 1 szakasz huszárral tartalékul maradt hátra.

A Tarcza partjához érve, a magyar csatárokat a megszállott hid, s a Tarcza mögött a kertek sövényei által födözött császári vadászok és gyalogok oly heves tüzzel fogadák, hogy bár a magyar csapatok a tüzelést egy ideig élénken viszonozták, végre mégis átlátták azt, hogy a folyamon ily erős tüzelés közt nem kelhetnek át, s a város bevétele csak a hid ostromától függ.

Benyiczky tehát 4 századát visszahuzta, s a segédcsapatok megjelenésére várt ismét 2 óráig. Ez órában nyomult előre a szláv népfölkelés a kis Tarcza hidon. Benyiczky megparancsolá Heskovics századosnak, hogy két századdal menjen elibök s őket tüzelés nélkül szegzett szuronynyal verje vissza, és a hidat minden áron vegye be.

Az országuton, a kartácslövésnyi távolságra előrenyomult 2 ágyu védelme alatt, ő maga áll a roham élére, mig a tartalék az ágyuknál marad. A födözött nagy hidon, daczára az ellen erős tüzelésének, szuronyt szegezve nyomul előre feltartózhatlanul, a rajta

lévő gyalogságot elveri onnan, s a hidat beveszi, mely azon pillanatban felgyujtatván, egészen leég.

A 15-ik honvédzászlóalj első százada hősiesen rohan át az égő hidon a hátráló ellen után. A többi gyalogság átgázol a patakon. — Ugyanekkor Heskovics századosnak a két század selmeczi vadászszal sikerül a népfölkelést visszaverni, és a kis hidat bevenni. Ezután átmegy a két ágyu és a tartalék a lovassággal együtt, mely utóbbi azonnal a városba tör, mig a 2 ágyu a hátráló szláv önkényteseket lövi, s a legrendetlenebb futásra kényszeriti.

Blaudeck Sebesre vonult vissza, Benyiczky huszárjaival üldözte az ellent és a városon kivül egészen váratlanul a segélyre jött 60 lovas nemzetőrre bukkant, kik Egressý és Mauerer csapatait megelőzve siettek ide Lemesánból s a huszárokhoz csatlakoztak. Az egész gyalogság a 2 ágyuval kivonult Eperjesről az ellen után, mely az ő gyalogságát az erdőbe vonta, mig lovassága $^1/_2$ század chevauxlegers további ellentállás nélkül Sebesre huzódott.

E támadásnál a portyázó csapat, 15 vadászt, 45 szláv önkénytest, 76 rendes gyalogot, che-

vauxlegerst tett fogolylyá, 30 vadászfegyvert s 186 gyalogsági puskát foglalt el.

Délutáni 5 órakor szünteté meg Benyiczky az üldözést s fáradt csapatait a városba vitte vissza, hol Egressy századost s Mauerer csapatait a főtéren kiállitva találta.

Madarassy nemzetörsége, és Spanyk százados a 3 gömöri századdal csak későn estve érkeztek meg, s igy Blaudeck portyázó csapata elfogatásának tervét, a megrendelt osztályok parancsnokainak hanyagsága meghiusitá.

Azon tudósitásra, miszerint Vogel altábornagy 8000 emberrel s 2 üteggel átlépte a magyar határt, s már Bártfáig nyomult, elhatározá Benyitzky az ötszörösen tulnyomó számu ellen támadását be nem várni, hanem Eperjest elhagyni, s a Tarcza mögött Lemesán falunál állást foglalni. April 19-én ment a csapat ezen állomásra, s Kassáról erősitéseket kapott.

Benedek császári tábornok azalatt az altendorfi uton a Szepességbe nyomult, mig Vogel altábornagy Bártfán maradt. Ez azt gyanittatá, hogy a császári hadsereg a magyar portyázó csapatokat körülkeriteni, s egészen bezárni akarja. Benyiczky erre 14-én Tsikovsky őrnagyot a hozzácsatlakozott lengyel legióval Mar-

gitára küldé, hogy az ottani utat eláliják, s két századot Jászóra küldött ki.

Az april 14-én kiadott létszámi kimutatás szerint, Benyiczkynek a lemesáni táborba helyezett hada állott : 1 zászlóalj lengyel legióból (500 ember), 10 század honvéd (1410), 3 század utász (400 ember), 5 század guerillahad, $2^1/_2$ század huszárság, 18 ágyuból. Összesen 3670 gyalog, 300 ló s 17 ágyu.

A magyar kormány az osztrák csapatoknak Felsőmagyarországra ismételve történt betörései által veszélyezettnek látva ottani haderejét, egy nagyobb hadtestnek Kassán leendő felállitását határozta el, — s a parancsnoksággal Dembinszky tábornokot bizta meg.

A portyázó csapat ezután a Tarcza mögötti állásban maradt egész május 1-éig, a midőn feloszlaták, s Dembinszky ujonnan alakitott hadtestébe sorozták.

A magyar hadsereg

visszavonulása a bányavárosokba
és zárszó.

A magyar hadsereg visszavonulása a bányavárosokba Klapkával való egyesülésig.

A mint a magyar hadsereg 1848-iki decz. hóban Görgei vezérlete alatt, a herczeg Windischgrätz alatti osztrák sereg által erősen szorittatott és a nélkül, hogy az osztrák határokból egész Pestig csak egyetlen egy ellentállásra határozhatta volna el magát; Perczel hadteste pedig a Muraközből kivonva, Moórnál a császári sereg által tökéletesen megverve és szétszórva lőn: a magyar ügyre nézve egy válságos álláspont állott be.

A magyar kormány tudniillik legelőször is békés kiegyezkedést kisérlett meg Batthyány

Lajos gróf, Majláth György, Deák Ferencz és Lonovics József érsek küldetése által herczeg Windischgrätzhez Biában, a herczeggel a béke-föltételek iránt alkudozni, és hajlandó levén lényeges engedményekre. Azonban a mint a herczeg röviden kinyilatkoztatta, hogy „lázadókkal nem alkudozik,“ szükségkép kénytelenek voltak a magyarok magukat a háboru folytatása eredményére határozni.

Ennek következtében 1849-iki január 2-án az akkori honvédelmi bizottmány Perczel és Görgei tábornokok hozzájárultával Pesten hadi tanácsot tartott, melyben a következő határozatok hozattak :

1. A kormány székhelyét Pestről átteszi Debreczenbe.

2. Perczel összeszedi hadtestét, állást foglal Szolnoknál és ezzel a Tiszafolyam védvonalát tartva, fedezi a kormány visszavonulását.

3. Répásy tábornok a tartalék sereg szervezését átveszi Ujvároson, Debreczen mellett.

4. A bánáti és bácsmegyei hadjárat megszüntetve, az ottani magyar sereg a közép Tisza mellékére huzatik föl.

5. Végre Görgei a dunamelléki sereggel oldalhadmütételt teszen, és Váczon át huzódik

a közép Vaág irányában, hogy ezen demonstratio által egyrészt Windischgrätz herczeget ereje szétoszlatására kényszeritse, másrészt idő nyeressen a déli hadsereg fölvonására, és a Tisza mögött egy hatalmas haderő képzésére, hogy ezzel ujólag támadó hadmüködés tétessen lehetővé. Görgei rendeletet kap továbbá, hogy a körülményekhez képest, vagy a Garam-folyó vagy a felső Tisza felé táborozzon, folyvást szem előtt tartván a Tiszánál képezendő tábort, és iparkodjék azzal egyesülni.

Ennekutána Görgei január 5-kén elvonul Váczra. Innen ugyanő egy kiáltványt bocsát ki, melyben kijelenti, hogy az országos honvédelmi bizottmányt többé el nem ismeri, és senki mástól nem fogad el parancsot, mint a királyi hadügyminiszter, Mészárostól. Görgei ez által véleménye szerint hadtestét összetartani véli, eltér azonban a tényleges kormánytól, mely bizalmat az országba csak az által nyert volna, ha épen a fősereg teljes ragaszkodását a kormányhoz mondotta volna ki.

E kiáltvány által Görgei először is meghasonlást dobott a katonai sorok közé, a nemzet és kormány közötti bizalmatlanságot idézte elő, és az országos honvédelmi bizottmánynak

méltó okot adott hüségében kétkedni. Igy a magyar kormánynak teljes erövel volt szüksége oda müködni, a dunai hadtest parancsnoka által elöidézett ellenséges hangulatot ártalmatlanná tenni.

Január 10-én bevonul Görgei Ipolysághra, Lendvára és Verebélyre, részben megszállva Surányt.

Windischgrätz értesülve Görgei vonulásáról, seregének jelentékenyebb részével Görgei után ereszkedett, Perczelt s a magyar kormányt üzöbe venni elmulasztotta.

A tábornagy parancsot ad altábornagy és osztályparancsnok Wrbna grófnak, hogy egész hadosztályával, a Görgei alatti magyar sereg után nyomuljon Váczra, és azt erélyesen vegye üzöbe.

Wrbna a vett parancs következtében január 7-én Dunakeszire, 8-án Váczra halad elö, a helyett azonban, hogy az üldözést erélyesen folytatná, Váczon megáll, és az a nélkül is már három nappal elhaladt magyar parancsnoknak még idöt enged nyerni.

Wrbna Váczon való megállapodásának mentségeül adja, hogy hadosztályának fölszerelése kiválóan rosz, és annak a használhat-

lanná vált lábbeli előállitása nehány napi nyugidőt igényel.

Windischgrätz erre őt személyesen Pestre visszarendeli, és e hadtest parancsnokságát Csoritsnak adja át ujolag azon parancs mellett, hogy Görgeit tovább üldözze. Simunits tábornokot pedig, ki Lipótvárát körülkeritette, utasitotta, Csoritsot támogatva, közreműködni.

Csorits a mint a parancsnokságot Görgei ellenében átvette, Colloredo dandárját Váczon hagyta, és előhaladt jan. 10-én Wyss és Jablonovszky dandárjával Rétsághra. Wyss megtudja , hogy Görgei hadteste Ipolysághnak vette utját, dandárjával Nagy-Oroszi és Berénykére veszi irányát. A magyar hadsereg Aulich hadosztálya 11-én Verebélynél összeütközik altábornagy Simunits előcsapatával, és azt rövid ellentállás után visszaszoritja Nyitráig.

Görgei hadtestének Guyon hadosztályát 12-kén Ipolysághnál Wyss osztrák tábornok megtámadja és Szántóig nyomja, azonban tovább nem űzi és csak 13-án küldi előcsapatát Szánthónak, melyet Guyon azonban már elhagyta volt.

Január 13- és 14-én Csorits pihen, és Colloredo dandárját Váczról utána indittatja.

Ezen épen nem erős üldözés által Görgei ujra időt nyer feltartóztatás nélkül folytatni visszavonulását.

De Görgei egy felől Simunitstól, más felől Csoritstól nyomatva, Vaágfelöli utjával egészen fölhagy, és a helyett, hogy a kormánytól vett rendeletnek engedelmeskedve, a felső Tisza vidékére működnék, ellenében a bányavárosok közé veti magát; elhagyja ezáltal nemcsak a tiszai vonalt egészen, hanem elmulasztja az általa kijelelt menetrendről kormányát, vagy legalább is a hadügyminisztert értesiteni, kivel összeköttetésben maradni nyilatkozott volt.

Aulich hadosztálya jan. 13-án Szent-Benedeken át Körmöczbányára vonul. Kmety hadosztálya pedig Báthon és Selmeczen át Beszterczére, Piller hadosztálya Aulichot követve Zólyomra, végül Guyon hadosztálya fedezve a magyar hadtest ezen mozdulatait, január 15-én jön Windschachtra, utócsapatait Báthon állitván föl. E napon végezte tehát be a magyar hadsereg a bányavárosokba való visszavonulását·

A bányavárosok nevezete alatt értetődik Felső-Magyarország azon része, melyben Besztercze, Zólyom, Körmöcz és Selmeczvárosok feküsznek, ezen tér a Garam vize által kereszt-

tül folyva, képez egy oldalagos négyszöget. A Garam partjal részenként sziklás és erdős, a folyó azért nem mindenütt járható át minden fegyvernemmel. A folyamot kisérő országútak gyakran átmennek egyik partról a másikra.

Délről Selmeczfelé három ut vezet; elsö Ipolyságról, a második Léváról, a harmadik a Garam völgyön fölfelé Zsarnócznak, onnan pedig Hodritsnak. Éjszak felől megy két ut Körmöczre és Beszterczére (Neusohl), egyik Mosócztól, másik Privigyétől.

A Garam, mint az e vidéki több kisebb vadzuhanyok, esős időben rögtön föllárad, és gyakran minden közlekedést megszakit. Ennek következtében e tér akadályai mind a két részre veszedelmesek lehetnek.

Egy hadtestnek élelmezése e kerületben épen nehéz, mivel itt a lakosok főfoglalkozása a bányászat, ellenben a földmivelés csekély.

Görgei a mint 14-én főhadiszállására, Selmeczre megérkezett, e napon kapott sürgönyt Mészáros hadügyminisztertől, melyben ujolag utasitva volt, Klapkát támogatva, a Felső-Tisza vidékére vonulni. Görgei nem tartotta szükségesnek e parancsot megtartani, ellenben elhatározta magát, még egyideig maradni a

bányavárosokban, a vert és veretlen aranyat és ezüstöt letartotta, ellátta magát a legszükségesebb fölszerelési eszközökkel, és rendeletet adott sürgősen szervezni két zászlóaljat.

Mindamellett a körülmények kényszeritettek Görgeit a bányavárosok elhagyására, részint mivel a szükségelt élelmi czikkeket be nem szerezhette, részint pedig, mivel tudósitásai szerént az osztrákok mozgalmai fenyegetők lettek.

Ugyan is Csorits a szükségtelen január 13- és 14-iki szünnapok után 15-kén ismét mozgóvá tette hadosztályát. Előcsapata Wyss alatt 16-án Verebélyre ment; zöme pedig Lévára nyomult. Itt tudta meg Csorits Görgei bevonulását a bányavárosokba, s a helyett, hogy ő sebesen követte volna, 17-én ismét szünnapot tartott, és csak 18 án határozta el magát, Aulichot támadni meg, ki Körmöcznél állott.

E végett kellett volna Collery ezredesnek az ő zászlóaljával Szt.-Benedekre előhaladni; Salis őrnagynak négy századdal Báthra jutni. Simunits tábornok vala e támadásra együtt hatni megkeresve, ki elküldötte Sossay tábor-

nokot két zaszlóaljjal Körmöcz ellen. E közben Colloredo volt utasitva 2 zászlóaljjal Selmecz ellen előnyomulni és Salist támogatni.

Salis 19-én Báth ellen vonult, Guyon Windschachtra megy vissza.

Jan. 20-kán Csorits zömével Lévát odahagyta, Wyss előcsapata ez nap elérte Bakabányát, Jablonovszky dandárja Báthra nyomult, egy más csapat Pott ezredes alatt Almásra vonult, és 21-én parancsot vön a windschachti állást balszárnyról elfoglalni. Colloredonak kellett a némethi utról Preitzdorfon át előnyomulni, és azon tervezett megtámadásban részt venni, mely 22-re volt kitüzve.

Collery ezredes Szt.-Benedekről Zsarnóczon és Hámoron át a selmeczi magyar állást háta megett fogja megtámadni.

21-én reggel Csorits mind a két dandárt, Wyss és Jablonovszkyét hagyta előre nyomulni; Wyss délben Steinbachra ért, és délután 3 órakor megtámada Guyon előörseit, melyeket egy fazuz védett. Wyss megtámadja az állást, és ezt bevéve, Guyont visszanyomta Selmeczre. A 21 és 22-ke közti éjjel mindakét dandár, a Wyssé és Jablonovszkyé Windschachtnál táborozott. A többi támadó hadoszlopok

még sehol sem mutatták magukat. Pott ezredes csak késő este jött Windschachtra, Colloredo csak Némethig ért, Collery ezredes 20-án ért Zsarnóczra, és vonult 21-én Hodritsra, mielőtt azonban a Selmecz fölötti síkságot elfoglalta volna, Guyon egy zászlóaljat küldött ellene és előnyomulását megakadályozta.

Csorits tehát 22-re tervezte egyesült erővel intézni a támadást.

Amint Görgei 20-án Beszterczén értesült, hogy az osztrákok Zsarnóczig jöttek, személyesen ment Körmöczre, és 21-én egy zászlóaljjal, egy lovasszázaddal és egy üteggel Zsarnóczra vonult. Itt megtudta Collery vonulását Hodritsra, és rátört azonnal 22-én Colleryra, őt hátulrul támadva meg. Collery ámbár épen Guyonnal csatázott, Görgei ellen küldött 2 századot, ekkor egyidőben Görgei jobb szárnyán megjelen egy zászlóalj, melyet Csorits 21-én Steinbachról Collery segélyére Hodritsból küldött. Görgei csapata két oldalról megtámadva, hátrál és majd vad futásban Zsarnóczra viszszamegy.

Guyon középen és szárnyban megtámadtatva, oda hagyja Selmeczet 22-én délelőtt, és még e napon megy Bucsáig.

Csorits 22-én délben megszállja Selmeczet és Bélabányáig küldi előörseit.

E kellemetlen helyzetben Görgei elhatározza magát egész hadtestét Beszterczén összpontositni. Aulich hadosztálya parancsot kap a Skalka hegységen át utját egyenesen Körmöczből, Beszterczebányára venni, mivel az ut Körmöcztől Zólyomig, mint Mosóczon és Hermaneczen át akkor már a császáriaktól meg volt szállva.

A Skalka hegység ösvénye végtelen fárasztó volt az átkelésre, és egy régi alagutnak beomlása következtében járhatlan; mind a mellett Aulich legyőzött minden nehézséget; az alagut 24-én ki volt tisztitva, és e rendkivüli nehézség daczára még 24- és 25-ik közti éjjelen átkelt az egész osztály délre Beszterczére ért.

Guyon és Piller két osztálya is, daczára az idő kellemetlenségeinek és az ut nehézségeinek szintén 25-én érkezett Beszterczére, és igy Görgei e napon egész hadtestét egyesitette.

A jan. 21- és 22-iki csatában a magyarok többet 600 embernél és több löveget vesztettek Windschacht, Selmecz és Hodrits mellett, mely veszteség egyébiránt Benyiczky osztályának Beszterczén való egyesülése, és két uj

honvédzászlóalj szervezése által teljesen pótoltatott.

Görgei egész hadtestének ezen egyesitése után a hadügyminiszter parancsát követve, bemehetett volna még a Garamvölgybe, Putnokon át keletre müködendő; de ő mégis a Szepességbe ment.

Jelen körülmények közt ez utóbbi intézkedés mindenesetre legczélszerübb volt, mert ott egyelőre semmi ellenségtől nem félhetett; az utak Szepesbe igen előnyösen jók voltak, a szepesi népség a magyar ügy iránt a legjobb érzelmü volt; a Putnok felé való müködés ellenben könnyen vezethette volna a magyar sereget Schlick és Csorits közé, vagy ez utóbbi előnyomulással keresztül vághatta volna a menet vonalát.

Guyon és Piller osztályai Telgártra voltak utasitva; onnan Göllnitz völgybe fordulni, és Hernád mellett Neudorfot megszállani; Aulich és Kmety osztályainak Stureczen át a Vágvölgybe kellett volna leszállni, e folyó mentében a Poprádvölgybe átmenni, és úgy Lőcsére vonulni.

Az első hadoszlopot követte több százra menő szekérvonat felszerelési eszközökkel ter-

helve, továbbá nagymennyiségü kávé és czukor; az utóbbi hadoszlophoz csatlakozott minden vert készpénz, ugy nyers arany és ezüst, mely a bányavárosokból elfoglaltatott, mivel ez oszlop semmi egyenes megtámadtatásnak nem volt kitéve. Ezen éjszaki osztály, melynél Görgei személyesen volt jelen, febr. 2-án érkezett a Poprádvölgybe, a többi, nevezetesen a keleti hadoszlop Guyon alatt azon a napon érkezett Neudorfra.

Az elöhaladás semmi akadálynak nem volt kitéve; Csorits az ö hadtestével Selmeczen maradt, és ott megint pihent.

Sossay tábornok Simunits által visszahivatott, Götz tábornok Mosóczon állomásozott; ennek folytán a magyar hadtest egész békésen és veszély nélkül bevégezhette visszavonulási müködését. Azon csekély vetélkedés által, melylyel Görgei seregét az osztrák tábornokok iparkodtak üzni, látjuk később Schlick tábornokot a legveszélyesebb helyzetbe jönni, melyböl ugyan ö azonban ismét Görgei késedelmezése és saját ügyessége által tudott kiszabadulni.

Azalatt, mig az elmondott hadmüködések Felsö-Magyarországon folytak, a magyar ügyek

a felsö és közép Tiszánál megjavultak. Ujvároson Asbóth ezredes egy tartalék-hadtestet szervezett, és fegyverbe gyakorolta; a bánáti hadsereg Aradról és Szegedről Czibakházára és Török-Szent-Miklósra huzódott; Klapka, ki a Schlick által Kassánál megvert magyar sereget átvette, ujjá szervezte azt, és sikerült neki szünetlen tevékenység által abba ujra bátorságot és harcz-képességet önteni. Januar 22-én egy szerencsés csatát vívott Tarczalnál, mely a Tiszáni átmenetet biztositotta.

Tisza-Fürednél Asbóth ezredes hidfőt épittetett, jobb partján a Tiszának megszállta Poroszlót, és Miskolcz és Gyöngyös felé erős kémcsapatokat küldött az ellent nyugtalanitandó. Az épen most emlitett események folytán szükségesnek látta tábornagy herczeg Windischgrätz az ő középállását Pesten megerősiteni. Ennek utána jan. 24-én parancsot küldött Csoritsnak, két dandárral Pestre visszatérni; és csak Jablonovsky dandárját hagyni Görgei hadtestének figyelése végett; Götz tábornok Jablonovskyval érintkezve egyesülni és mind a két dandár fölötti parancsnokságot átvenni rendeltetett. Simunits febr. 2-án Lipótvárat bevette, és Komárom elé ment azon pa-

rancscsal, hogy e vár ostromlását erélyesen folytassa. Ellenben a Neustädter dandárja a főhadtesthez Pestre vonatott.

Götz és Jablonovsky csak lassan vonultak Görgeinek déli hadoszlopai után Telgártra, oly módon, hogy febr. 7-én Polonkát és 8-án Telgártot elérték.

Görgei egyesülése Klapkával.

Amint föllebb már láttuk, Görgei hadosztályai január végén és február elsö napjain léptek a Szepességbe.

Kisewetter osztrák örnagy, a ki Schlick táborából egy csapattal Löcsén állott, megtudta jan. 29-én, hogy Görgei serege a Szepességbe vonul, söt az ö elöörseit 31-én meg is támadták; Kisewetter azonnal jelentést tett erről hadparancsnokánál. Ennek következtében Schlick Kassáról elküldé Deym tábornokot 2 zászlóaljjal, 1 lovas század és 6 löveggel Margitfalvára, ellenben ennek pótlására Schultzig tábornokot 2 zászlóaljjal Kassára rendelte.

Deym febr. 2-án ért Margitfalvára, és egy fél zászlóaljat 2 löveggel Eperjesre küldött, Eperjesröl pedig a branyiskói hegyszorost 3 század és 2 löveggel megszállotta.

Febr. 2-án érkezett Guyon magyar hadosztálya Neudorfra, Kisewetter, a ki ezt megtudta és a bevonult magyar sereget csekélynek tartván, elhatározta azt azon éjjel megtámadni.

Ennek folytán 2-án este elindult Löcséről és valamivel éjfél előtt megtámadta Guyon hanyagul kiállitott előörseit, és csakugyan benyomult a város közepeig. Ekkor a magyar sereg egy része a legrendetlenebb futásnak eredt, — de Guyon erélyes föllépésének sikerült osztálya másik részét rendbe hozni, és a csekély osztrák osztályt a városból ismét kiszorítani. Kisewetter őrnagy febr. 3-án ismét visszavonult Löcsére, és 4-én e várost üresen hagyva, indult Branyiskó felé, hogy az Eperjesről oda küldött csapattal egyesüljön.

Deym febr. 3-án Margitfalváról Krompachra előhaladtában ott megtudta Kisewetter visszavonulását, hagyott tehát egy fél zászlóaljat Kluknó hegy szorosán, a többi seregének részével szintén a branyiskói hegyfőt szállotta meg.

Eszerint állott e szoroson a löcsei utról Eperjes felé 3 zászlóalj, 1 lovas század és 6 löveg Deym alatt, melyek azt védeni el voltak határozva.

Görgei febr. 4-én Löcsére tette át főhadiszállását, Götz és Jablonovsky dandárjaitól hátulról szorittatva; tehát nem maradt részé-

ről egyéb hátra, mint a hadügyminiszter parancsának végül engedelmeskedni és Eperjes felé iparkodni és Klapkával egyesülni.

Görgey Guyon osztályát rendelte a branyiskói szoros megnyitására. Guyon osztálya két dandárba osztva, állott a 13-ik és 33-ik honvédzászlóaljból, egy nógrádi önkénytes zászlóaljból, 2 század vadász- és 2 század utászból, lovasságul 2 század huszár, tüzérségül 12 ágyúból. Febr. 5-én korán reggel ment Guyon Korotnókra, a Branyiskóhegy aljába, honnan az eperjesi ut kigyózva Branyisko nyugoti lejtőjén huzódik fel. Reggel 9 órakor megkezdte Guyon a zömmel a tamádást a főúton, jobbról és balról előhaladva, 2 osztálylyal tartott föl az útnak, mind a két oldálról erdős lejtőjén. Deym tábornok kezdetben állhatatosan védte a főútat; de minthogy a mindkét oldalról támadó magyar osztály az ő állását körülvette, kényszerülve volt visszavonulni, és főálláspontját is a hegy felső részén a hősies magyar ostromlóknak áthagyva, Eperjes felé vonulni vissza.

Branyiskó bevételének hirére a Kluknónál fölállitott csapat is visszavonult Eperjesre; ellenben egy csapat visszavonulása elvágatott,

melyet Deym a jobb szárny figyelésére Lublóra küldött volt.

Schlick a branyiskói veszteségről értesülvén, átlátta, hogy mily veszedelmes helyzetbe jutott Görgei és Klapka hadteste között. Elinditotta tehát főcsapatait Kassa felé; Perger dandárja ért 5-én Kérbe, 6-án Kassára; Fiedler dandárja 5-én Szánthóra, 6-án Hidas-Németi mellett a Hernád-hidhoz; Parott dandárja 5-én Wisolyba érkezett.

Schlick 5-én éjjel jött személyesen Kassára és az ott levő összes gyalogságot azonnal Eperjes felé inditotta.

Azonban a Deym védelmére küldött Schultzig tábornok 6-án reggel odahagyta Eperjest, és a kassai úton Szent-Péterre visszament, a hol a kassáról segitségére küldött sereggel egyesült. Az ily módon egyesitett csapatokkal Lemesen foglalt állást. — Branyiskó bevétele után, melyek ostrománál különösen Földváry Albert 33-ik honvéd zászlóaljával tüntette ki magát, febr. 5-én Guyon Sirokára ment és 6-kán délben Eperjesre vonult be.

Bárha kémei által Görgei biztosan értesült, hogy Schlick táborának nagyobb része még a

Tisza felső részénél áll; őt ellenben a branyiskói csekély ellentállás ugy, mint a császáriak Eperjesből való visszavonulása azon meggyőződésre hozhatta volna, hogy itt az ellen sokkal gyöngébb, semhogy őt veszélyeztethetné, még sem üldözte azt egész erővel, és vagy hanyagságból, vagy hiven maradva elvének, hol a nélkül, hogy magát teljesen compromittálná, lehető előnyöket engedve az ellennek, egy erős csapást intézni Schlick ellen elmulasztotta.

Ha Görgei összes seregével hirtelen Kassának megyen, akkor a Schlick alatti osztrák tábornak lehető visszavonulását elvághatja, és azt Görgei, Klapka és Dembinszky közé szoritja, mely utóbbi Miskolcznál állott. Schlicknek akkor nagy veszteség nélkül igen nehezen lehetett volna megmenekülni. Görgei három egész nap maradt Eperjesen és csak febr. 10-én vonult be az ő elöcsapata már Schlick által üresen hagyott Kassára.

Azon három nap alatt, melyen a magyar hadtest 3 hadosztálya Eperjesen, a 4-ik Kmetyé Kluknón pihent, maradt Schlicknek elég ideje az ő nehéz helyzetéből megszabadulni, melyhez Dembinszky határozatlansága is járult, ki Klapka azon tervébe nem folyt be,

mely szerént egész erővel sebesen üldözőbe kellett volna venni a Tokajból Kassára vissza menő Schlick csapatait, hanem elégelte azt csupán Dessewffy osztályával követtetni.

Amint Schlick megtudta, hogy Kassa előtt jelentékenyen hatalmas ellennel áll szemközt, hátulról pedig Klapka és Dembinszky az ő hadtestével leginkább is egyenlö erövel áll, elhatározta magát legsebesebben oldalvást kanyarodni Sepsin és Tornán át, igy minden csatázást kikerülve, visszavonulását Tornallya és Rimaszombat felé valósitá és herczeg Windischgrätz-el összeköttetését eszközölte.

Parott dandárja minden vonatával 8-ra Tornára küldetett, altábornagy Schultzig e napon még Kassán maradt és parancsot vett 9-re Sepsire elvonni; Schlick még 8-ról 9-re menő éjjel személyesen ment el Fiedler tábornokhoz Enyitzkére, hogy az utána nyomuló Klapka ellen oltalmazza, és minden dandárjainak parancsot adott, február 9-re Sepsiben egyesülni.

Parott dandárja a társzekerekkel 10-kén Szénbe, 11-kén Tornallyára, 12-kén Bátkára ment; a sereg zöme 10-kén pihent, és 11-kén Szénre, 12-én Tornallyára; 13-án ujolag meg-

állapodott, hogy a megerötetett sereget kipihentesse; 14-én Parott dandára Kereszturra, Fiedleré Rima-Szombatba; Deymé és Kriegeré pedig Fügére érkezett.

Dembinszky késön határozván el az osztrák hadtestek utját elvágni, csak 13-án ment Miskolczról Putnokra; 14-kén Kriegernek épen Tornalyáról elhuzódó utó-dandárját támadta meg haszontalan ágyuzással. Miután átlátta, hogy késön jött, még azon napon ment vissza Putnokra; Schlick pedig szerencsésen megmenekülve, 15-én vonult be Losonczra.

Klapka Dessewffy osztályával szintén febr. 10-kén ment Kassára, Máriássy osztályával Hidas-Németire. Ugyanazon napon veszi azonban Dembinszky parancsát, véle ismét csatlakozni, és ennek következtében Máriássy és Dessewffy osztályait visszavezette Miskolczra, és ott Dembinszkyvel egyesült.

Görgei Schlick üldözésére ugyan 12-kén elküldötte Piller és Guyon dandárjait; az elsö el is érte 13-kán Schlick utócsapatát Szénnél; rövid csatározás után azonban a már hasztalan üldözéssel felhagyott.

Altábornagy Ramberg osztálya, Götz dandárja, Jablonovskyé 10-én Löcsén volt; 11-én

Szepesváralyára érkezett; 12-kén átmentek a Branyiskón, és 13-kán Berthodfalvánál rábukkantak Görgei főhadi szállásának irodájára. — Götz azzal megelégedett, hogy az a nélkül is már Eperjes felé kihuzódó magyar utócsapatot élénktelenül követte, de Schlick elvonulását és a magyarok egyesülését megtudva, 14-kén ismét Branyiskón át Szepesváralyára vonult. Csak febr. 21-kén, mikor már Kassa a magyarok seregétől rég el volt hagyva, jött Ramberg osztályával ki a Szepességből, Kassára, hol 28-ig maradt.

Görgei február 14-én veszi a kormány rendeletét, mely által az összes magyar hadsereg fölötti főparancsnoksággal Dembinszky bizatik meg; ugyanakkor jött neki Dembinszky parancsa, hogy összes hadosztályaival Miskolczra jöjön, a felső Tiszánál álló hadtesttel egyesülve, Windischgrätz ellen támadólag müködni; Görgei eljött, bárha eleinte nem volt hajlandó engedelmeskedni és Ramberg ellen akart fordulni.

Ezen rendelet vétele után saját osztályához egy parancsot bocsátott, melyben ő kimondja, hogy vegyék e megalázást, mely Dembinszky fötábornokká lett kineveztetése által néki jutott, azon egykedvüséggel, mint ő ezt teszi,

mely által az egész haza jólétének enged, — és a honvédelmi bizottmánynak, mind az országgyülésnek készséggel akarja megint magát alárendelni. — Görgei ezután hadtestét egyesité Dembinszkyvel, a jobb szárnyat Piller és Guyon alatt Edelényen át, a balt Aulich és Kmety alatt Forrón át Miskolczra vezette, a honnan a közelebbi napokon Dembinszky a magyar hadsereget, 3 hadtesttel, Görgei, Klapka és Répásyéval, a Tarczal-vonalt megszállta, és ott Windischgrätztől megtámadtatva, febr. 26- és 27-én a kápolnai csatát vítta.

Utójegyzet.

E szakaszból látszik e harczban mind a két részről való határozatlanság, épugy az osztrák fővezérnél, ki a legkedvezőbb időpontot elmulasztotta, a magyar kormányt Debreczenből szétverni, és ezáltal minden további ellentállást kettévágni; mint tábornokainál is, kik a Görgei alatt levő ellenséges főhadsereget igen hanyagul üldözték. Ők csak gyengén közeledtek hadtestéhez, nem igyekeztek sehol

sem az ő visszavonulási vonalát, oldalt vagy hátulról elfoglalni; és az által nemcsak lehetővé tették, hogy bántatlanul elillanhasson, hanem rögtön és veszélyesen fenyegetőleg még Schlick háta mögé is jutni. — Mindenütt egyes működést látunk minden összefüggés nélkül az egészre.

Görgei ellenben, a mint az ő elvonulásával a bányavárosokba a magyar kormányt egész fedezetlen hagyta, és minden összeköttetést a Tisza-vonallal feladott, egészen elszigetelve állt a Szepességben, minden oldalról fenyegetve és elzárva. Guyonnak Branyiskó hősi ostromlása megmenti őt e kétségbeesett helyzetből, és Klapkának Tokajtól való előnyomulása Dembinszkynek Miskolczoni állása által, rögtön a legkedvezőbb helyzetben látja magát, megszabadulva minden üldözőitől. Mit tesz ő, hogy e kedvező helyzetet fölhasználja? Talán Schlick hadtestét rohanja meg? vagy oldalaslag hozza azt a legnagyobb kényszerüségbe? Ó nem. Ő meg áll Eperjesen, és hű maradva politikájához, az ellent végképen keseriteni nem óhajtja — szépen bánik vele, és annak aranyhidat épit visszavonulásra.

A helyett, hogy hirtelen Kassán termett

volna, három napig idöz Eperjesen, Schlicknek időt hagyni az oldalt való elvonulásra. Görgei Klapkától csak 8 mérföldnyire volt, közöttük Schlick! ha rögtön Kassára nyomul, ugy a császári hadtestnek nagyobb részét elvághatja; a másik részét hirtelen üldözve, jobb szárnya (Kmety) által, tetemesen károsithatja.

Görgei azonban Napoleonnak 1796-iki és 1797-iki olaszországi hadjáratait nehezen tanulmányozta; vagy ha olvasta is, nem tudta használni.

Dembinszky második Fabius Cunctator, de kevesebb eredménynyel mint ez; mindig ingatag, önmagát soha sem tájékozó, soha nem tudja mit akar, az ellent akkor akarja megragadni, mikor az épen már elillant.

Teljes elismerést érdemel Schlick és Klapka.

Schlick az ö jólválasztott állásával megveri teljesen Mészárost Kassánál, és habár ö is szétvervén a magyar hadtestet, eléggé erélyesen és sebesen nem üldözi azt egészen megsemmisitendő; még is elöhalad Tokajig, és csak az osztrák főhadparancsnok magatartása, mely által nem engedte magát pesti kényelméből ki szakittatni, hátráltatá Schlicket kassai győzelme

után egyenesen Debreczenbe menni, hogy magát el ne szigetelje.

Görgeinek Branyiskónál való rögtöni megjelenése után három ellen tábor közé szorittatva, Schlick sebes és helyes tapintattal átlátta helyzetét, és tudja magát rögtöni oldalhuzás által Sepsi és Tornallya felé ügyesen kivágni, és Windischgrätz-el való összeköttetését eszközölni.

Schlick átalában legkitünöbb egyéniség az osztrák részről a magyar hadjáratban. Ő vitézséggel ügyességet és emberiséget egyesite.

Klapka, a magyar hadtest fiatal parancsnoka szintén dicséretet érdemel; ő ujjászervezi azon egészen szétvert tábort, melyet ő a kassai ütközet után átvesz; a Tarczal és Tokajnál jól választott állásból védi az annyira fontos tiszai átjárást; és erős állást választ Rakamaznál. A mint ő Görgeinek a Szepességből való kijövetelét megtudja, egyesült erővel akar Schlick ellen rohanni és a legkedvezőbb perczet megragadni a magyar fegyvernek, a fiatal hadseregnek, az első és annyira szükséges babérkoszorut, megnyerni. Dembinszky akadályozza őt ettől, Dembinszky meghiusitja tervét, midőn csupán egy osztálylyal enged neki előnyomulni.

Klapka mind a mellett szoritja Fiedler oszt. dandárját, Hidas-Németinél ostromolja az égő hidat, beveszi és Szenáig halad elöre, itt veszi Görgeinek Eperjesen való megállapodását, és Klapkának minden szép tervei megsemmisülnek.

Ha Dembinszky egyetért Klapka tervével, ha Görgei Schlickre sebesen tör, ez alig kerülheti ki az elzáratás veszedelmét.

Asbóth Lajos életrajza.

— Gaál Miklóstól. —

Asbóth Lajos angol családból származott, mely a 17-dik század közepén telepedett meg Magyarországon, s 1679-ben kapá meg a honfiusitást, született 1803-ban Zalamegyében Keszthelyen, hol atyja Asbóth János az első magyar gazdaképző intézetet alapitá. (Georgicon.)

Tanulmányait eleinte Keszthelyen, később a soproni evang. iskolákban kezdé, Haubner superintendens vezetése alatt, s katonai kiképeztetését a bécsi ingenieur - akadémiában nyerte.

Eleintén a 4-dik dragonyos, később a 3-ik vértes ezredben tiszti állásaiban többnyire mint hadsegéd szolgált, különösen Alberti gróf és Kress báró altábornagyok oldalán, mint má-

sod százados az utóbbi ezredének tiszti tanodáit vezette, s mint századbeli főnök a taktikában alapos készültséget tanusitott.

1842-ben lelépett a katonai pályáról s unokatestvérét, a magas müveltségü Asbóth Flórát vette nőül, s Krassómegyében Lugoshoz közel eső falusi jószágán elégedett, boldog családi kŏrben élve, a gazdászatnak szentelé magát.

Az 1848-ik év eseményei visszahivták őt a nyilvános pályára; a helytartó nádor István főherczeg ő Fensége által őrnagygyá, s a bánáti bányászkerület katonai parancsnokává neveztetett ki, s az ottani nemzetőrség rendezésében s a bányavárosok későbbi védelmében nagy tevékenységet s tapintatot fejtett ki. A szerbeknek a dunántúli partról történt többszöri megtámadását, valamint Appel tábornok császári csapatait is oly szerencsével verte vissza, hogy azalatt, mig ő volt a bányászkerület parancsnoka, az ellen nem vala ott képes megfészkelni magát.

A Moldova mellett augusztus 24-én, Bogsánnál novemb. 15-én, Resiczán deczemb. 11-én vivott csatákban lett neve ismeretes a magyarországi hadjáratban. Midőn a magyar kormány

a végett, hogy haderejét fölfelé összpontosítsa, a Bánátból kivonta azt, Asbóth alezredes, a kormány akkori székhelye, — Debreczen katonai parancsnokává neveztetett ki, a város 8000 főnyi védseregét szervezte, s azon különféle zászlóaljak maradványaiból, melyek Moórnál szétveretvén, egész Debreczenig vonultak vissza, uj zászlóaljakat alakitott, s az akkor Debreczenben uralkodott zavart rendezni igyekezett.

Azonban nemsokára, január 26-án a hadügyérség az Ujvárosban lévő tartalékseregparancsnokságát bizta reá, a Szolnoktól Tokajig terjedő Tiszafolyam védelmezési vonalával és a tiszafüredi főhadi állással. E feladatot szakavatottsággal s érelyességel oldotta még, miután a nagykunsági és hajduvárosi nemzetőröket felállitá, s a Tissza hosszában állásonként osztá fel; de a két főpontot, Tokajt és Füredet rendes katonasággal szállotta és erösité még.

Poroszlónál Schulzig altábornagy egy oda küldött portyázó csapatát visszaverte, s Eger, Miskolcz, Forró és Kassa felé többször küldött ki kisebb csapatokat, fontos sürgönyöket elfogott, s ekképen tartá fen a kormány biztosságát, mig a felvonuló magyar csapatok zöme a Tiszánál minden felől összpontosult.

A magyar hadseregnek márczius hó utolsó napjaiban történt előrenyomulása alkalmával Asbóth ezredes Szolnok- és Czibaknál vön állást, s ez által elfödözte annak Tiszafüreden át történt előrenyomulását. De miután Görgei Nagy-Kátáig nyomult előre, 5000 emberrel s 15 ágyuval a vasuti vonalon ő is Pest felé vonult, a fősereg legszélsőbb balszárnyát képezve.

A 7-éről 8-ik aprilre forduló éjjel a tápióbicskei és isaszegi ütközetek után, a Petrichevich Horváth tábornok alatt hátráló ellent kiszoritá Monorról, az april 11-iki, 16-iki és 19-iki Jelasich bánnal vivott csatákban Aulichchal egyesülve részt vett Pest alatt a Rákosmezőn, s 22-én reggel vonult be az ország fővárosába.

Buda ostromában nagy tevékenységgel vön részt, a 48-ik zászlóalj élén személyesen ostromlá a várbástyát május 21-én s jutalmul a magyar érdemrend keresztjét kapta meg s a visszalépett Aulich tábornok helyébe, a 2-ik hadtest parancsnokává neveztetett ki.

Junius 1-én Asbóth tábornokká volt kijelölve, habár kineveztetését Görgei visszatartózatá. A 2-ik hadtesttel ő vonult legelőször a

Vágfolyamhoz az ujra megkezdett támadó müködések megnyitására, 11-én Guttánál, 13-án Puszta-Aszódnál hidat veretett a Vágdunán, 14-kén a Csorich altábornagy fövezérsége alatt állott Derschatta-féle osztrák dandárt Vásárutról Szerdahelyre szoritá ki, s 16-án 5 zászlóaljjal a Vág mögé vonult. Itt Zsigárdnál, a tulnyomó erövel birt ellent megtámadá, s az első rohammal Peredre üzé vissza, s noha a Csallóközből az osztrák sereg részére jött segélyerö, s a felsö Vág felé lépcsözetben felállitott császári dandárok által visszanyomatott, még is sikerült neki a Vág fölötti hidverésre rendelt pontra, Negyedre 2 zászlóaljat és egy üteget elhelyezni, s csapataival Aszódra veszteség nélkül visszavonulni.

Ez által az akkor még a Vág balpartján Tótmegyeren s Mocsonokon állott 3-ik és 1-ső hadtestteli közlekedés helyreállt és junius 20-án Asbóth egész hadtestével, 10 zászlóalj, 2 huszárezred s 45 ágyuval komoly támadás végett ismét a Vág mögé indult, mig Klapka Aszódnál foglalt állást Csorich ellen, és mind a mellett, hogy Görgei a kiadott rendeletek ellenére, (mely szerint a 3-ik hadtestnek a 2-ikkal egyesülve kellett volna támadnia és

annak Negyednél a Vágon átkelve, az ellent oldalban megrohanni,) a 2-ik hadtestet egészen magára hagyta; a két-annyi erövel birt ellent visszanyomta, a Wohlgemuth altábornagy alatt állt császári sereg jobb szárnyát e középpontjától elvágta, s miután az utóbbi az ö balszárnyával Peredre vonult, Asbóth a legmakacsabb védelem daczára rohammal vette be e helységet, mire Wohlgemuth Galantáig ment vissza.

Csak már a györzelem kivivása után szállottak a 3-ik hadtest csapat élei a csatatérre, — de már késön, mert csak ha a 3-ik hadtest szintén hajnalkor oldalban támadja meg az ellent, annak csapatai legnagyobb részének elfogatása kikerülhetlen lett volna, és a második szerencsétlen nap (21-ike) nem következik be. Igy azonban Wohlgemuth összeszedte magát az orosz had segélye alatt, mely Nagyszombatból gyors léptekkel nyomult elöre, (Panjutin altábornok 16 zászlóaljjal s 40 ágyuval) és másnap Görgeit egészen megverte.

A Vágnáli elkülönített hadmüködések átalján véve nem álltak összhangzásban, és világos volt, hogy Görgei már akkor, midön az egyes hadtesteket annyira kitette a veszélynek, er-

kölcsi bátorságát s phisikai erejét gyöngiteni akarta.

A junius 20-ki nap után Asbóth a müködő sereget elhagyá s Pestre ment, hol a kormányzóval értekezett, s valamint már azelőtt több alkalommal, ugy most is figyelmezteté öt Görgeinek egészen ferde és ravasz müködésére, de hasztalan, midőn Kossuthnak nem volt elég bátorsága a csomót erélylyel szétvágni.

Asbóth utóbb a Szegeden felállitandó tartalékhad parancsnokává neveztetett ki. Már 8 zászlóaljat egészen fölszerelt, midőn a temesvári végkatastroph beállott, s a magyarországi hadjáratnak véget vetett.

Asbóthnál a strategiai ismeretek gyors taktikai kivitellel párosultak; hideg és rendithetlen bátorsággal vezérelte a csatát s a döntő perczben villámsebességgel állott a rohanó zászlóaljak élére. Alárendeltjeivel emberségesen bánt és szükségeik kielégitésére a legnagyobb gondot viselt, miért is szerették és becsülték katonái. Jelleme komoly, gondolkozó.

A 2-dik kötet tartalma.

u40.5.60.

36 | K37

45

24265